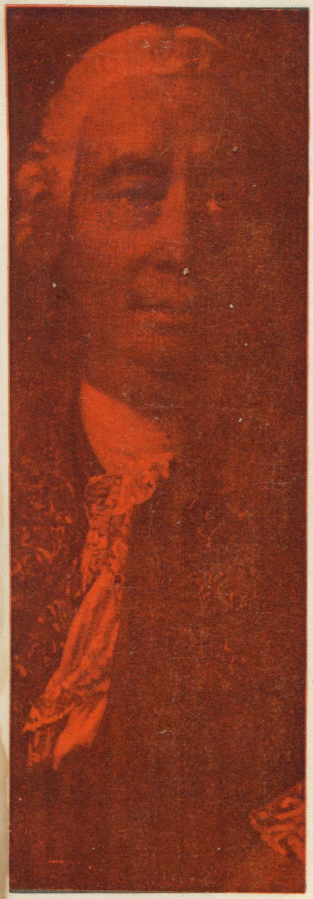
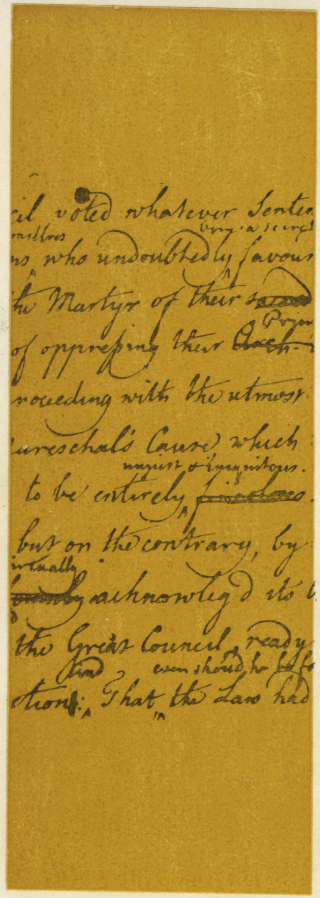
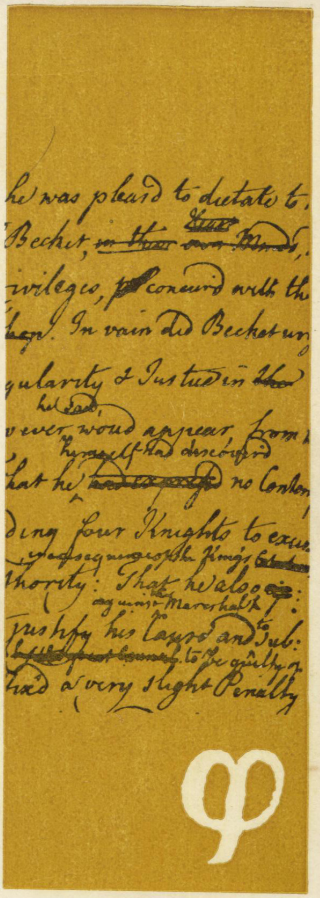

İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA

DAVID HUME

AN ENQUIRY CONCERNING HUMAN UNDERSTANDING

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
HACETTEPE UNIVERSITY PUBLICATIONS | B 14

İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE
BİR SORUŞTURMA

AN ENQUIRY
CONCERNING HUMAN UNDERSTANDING.

Felsefe Dizisi
Yayın Yönetmeni
İOANNA KUÇURADİ

Yönetmen Yardımcısı
BİLGE KARASU

Bu Ciltte
Çeviri
Errata, Notlar, Dizin
ORUÇ ARUOBA

FELSEFE DİZİSİ | 1
PHILOSOPHY SERIES

Bu eserin yayım hakkı Hacettepe Üniversitesine aittir.
Copyright by Hacettepe University, 1976

Bu kitap Hacettepe Üniversitesi tarafından 1500 adet olarak bastırılmıştır.

Dizgi, Baskı
KÂZIM G. VAROL
Varol Matbaası
Sanayi Han

Filmler
FARUK BAHÇECİ
Emek Klişe
Meşrutiyet Cad.

Ocak 1976
ANKARA

İNSANIN
ANLAMA YETİSİ
ÜZERİNE BİR
SORUŞTURMA

DAVID HUME

AN
ENQUIRY
CONCERNING
HUMAN
UNDERSTANDING.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
HACETTEPE UNIVERSITY PUBLICATIONS : B 14

ESSAYS

AND

TREATISES

ON

SEVERAL SUBJECTS.

By DAVID HUME, Esq;

VOL. II.

CONTAINING

An ENQUIRY concerning HUMAN UNDERSTANDING;

A DISSERTATION on the PASSIONS;

An ENQUIRY concerning the PRINCIPLES of MORALS;

AND

The NATURAL HISTORY of RELIGION.

A NEW EDITION.

ESSAYS

MORAL, POLITICAL, AND LITERARY

BY DAVID HUME

EDITED, WITH PRELIMINARY DISSERTATIONS AND NOTES, BY

T. H. GREEN AND T. H. GROSE

LATE FELLOW AND TUTOR OF BALLIOL COLLEGE, OXFORD

FELLOW AND TUTOR OF QUEEN'S COLLEGE, OXFORD

METİN ÜZERİNE NOT

Hume'un **An Enquiry concerning Human Understanding'** ini çevirirken yararlandığımız ve burada tıpkıbasım olarak Türkçesinin yanında yayımladığımız metin, Thomas Hill Green ile Thomas Hodge Grose'un dört cilt olarak 1874-75'de yayımladıkları bütün eserlerinin (**The Philosophical Works of David Hume**) 1882'de yapılan yeni basımının (**New Edition-London**) IV. cildinde yer almaktadır. Hume'un yaşamı boyunca yeni basımı yapılmayan **A Treatise of Human Nature,** (İnsanın Doğal Yapısı üzerine bir İnceleme) adlı üç ciltlik —I. ve II. 1739, III. 1740— eseri ile vasiyeti üzerine ölümünden sonra —1779— yayımlanan **Dialogues concerning Natural Religion** (Doğal Din üzerine Konuşmalar) adlı eseri, Green ile Grose yayımının I. ve II. ciltlerini oluşturmaktadır. Bu yayımın III. ve IV. ciltlerinde ise, Moral, Politik ve Edebi Denemeler (**Essays — Moral, Political and Literary**) adı altında, Hume'un ölümüne —1776— dek çeşitli basımlarda **Essays, and Treatises on Several Subjects** (Çeşitli Konular üzerine Denemeler ve İncelemeler) adı altında toplanan geri kalan eserleri bulunmaktadır. Bu son toplamanın ve onun temel aldığı, Hume'un elinden geçen son —1777— toplu eserleri basımının baş sayfaları ile 1777 basımının II. cildinin başında yer alan Uyarı burada tıpkıbasım olarak verilmektedir.

Green ile Grose, 1777 basımını temel alarak daha önceki basımlarda yapılan değişiklikleri köşeli parantezlerle vermektedir. Harflerle belirtilen bu basımlar şunlardır: **Philosophical Essays concerning Human Understanding** (İnsanın Anlama Yetisi üzerine Felsefi Denemeler) **London** 1748 — **E**; **Aynı,** ikinci basım, **London** 1751 —**F**; **Essays and Treatises on Several Subjects** (Çeşitli Konular üzerine Denemeler ve İncelemeler) **London and Edinburgh** 1753-54 —**K**; **Aynı,** 1758 —**M**; **Aynı,** 1760 —**N**; **Aynı,** 1764 —**O**; **Aynı,** 1768 —**P**; **Aynı,** 1770 —**Q** **Aynı,** 1777 —**R**.

Buradaki yayımın sonuna İngilizce metinde bulunan iki hata, metinde geçen Yunanca ve Latince alıntıların çevirileri ile anlaşılması özel bilgi gerektiren bazı ifadelerin açıklamalarını veren Notlar ve Hume'un görüşünün ana kavramları ile bunların İngilizce karşılıklarını kapsayan bir Dizin eklenmiştir.

Oruç Aruoba
Ankara 1975

UYARI

Bu ciltte bulunan ilkelerin ve akılyürütmelerin çoğu, **İnsanın Doğal Yapısı üzerine bir İnceleme** adı altında üç ciltlik bir çalışmada yayımlanmıştı: Yazarın okulu bitirmemişken anahatlarını çizdiği, bitirmesinin üstünden çok geçmeden de yazıp yayımladığı bir çalışmada. Ama bu çalışmasını başarılı görmeyerek, basıma çok erken gitmesindeki hatasını anladı ve bütün çalışmayı; önceki akılyürütmelerindeki, daha çok da ifadesindeki gelişigüzelliğin düzeltildiğini umarak, aşağıdaki parçalarda yeniden düzenledi. Oysa, yazarın felsefesini yanıtlarla onurlandıran bazı yazarlar, bütün saldırılarını yazarın hiçbir zaman sahip çıkmadığı bu gençlik çalışmasına yöneltmeğe özen gösterip, böylelikle kazandıklarını sandıkları kendilerince başarılarla zafer edaları takındılar. Her türlü dürüstlük ve haktanırlık kuralına son derece aykırı ve yobaz bir gayretkeşliğin kendinde kullanma hakkı bulduğu aldatmacalı söz kalabalığının belirgin bir örneği bu yöntem. Yazar, bundan böyle, kendi felsefi düşünce ve ilkelerinin taşıyıcıları olarak yalnızca aşağıdaki parçalara bakılmasını dilemektedir.

[Bu «Parçalar», İnceleme'nin, sırasıyle, I. (**Anlama Yetisi Üzerine**), II. (**Tutkular Üzerine**), III. (**Ahlak Üzerine**) ciltlerini karşılayan **İnsanın Anlama Yetisi Üzerine bir Soruşturma, Tutkular Üzerine bir Çalışma, Ahlakın İlkeleri Üzerine bir Soruşturma** ile **Dinin Doğal Tarihi**'dir.]

ADVERTISEMENT.

Most of the principles, and reasonings, contained in this volume, were published in a work in three volumes, called *A Treatise of Human Nature:* A work which the Author had projected before he left College, and which he wrote and published not long after. But not finding it successful, he was sensible of his error in going to the press too early, and he cast the whole anew in the following pieces, where some negligences in his former reasoning and more in the expression, are, he hopes, corrected. Yet several writers, who have honoured the Author's Philosophy with answers, have taken care to direct all their batteries against the juvenile work, which the Author never acknowledged, and have affected to triumph in any advantages, which, they imagined, they had obtained over it: A practice very contrary to all rules of candour and fair-dealing, and a strong instance of those polemical artifices, which a bigotted zeal thinks itself authorised to employ. Henceforth, the Author desires, that the following Pieces may alone be regarded as containing his philosophical sentiments and principles.

AN ENQUIRY
CONCERNING HUMAN UNDERSTANDING.

SECT. I.

SECT. I.—*Of the Different Species of Philosophy.*

MORAL philosophy, or the science of human nature, may be treated after two different manners; each of which has its peculiar merit, and may contribute to the entertainment, instruction, and reformation of mankind. The one considers man chiefly as born for action; and as influenced in his measures by taste and sentiment; pursuing one object, and avoiding another, according to the value which these objects seem to possess, and according to the light in which they present themselves. As virtue, of all objects, is allowed to be the most valuable, this species of philosophers paint her in the most amiable colours; borrowing all helps from poetry and eloquence, and treating their subject in an easy and obvious manner, and such as is best fitted to please the imagination, and engage the affections. They select the most striking observations and instances from common life; place opposite characters in a proper contrast; and alluring us into the paths of virtue by the views of glory and happiness, direct our steps in these paths by the soundest precepts and most illustrious examples. They make us *feel* the difference between vice and virtue; they excite and regulate our sentiments; and so they can but bend our hearts to the love of probity and true honour, they think, that they have fully attained the end of all their labours.

The other species of philosophers consider man in the light of a reasonable rather then an active being, and endeavour to form his understanding more than cultivate his manners. They regard human nature as a subject of speculation; and with a narrow scrutiny examine it, in order to find those principles, which regulate our understanding,

İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA

I. BÖLÜM — Felsefenin Farklı Türleri Üzerine

I. BÖLM.

Moral felsefe, ya da insanın doğal yapısının bilimi, iki ayrı tarzda ele alınabilir; bunlardan her biri kendine özgü bir değere sahiptir ve insanlığın sürdürülmesine, yönlendirilmesine ve yeniden biçimlendirilmesine katkıda bulunabilir. Birincisine göre insan, aslında eylem için doğmuştur; ölçülerinde beğenilerle duygular tarafından etkilenir ve nesnelerin taşır göründükleri değere ve kendilerini gösterdikleri duruma göre, bir şeyin peşinden koşar, bir diğerinden kaçınır. Erdem bütün nesnelerin en değerlisi olarak kabul edildiğinden, bu tür filozoflar şiir ve söz söyleme sanatının tüm imkânlarından yararlanarak, onu en sevimli haliyle sunarlar ve konularını hayalgücünü okşamağa ve duyguları çelmeğe en elverişli kolaylık ve açıklıkla işlerler. Gündelik hayatta dikkati en çok çeken gözlem ve durumları seçerler; karşıt kişilikleri tam tezat içinde verirler; şan ve mutluluk görünümleri ile bizi erdem yollarına çekerek, bu yollardaki adımlarımıza en sağlam ilkeler ve en parlak örneklerle yön verirler. Bize kötülük ve erdem arasındaki farkı h i s s e t t i r i r l e r; duygularımızı harekete getirir ve onlara yön verirler; bu şekilde de yüreklerimizi dürüstlük ve gerçek şeref sevgisine yöneltince, çabalarının hedefine tamamıyle ulaştıklarını düşünürler.

Öbür tür filozoflar ise, insanı eylemde bulunan bir varlık olmaktan çok akıl sahibi bir varlık olarak görürler ve davranışlarını işlemekten çok anlama yetisini biçimlendirmeğe çalışırlar. İnsanın doğal yapısına bir teorik düşünme konusu olarak bakarlar ve anlama yetimize yön veren, duygularımızı harekete getiren ve bizi belirli bir nesneyi, eylemi veya davranışı onamağa

SECT. I.

excite our sentiments, and make us approve or blame any particular object, action, or behaviour. They think it a reproach to all literature, that philosophy should not yet have fixed, beyond controversy, the foundation of morals, reasoning, and criticism; and should for ever talk of truth and falsehood, vice and virtue, beauty and deformity, without being able to determine the source of these distinctions. While they attempt this arduous task, they are deterred by no difficulties; but proceeding from particular instances to general principles, they still push on their enquiries to principles more general, and rest not satisfied till they arrive at those original principles, by which, in every science, all human curiosity must be bounded. Though their speculations seem abstract, and even unintelligible to common readers, they aim at the approbation of the learned and the wise; and think themselves sufficiently compensated for the labour of their whole lives, if they can discover some hidden truths, which may contribute to the instruction of posterity.

It is certain that the easy and obvious philosophy will always, with the generality of mankind, have the preference above the accurate and abstruse; and by many will be recommended, not only as more agreeable, but more useful than the other. It enters more into common life; moulds the heart and affections; and, by touching those principles which actuate men, reforms their conduct, and brings them nearer to that model of perfection which it describes. On the contrary, the abstruse philosophy, being founded on a turn of mind, which cannot enter into business and action, vanishes when the philosopher leaves the shade, and comes into open day; nor can its principles easily retain any influence over our conduct and behaviour. The feelings of our heart, the agitation of our passions, the vehemence of our affections, dissipate all its conclusions, and reduce the profound philosopher to a mere plebeian.

This also must be confessed, that the most durable, as well as justest fame, has been acquired by the easy philosophy, and that abstract reasoners seem hitherto to have enjoyed only a momentary reputation, from the caprice or ignorance of their own age, but have not been able to support their renown with more equitable posterity. It is easy for a profound philosopher to commit a mistake in his subtile reason-

ya da suçlamağa götüren ilkeleri bulmak için, insanın doğal yapısını dikkatle incelerler. Felsefenin bugüne kadar ahlâk, akılyürütme ve eleştirinin temellerini her türlü anlaşmazlığın ötesinde daha saptayamamış ve boyuna doğru ile yanlış, kötülük ile erdem, güzellik ile biçimsizlikten söz ettiği halde bu ayırımların kaynağını belirleyememiş olmasını bütün yazın için bir ayıp sayarlar. Bu yaman işe girişirken, hiçbir güçlük onları yollarından çeviremez; tek tek durumlardan genel ilkelere giderek, soruşturmalarını daha da genel ilkelere doğru sürdürürler ve her bilimde insanın tüm meraklılığını sınırlandıracak ana ilkelere ulaşmadıkça dur durak tanımazlar. Teorik düşünceleri sıradan okuyuculara soyut hattâ anlaşılmaz görünse de, okumuş ve bilge olanların onayını amaç edinirler ve eğer gelecek kuşakların eğitimine katkıda bulunabilecek gizli kalmış birkaç hakikat ortaya çıkarabilirlerse, hayat boyu süren emeklerinin karşılığını almış sayarlar kendilerini.

Rahat ve açık felsefenin, insanlığın çoğunluğunca, titiz ve anlaşılması güç olana yeğ tutulacağı ve birçoklarınca sadece diğerinden daha hoşa gider olmasından değil, aynı zamanda daha yararlı olmasından dolayı övüleceği kesindir. Bu çeşit felsefe gündelik yaşayışın içine daha çok girer; yüreği ve duyguları yoğurur; insanları harekete getiren ilkeleri ele alarak, insanların davranışlarını yeniden biçimlendirir ve onları tasvir ettiği yetkinlik örneğine yaklaştırır. Buna karşılık anlaşılması güç felsefe, iş ve eyleme girişemeyecek bir anlayışa dayandığından, filozof gölgeden gün ışığına çıkınca, ortadan kaybolur; ilkeleri de tutum ve davranışlarımız üzerinde herhangi bir etkilemeyi sürdüremez kolay kolay. Gönlümüzün duyguları, tutkularımızın sarsıcılığı, tutkunluklarımızın yeğinliği, bu felsefeden çıkan tüm sonuçları dört bir yana dağıtır ve derine giden filozofu sıradan bir insan durumuna sokar.

Şu da itiraf edilmelidir ki, en haklı ünü olduğu kadar en sürekli ünü de rahat anlaşılır felsefe elde etmiştir, ve soyut düşünürler, şimdiye kadar çağlarının geçici heveslerinden ya da cahilliğinden gelen sadece geçici bir saygı görmüşler, ama kendilerinden sonrakilerin daha tarafsız gözleri karşısında ünlerini koruyamamışlardır. Derin filozofun, çok ayrıntılı akılyürütmeleri sırasında bir hataya düşmesi kolaydır: birbiri

SECT. I.

ings; and one mistake is the necessary parent of another, while he pushes on his consequences, and is not deterred from embracing any conclusion, by its unusual appearance, or its contradiction to popular opinion. But a philosopher, who purposes only to represent the common sense of mankind in more beautiful and more engaging colours, if by accident he falls into error, goes no farther; but renewing his appeal to common sense, and the natural sentiments of the mind, returns into the right path, and secures himself from any dangerous illusions. The fame of CICERO flourishes at present; but that of ARISTOTLE is utterly decayed. LA BRUYERE passes the seas, and still maintains his reputation: But the glory of MALEBRANCHE is confined to his own nation, and to his own age. And ADDISON, perhaps, will be read with pleasure, when LOCKE shall be entirely forgotten.[1]

The mere philosopher is a character, which is commonly but little acceptable in the world, as being supposed to contribute nothing either to the advantage or pleasure of society; while he lives remote from communication with mankind, and is wrapped up in principles and notions equally remote from their comprehension. On the other hand, the mere ignorant is still more despised; nor is any thing deemed a surer sign of an illiberal genius in an age and nation where the sciences flourish, than to be entirely destitute of all relish for those noble entertainments. The most perfect character is supposed to lie between those extremes; retaining an equal ability and taste for books, company, and business; preserving in conversation that discernment and delicacy which arise from polite letters; and in business, that probity and accuracy which are the natural result of a just philosophy. In order to diffuse and cultivate so accomplished a character, nothing can be more useful than compositions of the easy style and manner, which draw not too much from life, require no deep application or retreat to be comprehended, and send back the student among mankind full of noble sentiments and wise precepts, applicable to every exigence of human life. By means of such compositions, virtue becomes amiable, science agreeable, company instructive, and retirement entertaining.

[1] [Editions E and F add the note: This is not intended any way to detract from the Merit of Mr. *Locke*, who was really a great Philosopher, and a just and modest Reasoner. 'Tis only meant to show the common Fate of such abstract Philosophy.]

ardından sonuç çıkarmayı sürdürünce, vargılardan herhangi birinin alışılmamış olması ya da yaygın kanılarla çelişmesi de filozofu onu kabul etmekten alakoymayınca, bir hata, düşünme zinciri içinde kaçınılmazcasına bir diğerini doğurur. Oysa insanlığın sağ duyusunu sadece daha güzel ve daha alımlı renklerle sunmağı amaç edinen bir filozof, kazara hataya düşerse, daha ileri gitmez; sağ duyuya ve zihnin tabii eğilimlerine yeniden başvurarak, doğru yola döner ve kendisini tehlikeli kuruntulardan korur. Günümüzde CICERO'nun ünü yayılmakta ve serpilmektedir; oysa ARISTOTELES'inki tamamıyle sönmüştür. LA BRUYERE denizi aşmış, ününü gene de korumuştur; MALEBRANCHE'ın şanı ise kendi ülkesi ve kendi çağı içinde kalmıştır. Ve belki de, LOCKE tamamıyle unutulunca, ADDISON zevkle okunacaktır. [1]

Yalnızca filozof olan kişi, insanlarla alışverişten uzak yaşarken, insanların anlayışından aynı derecede uzak ilkeler ve kavramlara bürünmüş olarak, toplumun yararına ve gönenmesine bir katkıda bulunmadığı sanıldığından, dünyada genellikle çok az kabul gören bir kişidir. Öte yandan, yalnızca cahil olan daha da hor görülür; bilimlerin serpilmekte olduğu bir çağ ve ülkede, bu soylu heveslerin zevkine herhangi bir şekilde varamamak da kısır bir kafanın en sağlam belirtisi sayılır. En yetkin kişiliğin bu uçlar arasında yer aldığı düşünülür; böyle bir kişi kitaplara, arkadaşlıklara ve işe aynı ölçüde yetenek ve ilgi gösterir; konuşmasında edebiyattan çıkan görüş gücünü ve inceliği, işinde doğru bir felsefenin doğal sonuçları olan dürüstlük ve dakikliği korur. Böylesine tam bir kişiliği meydana getirmek ve geliştirmek için en yararlı yol, hayattan çok fazla uzaklaştırmayan, anlaşılması derin uygulama ya da köşeye çekilme gerektirmeyen ve öğrenciyi, gönlü insan hayatının her gereğine uygulanabilir soylu duygular ve bilgece kurallarla dolu olarak insanların arasına geri gönderen kolay üslup ve tarzda yazılmış yazılardır. Bu gibi yazılar aracılığıyle erdem sevimli, bilim hoş, insanlar arasında bulunma öğretici, insanlardan uzakta geçirilen zaman eğlendirici olur.

[1] [E. ve F. basımlarında şu not vardır: Bu söylenenin amacı, gerçekten büyük bir filozof, dürüst ve alçakgönüllü bir düşünür olan Bay Locke'un değerini düşürmek değildir. Gösterilmek istenen, sadece, böyle soyut felsefenin hep başına gelen şeydir.]

SECT. I.

Man is a reasonable being; and as such, receives from science his proper food and nourishment: But so narrow are the bounds of human understanding, that little satisfaction can be hoped for in this particular, either from the extent or security of his acquisitions. Man is a sociable, no less than a reasonable being: But neither can he always enjoy company agreeable and amusing, or preserve the proper relish for them. Man is also an active being; and from that disposition, as well as from the various necessities of human life, must submit to business and occupation: But the mind requires some relaxation, and cannot always support its bent to care and industry. It seems, then, that nature has pointed out a mixed kind of life as most suitable to human race, and secretly admonished them to allow none of these biasses to *draw* too much, so as to incapacitate them for other occupations and entertainments. Indulge your passion for science, says she, but let your science be human, and such as may have a direct reference to action and society. Abstruse thought and profound researches I prohibit, and will severely punish, by the pensive melancholy which they introduce, by the endless uncertainty in which they involve you, and by the cold reception which your pretended discoveries shall meet with, when communicated. Be a philosopher; but, amidst all your philosophy, be still a man.

Were the generality of mankind contented to prefer the easy philosophy to the abstract and profound, without throwing any blame or contempt on the latter, it might not be improper, perhaps, to comply with this general opinion, and allow every man to enjoy, without opposition, his own taste and sentiment. But as the matter is often carried further, even to the absolute rejecting of all profound reasonings, or what is commonly called *metaphysics*, we shall now proceed to consider what can reasonably be pleaded in their behalf.

We may begin with observing, that one considerable advantage, which results from the accurate and abstract philosophy, is, its subserviency to the easy and humane; which, without the former, can never attain a sufficient degree of exactness in its sentiments, precepts, or reasonings. All polite letters are nothing but pictures of human life in various attitudes and situations; and inspire us with different sentiments, of praise or blame, admiration or ridicule, according to the qualities of the object, which they set before

İnsan akıl sahibi bir varlıktır ve böyle olmakla da bilimden kendisine uygun olan besini alır, beslenir; fakat insanın anlama yetisinin sınırları o kadar dardır ki, bu konuda elde ettiklerinin kapsamından da, güvenilirliğinden de, çok az tatmin sağlamak umulabilir. Insan akıl sahibi bir varlık olduğu kadar toplumsal olabilen bir varlıktır: Fakat hoşa giden, eğlendirici topluluklardan ne her zaman zevk alabilir, ne de bu topluluklardan zevk alma isteğini sürdürebilir. İnsan aynı zamanda eyleyen bir varlıktır; ve bu özelliğinden olduğu kadar insan yaşayışının gereklerinden dolayı, iş ve uğraşı edinmek zorundadır: Fakat zihin dinlenmek ister; özen ve çalışmaya olan eğilimini her zaman canlı tutamaz. Böylece görülmektedir ki, doğa böyle karma bir yaşama çeşidini insan soyuna en uygun hayat olarak göstermiş ve bu eğilimlerden hiçbirinin, öteki uğraşı ve eğlencelerden yoksun bırakacak kadar ağır basmasına izin vermemeleri için insanları gizlice uyarmıştır. Bilime olan tutkunuzu sürdürün, der doğa fakat biliminiz insanca olsun, eylem ve toplumla doğrudan doğruya ilgili olsun. Karışık düşünceyi ve derine dalan araştırmaları yasaklıyorum ve sizi, bunların getirdikleri kaygılı karasevda ile, içine soktukları bitmez tükenmez kararsızlıkla ve sözümona buluşlarınızın bildirildikleri zaman karşılaşacakları soğuklukla amansız bir şekilde cezalandıracağım. Filozof olun; olun ama, tüm felsefeniz içinde, yine insan kalın.

Eğer insanların çoğu kolay felsefeyi soyut ve derine inen felsefeye, ikincisini suçlamadan ya da küçümsemeden, yeğ tutsalardı, belki de, bu genel kanıya uymak ve herkesi, karşı çıkmadan, kendi zevk ve düşünceleri ile baş başa bırakmak yerinde olabilirdi. Ama iş, çoğu zaman daha ileri götürüldüğünden, hatta derine giden bütün akılyürütmeleri, yani genel olarak metafizik denilen şeyi kayıtsız şartsız reddetmeye kadar vardığından, şimdi bu akılyürütmelerin, doğru bir şekilde nasıl savunulabileceğini gözden geçireceğiz.

Dakik ve soyut felsefenin ilk olarak belirtebileceğimiz önemli bir yararı, kolay ve insanca olanın hizmetinde kalmasıdır: Kolay felsefe, düşüncelerinde, verdiği kurallarda ve akılyürütmelerinde, derine giden felsefe olmadan, yeterli bir kesinlik düzeyine ulaşamaz. Bütün edebiyat, insan hayatının çeşitli tutum ve durumlardaki görünüşlerinden başka bir şey değildir ve önümüze koy-

SECT. I.

us. An artist must be better qualified to succeed in this undertaking, who, besides a delicate taste and a quick apprehension, possesses an accurate knowledge of the internal fabric, the operations of the understanding, the workings of the passions, and the various species of sentiment which discriminate vice and virtue. How painful soever this inward search or enquiry may appear, it becomes, in some measure, requisite to those, who would describe with success the obvious and outward appearances of life and manners. The anatomist presents to the eye the most hideous and disagreeable objects; but his science is useful to the painter in delineating even a VENUS or an HELEN. While the latter employs all the richest colours of his art, and gives his figures the most graceful and engaging airs; he must still carry his attention to the inward structure of the human body, the position of the muscles, the fabric of the bones, and the use and figure of every part or organ. Accuracy is, in every case, advantageous to beauty, and just reasoning to delicate sentiment. In vain would we exalt the one by depreciating the other.

Besides, we may observe, in every art or profession, even those which most concern life or action, that a spirit of accuracy, however acquired, carries all of them nearer their perfection, and renders them more subservient to the interests of society. And though a philosopher may live remote from business, the genius of philosophy, if carefully cultivated by several, must gradually diffuse itself throughout the whole society, and bestow a similar correctness on every art and calling. The politician will acquire greater foresight and subtility, in the subdividing and balancing of power; the lawyer more method and finer principles in his reasonings; and the general more regularity in his discipline, and more caution in his plans and operations. The stability of modern governments above the ancient, and the accuracy of modern philosophy, have improved, and probably will still improve, by similar gradations.

Were there no advantage to be reaped from these studies, beyond the gratification of an innocent curiosity, yet ought not even this to be despised; as being one accession to those few safe and harmless pleasures, which are bestowed on human race. The sweetest and most inoffensive path of life leads through the avenues of science and learning; and

duğu şeyin niteliklerine göre, bize övgü ya da yergi, hayranlık ya da alay gibi farklı duygular esindirir. İnce bir zevk ve çabuk kavrayışın yanında, insanın anlama yetisinin iç dokusu ve işlemleri, tutkuların işleyişleri ve kötülük ile erdemi birbirinden ayıran duygu türleri hakkında dakik bilgilere sahip olan bir sanatçı, bu girişimde daha başarılı olacaktır. Bu içe yönelik arama ve soruşturma ne kadar yorucu görünürse görünsün, hayatın ve davranışların açık ve dış görünüşlerini başarıyla tasvir etmek isteyenler için, bir ölçüde gereklidir. Anatomi bilgini, en iğrenç ve nahoş şeyleri göz önüne serer; ama onun bilimi, VENUS'u ya da HELENE'yi çizmekte olan ressam için yararlıdır. Ressam, sanatının en zengin renklerini kullanarak figürlerine en zarif ve en alımlı biçimleri verirken, yine de, insan gövdesinin iç kuruluşuna, kasların konumuna, kemiklerin yapısına, her parça veya organın kullanılışına ve biçimine dikkat etmek zorundadır. Dakiklik güzelliğe ve doğru akılyürütme ince duyguya her durumda yararlıdır. Bunlardan birini küçümseyerek diğerini yüceltmeğe çalışmak boşunadır.

Üstelik şunu gözleyebiliriz ki, nasıl edinilirse edinilsin, bir dakiklik anlayışı her sanat ve uğraşıyı, --hayatı ve eylemi en çok ilgilendirenlerini bile— mükemmelliğe daha çok yaklaştırır ve toplumun çıkarlarına daha yararlı kılar. Ve filozof gündelik işlerden uzak yaşasa da, felsefenin dehası, eğer birçok kişi tarafından titizlikle işlenirse, zamanla bütün topluma yayılır, her sanat ve uğraşıya kendininkine benzer bir dakiklik kazandırır. Siyasetçi, güçleri ayırıp dengelemekte daha ileri görüşlü ve ince; hukukçu, akılyürütmelerinde daha metotlu ve daha ayrıntılı ilkelere sahip; general, disiplininde daha düzenli, plânlarında ve harekâtında daha temkinli olur. Modern hükümetlerin eskilerine göre dengelilikleri ve modern felsefenin dakikliği, benzer evrelerle gelişti ve ihtimal ki yine benzer evrelerle gelişecek.

Bu çalışmalar masum bir merakın tatmininden öte bir yarar sağlamasaydı, bu durumda bile, onları, insan soyuna bahşedilmiş birkaç tehlikesiz ve zararsız zevke ulaştıran yollardan biri olarak, küçümsememek gerekirdi. En tatlı ve en halim selim yaşayış, bilim ve öğrenim yollarından geçer ve bu yol üzerindeki herhangi bir en-

SECT. I.

whoever can either remove any obstructions in this way, or open up any new prospect, ought so far to be esteemed a benefactor to mankind. And though these researches may appear painful and fatiguing, it is with some minds as with some bodies, which being endowed with vigorous and florid health, require severe exercise, and reap a pleasure from what, to the generality of mankind, may seem burdensome and laborious. Obscurity, indeed, is painful to the mind as well as to the eye; but to bring light from obscurity, by whatever labour, must needs be delightful and rejoicing.

But this obscurity in the profound and abstract philosophy, is objected to, not only as painful and fatiguing, but as the inevitable source of uncertainty and error. Here indeed lies the justest and most plausible objection against a considerable part of metaphysics, that they are not properly a science; but arise either from the fruitless efforts of human vanity, which would penetrate into subjects utterly inaccessible to the understanding, or from the craft of popular superstitions, which, being unable to defend themselves on fair ground, raise these intangling brambles to cover and protect their weakness. Chaced from the open country, these robbers fly into the forest, and lie in wait to break in upon every unguarded avenue of the mind, and overwhelm it with religious fears and prejudices. The stoutest antagonist, if he remit his watch a moment, is oppressed. And many, through cowardice and folly, open the gates to the enemies, and willingly receive them with reverence and submission, as their legal sovereigns.

But is this a sufficient reason, why philosophers should desist from such researches, and leave superstition still in possession of her retreat? Is it not proper to draw an opposite conclusion, and perceive the necessity of carrying the war into the most secret recesses of the enemy? In vain do we hope, that men, from frequent disappointment, will at last abandon such airy sciences, and discover the proper province of human reason. For, besides, that many persons find too sensible an interest in perpetually recalling such topics; besides this, I say, the motive of blind despair can never reasonably have place in the sciences; since, however unsuccessful former attempts may have proved, there is still room to hope, that the industry, good fortune, or improved sagacity of succeeding generations may reach discoveries unknown to

geli kaldırabilen ya da yeni bir patika açabilen bir kimse, insanlığa iyiliği dokunan birisi olarak saygı görmelidir. Ve bu araştırmalar acı verici ve yorucu görünebilseler de, bazı vücutlar gibi güçlü kuvvetli ve tam sağlıklı olan zihinler, yoğun çalışma ihtiyacını duyarlar ve insanların çoğuna angarya gibi görünen, güç gelen işlerden zevk alırlar. Gerçekten de karanlık, göze olduğu kadar zihne de acı vericidir; ama karanlıktan aydınlık çıkarmak, ne çeşit çaba ile olursa olsun, ancak zevk ve sevinç verir.

Fakat derin ve soyut felsefedeki bu belirsizliğe, acı verici ve yorucu olduğundan değil, aynı zamanda kaçınılmaz bir kararsızlık ve hata kaynağı olduğundan dolayı itiraz edilir. Bu, metafiziğin oldukça büyük bir bölümüne karşı en haklı ve dayanaklı itirazdır gerçekten. Bu itiraz da, onun tam anlamıyle bir bilim olmadığı; insanın, anlama yetisinin ulaşamayacağı alanlara girmeğe yeltenen boş gururunun verimsiz çabalarından ya da kendilerini açıklık yerde savunamayan, güçsüzlüklerini saklayıp korumak için sık çalılıkların ardına gizlenen yaygın batıl inançların hilelerinden doğduğudur. Ovalık yerden kovulan bu eşkiya, ormana kaçar ve zihnin korunmayan yollarında pusu kurarak, onu, dinsel korkular ve önyargılarla ele geçirmeğe çalışır. En sarsılmaz rakip bile, nöbetinde bir an dikkatsiz olsa, alt edilir. Ve birçokları, korkaklık ve gaflet yüzünden, düşmana kapıları açarlar ve onu, meşru efendileri gibi, saygıyla boyun eğip kendi istekleriyle buyur ederler.

Ama bu, filozofların böyle araştırmalardan el etek çekerek, bâtıl inançlara hâlâ saklanacak yerler bırakmalarına yeter bir sebep midir? Bu durumdan karşıt bir sonuç çıkarmak ve savaşı düşmanın gizlendiği en kuytu köşelere dek götürmek zorunluğunu görmek daha yerinde olmaz mı? İnsanların, hayal kırıklığına uğraya uğraya, sonunda, böylesine havada kalan bilimleri terkedeceklerini ve insan aklının asıl alanını bulacaklarını boşuna umuyoruz. Çünkü birçok kişinin böyle konuları sürekli olarak yeniden ortaya sürmeye aşırı bir ilgi duymaları bir yana, ayrıca, körükörüne umutsuzluğun doğurduğu güdüye bilimlerde yer verilmesi hiçbir zaman aklayakın görülemez, çünkü, daha önceki girişimler ne kadar başarısız olursa olsun, yine de, sonraki kuşakların, çalışkanlıkları, talihlerinin yardımı ve artan keskin görüşlülükleriyle, önceki çağlarda bilinmeyen buluşlara ulaşacaklarını ummak yersiz olmaz. Serüveni seven her

SECT. I.

former ages. Each adventurous genius will still leap at the arduous prize, and find himself stimulated, rather than discouraged, by the failures of his predecessors; while he hopes that the glory of atchieving so hard an adventure is reserved for him alone. The only method of freeing learning, at once, from these abstruse questions, is to enquire seriously into the nature of human understanding, and shew, from an exact analysis of its powers and capacity, that it is by no means fitted for such remote and abstruse subjects. We must submit to this fatigue, in order to live at ease ever after: And must cultivate true metaphysics with some care, in order to destroy the false and adulterate. Indolence, which, to some persons, affords a safeguard against this deceitful philosophy, is, with others, overbalanced by curiosity; and despair, which, at some moments, prevails, may give place afterwards to sanguine hopes and expectations. Accurate and just reasoning is the only catholic remedy, fitted for all persons and all dispositions; and is alone able to subvert that abstruse philosophy and metaphysical jargon, which, being mixed up with popular superstition, renders it in a manner impenetrable to careless reasoners, and gives it the air of science and wisdom.

Besides this advantage of rejecting, after deliberate enquiry, the most uncertain and disagreeable part of learning, there are many positive advantages, which result from an accurate scrutiny into the powers and faculties of human nature. It is remarkable concerning the operations of the mind, that, though most intimately present to us, yet, whenever they become the object of reflection, they seem involved in obscurity; nor can the eye readily find those lines and boundaries, which discriminate and distinguish them. The objects are too fine to remain long in the same aspect or situation; and must be apprehended in an instant, by a superior penetration, derived from nature, and improved by habit and reflection. It becomes, therefore, no inconsiderable part of science barely to know the different operations of the mind, to separate them from each other, to class them under their proper heads, and to correct all that seeming disorder, in which they lie involved, when made the object of reflection and enquiry. This task of ordering and distinguishing, which has no merit, when performed with regard to external bodies, the objects of our senses, rises in its value, when

dehâ, böylesine zorlu bir serüvenden alnının akıyle çıkmanın sadece kendisi için saklı tutulmuş bir şeref olduğunu umarak, bu çetin ödüle doğru atılır ve öncekilerin başarısızlıkları onun cesaretini kırmak şöyle dursun, aksine hevesini kamçılar. Bilgi edinmeyi bu karışık sorulardan kökünden kurtarmanın tek yolu, insanın anlama yetisinin doğal yapısına ciddi bir soruşturma ile girmek, gücünün ve yeteneklerinin kesin bir analizi ile, onun böyle belirsiz ve karışık konulara hiç uygun olmadığını göstermektir. Sonradan hep rahat yaşamak için bu yorgunluğa katlanmamız; sahte ve yozlaşmış olanını yok etmek için sahici metafiziği özenle geliştirmemiz gerekir. Bazı kimseler için bu aldatıcı felsefeye karşı bir korunma yolu olan tembellik, başkalarında, daha ağır basan merakla giderilir ve zaman zaman hüküm süren çaresizlik, yerini kanlı canlı umut ve beklentilere bırakabilir. Dakik ve doğru akılyürütme her kişi ve her eğilim için uygun tek kapsayıcı çözüm yoludur; yaygın bâtıl inançlarla karışarak, bu inançları dikkatsiz akılyürüten için farkına varılmaz bir şekle sokan, bilim ve bilgelik havasına bürüyen karışık felsefeyi ve metafizik dilini ortadan kaldırmayı sadece o başarabilir.

Özenli bir soruşturmadan sonra bilgi yükünün en belirsiz ve uygunsuz yanını atmanın yararı yanında, insanın doğal yapısının yetenekleri ve yetilerinin dakik bir incelenmesinden çıkacak birçok olumlu sonuç vardır. Dikkati çekicidir ki, zihnin işlemleri, bize son derece yakın oldukları halde, kendileri düşünülme objesi olunca, belirsizliğe bürünmüş görünürler; onları ayırdeden ve belirleyen çizgi ve sınırları, göz kolay kolay seçemez. Bu objeler uzun zaman aynı görünümde ya da durumda kalmayacak kadar incelmiştirler; doğal olan ve alışkanlık ile düşünme tarafından geliştirilen üstün bir görme gücüyle bir anda kavranmaları gerekir. Bundan dolayı zihnin değişik işlemlerinin bilinmesi, bunların birbirinden ayrılması, uygun başlıklar altında sınıflandırılması, düşünme ve soruşturma objesi oldukları zaman içinde bulundukları görünürdeki karışıklığın düzeltilmesi, bilimin önemsiz sayılamayacak bir görevi olur. Dış cisimlerle, yani duyularımızın objeleriyle ilgili olarak yapıldığında, hiçbir değeri olmayan bu düzenleme ve ayırmanın, zihnin işlemlerine yöneldiği zaman,

SECT. I.

directed towards the operations of the mind, in proportion to the difficulty and labour, which we meet with in performing it. And if we can go no farther than this mental geography, or delineation of the distinct parts and powers of the mind, it is at least a satisfaction to go so far; and the more obvious this science may appear (and it is by no means obvious) the more contemptible still must the ignorance of it be esteemed, in all pretenders to learning and philosophy.

Nor can there remain any suspicion, that this science is uncertain and chimerical; unless we should entertain such a scepticism as is entirely subversive of all speculation, and even action. It cannot be doubted, that the mind is endowed with several powers and faculties, that these powers are distinct from each other, that what is really distinct to the immediate perception may be distinguished by reflection; and consequently, that there is a truth and falsehood in all propositions on this subject, and a truth and falsehood, which lie not beyond the compass of human understanding. There are many obvious distinctions of this kind, such as those between the will and understanding, the imagination and passions, which fall within the comprehension of every human creature; and the finer and more philosophical distinctions are no less real and certain, though more difficult to be comprehended. Some instances, especially late ones, of success in these enquiries, may give us a juster notion of the certainty and solidity of this branch of learning. And shall we esteem it worthy the labour of a philosopher to give us a true system of the planets, and adjust the position and order of those remote bodies; while we affect to overlook those, who, with so much success, delineate the parts of the mind, in which we are so intimately concerned?[1]

[1] [Editions E and F append the note: That Faculty, by which we discern Truth and Falshood, and that by which we perceive Vice and Virtue had long been confounded with each other, and all Morality was suppos'd to be built on eternal and immutable Relations, which, to every intelligent Mind, were equally invariable as any Proposition concerning Quantity or Number. But a[1] late Philosopher has taught us, by the most convincing Arguments, that Morality is nothing in the abstract Nature of Things, but is entirely relative to the Sentiment or mental Taste of each particular Being; in the same Manner as the Distinctions of sweet and bitter, hot and cold, arise from the particular feeling of each Sense or Organ. Moral Perceptions therefore, ought not to be class'd with the Operations of the Understanding, but with the Tastes or Sentiments.

It had been usual with Philosophers to divide all the Passions of the Mind into two Classes, the selfish and bene-

[1] [Mr. *Hutcheson.*]

karşılaştığımız zorluk ve harcadığımız çaba ile orantılı olarak değeri artar. Ve bu zihin coğrafyasından ya da zihnin ayrı kısım ve yeteneklerinin sınırlarını çizmekten öteye gidemesek de, buraya kadar varmak bile tatmin edicidir hiç değilse. Ve bu bilim ne kadar apaçık görünürse (ki hiç de apaçık değildir), onu bilmemek, öğrenmeye ve felsefeye hevesli olanlar için o kadar kınanacak bir şey sayılmalıdır.

Ve eğer bütün teorik düşünmeyi, hatta eylemi altüst eden bir skeptikliğimiz yoksa, bu bilimin belirsiz ve uydurma olduğu yolunda hiçbir kuşkumuz kalamaz. Şüphe edilmez ki, zihin bir takım yetenekler ve yetilerle donatılmıştır; bu yetenekler birbirlerinden farklıdır ve dolaysız algı için gerçekten seçik olan şeyler düşünce yoluyle ayırdedilebilir; dolayısıyle, bu konudaki her önermenin doğru ve yanlış olması söz konusudur ve insanın anlama yetisi alanının dışında olmayan bir doğruluk ve yanlışlık vardır. Her insanın kavrama sınırları içine giren bu çeşit birçok açık ayırım vardır : isteme ve anlama arasındaki, hayalgücü ve tutkular arasındaki gibi... Kavranılması daha zor olsa da, daha ince ve daha felsefi olan ayırımlar, bunlardan daha az gerçek ve daha az kesin değildir. Bu soruşturmalarda elde edilen bazı başarıların örnekleri, özellikle yakın zamandakiler, bu bilgi dalının kesinliği ve pekliği hakkında daha doğru bir fikir verebilir. Gezegenlerin doğru bir sistemini vermeği ve bize çok uzak olan bu cisimlerin yerlerini ve düzenlerini saptamağı bir filozofun çabalarına değer sayacağız da, bizi bu kadar yakından ilgilendiren zihnin kısımlarının sınırlarını böylesine başarıyla çizenlere burun kıvırır gibi mi davranacağız? [1]

[1] [E ve F basımlarında, ek olarak, şu not vardır: Doğru ile yanlışı ayırdetmemizi sağlayan yeti ile erdem ve kötülüğü ayırdetmemizi sağlayan yeti, uzun zaman birbirine karıştırılmıştır ve tüm ahlâkın, düşünme gücü olan her zihne nicelik ve sayı hakkındaki önermeler gibi değişmez gelen, ebedi ve bozulmaz ilişkiler üzerine kurulu olduğu sanılmıştır. Oysa, yakın geçmişteki bir filozof [1] en kandırıcı kanıtlamalarla bize öğretmiştir ki ahlâk şeylerin soyut yapısında yoktur, her belirli varlığın duygusuna ya da zihin beğenisine bağlıdır tamamiyle; nasıl ki tatlı ve acı, sıcak ve soğuk ayırımları her bir duyu ya da organın belirli duyumlarından çıkar. Oyleyse ahlâk algılarının, anlama yetisinin işlemleri arasında değil, beğeniler ve duyular arasında sınıflandırılmaları gerekir.

Filozoflar, bütün zihin tutkularını, bencil ve iyicil diye iki sınıfa ayıragelmişlerdi, bu iki sınıf tutkunun da bir-

[1] [Francis Hutcheson]

SECT. I.

But may we not hope, that philosophy, if cultivated with care, and encouraged by the attention of the public, may carry its researches still farther, and discover, at least in some degree, the secret springs and principles, by which the human mind is actuated in its operations? Astronomers had long contented themselves with proving, from the phænomena, the true motions, order, and magnitude of the heavenly bodies: Till a philosopher, at last, arose, who seems, from the happiest reasoning, to have also determined the laws and forces, by which the revolutions of the planets are governed and directed. The like has been performed with regard to other parts of nature. And there is no reason to despair of equal success in our enquiries concerning the mental powers and œconomy, if prosecuted with equal capacity and caution. It is probable, that one operation and principle of the mind depends on another; which, again, may be resolved into one more general and universal: And how far these researches may possibly be carried, it will be difficult for us, before, or even after, a careful trial, exactly to determine. This is certain, that attempts of this kind are every day made even by those who philosophize the most negligently: And nothing can be more requisite than to enter upon the enterprize with thorough care and attention; that, if it lie within the compass of human understanding, it may at last be happily atchieved; if not, it may, however,

volent, which were suppos'd to stand in constant Opposition and Contrariety; nor was it thought that the latter could ever attain their proper Object but at the Expense of the former. Among the selfish Passions were rank'd Avarice, Ambition, Revenge: Among the benevolent, natural Affection, Friendship, Public spirit. Philosophers may now[1] perceive the Impropriety of this Division. It has been prov'd, beyond all Controversy, that even the Passions, commonly esteem'd selfish, carry the Mind beyond Self, directly to the Object; that tho' the Satisfaction of these Passions gives us Enjoyment, yet the Prospect of this Enjoyment is not the Cause of the Passion, but on the contrary the Passion is antecedent to the Enjoyment, and without the former, the latter could never possibly exist; that the Case is precisely the same with the Passions, denominated benevolent, and consequently that a Man is no more interested when he seeks his own Glory than when the Happiness of his Friend is the Object of his Wishes; nor is he any more disinterested when he sacrifices his Ease and Quiet to public Good than when he labours for the Gratification of Avarice or Ambition. Here therefore is a considerable Adjustment in the Boundaries of the Passions, which had been confounded by the Negligence or Inaccuracy of former Philosophers. These two Instances may suffice to show us the Nature and Importance of this Species of Philosophy.]

[1] [See *Butler's* Sermons.]

Ama, özenle işlenir ve halkın ilgisinden cesaret alırsa, felsefenin, araştırmalarını daha da ileri götürebileceğini ve insan zihninin işlemlerini düzenleyen gizli kaynak ve ilkeleri, hiç olmazsa bir dereceye kadar, ortaya çıkarabileceğini umamaz mıyız? Astronomlar, uzun zaman, fenomenlere dayanarak, gök cisimlerinin gerçek hareketlerini, sıralarını ve büyüklüklerini ispat etmekle yetinirlerdi : Ta ki, sonunda, bir filozof çıka ve mutlunun mutlusu bir akılyürütme ile gezegenlerin dönüşlerini yöneten ve onlara yön veren kanunları ve güçleri saptaya... Doğanın başka alanları için de aynı şeyler yapıldı. Buna eş bir uzluk ve sakıntı ile ardına düşülürse, zihnin yetenekleri ve işleyişini konu edinen soruşturmalarımızda da aynı başarının sağlanmasından umutsuzluğa düşürecek hiçbir sebep yoktur. Muhtemeldir ki, zihnin bir işlemi ve ilkesi bir başkasına dayanır; bu da daha genel ve evrensel olan bir başkasına götürülebilir. Ve bu araştırmaların ne kadar ileriye vardırılabileceğini tam olarak kestirmek, dikkatli bir denemeden önce, —hatta sonra— güç olur. Bu gibi saptama girişimlerinin, her gün, en gelişigüzel felsefe yapanlar tarafından bile denendiği bir gerçektir : Ve en başta gerekli olan, bu işe tam bir özen ve dikkatle girişmektir ki, konu insanın anlama yetisinin alanı içinde ise, sonunda mutlu bir başarı elde edilebilsin; değilse, vardığımız so-

biri bakımından sürekli karşıtlık ve zıtlık içinde olduğu kabul edilmişti ve ikinci sınıfa girenlerin, ancak birincisine girenleri ortadan kaldırarak asıl hedeflerine ulaşabilecekleri düşünülmüştü. Bencil tutkular arasında açgözlülük, hırs, öç; iyicil olanlar arasında da tabii sevgi, dostluk, kamu duygusu sayılmıştı. Filozoflar artık[1] bu ayırmanın uygunsuzluğunu görebiliyorlar. Her türlü tartışmanın ötesinde ispat edilmiştir ki, genel olarak bencil sayılan tutkular bile zihni benliğin ötesine, doğrudan doğruya nesneye götürür; bu tutkuların tatmini bize haz verdiği halde, tutkunun nedeni bu haz beklentisi değildir, tam tersine, tutku hazdan önce gelir ve önceki olmadan sonrakinin varolması mümkün değildir; durum iyicil adı verilen tutkularda da tamı tamına aynıdır, ve dolayısıyle, bir insan, dileklerinin hedefi dostunun mutluluğu olduğu zaman nasıl çıkar gözetmez ise, kendi şanını yüceltmeğe çalıştığı zaman da çıkarını gözetmiyordur; aynı şeklide, hırs ve ihtirasını doyurmak için çabalarken nasıl çıkar gözetmiyor değilse, rahatını ve huzurunu kamunun iyiliğine feda ederken de çıkarını gözetmiyor değildir. Burada böylece, tutkuların sınırlarında yapılan önemli bir düzenleme görülüyor ki bu sınırlar daha önceki filozofların ihmalleri ve isabetsizlikleri yüzünden birbirine karıştırılmıştı. Bu iki örnek bu tür felsefenin doğal yapısını ve önemini göstermeğe yetebilir.]

[1] [bkz. Joseph Butler, Fifteen Sermons upon Human Nature 1726]

SECT. I.

be rejected with some confidence and security. This last conclusion, surely, is not desirable; nor ought it to be embraced too rashly. For how much must we diminish from the beauty and value of this species of philosophy, upon such a supposition? Moralists have hitherto been accustomed, when they considered the vast multitude and diversity of those actions that excite our approbation or dislike, to search for some common principle, on which this variety of sentiments might depend. And though they have sometimes carried the matter too far, by their passion for some one general principle; it must, however, be confessed, that they are excusable in expecting to find some general principles, into which all the vices and virtues were justly to be resolved. The like has been the endeavour of critics, logicians, and even politicians: Nor have their attempts been wholly unsuccessful; though perhaps longer time, greater accuracy, and more ardent application may bring these sciences still nearer their perfection. To throw up at once all pretensions of this kind may justly be deemed more rash, precipitate, and dogmatical, than even the boldest and most affirmative philosophy, that has ever attempted to impose its crude dictates and principles on mankind.

What though these reasonings concerning human nature seem abstract, and of difficult comprehension? This affords no presumption of their falsehood. On the contrary, it seems impossible, that what has hitherto escaped so many wise and profound philosophers can be very obvious and easy. And whatever pains these researches may cost us, we may think ourselves sufficiently rewarded, not only in point of profit but of pleasure, if, by that means, we can make any addition to our stock of knowledge, in subjects of such unspeakable importance.

But as, after all, the abstractedness of these speculations is no recommendation, but rather a disadvantage to them, and as this difficulty may perhaps be surmounted by care and art, and the avoiding of all unnecessary detail, we have, in the following enquiry, attempted to throw some light upon subjects, from which uncertainty has hitherto deterred the wise, and obscurity the ignorant. Happy, if we can unite the boundaries of the different species of philosophy, by reconciling profound enquiry with clearness, and truth with

nuca bir ölçüde güvenerek, konu bir kenara atılabilsin. Bu ikinci sonuç tabii ki, istenecek bir sonuç değildir; bunu çabucak benimsememek gerekir. Çünkü böyle bir kabulle, bu cins felsefenin güzelliğini ve değerini ne kadar da azaltmış oluruz! Moralistlerin bugüne kadar genellikle yapageldikleri şey, onadığımız ya da kınadığımız hareketlerin kalabalığı ve çeşitliliğine bakarak, bu duygu farklılıklarının dayanabileceği bir ortak ilke aramak olmuştur. Ve tek bir genel ilkeye olan tutkularından dolayı işi bazen çok ileri götürdükleri halde, itiraf etmek gerekir ki, kötülük ve erdemlerin hepsinin doğru olarak götürülebileceği bazı genel ilkeler bulmağı ummaları bağışlanabilir. Aynı çaba, eleştiricilerde, mantıkçılarda, hatta siyasetçilerde vardır: Girişimleri tümüyle başarısız olmamıştır da; ama bu bilimleri mükemmelliklerine daha da yaklaştırmak için, belki de daha uzun zaman, daha büyük dakiklikle kendilerini işlerine daha canla başla koşmaları gerekir. Bu çeşit çabaları hemen bir yana itmeyi, kaba buyruklarını ve ilkelerini insanlara kabul ettirmeğe çalışmış en cüretli ve en iddialı felsefenin yaptıklarından daha ölçüsüz, aceleci ve dogmatik görmek yerinde olur.

Varsın insanın doğal yapısı hakkındaki bu akılyürütmeler soyut ve anlaşılması zor görünsün, ne çıkar? Bu, onların yanlışlığını göstermez. Buna karşılık, bugüne kadar bunca bilge ve derin filozofun dikkatinden kaçmış bir şeyin çok açık ve kolay olması imkânsız gibidir. Ve bu araştırmalar neye mal olursa olsun, tartışma götürmez bir önem taşıyan bu konularda, bilgi dağarcığımıza bu yolla yeni bir şeyler katabilirsek, sadece sağlanan kazanç bakımından değil, fakat duyulan haz bakımından da kendimizi yeteri kadar ödüllenmiş sayabiliriz.

Yine de, bu düşüncelerin soyutluğu, onların lehine olmaktan çok zararına olduğuna ve bu zorluk, dikkat ve özenle, gereksiz ayrıntılardan kaçınılarak belki yenilebileceğine göre; aşağıdaki soruşturmada, şimdiye kadar kesinsizliğin bilgeleri ve karanlığın cahilleri incelemekten alakoyduğu konuları biraz aydınlatmağa çalıştık. Derine bakan soruşturmayı açıklıkla ve doğruluğu yenilikle bağdaştırarak farklı felsefe türlerinin sınırlarını birleştirebilirsek, ne mutlu : Hele bu kolay tarzda akıl-

SECT. I.

novelty! And still more happy, if, reasoning in this easy manner, we can undermine the foundations of an abstruse philosophy, which seems to have hitherto served only as a shelter to superstition, and a cover to absurdity and error!

SECT. II.—*Of the Origin of Ideas.*

EVERY one will readily allow, that there is a considerable difference between the perceptions of the mind, when a man feels the pain of excessive heat, or the pleasure of moderate warmth, and when he afterwards recalls to his memory this sensation, or anticipates it by his imagination. These faculties may mimic or copy the perceptions of the senses; but they never can entirely reach the force and vivacity of the original sentiment. The utmost we say of them, even when they operate with greatest vigour, is, that they represent their object in so lively a manner, that we could *almost* say we feel or see it: But, except the mind be disordered by disease or madness, they never can arrive at such a pitch of vivacity, as to render these perceptions altogether undistinguishable. All the colours of poetry, however splendid, can never paint natural objects in such a manner as to make the description be taken for a real landskip. The most lively thought is still inferior to the dullest sensation.

We may observe a like distinction to run through all the other perceptions of the mind. A man in a fit of anger, is actuated in a very different manner from one who only thinks of that emotion. If you tell me, that any person is in love, I easily understand your meaning, and form a just conception of his situation; but never can mistake that conception for the real disorders and agitations of the passion. When we reflect on our past sentiments and affections, our thought is a faithful mirror, and copies its objects truly; but the colours which it employs are faint and dull, in comparison of those in which our original perceptions were clothed. It requires no nice discernment or metaphysical head to mark the distinction between them.

Here therefore we may divide all the perceptions of the mind into two classes or species, which are distinguished by their different degrees of force and vivacity. The less forcible and lively are commonly denominated THOUGHTS or IDEAS. The

yürüterek, şimdiye kadar sadece bâtıl inançlara sığınak, saçmalığa ve yanlışlığa da bir örtü görevini gören bir karışık felsefenin temellerini sarsabilirsek, mutluluğumuz daha da büyük olacaktır.

II. BÖLÜM — İdeaların Kaynağı Üzerine

Herkes kolaylıkla kabul edecektir ki, bir insan aşırı sıcağın acısını ya da ılıklığın hazzını duyduğunda ve bu duyumu sonradan belleğine getirdiğinde ya da onu hayalgücü ile önceden duyduğunda, bu zihin algıları arasında önemli bir fark vardır. Hayalgücü ve bellek yetileri, duyuların algılarını taklit ya da kopya edebilir; ama hiçbir zaman ilk duyumun gücüne ve canlılığına ulaşamaz. En şiddetli şekilde işlerken bile, onlar hakkında söyleyebileceğimiz, olsa olsa şudur: objelerini o kadar canlı temsil ediyorlar ki, neredeyse asıl objeyi duyuyor ya da görüyor gibiyizdir. Fakat, zihnin hastalık ya da delilik ile çarpılmış olması bir yana, bu algıları tümüyle ayırdedilmez kılacak bir canlılık düzeyine varamazlar. Şiirin bütün renkleri, ne kadar pırıl pırıl olurlarsa olsunlar, doğal nesneleri, tasvirleri bir gerçek manzara yerine geçecek şekilde çizemezler. En canlı düşünce, en sönük duyumdan daha aşağı kalır yine de.

Zihnin bütün öbür algılarında da benzer bir ayırım gözleyebiliriz. Tepesi atmış bir kimse ile öfkeyi sadece düşünen bir kimse çok farklı şekillerde etkilenirler. Bana, birisinin sevdalı olduğunu söylerseniz, ne kastettiğinizi kolayca anlarım ve o kimsenin durumu hakkında doğru bir fikir edinirim; ama bu fikri, hiçbir zaman bu tutkunun gerçek karışıklıkları ve heyecanları ile bir tutamam. Geçmiş duygu ve heyecanlarımız üzerinde düşündüğümüz zaman, düşüncemiz sadık bir aynadır ve objelerini gerçeğe uygun biçimde kopya eder; fakat kullandığı renkler ilk algılarımızın renkleri ile karşılaştırılınca, silik ve sönük kalır. Aralarındaki farkı görmek için ince bir seçme gücü ya da metafizik bir kafa gerekmez.

Öyleyse burada, bütün zihin algılarını, güçlülük ya da canlılıklarına göre, iki sınıf ya da türe ayırabiliriz. Daha az güçlü ve canlı olanlar genellikle Düşünceler ya da İdealar diye adlandırılır. Öteki tür için bizim

SECT. II.

other species want a name in our language, and in most others; I suppose, because it was not requisite for any, but philosophical purposes, to rank them under a general term or appellation. Let us, therefore, use a little freedom, and call them IMPRESSIONS; employing that word in a sense somewhat different from the usual. By the term *impression*, then, I mean all our more lively perceptions, when we hear, or see, or feel, or love, or hate, or desire, or will. And impressions are distinguished from ideas, which are the less lively perceptions, of which we are conscious, when we reflect on any of those sensations or movements above mentioned.

Nothing, at first view, may seem more unbounded than the thought of man, which not only escapes all human power and authority, but is not even restrained within the limits of nature and reality. To form monsters, and join incongruous shapes and appearances, costs the imagination no more trouble than to conceive the most natural and familiar objects. And while the body is confined to one planet, along which it creeps with pain and difficulty; the thought can in an instant transport us into the most distant regions of the universe; or even beyond the universe, into the unbounded chaos, where nature is supposed to lie in total confusion. What never was seen, or heard of, may yet be conceived; nor is any thing beyond the power of thought, except what implies an absolute contradiction.

But though our thought seems to possess this unbounded liberty, we shall find, upon a nearer examination, that it is really confined within very narrow limits, and that all this creative power of the mind amounts to no more than the faculty of compounding, transposing, augmenting, or diminishing the materials afforded us by the senses and experience. When we think of a golden mountain, we only join two consistent ideas, *gold*, and *mountain*, with which we were formerly acquainted. A virtuous horse we can conceive; because, from our own feeling, we can conceive virtue; and this we may unite to the figure and shape of a horse, which is an animal familiar to us. In short, all the materials of thinking are derived either from our outward or inward sentiment: The mixture and composition of these belongs alone to the mind and will. Or, to express myself in philosophical language, all our ideas or more feeble perceptions are copies of our impressions or more lively ones.

dilimizde ve birçok başka dilde hazır bir ad yok; çünkü sanırım bunları, felsefi amaçlar dışında, genel bir terim ya da ad altında toplama gerekliliği duyulmamıştır. Bundan dolayı, biz biraz serbest davranalım ve bunlara, kelimeyi genel kullanımından biraz farklı bir anlamda kullanarak, İ z l e n i m l e r diyelim. Öyleyse, i z l e n i m terimi ile kastettiğim daha canlı algılarımızın hepsidir; yani işittiğimiz, gördüğümüz, hissettiğimiz, sevdiğimiz veya nefret ettiğimiz, arzuladığımız veya istediğimiz andaki algılardır. İzlenimler, daha az canlı algılar olan ve yukarıdaki duyum ya da hareketler üzerinde düşündüğümüz zaman farkına vardığımız idealardan ayrılırlar.

İlk bakışta, hirbir şey, bize, her türlü insan gücü ve otoritesinin dışına taşmakla kalmayan, doğanın ve gerçeğin sınırları içine bile sığmayan insan düşüncesi kadar sınırsız gelmeyebilir. Hayalgücü için garibeler meydana getirmek, ipe sapa gelmez biçimleri ve görünüşleri birleştirmek, en doğal ve bilinen objeleri düşünmekten daha zor değildir. Ve vücut, üzerinde acı ve zorlukla süründüğü bir gezegene bağlı kalırken, düşünce, bizi evrenin en uzak bölgelerine, daha daha, evrenin ötesine, doğanın tam karışıklık halinde olduğu sanılan sınırsız kaos'a bir anda ulaştırabilir. Hiç görülmemiş ya da işitilmemiş bir şey yine de kavranabilir; mutlak çelişki içeren şeyler dışında hiçbir şey düşünce gücünün ötesinde değildir.

Fakat düşüncemiz bu sınırsız hürriyete sahip görünüyor olsa da, daha yakından incelersek, aslında onun çok dar sınırlar içinde kaldığını ve zihnin bu yaratıcılık yeteneğinin, duyuların ve tecrübenin verdiği malzemeleri birleştirmek, yerlerini değiştirmek, büyütmek ya da küçültmek yetisinden başka birşey olmadığını görürüz. Altın bir dağ düşündüğümüzde, daha önceden tanıdığımız iki tutarlı ideayı, a l t ı n ve d a ğ ı birleştiririz sadece. Erdemli bir at tasarımlayabiliriz; çünkü kendi duygumuzdan erdemi kavrayabiliyoruz ve bunu, tanıdığımız bir hayvan olan atın görünüşü ve biçimi ile birleştirebiliyoruz. Kısacası, düşünmenin bütün malzemesi dış ya da iç duygumuzdan gelmedir: bunların sadece karışımı ya da bileşimi zihin ve istemeye aittir. Ya da, felsefi dille söyleyecek olursam, bütün idealarımız ya da zayıf algılarımız, izlenimlerimizin ya da canlı algılarımızın kopyalarıdır.

SECT. II.

To prove this, the two following arguments will, I hope, be sufficient. First, when we analyse our thoughts or ideas, however compounded or sublime, we always find, that they resolve themselves into such simple ideas as were copied from a precedent feeling or sentiment. Even those ideas, which, at first view, seem the most wide of this origin, are found, upon a nearer scrutiny, to be derived from it. The idea of God, as meaning an infinitely intelligent, wise, and good Being, arises from reflecting on the operations of our own mind, and augmenting, without limit, those qualities of goodness and wisdom. We may prosecute this enquiry to what length we please; where we shall always find, that every idea which we examine is copied from a similar impression. Those who would assert, that this position is not universally true nor without exception, have only one, and that an easy method of refuting it; by producing that idea, which, in their opinion, is not derived from this source. It will then be incumbent on us, if we would maintain our doctrine, to produce the impression or lively perception, which corresponds to it.

Secondly. If it happen, from a defect of the organ, that a man is not susceptible of any species of sensation, we always find, that he is as little susceptible of the correspondent ideas. A blind man can form no notion of colours; a deaf man of sounds. Restore either of them that sense, in which he is deficient; by opening this new inlet for his sensations, you also open an inlet for the ideas; and he finds no difficulty in conceiving these objects. The case is the same, if the object, proper for exciting any sensation, has never been applied to the organ. A LAPLANDER or NEGROE has no notion of the relish of wine. And though there are few or no instances of a like deficiency in the mind, where a person has never felt or is wholly incapable of a sentiment or passion, that belongs to his species; yet we find the same observation to take place in a less degree. A man of mild manners can form no idea of inveterate revenge or cruelty; nor can a selfish heart easily conceive the heights of friendship and generosity. It is readily allowed, that other beings may possess many senses of which we can have no conception; because the ideas of them have never been introduced to us, in the only manner, by which an idea can have access to the mind, to wit, by the actual feeling and sensation.

Bunu ispatlamak için, umarım ki aşağıdaki iki kanıtlama yeterli olur. İlkin, ne kadar karmaşık ya da yüce olurlarsa olsunlar, düşünce ya da idealarımızı çözümlediğimizde, bunların, her defasında, daha önceki bir his ya da duyguyu kopya eden basit idealardan meydana geldiğini görürüz. İlk bakışta bu kaynaktan çok uzak görünen ideaların bile, daha yakın bir inceleme ile, bu kaynaktan çıktığı görülür. Sonsuz derecede akıllı, bilge ve iyi bir varlık olarak Tanrı ideası, kendi zihnimizin işlemleri üzerinde düşünmemizden ve iyilik ile bilgelik özelliklerini sınırsızca büyütmemizden çıkar. Bu soruşturmayı dilediğimiz kadar sürdürelim; her zaman, incelediğimiz her ideanın kendine benzer bir izlenimden kopya edildiğini görürüz. Bu durumun evrensel ölçüde doğru ve istisnasız olmadığını ileri sürenlerin bunu çürütmek için tek, hem de kolay bir yolları vardır: Kanılarınca bu kaynaktan gelmeyen bir ideayı ortaya çıkarmak. O zaman da, eğer öğretimizi korumak istiyorsak, bu ortaya konan ideanın karşılığı olan izlenimi ya da canlı algıyı göstermek bize düşer.

İkincileyin, organ sakatlığından dolayı bir kimse herhangi bir duyum türünde duyarlı değilse, her zaman, bu duyumların karşılıkları olan idealar konusunda da o kadar az duyarlı olduğunu görürüz. Kör bir kimse renklere, sağır olan da seslere ilişkin hiçbir fikre ulaşamaz. Yetersiz olan duyusunu ona yeniden kazandırın: duyumlarına bu yeni yolu açmakla, aynı zamanda idealara da bir yol açmış olursunuz ve o, bu objeleri kavramakta güçlük çekmez. Organın herhangi bir duyum uyandırmağa elverişli bir nesne ile hiç karşılaşmamış olmasında durum aynıdır. Bir Laplı ya da Zencinin şarap tadı hakkında fikirleri yoktur. Ve bir kimsenin, cinsine ait bir duyguyu ya da tutkuyu hiç duymamış olması, ya da duymasını imkânsız kılacak şekilde, organ bozukluğuna benzer bir zihin bozukluğu olması çok az görülse ya da hiç görülmese bile, aynı gözlem, daha az derecede, bu durumda da yapılabilir. Yumuşak huylu bir adam amansız bir öç ya da zalimlik ideasını kuramaz; bencil bir yürek de dostluğun ve cömertliğin yüceliklerini kolay kolay kavrayamaz. Başka varlıkların, hakkında bizim hiç bir fikrimiz bulunamayacak birçok duyuya sahip olabilecekleri kolayca teslim edilir; çünkü bunlar bize, zihne bir ideanın girebileceği tek yolla, yani fiilen yaşadığımız bir duygu ve duyum ile tanıtılmışlardır.

SECT. II.

There is, however, one contradictory phænomenon, which may prove, that it is not absolutely impossible for ideas to arise, independent of their correspondent impressions. I believe it will readily be allowed, that the several distinct ideas of colour, which enter by the eye, or those of sound, which are conveyed by the ear, are really different from each other; though, at the same time, resembling. Now if this be true of different colours, it must be no less so of the different shades of the same colour; and each shade produces a distinct idea, independent of the rest. For if this should be denied, it is possible, by the continual gradation of shades, to run a colour insensibly into what is most remote from it; and if you will not allow any of the means to be different, you cannot, without absurdity, deny the extremes to be the same. Suppose, therefore, a person to have enjoyed his sight for thirty years, and to have become perfectly acquainted with colours of all kinds, except one particular shade of blue, for instance, which it never has been his fortune to meet with. Let all the different shades of that colour, except that single one, be placed before him, descending gradually from the deepest to the lightest; it is plain, that he will perceive a blank, where that shade is wanting, and will be sensible, that there is a greater distance in that place between the contiguous colours than in any other. Now I ask, whether it be possible for him, from his own imagination, to supply this deficiency, and raise up to himself the idea of that particular shade, though it had never been conveyed to him by his senses? I believe there are few but will be of opinion that he can: And this may serve as a proof, that the simple ideas are not always, in every instance, derived from the correspondent impressions; though this instance is so singular, that it is scarcely worth our observing, and does not merit, that for it alone we should alter our general maxim.

Here, therefore, is a proposition, which not only seems, in itself, simple and intelligible; but, if a proper use were made of it, might render every dispute equally intelligible, and banish all that jargon, which has so long taken possession of metaphysical reasonings, and drawn disgrace upon them. All ideas, especially abstract ones, are naturally faint and obscure: The mind has but a slender hold of them: They are apt to be confounded with other resembling ideas; and when we have often employed any term, though without

Yine de, ideaların, karşılıkları olan izlenimlerden bağımsızca ortaya çıkmalarının tümüyle imkânsız olmadığını ispat edebilecek, çelişmeli bir fenomen vardır. Sanırım ki, gözle edinilen seçik renk idealarının veya kulaktan gelen ses idealarının gerçekte birbirlerinden farklı, fakat aynı zamanda benzer oldukları kolayca kabul edilir. Şimdi, bu, farklı renkler için doğruysa, aynı rengin değişik tonları için daha az doğru değildir ve her ton, diğerlerinden bağımsız, seçik bir idea meydana getirir. Çünkü bu yadsınırsa, bir rengi, tonlarını kesintisiz bir şekilde ilerleterek, kendisinden en uzak bir renge sezdirmeden götürmek mümkün olurdu ve ortadakiler arasında bir fark olduğunu kabul etmeksizin, uçlardakilerin aynı olduğunu saçmalamadan yadsıyamazdınız. Bunlara dayanarak, öyle bir kimse düşünelim kl, otuz yıl görme duyusunu kullanmış olsun ve hiç görmediği, söz gelişi, belirli bir mavi tonunun dışında, her türlü rengi mükemmel derecede tanısın. O tanımadığı tonun dışında mavi rengin bütün farklı tonları, koyudan açığa doğru önünde dizildiğinde, açıktır ki, o kimse, tanımadığı tonun olması gereken yerde bir boşluk algılayacaktır ve o yerde yan yana duran tonlar arasında, diğerlerinde olduğundan daha geniş bir aralık olduğunu görecektir. Şimdi sorarım size : O kimsenin hayalgücü ile bu eksikliği gidermesi ve bu belirli tonun ideasını kendi kendine çıkarması mümkün müdür? Sanırım ki, bunun mümkün olduğu kanısını çoğunluk paylaşacaktır ve bu durum, üzerinde durmayı handiyse gerektirmeyecek kadar kendine özgü olduğu ve tek başına genel ilkemizi değiştirmemize değmeyeceği halde, basit ideaların her zaman ve her durumda, karşılıkları olan izlenimlerden çıkmadığının ispatı olarak görülebilir.

İşte, hem kendisi basit ve anlaşılması kolay, hem de uygun bir kullanma ile, her tartışmayı eşit derecede anlaşılır kılabilecek ve bu kadar uzun zaman metafizik akılyürütmeleri elinde tutan, onların kınanmasına yol açan anlaşılmaz dili yok edebilecek bir öneri. Bütün idealar, özellikle soyut olanları, kendiliklerinden silik ve belirsizdir: zihnin bunlar üzerinde çok zayıf bir egemenliği vardır: başka benzer idealarla karıştırılmaya yatkındırlar ; ve bir terimi, seçik bir anlamda olmasa

SECT. II.

a distinct meaning, we are apt to imagine it has a determinate idea, annexed to it. On the contrary, all impressions, that is, all sensations, either outward or inward, are strong and vivid: The limits between them are more exactly determined: Nor is it easy to fall into any error or mistake with regard to them. When we entertain, therefore, any suspicion, that a philosophical term is employed without any meaning or idea (as is but too frequent), we need but enquire, *from what impression is that supposed idea derived?* And if it be impossible to assign any, this will serve to confirm our suspicion. By bringing ideas into so clear a light, we may reasonably hope to remove all dispute, which may arise, concerning their nature and reality.[1]

SECT. III.—*Of the* [2]*Association of Ideas.*

IT is evident, that there is a principle of connexion between the different thoughts or ideas of the mind, and that, in their appearance to the memory or imagination, they introduce each other with a certain degree of method and regularity. In our more serious thinking or discourse, this is so observable, that any particular thought, which breaks in upon the regular tract or chain of ideas, is immediately remarked and rejected. And even in our wildest and most wandering reveries, nay in our very dreams, we shall find,

[1] It is probable that no more was meant by those, who denied innate ideas, than that all ideas were copies of our impressions; though it must be confessed, that the terms, which they employed, were not chosen with such caution, nor so exactly defined, as to prevent all mistakes about their doctrine. For what is meant by *innate?* If innate be equivalent to natural, then all the perceptions and ideas of the mind must be allowed to be innate or natural, in whatever sense we take the latter word, whether in opposition to what is uncommon, artificial, or miraculous. If by innate be meant, cotemporary to our birth, the dispute seems to be frivolous; nor is it worth while to enquire at what time thinking begins, whether before, at, or after our birth. Again, the word *idea*, seems to be commonly taken in a very loose sense, by *Locke* and others: as standing for any of our perceptions, our sensations and passions, as well as thoughts. Now in this sense, I should desire to know, what can be meant by asserting, that self-love, or resentment of injuries, or the passion between the sexes is not innate?

But admitting these terms, *impressions* and *ideas*, in the sense above explained, and understanding by *innate*, what is original or copied from no precedent perception, then may we assert, that all our impressions are innate, and our ideas not innate.

To be ingenuous, I must own it to be my opinion, that Mr. LOCKE was betrayed into this question by the schoolmen, who, making use of undefined terms, draw out their disputes to a tedious length, without ever touching the point in question. A like ambiguity and circumlocution seem to run through all that great philosopher's reasonings on this as well as most other subjects.

[2] [Connexion: Editions E and F.

da, bir süre kullanınca, ona bağlı belirli bir idea bulunduğunu hayal etmeğe yatkınızdır. Aksine, bütün izlenimler, yani iç ya da dış duyumların hepsi, güçlü ve canlıdır: aralarındaki sınırlar daha kesin bir şekilde belirlidir : bunlarla ilgili hata ya da yanlışlığa düşmek de kolay değildir. Öyleyse, bir felsefi terimin (çok sık yapıldığı gibi) herhangi bir anlam ya da idea olmaksızın kullanıldığından kuşkulanırsak, sadece şunu soruşturmak yeter: Bu sözde idea hangi izlenimden çıkarılmıştır? Ve eğer böyle bir izlenim bulamazsak, kuşkumuz doğrulanmış olur. İdeaları böylesine parlak bir ışığa çıkararak, onların doğal yapısı ve gerçekliği hakkında çıkabilecek bütün tartışmaları ortadan kaldırmayı umabiliriz. [1]

III. BÖLÜM — İdeaların Çağrışımı[2] Üzerine

Zihnin farklı düşünceleri ya da ideaları arasında bir bağlantı ilkesinin olduğu ve belleğe ya da hayalgücüne gelişleri ile belirli bir yöntem ve düzen ölçüsü içinde birbirlerini çağırdıkları açıktır: Daha ciddi düşünme ve konuşmalarımızda bu o kadar belirgindir ki, ideaların düzenli yolu ya da zincirine uygun olmayan bir düşünce hemen farkedilir ve uzaklaştırılır. Ve üzerinde düşünecek olursak, en garip ve başıboş hayalleri-

[1] Muhtemeldir ki, innatae ideaların varlığını yadsıyanlar, her ne kadar öğretileri hakkında yanlış anlamalara engel olacak şekilde, dikkatle seçilmiş ve kesinlikle tanımlanmış terimler kullanmamış olsalar da, bütün ideaların izlenimlerin kopyalarından başka bir şey olmadığını kastetmişlerdir. Çünkü innatae ile ne kastedilir? İnnatae doğalın karşılığı ise o zaman doğalı hangi anlamda alırsak alalım —alışılmış olmayanın, sahte olanın ya da mucizevi olanın karşıtı olarak— zihnin bütün algı ve idealarının innatae olduklarını kabul etmek gerekir. Eğer innatae diye doğuşla zamandaşlık kastediliyorsa, bunu tartışmak saçmadır; düşünmenin doğuştan önce mi, doğuşta mı, yoksa doğuştan sonra mı başladığını soruşturmak da aynı derecede anlamsızdır. Aynı şekilde, İdea kelimesi Locke ve diğerlerinde çok gevşek bir anlam taşır: düşüncelerimize işaret ettiği gibi, aynı zamanda herhangi bir algımız, duyumuz ya da tutkumuz için de kullanılır. Şimdi, bu anlam içinde, kendini sevmenin, zarara uğrayınca tepki duymanın, karşı cinsler arasındaki tutkuların innatae olmadıklarını ileri sürmekle ne kastedildiğini bilmek isterdim.

Oysa, izlenim ve idea terimlerini yukarıda açıklanan anlamları ile alır ve innatae'dan asli olan ya da daha önceki hiçbir algıdan kopya edilmemiş bulunanı anlarsak, bütün izlenimlerin innatae olduğunu, ideaların ise innatae olmadığını söyleyebiliriz.

Açık sözlü olmak gerekirse, kanımın şu olduğunu belirtmek isterim: Bay LOCKE'u yok yere bu konuya sürüyleyenler, tanımlanmamış terimler kullanarak, söz konusu probleme hiç değinmeden boyuna tartışıp duran meslekten felsefeciler olmuştur. Buna benzer bir çok anlamlılık ve söz kalabalığı bu filozofun bu ve başka bir çok konudaki akılyürütmelerinde de görülebilir.

[2] [E ve F basımlarında : **Bağlantıları**]

SECT. III.

if we reflect, that the imagination ran not altogether at adventures, but that there was still a connexion upheld among the different ideas, which succeeded each other. Were the loosest and freest conversation to be transcribed, there would immediately be observed something, which connected it in all its transitions. Or where this is wanting, the person, who broke the thread of discourse, might still inform you, that there had secretly revolved in his mind a succession of thought, which had gradually led him from the subject of conversation. Among different languages, even where we cannot suspect the least connexion or communication, it is found, that the words, expressive of ideas, the most compounded, do yet nearly correspond to each other: A certain proof, that the simple ideas, comprehended in the compound ones, were bound together by some universal principle, which had an equal influence on all mankind.

Though it be too obvious to escape observation, that different ideas are connected together; I do not find, that any philosopher has attempted to enumerate or class all the principles of association; a subject, however, that seems worthy of curiosity. To me, there appear to be only three principles of connexion among ideas, namely, *Resemblance*, *Contiguity* in time or place, and *Cause* or *Effect*.

That these principles serve to connect ideas will not, I believe, be much doubted. A picture naturally leads our thoughts to the original:[1] The mention of one apartment in a building naturally introduces an enquiry or discourse concerning the others:[2] And if we think of a wound, we can scarcely forbear reflecting on the pain which follows it.[3] But that this enumeration is compleat, and that there are no other principles of association, except these, may be difficult to prove to the satisfaction of the reader, or even to a man's own satisfaction. All we can do, in such cases, is to run over several instances, and examine carefully the principle, which binds the different thoughts to each other, never stopping till we render the principle as general as possible.[4] The more instances we examine, and the more care we em-

[1] Resemblance.
[2] Contiguity.
[3] Cause and Effect.
[4] For instance, Contrast or Contrariety is also a connexion among Ideas: But it may, perhaps, be considered as a mixture of *Causation* and *Resemblance*. Where two objects are contrary, the one destroys the other; that is, the cause of its annihilation, and the idea of the annihilation of an object, implies the idea of its former existence.

mizde, hatta düşlerimizde, hayalgücünün oradan oraya koşmadığını; peşpeşe gelen farklı idealar arasında yine de bir bağlantı gözetildiğini görürüz. En rastgele ve serbest karşılıklı konuşma kaydedilse, hemen, bütün geçişlerini birbirine bağlayan bir şey görülür. Veya bu bağın olmadığı yerlerde, konuşmanın gidişini kesintiye uğratan kimse, aklından, onu konuşma konusundan uzaklaştıran bir düşünceler dizisinin gizlice geçmiş olduğunu söyleyebilir. Farklı diller arasında en ufak bir bağlantı ya da alışveriş olduğu düşünülemeyecek hallerde bile, en karmaşık ideaları dile getiren kelimelerin yine de birbirlerini çok yakından karşıladıklarını görürüz: bu da bileşik idealarda biraraya gelen basit ideaların, bütün insanlık üzerinde eşit ölçüde etkisi olan bir evrensel ilke ile birbirlerine bağlandığının kesin ispatıdır.

Farklı ideaların birbirleriyle bağlantılı olduğu gözden kaçmayacak kadar açık olduğu halde, herhangi bir filozofun çağrışım ilkelerini sıralamayı ya da sınıflandırmayı denediğini işitmedim; oysa üzerinde durulmağa değer bir konu gibi gözüküyor. Bana kalırsa, idealar arasında sadece üç bağlantı ilkesi vardır: Benzerlik, zamanda ya da yerde Yakınlık ve Neden ya da Etki.

Bu ilkelerin ideaları bağlamağa yaradığından pek şüphe edilmez sanırım. Bir resim düşüncelerimizi doğal olarak aslına götürür.[1] Bir yapının bir dairesinden söz edilmesi, diğer daireler hakkında bir soruşturma ya da konuşma başlatır.[2] Bir yarayı düşündüğümüzde onu izleyen acıyı düşünmeden edemeyiz.[3] Fakat bu sıralamanın tam olduğunu ve bunlardan başka çağrışım ilkesi olmadığını, okuyucuyu ve hatta kendimizi tatmin edecek şekilde ispat etmek zordur. Bu gibi durumlarda yapabileceğimiz tek şey birçok örnek ele almak, değişik düşünceleri birbirlerine bağlayan ilkeyi dikkatle incelemek ve bu ilkeyi mümkün olduğu kadar genel hale getirene dek durmamaktır.[4] Ne kadar çok örnek incelersek ve ne kadar özen gösterirsek. bütünden çıkar-

[1] Benzerlik
[2] Yakınlık
[3] Neden ve Etki
[4] Sözgelişi, kontrast ya da karşıtlık da idealar arası bir bağlantıdır; ama bu, belki de, Nedenlilik ve Benzerliğin bir karışımı olarak görülebilir. İki nesne zıt olduğunda biri diğerini yok eder; yani yok olmasının nedeni ve bir nesnenin yok olması ideası, onun daha önceki varoluşu ideasına işaret eder.

SECT. III.

ploy, the more assurance shall we acquire, that the enumeration, which we form from the whole, is compleat and entire.[1]

[1] [In Editions E to Q the Essay continues: Instead of entering into a detail of this kind, which would lead into many useless subtilties, we shall consider some of the effects of this connexion upon the passions and imagination; where we may open a field of speculation more entertaining, and perhaps more instructive, than the other.

As man is a reasonable being, and is continually in pursuit of happiness, which he hopes to attain by the gratification of some passion or affection, he seldom acts or speaks or thinks without a purpose and intention. He has still some object in view; and however improper the means may sometimes be, which he chuses for the attainment of his end, he never loses view of an end, nor will he so much as throw away his thoughts or reflections, where he hopes not to reap any satisfaction from them.

In all compositions of genius, therefore, 'tis requisite that the writer have some plan or object; and tho' he may be hurried from this plan by the vehemence of thought, as in an ode, or drop it carelessly, as in an epistle or essay, there must appear some aim or intention in his first setting out, if not in the composition of the whole work. A production without a design would resemble more the raving of a madman, than the sober efforts of genius and learning.

As this rule admits of no exception, it follows, that in narrative compositions, the events or actions, which the writer relates, must be connected together, by some bond or tye: They must be related to each other in the imagination, and form a kind of *Unity*, which may bring them under one plan or view, and which may be the object or end of the writer in his first undertaking.

This connecting principle among the several events, which form the subject of a poem or history, may be very different, according to the different designs of the poet or historian. OVID has formed his plan upon the connecting principle of resemblance. Every fabulous transformation, produced by the miraculous power of the gods, falls within the compass of his work. There needs but this one circumstance in any event to bring it under his original plan or intention.

An annalist or historian who sho ld undertake to write the history of EUROPE during any century, would be influenced by the connexion of contiguity in time and place. All events, which happen in that portion of space, and period of time, are comprehended in his design, tho' in other respects different and unconnected. They have still a species of unity, amidst all their diversity.

But the most usual species of connexion among the different events, which enter into any narrative composition, is that of cause and effect: while the historian traces the series of actions according to their natural order, remounts to their secret springs and principles, and delineates their most remote consequences. He chuses for his subject a certain portion of that great chain of events, which compose the history of mankind: Each link in this chain he endeavours to touch in his narration. Sometimes unavoidable ignorance renders all his attempts fruitless: Sometimes, he supplies by conjecture what is wanting in knowledge: And always, he is sensible, that the more unbroken the chain is, which he presents to his readers, the more perfect is his production. He sees, that the knowledge of causes is not only the most satisfactory; this relation or connexion being the strongest of all others; but also the most instructive; since it is by this knowledge alone, we are enabled to controul events, and govern futurity.

Here therefore we may attain some notion of that *Unity* of *Action*, about which all critics, after ARISTOTLE, have talked so much: Perhaps, to little purpose, while they directed not their taste or sentiment by the accuracy of philosophy. It appears, that in all productions, as well as in the epic and tragic, there is a certain unity required, and that, on no occasion, can our thoughts be allowed to run at adventures, if we would produce a work, which will give any lasting entertainment to mankind. It appears also, that even a biographer, who should write the life of ACHILLES, would connect the events, by shewing their mutual dependence and relation, as much as a poet, who should make the

dığımız sıralamanın tam ve eksiksiz olduğundan o kadar emin oluruz.[1]

III. BÖLÜM

[1] [E'den O'ya kadarki basımlarda bölüm devam ediyor: Birçok yararsız inceliklere yol açabilecek böyle bir ayrıntıya girmek yerine, bu bağlantının tutkular ve hayalgücü üzerindeki bazı etkilerini ele alacağız; böylece de diğerinden daha ilginç ve belki de daha öğretici bir teorik düşünme alanı açabiliriz.

İnsan akılsahibi bir varlık olduğuna ve bir tutku ya da duygusunu doyurarak ulaşmayı umduğu mutluluğun sürekli olarak peşinde koştuğuna göre, bir amaç veya gayesi olmadan çok seyrek eylemde bulunur ya da konuşur ya da düşünür. Önünde hep bir hedef bulundurur ve hedefine ulaşmak için seçtiği araçlar bazen ne kadar uygunsuz olursa olsun, ereği hiçbir zaman gözden kaçırmaz ve düşünce ya da refleksyonlarından bir tatmin ummadığı yerlerde onları bir kenara atar.

Deha ürünü olan bütün yazılarda, öyleyse, yazarın bir planı ya da hedefi olması şarttır ve övgü şiirlerinde olduğu gibi düşüncenin güçlülüğü yazarı bu plândan uzaklaştırabildiği ya da mektuplarda veya denemelerde olduğu gibi yazar planını dikkatsizce bir kenarda bırakabildiği halde: eserin kompozisyonunda gözetmese de, ilk başlamada bir hedef ya da niyet bulunmalıdır. Tasarımsız bir eser, deha ve bilginin bilinçli çabalarından çok bir delinin saçmalarını andırır.

Bu kural hiçbir istisnaya izin vermediğine göre, şunu sonuç olarak çıkarabiliriz: Anlatı yazılarında, yazarın anlattığı olaylar ya da eylemler bir bağ ile biraraya getirilmiş olmalıdır: hayalde birbirleriyle ilişkili olmalı ve onları bir plân ya da bakış altında toplayan, yazarın ilk işe girişmesinin hedefi olabilecek bir çeşit **Birlik** meydana getirmelidir.

Bir şiirin ya da tarihin konusunu meydana getiren bu bağlama ilkesi, şairin veya tarihçinin farklı tasarımlarına göre çok farklılık gösterebilir. OVİDİUS, planını bağlama ilkelerinden benzerlik üzerine kurmuştur. Tanrıların mucizevi kuvvetinin ürünü olan her olağanüstü dönüşüm, eserinin sınırları içine girer. Bu özellik, onu taşıyan bir olayın OVİDİUS'un başlangıçtaki plân ya da niyetine uygun düşmesi için yeterlidir.

Herhangi bir yüzyılın Avrupa tarihini yazmaya girişecek bir vakanüvis ya da tarihçiyi zamanda ve yerde yakınlık etkileyecektir. O mekân bölümünde ve o zaman aralığında olup biten olaylar, başka bakımlardan farklı ve bağlantısız oldukları halde, tarihçinin çizdiği sınırlar içinde biraraya gelirler. Bütün çeşitliliklerinin içinde, yine de bir tür birlik vardır.

Ama, herhangi bir anlatı yazısına giren, farklı olaylar arasındaki en alışılmış bağlantı türü, neden ve etkidir: Tarihçi, yapıp edilenlerin dizisini tabii sıralarına göre çizerken, gerisin geriye bunların gizli kaynak ve ilkelerine doğru gider ve en uzak sonuçlarını belirler. İnsanlık tarihini oluşturan o büyük olaylar zincirinin bir bölümünü konusu olarak seçer: Anlatımda bu zincirin her bir baklasına değinmeğe çalışır. Bazen, kaçınılmaz bilgisizlik bütün çabalarını boşa çıkarır; bazen de bilgisinin eksikliklerini tahmin ettikleriyle kapatır. Ve her zaman farkındadır ki okurlarına sunduğu zincir ne kadar kesintisizse eseri de o kadar mükemmeldir. Görür ki, nedenlerin bilgisi. —bu ilişki ya da bağlantı diğerleri arasında en güçlüsü olduğundan.— en doyurucusu olmakla kalmaz: sadece bu bilgi aracılığıyle olaylara egemen olabildiğimiz ve geleceğe yön verebildiğimizden, aynı zamanda en öğreticisidir. de.

Burada, öyleyse, ARİSTOTELES'den sonra bütün eleştiricilerin (zevk ve duygularına felsefenin dakikliği ile yön vermediklerinden, belki de hiçbir yere varmadan) bol bol sözünü ettikleri şu **Eylem Birliği** konusunda bir fikir edinebiliriz. Öyle görünüyor ki, epik olsun trajik olsun, bütün eserlerde, belirli bir birlik gereklidir ve insanlığa herhangi bir kalıcı ilgi konusu sağlayan bir eser yaratmak istiyorsak, düşüncelerimizin oraya buraya koşuşmasına izin veremeyiz. Yine öyle görünüyor ki, AKHİLLEUS'un hayatını yazmak isteyen bir biografi yazarı bile, bu kahramanın öfkesini anlatısına konu yapan

SECT. IV.

PART I.

SECT. IV.—*Sceptical Doubts concerning the Operations of the Understanding.*

PART I.

ALL the objects of human reason or enquiry may naturally be divided into two kinds, to wit, *Relations of Ideas*, and *Matters of Fact*. Of the first kind are the sciences of Geometry, Algebra, and Arithmetic; and in short, every affirmation, which is either intuitively or demonstratively certain. *That the square of the hypothenuse is equal to the square of the two sides*, is a proposition, which expresses a

anger of that hero, the subject of his narration.[1] Not only in any limited portion of life, a man's actions have a dependence on each other, but also during the whole period of his duration from the cradle to the grave; nor is it possible to strike off one link, however minute, in this regular chain, without affecting the whole series of events, which follow. The unity of action, therefore, which is to be found in biography or history, differs from that of epic poetry, not in kind, but in degree. In epic poetry, the connexion among the events is more close and sensible: The narration is not carried on thro' such a length of time: And the actors hasten to some remarkable period, which satisfies the curiosity of the reader. This conduct of the epic poet depends on that particular situation of the *Imagination* and of the *Passions*, which is supposed in that production. The imagination, both of writer and reader, is more enlivened, and the passions more enflamed than in history, biography, or any species of narration, which confine themselves to strict truth and reality. Let us consider the effect of these two circumstances, an enlivened imagination and enflamed passions, circumstances, which belong to poetry, especially the epic kind, above any other species of composition; and let us examine the reason why they require a stricter and closer unity in the fable.

First. All poetry, being a species of painting, approaches us nearer to the objects than any other species of narration, throws a stronger light upon them, and delineates more distinctly those minute circumstances, which, tho' to the historian they seem superfluous, serve mightily to enliven the imagery, and gratify the fancy. If it be not necessary, as in the *Iliad*, to inform us each time the hero buckles his shoes, and ties his garters, it will be requisite, perhaps, to enter into a greater detail than in the HENRIADE; where the events are run over with such rapidity, that we scarce have leisure to become acquainted with the scene or action. Were a poet, therefore, to comprehend in his subject any great compass of time or series of events, and trace up the death of HECTOR to its remote causes, in the rape of HELEN, or the judgment of PARIS, he must draw out his poem to an immeasurable length, in order to fill this large canvas with just painting and imagery. The reader's imagination, enflamed with such a series of poetical descriptions, and his passions, agitated by a continual sympathy with the actors, must flag long before the period of the narration, and must sink into lassitude and disgust, from the repeated violence of the same movements.

Secondly. That an epic poet must not trace the causes to any great distance, will farther appear, if we consider another reason, which is drawn from a property of the passions still more re-

[1] Contrary to ARISTOTLE, Μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. πολλὰ γὰρ καὶ ἄπειρα τῷ γένει συμβαίνει, ἐξ ὧν ἑνίων οὐδέν ἐστιν ἕν. οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἑνὸς πολλαὶ εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις, &c. Κεφ. ἡ. 1450a.

IV. BÖLÜM — Anlama Yetisinin İşlemleri Konusunda Skeptik Şüpheler

IV. BÖLM.

I. PARÇA

I. PARÇA

İnsan aklının ya da soruşturmasının bütün objeleri tabiî olarak iki cinse ayrılabilirler: İdea İlişkileri ve Olgu Sorunları. Geometri, cebir, aritmetik bilimleri ve kısaca ya sezgi ya da tanıtlama yoluyle kesin olan her ifade ilk cinstendir. Hipotenüs'ün karesi iki kenarın karelerinin toplamına eşittir önermesi, bu şekiller arasındaki bir iliş-

bir şair gibi, olayları karşılıklı bağımlılıklarını ve ilişkilerini göstererek birbirine bağlar.[1] Bir insanın eylemleri, sadece sınırlı bir hayat kesiminde değil beşikten mezara, tüm hayat süresi boyunca birbirlerine bağımlıdır ve bu düzenli zincirde, ne kadar ufak olursa olsun, tek bir baklayı, onu izleyen bütün olaylar dizisini etkilemeden koparıp atamayız. Oyleyse, biografi ve tarihte görülen eylem birliği, epik şiirde görülenden cins bakımından değil sadece derece bakımından farklılık gösterir. Epik şiirde, olaylar arasındaki bağlantı daha sıkı, daha ele gelir durumdadır: Anlatı o kadar uzun bir zaman boyunca sürdürülmez: Kahramanlar, okurun merakını tatmin eden ilgi çekici bir noktaya hızla yönelirler. Epik şairin bu yolu izlemesi, böyle eserlerde olduğu kabul edilen hayalgücü ve tutkuların belirli bir durumuna dayanır. Kuru hakikat ve gerçekle sınırlandırılan tarih, biografi ve başka anlatı türlerine karşılık, hem yazarın hem de okurun hayalgücü daha bir canlılık kazanır ve tutkuları daha bir alevlenir. Başka her tür yazı çeşidinin üstünde, şiire ve özellikle de epik şiire ait olan bu iki yandurumun, canlı bir hayal gücü ve tutuşmuş tutkuların etkisini ele alalım ve hikâyede neden daha kesin ve yakın bir birlik gerektirdiklerini inceleyelim.

İlkin, her türlü şiir bir cins resim olduğundan, bizi nesnelere başka herhangi bir anlatı türünden daha çok yaklaştırır, onların üzerine daha güçlü bir ışık saçar ve tarihçiye fazlalık gibi göründükleri halde, büyük çapta düşgücünü canlandıran ve hayali doyuran o küçücük ayrıntıları daha seçik olarak ortaya çıkarır. İLİAS'da olduğu gibi, kahramanın ayakkabılarını ya da diz çiçlarını bağladığını her seferinde bilmek gerekmese de; olayların, olup bitmeleri kavramamıza vakit bırakmayacak kadar hızla geçip gittiği HENRIAD'a oranla daha fazla ayrıntıya girmek gerekir belki de. Bir şair, öyleyse, geniş bir zaman aralığını ya da olaylar dizisini konu edinecekse; HEKTOR'un ölümünü, uzak nedenlerine, HELENE'nin kaçırılmasına ya da PARİS'in yargısına kadar geri götürecekse, bu büyük tuvali uygun çizimi ve imajlarla kaplamak için şiirini ölçüsüz derecede uzatmak zorundadır. Okurun böyle şiirsel tasvirler dizisi ile tutuşan hayalgücü ve kahramanların duygularını sürekli olarak paylaşmakla heyecanlandırılan tutkuları, hikâyenin sonundan çok önce tavsar ve aynı hareketlerin sürüp gitmesiyle sıkıntı ve bıkkınlığa düşer.

İkincileyin: Bir epik şairin nedenleri çok gerilere kadar izlememesi gerektiği, tutkuların daha da ilginç ve kendine özgü bir niteliğinden çıkarılan başka bir sebebi ele alırsak, daha iyi

[1] ARISTOTELES'in «tek bir insan hakkında olması, bazılarının sandığı gibi, Mitos'a birlik sağlamaz. Çünkü bir insanın başından çok, sayısız olay geçer: bunların bir kısmından bir birlik meydana gelmez. Aynı şekilde bir insanın eylemleri de çoktur: bunlardan birinden birlik taşıyan bir eylem meydana gelmez» (Poetike. 1451 a 16) düşüncesinin tersine.

SECT. IV. PART I.

relation between these figures. *That three times five is equal to the half of thirty*, expresses a relation between these numbers. Propositions of this kind are discoverable by the

markable and singular. 'Tis evident, that in a just composition, all the affections, excited by the different events, described and represented, add mutual force to each other; and that while the heroes are all engaged in one common scene, and each action is strongly connected with the whole, the concern is continually awake, and the passions make an easy transition from one object to another. The strong connection of the events, as it facilitates the passage of the thought or imagination from one to another, facilitates also the transfusion of the passions, and preserves the affections still in the same channel and direction. Our sympathy and concern for EVE prepares the way for a like sympathy with ADAM: The affection is preserved almost entire in the transition; and the mind seizes immediately the new object as strongly related to that which formerly engaged its attention. But were the poet to make a total digression from his subject, and introduce a new actor, nowise connected with the personages, the imagination, feeling a breach in the transition, would enter coldly into the new scene, would kindle by slow degrees; and in returning to the main subject of the poem, would pass, as it were, upon foreign ground, and have its concern to excite anew, in order to take party with the principal actors. The same inconvenience follows in a less degree, where the poet traces his events to too great a distance, and binds together actions, which tho' not entirely disjoined, have not so strong a connexion as is requisite to forward the transition of the passions. Hence arises the artifice of the oblique narration, employed in the *Odyssey* and *Æneid*; where the hero is introduced, at first, near the period of his designs, and afterwards shows us, as it were in perspective, the more distant events and causes. By this means, the reader's curiosity is immediately excited: The events follow with rapidity, and in a very close connexion: And the concern is preserved alive, and, by means of the near relation of the objects, continually increases, from the beginning to the end of the narration.

The same rule takes place in dramatic poetry; nor is it ever permitted, in a regular composition, to introduce an actor, who has no connexion, or but a small one, with the principal personages of the fable. The spectator's concern must not be diverted by any scenes, disjoined and separated from the rest. This breaks the course of the passions, and prevents that communication of the several emotions, by which one scene adds force to another, and tranfuses the pity and terror, which it excites, upon each succeeding scene, 'till the whole produces that rapidity of movement, which is peculiar to the theatre. How must it extinguish this warmth of affection to be entertained, on a sudden, with a new action and new personages, no wise related to the former; to find so sensible a breach or vacuity in the course of the passions, by means of this breach in the connexion of ideas; and instead of carrying the sympathy of one scene into the following, to be obliged every moment, to excito a new concern, and take party in a new scene of action?

'To return to the comparison of history and epic poetry, we may conclude, from the foregoing reasonings, that as

---

[1] [Editions E to N insert the following paragraph:—But tho' this rule of unity of action be common to dramatic and epic poetry; we may still observe a difference betwixt them, which may, perhaps, deserve our attention. In both these species of composition, 'tis requisite the action be one and simple, in order to preserve the concern or sympathy entire and undiverted; but in epic or narrative poetry, this rule is also establish'd upon another foundation, *viz.* the necessity, that is incumbent on every writer, to form some plan or design, before he enter on any discourse or narration, and to comprehend his subject in some general aspect or united view, which may be the constant object of his attention. As the author is entirely lost in dramatic compositions, and the spectator supposes himself to be really present at the actions

kiyi dile getiren bir örnermedir. Üç kere beş otuzun yarısına eşittir önermesi, bu sayılar arasındaki bir ilişkiyi dile getirir. Bu çeşit önermeler, anlaşılır. Açıktır ki, iyi kurulmuş bir yazıda, tasvir ve temsil edilen çeşitli olaylarca harekete getirilen bütün duygulanmalar, birbirlerine karşılıklı olarak güç kazandırırlar; ve bütün kahramanlar tek bir sahnede biraraya geldiklerinden ve her eylemin bütünle kuvvetli bir bağlantısı olduğundan, ilgi sürekli olarak canlıdır ve tutkular bir objeden diğerine kolaylıkla geçerler. Olaylar arasındaki kuvvetli bağlantı, düşüncenin ya da hayalgücünün bir olaydan diğerine geçişini kolaylaştırdığından, tutkuların karşılıklı birleşmelerini de kolaylaştırır ve duyguları hep aynı kanalda ve yönde tutar. HAVVA'ya duyduğumuz yakınlık ve ilgi, ADEM'e duyduğumuz yakınlığı hazırlar: Bu geçişte duygu hemen hemen tümüyle aynı kalır ve zihin, yeni objeyi, hemen, daha önce dikkatini çekmiş bulunan objeyle kuvvetli bir şekilde ilişkili olarak kavrar. Oysa, şair konusundan tamamen saparak, kişileriyle hiçbir bağlantısı olmayan yeni bir kişi tanıtsaydı, hayalgücü, geçişte bir kopukluk sezerek yeni sahneye heyecan duymadan girer, yavaş alevlenirdi; ve şiirin asıl konusuna dönerken, kendisine sanki yabancı gelen bir bölgeden geçer ve asıl kişilerle haşırneşir olması için ilgisinin yeni baştan uyandırılması gerekirdi. Şair, olayları çok uzaklara kadar izlediği ve tamamen bağlantısız olmasa da, tutkuların geçişlerini kolaylaştırmak için gerekli kuvvette bir bağlantıları olmayan eylemleri bağladığı zaman daha az ölçüde de olsa aynı tedirginlik ortaya çıkar. ODYSSEİA ve AENEİS'te kullanılan dolaylı anlatma oyunu bu yüzdendir; kahraman, ilk önce, tasarılarını gerçekleştirmeğe yakın bir zamanda tanıtılır ve sonradan, sanki bir perspektif içinde daha uzak olaylar ve nedenler gösterilir. Bu yolla okurun merakı hemen uyandırılır; olaylar hızla ve çok sıkı bir bağlantıyla gelişir; ilgi canlı tutulur ve objenin yakın ilişkileri aracılığıyle anlatının başından sonuna kadar sürekli olarak artar.

Aynı kural dramatik şiirde vardır; düzenli bir yazıda hikâyenin ana kişileri ile hiçbir bağlantısı olmayan ya da pek az bir bağlantısı olan bir kişinin sahneye çıkarılmasına izin verilemez. Seyircinin ilgisi, diğerlerinden kopuk ve ayrı olan sahnelerle dağıtılmamalıdır. Bu, tutkuların akışını keser; bir sahnenin bir diğerine güç kazandırmasını sağlayan, uyandırdığı acıma ve korkuyu art arda gelen sahnelere bağlayan ve dolayısıyle oyunun bütününde tiyatroya özgü hızlı eylem akışını ortaya çıkaran karşılıklı duygu iletimini engeller. Daha öncekilerle hiçbir ilişkisi olmayan yeni bir eylemle ve yeni kişilerle; ideaların bağlantısındaki bu kopukluk yüzünden tutkuların akışında ortaya çıkan bu kadar belirgin bir kopukluk veya boşlukla; bir sahnede kurulan duygu birliğini sonraki sahneye taşıyacak yerde, her an yeni bir ilgi uyandırmak ve yeni bir sahneye geçmek zorunda kalmakla, korunması gereken duygu sıcaklığı nasıl da söndürülür!

[1] Tarih ve epik şiir karşılaştırmasına dönersek, yukardaki akılyürütmelerden şunu sonuç olarak çıkarabiliriz:

---

[1] [E'den N'ye kadarki basımlarda arada şu paragraf vardır: Ama, bu eylem birliği kuralı, dramatik ve epik şiirin ortaklaşa özelliği olduğu halde aralarında yine de dikkate değer bir fark görebiliriz. Bu yazı türlerinin ikisinde de, ilgiyi veya duygu birliğini tam ve dağıtılmamış tutmak için, eylemin tek ve yalın olması gerekir; oysa epik ya da anlatılı şiirde bu kural başka bir temel üzerinde de kuruludur. Bu temel, her yazara düşen şu zorunluluktur: Herhangi bir anlatıya girmeden önce bir plân ya da tasarım oluşturmak ve konusunu, sürekli olarak özen gösterece ği bir görüş içinde toplu tutmak. Dramatik yazılarda, yazar eserin tamamiyle dışında kaldığından ve seyirci, kendisini, temsil edilen eylemlerin gerçekten içinde sandığından bu temelin olayın

SECT. IV.

PART I.

mere operation of thought, without dependence on what is any where existent in the universe. Though there never were a circle or triangle in nature, the truths, demonstrated by EUCLID, would for ever retain their certainty and evidence.

Matters of fact, which are the second objects of human reason, are not ascertained in the same manner; nor is our

a certain unity is requisite in all productions, it cannot be wanting to history more than to any other; that in history, the connexion among the several events, which unites them into one body, is the relation of cause and effect, the same which takes place in epic poetry; and that in the latter composition, this connexion is only required to be closer and more sensible, on account of the lively imagination and strong passions, which must be touched by the poet in his narration. The PELOPONNESIAN war is a proper subject for history, the siege of ATHENS for an epic poem, and the death of ALCIBIADES for a tragedy.

As the difference, therefore, between history and epic poetry consists only in the degrees of connexion, which bind together those several events, of which their subject is composed, it will be difficult, if not impossible, by words, to determine exactly the bounds which separate them from each other. That is a matter of taste more than of reasoning; and perhaps, this unity may often be discovered in a subject, where, at first view, and from an abstract consideration, we should least expect to find it.

'Tis evident, that HOMER, in the course of his narration, exceeds the first proposition of his subject; and that the anger of ACHILLES, which caused the death of HECTOR, is not the same with that which produced so many ills to the GREEKS. But the strong connexion between these two movements, the quick transition from one to another, the contrast[1] between the effects of concord and discord among the princes, and the natural curiosity which we have to see ACHILLES in action, after such long repose; all these causes carry on the reader, and produce a sufficient unity in the subject.

It may be objected to MILTON, that he has traced up his causes to too great a distance, and that the rebellion of the angels produces the fall of man by a train of events, which is both very long and very casual. Not to mention that the creation of the world, which he has related at length, is no more the cause of that catastrophe, than of the battle of PHARSALIA, or any other

---

represented; this reason has no place with regard to the stage; but any dialogue or conversation may be introduc'd, which, without improbability, might have pass'd in that determinate portion of space, represented by the theatre. Hence in all our ENGLISH comedies, even those of CONGREVE, the unity of action is never strictly observ'd; but the poet thinks it sufficient, if his personages be any way related to each other, by blood, or by living in the same family; and he afterwards introduces them in particular scenes, where they display their humors and characters, without much forwarding the main action. The double plots of TERENCE are licenses of the same kind; but in a lesser degree. And tho' this conduct be not perfectly regular, it is not wholly unsuitable to the nature of comedy, where the movements and passions are not rais'd to such a height as in tragedy; at the same time, that the fiction or representation palliates, in some degree, such licenses. In a narrative poem, the first proposition or design confines the author to one subject; and any digression of this nature would, at first view, be rejected, as absurd and monstrous. Neither BOCCACE, LA FONTAINE, nor any author of that kind, tho' pleasantry be their chief object, have ever indulg'd them.]

[1] Contrast or contrariety is a connexion among ideas, which may, perhaps, be considered, as a mixture of causation and resemblance. Where two objects are contrary, the one destroys the other, i. e. is the cause of its annihilation, and the idea of the annihilation of an object implies the idea of its former existence.

evrende varolan herhangi bir şeye dayanmadan, sadece düşüncenin işlemesi ile ortaya çıkarılabilir. Doğada hiçbir zaman bir daire ya da bir üçgen olmadığı halde, EUKLİDES tarafından tanıtlanan hakikatler kesinliklerini ve apaçıklıklarını sonsuza dek koruyacaklardır.

İnsan aklının ikinci çeşitten objeleri olan olgu sorunları, aynı tarzda doğrulanmazlar ve bunların hakikatine ilişkin elimizdeki delil, ne kadar kuvvetli olursa

Her türlü eserde belirli bir birlik gerekli olduğuna göre, bu birlik başka eserlerden farklı olarak tarihte eksik olamaz; tarihte, farklı olaylar arasındaki ve onları tek bir bütünde birleştiren bağlantı, neden-etki ilişkisidir, bu, epik şiirde de böyledir; bu bağlantının, şairin anlatımı ile uyandırması gereken canlı hayalgücü ve kuvvetli tutkular yüzünden, epik şiirde sadece daha yakın ve daha belirgin olması beklenir. PELOPONNESOS savaşı tarih için, Atina'nın kuşatılması bir epik şiir için, ALKİBİADES'in ölümü ise bir tragedya için uygun konulardır.

Öyleyse, tarih ve epik şiir arasındaki fark, konularını oluşturan çeşitli olayları birbirine bağlayan bağlantının sadece derecelerinden ibaret olduğuna göre, bunları birbirinden ayıran sınırları sözle kesin olarak belirlemek, imkansız olmasa da, çok güçtür. Bu, bir akıyürütme konusundan çok bir beğeni meselesidir; ve belki de bu birliği —ilk bakışta ve soyut bir ele alışla— en az umduğumuz bir konuda, çoğu zaman bulabiliriz.

Açıktır ki, HOMEROS, anlatısı sırasında, konusunu ilk ortaya koyduğu durumun ötesine taşar; AKHİLLEUS'un, HEKTOR'un ölümüne neden olan öfkesi, Yunanlılar'ın başına o kadar belâ açan neden değildir. Ama bu iki durum arasındaki kuvvetli bağlantı, birinden diğerine sağlanan çabuk geçiş, prensler arasındaki anlaşma ve anlaşmazlıkların etkilerinin kontrastı [1] ve o kadar uzun süre birşey yapmadan duran AKHİLLEUS'u sonunda eylemde görmeğe merakımız; bütün bu nedenler okuru sürükler ve konuda yeterli bir birlik yaratır.

MILTON'a, nedenleri fazla uzaklara götürdüğünden ve meleklerin başkaldırmasının insanın cennetten kovuluşuna, hem çok uzun hem de çok gelişigüzel bir olaylar dizisi ile yol açmasından dolayı itirazda bulunulabilir. Üstelik de uzun uzun hikâye ettiği dünyanın yaratılışı, bu felâketin (insanın kovuluşunun) ne kadar nedeni ise, PHARSALAS savaşının ya da olup bitmiş herhangi bir olayın da o kadar nedenidir. Ama

---

yeri bakımından önemi yoktur; tiyatro sahnesinin temsil ettiği belirli yerde olup bittiği ihtimâl dışı olmayan herhangi bir diyalog ya da konuşma sahneye çıkarılabilir. Böylece de, bütün İngiliz komedilerinde, CONGREVE'inkilerde bile, eylem birliği hiçbir zaman sıkı sıkıya gözetilmez; şair, kişileri arasında kan bağı veya aynı ailede yaşama gibi yollarla ilişki kuruluşunu yeterli sayar ve sonra onları, ana eylemi pek fazla ilerletmeden tutumlarını ve kişiliklerini ortaya koyacakları tek tek sahnelerde seyirciye tanıtır. TERENTIUS'un çifte olay zincirlemeleri de aynı tür serbestliğin daha az derecedeki örnekleridir. Ve bu tutum tam bir şekilde düzenli olmadığı halde, hareketlerin ve tutkuların tragedyada olduğu kadar yükseklere çıkarılmadığı komedinin yapısına tümüyle aykırı da değildir; aynı zamanda, olayların uydurma ya da temsili olması, bu gibi serbestlikleri bir ölçüde hoş gördürür. Bir anlatı şiirinde, ilk ortaya konan ya da ilk kurulan düzen, yazarı bir konu ile sınırlar; ve bu türden herhangi bir sapma, hemen saçma ve biçimsiz görülerek bir kenara atılır. (Ana hedefleri eğlenceli eserler yazmak olduğu halde) ne BOCCACCIO, ne LA FONTAINE ne de onlara benzer başka bir yazar bu serbestliklere kapılmıştır.]

[1] Kontrast ya da karşıtlık, belki nedenlilik ve benzerliğin bir karışımı olarak düşünülebilecek bir idealar arası bağlantıdır. İki nesne zıt olduğunda biri diğerini yok eder; yani yok olmasının nedeni ve bir nesnenin yok olması ideası, onun daha önceki varoluşu ideasına işaret eder.

SECT. IV. PART I.

evidence of their truth, however great, of a like nature with the foregoing. The contrary of every matter of fact is still possible; because it can never imply a contradiction, and is conceived by the mind with the same facility and distinctness, as if ever so conformable to reality. *That the sun will not rise to-morrow* is no less intelligible a proposition, and implies no more contradiction, than the affirmation, *that it will rise.* We should in vain, therefore, attempt to demonstrate its falsehood. Were it demonstratively false, it would imply a contradiction, and could never be distinctly conceived by the mind.

It may, therefore, be a subject worthy of curiosity, to enquire what is the nature of that evidence, which assures us of any real existence and matter of fact, beyond the present testimony of our senses, or the records of our memory. This part of philosophy, it is observable, has been little cultivated, either by the ancients or moderns; and therefore our doubts and errors, in the prosecution of so important an enquiry, may be the more excusable; while we march through such difficult paths, without any guide or direction. They may even prove useful, by exciting curiosity, and destroying that implicit faith and security, which is the bane of

event, that has ever happened. But if we consider, on the other hand, that all these events, the rebellion of the angels, the creation of the world, and the fall of man, *resemble* each other, in being miraculous and out of the common course of nature; that they are supposed to be *contiguous* in time; and that being detached from all other events, and being the only original facts, which revelation discovers, they strike the eye at once, and naturally recall each other to the thought or imagination: If we consider all these circumstances, I say, we shall find, that these parts of the action have a sufficient unity to make them be comprehended in one fable or narration. To which we may add, that the rebellion of the angels and the fall of man have a peculiar resemblance, as being counterparts to each other, and presenting to the reader the same moral, of obedience to our Creator.

These loose hints I have thrown together, in order to excite the curiosity of philosophers, and beget a suspicion at least, if not a full persuasion, that this subject is very copious, and that many operations of the human mind depend on the connexion or association of ideas, which is here explained. Particularly, the sympathy between the passions and imagination will, perhaps, appear remarkable; while we observe that the affections, excited by one object, pass easily to another connected with it; but transfuse themselves with difficulty, or not at all, along different objects, which have no manner of connexion together. By introducing, into any composition, personages and actions, foreign to each other, an injudicious author loses that communication of emotions, by which alone he can interest the heart, and raise the passions to their proper height and period. The full explication of this principle and all its consequences would lead us into reasonings too profound and too copious for this enquiry. 'Tis sufficient, at present, to have established this conclusion, that the three connecting principles of all ideas are the relations of *Resemblance*, *Contiguity*, and *Causation*.]

olsun, birincilerinkiyle aynı iç yapıya sahip değildir. Her olgu sorununun tersi yine de mümkündür; çünkü hiç bir çelişki içermez ve zihin tarafından aynı kolaylık ve seçiklikle, gerçekliğe aynı derecede uygunmuş gibi kavranır. Yarın güneş doğmayacak önermesi, doğacak önermesinden daha az anlaşılır değildir ve olumlusunda daha fazla bir çelişki içermez. Bu durumda, yanlışlığını tanıtlamağa kalkışmamız boşuna olur. Eğer tanıtlama yoluyle yanlış olsaydı, bir çelişki içerirdi ve zihin tarafından hiçbir zaman seçik olarak kavranamazdı.

Böylece, duyularımızın o andaki tanıklığının ve belleğimizin kayıtlarının ötesinde, gerçek bir varolma ve olgu sorunu hakkında emin olmamızı sağlayan delilin iç yapısının ne olduğunu soruşturmak meraka değer bir konudur. Felsefenin bu yanı, görülüyor ki, hem antikler hem de modernler tarafından çok az işlenmiştir; bundan dolayı, hiçbir kılavuz veya yön olmadan, bu kadar güç yollarda bu kadar önemli bir soruşturmayı yürütürken, şüphelerimiz ve hatalarımız daha bir bağışlanır sayılabilir. Hatta, merak uyandırarak, veya her türlü akılyürütme ve özgür soruşturmanın yıkıcıları olan sorgusuz sualsiz inancı ve rahatlığı bozarak, yararlı

diğer yandan, bütün bu olayların; meleklerin başkaldırmaları, dünyanın yaratılışı, insanın cennetten kovuluşu olaylarının, mucizevi ve doğal olayların günlük akışının dışında kalmakla birbirlerine benzediğini; zamanda yakın olduklarının kabul edildiğini; bütün başka olaylardan ayrı, vahiy tarafından ortaya konan yegâne özgün olgular olarak hemen göze çarptıklarını ve birbirlerini düşünceye ya da hayalgücüne tabii olarak çağırdıkları, bütün bu yandurumları düşünürsek, görürüz ki, eylemin bu parçaları tek bir hikâye ya da anlatı içinde toplanmak için yeterli birliğe sahiptir. Buna, meleklerin başkaldırması ve insanın cennetten kovuluşu olaylarının, birbirlerinin karşılığı olarak ve okura aynı kıssadan hisseyi, yaradana itaati göstererek, özel bir benzerlikleri olduğunu da ekleyebiliriz.

Bu gelişigüzel noktaları, filozofların merakını uyandırmak ve konunun çok geniş olduğu ve insan zihninin birçok işleminin burada açıklanan idealararası bağlantı veya çağırışıma dayandığı konusunda, tam bir kanı olmasa da hiç olmazsa bir kuşku uyandırmak için biraraya topladım. Tutkuların, bir obje tarafından harekete getirilince, o objeye bağlı bir başkasına kolaylıkla geçtikleri, buna karşılık hiç bir bağlantıları olmayan farklı objelere zorlukla yayıldıkları ya da hiç yayılmadıkları gözlenince, özellikle tutkular ve hayalgücü arasındaki duygudaşlık ilgi çekici görülebilir. Çalakalem yazan bir yazar, herhangi bir yazıya, birbirleriyle ilişkisiz kişiler ya da eylemler sokmakla, gönlün ilgisini çekmekte ve tutkuları uygun yükseklik ve yüceliklerine eriştirmekte kullanabileceği biricik şeyi, duygu iletişimini yitirir. Bu ilkenin ve bütün sonuçlarının tam bir açımlaması, bizi bu soruşturmanın sınırlarını aşan derinlikte ve yüklülükte akılyürütmelere götürür. Şimdilik şu sonucu ortaya koymuş olmak yeterlidir: bütün ideaların üç bağlantı ilkesi, Benzerlik, Yakınlık ve Nedenlilik ilkeleridir.]

SECT. IV. PART I.

all reasoning and free enquiry. The discovery of defects in the common philosophy, if any such there be, will not, I presume, be a discouragement, but rather an incitement, as is usual, to attempt something more full and satisfactory, than has yet been proposed to the public.

All reasonings concerning matter of fact seem to be founded on the relation of *Cause and Effect*. By means of that relation alone we can go beyond the evidence of our memory and senses. If you were to ask a man, why he believes any matter of fact, which is absent; for instance, that his friend is in the country, or in FRANCE; he would give you a reason; and this reason would be some other fact; as a letter received from him, or the knowledge of his former resolutions and promises. A man, finding a watch or any other machine in a desart island, would conclude, that there had once been men in that island. All our reasonings concerning fact are of the same nature. And here it is constantly supposed, that there is a connexion between the present fact and that which is inferred from it. Were there nothing to bind them together, the inference would be entirely precarious. The hearing of an articulate voice and rational discourse in the dark assures us of the presence of some person: Why? because these are the effects of the human make and fabric, and closely connected with it. If we anatomize all the other reasonings of this nature, we shall find, that they are founded on the relation of cause and effect, and that this relation is either near or remote, direct or collateral. Heat and light are collateral effects of fire, and the one effect may justly be inferred from the other.

If we would satisfy ourselves, therefore, concerning the nature of that evidence, which assures us of matters of fact, we must enquire how we arrive at the knowledge of cause and effect.

I shall venture to affirm, as a general proposition, which admits of no exception, that the knowledge of this relation is not, in any instance, attained by reasonings *à priori*; but arises entirely from experience, when we find, that any particular objects are constantly conjoined with each other. Let an object be presented to a man of ever so strong natural reason and abilities; if that object be entirely new to him, he will not be able, by the most accurate examina-

bile olabilirler. Yaygın felsefede, eğer varsa. kusurların ortaya çıkarılması, cesaret kırıcı olmaz; tersine, çoğu zaman olduğu gibi, kamuya şimdiye kadar önerilenlerden daha dolgun ve doyurucu bir şeye girişmek için bir dürtü olur.

Olgu sorunları hakkındaki akılyürütmelerin hepsi Neden-Etki ilişkisine dayanır gibi görünmektedir. Sadece bu ilişki yoluyle bellek ve duyularımızın tanıklığının ötesine gidebiliriz. Birisine, önünde olmayan bir olgu sorununa, söz gelişi, bir arkadaşının şehir dışında ya da Fransa'da olduğuna neden inandığını sorarsanız, size bir sebep gösterir ve bu sebep de bir başka olgu olur; söz gelişi, arkadaşından aldığı bir mektup ya da onun daha önceki kararlarının veya verdiği sözlerin bilgisi... Issız bir adada bir saat ya da başka bir makina bulan birisi, o adada daha önce insanların bulunmuş olduğu sonucuna varır. Olgular hakkındaki bütün akılyürütmelerimiz aynı yapıdadır. Ve her defasında ortada olan olgu ve ondan çıkarılan diğer olgu arasında bir bağ varsayılmaktadır. Bunları birbirine bağlayacak birşey olmasaydı, çıkarım tümüyle temelsiz olurdu. Karanlıkta konuşan bir ses işitmemiz, bize bir kişinin orada olduğunu belirtir; Neden? Çünkü konuşma insanın doğal yapısının bir etkisidir ve ona sıkı sıkıya bağlıdır. Bu yapıdaki diğer bütün akılyürütmeleri incelersek, bunların neden-etki ilişkisine dayandıklarını ve bu ilişkinin uzak ya da yakın, doğrudan doğruya ya da dolaylı olduğunu görürüz. Isı ve ışık ateşin birlikte ortaya çıkan dolaylı etkileridir ve bu etkilerden biri haklı olarak diğerinden çıkarılabilir.

Böylece, olgu sorunları hakkında emin olmamızı sağlayan delilin yapısıyle ilgili olarak kendimizi tatmin etmek istiyorsak, neden ve etki bilgisine nasıl ulaştığımızı soruşturmamız gerekir.

İstisna kabul etmeyen bir genel önerme olarak, bu bilgiye hiçbir zaman a priori akılyürütmelerle ulaşılmadığını; bu bilginin, bilirli nesnelerin sürekli olarak birbirine bağlı olduklarını gördüğümüzde, tümüyle tecrübeden çıktığını ileri süreceğim. Son derece güçlü doğal akıl ve yetenekleri olan bir kimsenin önüne bir nesne konsun; bu nesne o kimse için tümüyle yeni ise,

SECT. IV. PART I.

tion of its sensible qualities, to discover any of its causes or effects. ADAM, though his rational faculties be supposed, at the very first, entirely perfect, could not have inferred from the fluidity, and transparency of water, that it would suffocate him, or from the light and warmth of fire, that it would consume him. No object ever discovers, by the qualities which appear to the senses, either the causes which produced it, or the effects which will arise from it; nor can our reason, unassisted by experience, ever draw any inference concerning real existence and matter of fact.

This proposition, *that causes and effects are discoverable, not by reason, but by experience,* will readily be admitted with regard to such objects, as we remember to have once been altogether unknown to us; since we must be conscious of the utter inability, which we then lay under, of foretelling, what would arise from them. Present two smooth pieces of marble to a man, who has no tincture of natural philosophy; he will never discover, that they will adhere together, in such a manner as to require great force to separate them in a direct line, while they make so small a resistance to a lateral pressure. Such events, as bear little analogy to the common course of nature, are also readily confessed to be known only by experience; nor does any man imagine that the explosion of gunpowder, or the attraction of a loadstone, could ever be discovered by arguments *à priori*. In like manner, when an effect is supposed to depend upon an intricate machinery or secret structure of parts, we make no difficulty in attributing all our knowledge of it to experience. Who will assert, that he can give the ultimate reason, why milk or bread is proper nourishment for a man, not for a lion or a tyger?

But the same truth may not appear, at first sight, to have the same evidence with regard to events, which have become familiar to us from our first appearance in the world, which bear a close analogy to the whole course of nature, and which are supposed to depend on the simple qualities of objects, without any secret structure of parts. We are apt to imagine, that we could discover these effects by the mere operation of our reason, without experience. We fancy, that were we brought, on a sudden, into this world, we could at first have inferred, that one Billiard-ball would communicate motion to another upon impulse; and that we needed

duyulabilir niteliklerinin en özenli incelemesiyle bile, bu nesnenin nedenlerini ve etkilerini bulamaz. ADEM, akıl yetilerinin başından beri tam anlamıyle yetkin olduğu kabul edilse bile, suyun akıcılığı ve saydamlığından boğucu olduğunu, ya da ateşin ışık ve ısısından yakıcı olduğunu çıkarsayamazdı. Hiçbir nesne duyulara verilen nitelikleriyle, kendisini ortaya çıkaran nedenleri ya da kendisinden doğacak etkileri belli etmez; ne de aklımız, tecrübenin yardımı olmaksızın gerçek varoluş ve olgu sorunu konusunda çıkarımlar yapabilir.

Bu önerme, yani *neden ve etkilerin akıl ile değil tecrübe ile bulunabilir olduğu*, bir zamanlar bize tamamıyle yabancı olduğunu hatırladığımız nesneler için rahatça kabul edilecektir; çünkü bu nesnelerin karşısında, onlardan nelerin çıkacağını o sırada hiçbir şekilde kestiremediğimizin farkında olsak gerek. Doğa felsefesi hakkında en ufak bilgisi olmayan bir kimseye iyi perdahlanmış iki mermer parçası gösterin; bunların tek bir çizgi doğrultusunda birbirlerinden ayrılabilmelerinln çok büyük bir güç gerektireceği şekilde birleşeceklerini, oysa yandan yapılan bir basınca çok az direnç göstereceklerini hiçbir zaman kestiremeyecektir. Doğadaki gündelik oluşlarla çok az benzer yanı bulunan olayların da tecrübeyle bilindiği rahatça teslim edilir: hiç kimse de barutun patlamasının ya da demirin mıknatıs özelliğinin *a priori* kanıtlamalarla bulunabileceğini hayalinden geçirmez. Aynı şekilde, bir etkinin karmaşık bir mekanizmaya ya da parçaların bilinmeyen yapı bağlanışlarına dayandığı sanıldığında, bu etki hakkındaki bütün bilgimizi tecrübeye yüklemekte güçlük çıkarmayız. Süt ve ekmeğin neden bir aslan ya da bir kaplan için değil de, bir insan için uygun besin olduğunun en son sebebini gösterebileceğini ileri sürecek bir kimse var mı?.

Fakat, ilk bakışta aynı hakikat, dünyaya gelişimizden bu yana bize aşina olan, doğanın bir bütün olarak akışıyle yakın bir ilgisi bulunan ve parçaların gizli yapı bağlanışları olmaksızın, nesnelerin basit niteliklerine dayandıkları sanılan olaylar konusunda aynı apaçıklığı taşımıyormuş gibi görünebilir. Bu etkileri, tecrübemiz olmaksızın, sadece aklımızın işlemesi ile bulabileceğimizi hayal etmeğe yatkınızdır. Bize öyle gelir ki, bu dünyaya aniden gelseydik, bir bilardo topunun bir diğerine çarparak ona hareket ileteceğini önceden çıkarabilirdik

SECT. IV. PART I.

not to have waited for the event, in order to pronounce with certainty concerning it. Such is the influence of custom, that, where it is strongest, it not only covers our natural ignorance, but even conceals itself, and seems not to take place, merely because it is found in the highest degree.

But to convince us, that all the laws of nature, and all the operations of bodies without exception, are known only by experience, the following reflections may, perhaps, suffice. Were any object presented to us, and were we required to pronounce concerning the effect, which will result from it, without consulting past observation; after what manner, I beseech you, must the mind proceed in this operation? It must invent or imagine some event, which it ascribes to the object as its effect; and it is plain that this invention must be entirely arbitrary. The mind can never possibly find the effect in the supposed cause, by the most accurate scrutiny and examination. For the effect is totally different from the cause, and consequently can never be discovered in it. Motion in the second Billiard-ball is a quite distinct event from motion in the first; nor is there any thing in the one to suggest the smallest hint of the other. A stone or piece of metal raised into the air, and left without any support, immediately falls: But to consider the matter *à priori*, is there any thing we discover in this situation, which can beget the idea of a downward, rather than an upward, or any other motion, in the stone or metal?

And as the first imagination or invention of a particular effect, in all natural operations, is arbitrary, where we consult not experience; so must we also esteem the supposed tye or connection between the cause and effect, which binds them together, and renders it impossible, that any other effect could result from the operation of that cause. When I see, for instance, a Billiard-ball moving in a straight line towards another; even suppose motion in the second ball should by accident be suggested to me, as the result of their contact or impulse; may I not conceive, that a hundred different events might as well follow from that cause? May not both these balls remain at absolute rest? May not the first ball return in a straight line, or leap off from the second in any line or direction? All the suppositions are consistent and conceivable. Why then should we give the pre-

ve hakkında kesinlikle konuşmak için olayın meydana gelmesini beklemek zorunda kalmazdık. Alışkanlık bizi öylesine etkilemiştir ki, en kuvvetli olduğu yerde sadece tabii cahilliğimizi örtbas etmekle kalmaz, kendisini bile saklar; yalnızca en üst derecede olduğu için hiç yokmuş gibi görünür.

Ama bütün doğa kanunlarının ve cisimlerin istisnasız bütün işlemlerinin sadece tecrübeyle bilinebileceğine ikna olmamız için, aşağıdaki düşünceler yetebilir belki. Bize bir nesne gösterilse ve geçmiş gözlemlere başvurmadan bu nesneden çıkacak etki hakkında konuşmamız istense, sorarım size, zihnin bu işlemde ne gibi bir yol izlemesi gerekir? Bu nesneye etkisi olarak yükleyeceği bir olayı uydurmak ya da hayal etmek zorunda kalır ve açıktır ki, bu uydurma tümüyle rastgele olmak zorundadır. Zihin, en dakik inceleme ve yoklamalarıyle, neden sayılanda etkiyi bulamaz. Çünkü etki nedenden tümüyle farklıdır ve dolayısıyle nedenin içinden çıkarılamaz. İkinci bilardo topundaki hareket, birincisindekinden tümüyle farklı bir olaydır ve birinde, öbürü hakkında en ufak bir ipucu veren birşey yoktur. Bir taş ya da maden parçası havaya kaldırılıp dayanaksız bırakılınca hemen düşer : ama işi a p r i o r i olarak ele alırsak, bu durumda, taş ya da madende yukarı ya da herhangi başka bir yöne değil de, aşağıya doğru bir hareket ideasını doğuracak birşey bulabilir miyiz?

Ve belirli bir etkinin, tecrübeye baş vurulmadan ilk defa hayal edilmesi ya da uydurulması, her türlü doğal işlem konusunda nasıl rastgele ise, aynı şekilde, neden ve etki arasındaki, onları birbirine bağlayan ve o, nedenin işlemesinden başka bir etkinin çıkmasını imkânsız kılan düşünülmüş bir bağ ya da bağlantıyı da rastgele diye görmek zorundayız. Söz gelişi, bir bilardo topunun düz bir çizgi üzerinde bir başka topa doğru hareket halinde olduğunu gördüğümde, dokunmalarının ya da çarpışmalarının sonucu olarak ikinci topta hareket olacağı tesadüfen aklıma gelse bile, aynı şekilde, bu nedeni yüz tane farklı olayın izleyeceğini kuramaz mıyım? Her iki top da büsbütün hareketsiz kalamaz mı? İlk top bir doğru üzerinde geri dönemez ya da ikincisinden herhangi bir doğrultu ya da yönde uzaklaşamaz mı? Bunların hepsi tutarlı ve kurulabilir sayıltılardır. Öyleyse, niçin diğerlerinden daha tutarlı veya

SECT. IV. PART I.

ference to one, which is no more consistent or conceivable than the rest? All our reasonings *à priori* will never be able to shew us any foundation for this preference.

In a word, then, every effect is a distinct event from its cause. It could not, therefore, be discovered in the cause, and the first invention or conception of it, *à priori*, must be entirely arbitrary. And even after it is suggested, the conjunction of it with the cause must appear equally arbitrary; since there are always many other effects, which, to reason, must seem fully as consistent and natural. In vain, therefore, should we pretend to determine any single event, or infer any cause or effect, without the assistance of observation and experience.

Hence we may discover the reason, why no philosopher, who is rational and modest, has ever pretended to assign the ultimate cause of any natural operation, or to show distinctly the action of that power, which produces any single effect in the universe. It is confessed, that the utmost effort of human reason is, to reduce the principles, productive of natural phænomena, to a greater simplicity, and to resolve the many particular effects into a few general causes, by means of reasonings from analogy, experience, and observation. But as to the causes of these general causes, we should in vain attempt their discovery; nor shall we ever be able to satisfy ourselves, by any particular explication of them. These ultimate springs and principles are totally shut up from human curiosity and enquiry. Elasticity, gravity, cohesion of parts, communication of motion by impulse; these are probably the ultimate causes and principles which we shall ever discover in nature; and we may esteem ourselves sufficiently happy, if, by accurate enquiry and reasoning, we can trace up the particular phænomena to, or near to, these general principles. The most perfect philosophy of the natural kind only staves off our ignorance a little longer: As perhaps the most perfect philosophy of the moral or metaphysical kind serves only to discover larger portions of it. Thus the observation of human blindness and weakness is the result of all philosophy, and meets us, at every turn, in spite of our endeavours to elude or avoid it.

Nor is geometry, when taken into the assistance of natural philosophy, even able to remedy this defect, or lead us into

kurulabilir olmayan bir tanesini tercih ediyoruz? Hiçbir a priori akılyürütme bu tercih için bize herhangi bir temel gösteremez.

O zaman, tek kelimeyle söylersek, her etki nedeninden ayrı bir olaydır. Bu yüzden de nedende bulunamaz ve etkinin başlangıçta a priori uydurulması ya da kurulması tümüyle rastgele olmak zorundadır. Ve akla geldikten sonra bile, akla aynı ölçüde tutarlı ve tabiî görünecek başka birçok etki olacağına göre, etkinin nedenle birarada olması da eşit derecede rastgele görünmek zorundadır. Öyleyse gözlemin ve tecrübenin yardımı olmaksızın herhangi bir tek olayı belirlemeğe ya da herhangi bir neden ya da etki çıkarsamağa çalışmamız boşuna olur.

Dolayısıyle, aklı başında ve alçakgönüllü filozoflardan hiçbirinin, herhangi bir doğal işlemin en son nedenini bulduğunu, ya da evrende herhangi bir etki yaratan şu gücün hareketini seçik olarak gösterdiğini, hiçbir zaman ileri sürmeyişinin sebebini anlayabiliriz. İtiraf edilir ki, insan aklının yapabileceği, olsa olsa doğal fenomenleri meydana getiren ilkeleri daha yalın bir hale getirmek ve analoji, tecrübe, gözlem yoluyle akılyürüterek birçok belirli etkiyi birkaç genel nedene indirgemektir. Ama bu genel nedenlerin nedenlerine gelince, bunları bulmağa kalkışmamız boşuna olur; ne de bunlar hakkında herhangi bir belirli açımlama ile kendimizi tatmin etmeği umabiliriz. Bu en son kaynak ve ilkeler, insan merakına ve soruşturmasına tümüyle kapalıdır. Elastikîlik, çekim ağırlığı, parçaların birleşmesi, darbe ile hareket iletilmesi; ihtimal ki bunlar doğada bulabileceğimiz en son nedenler ve ilkelerdir, özenli soruşturma ve akılyürütmeyle belirli fenomenleri bu genel ilkelere götürebilirsek ya da yaklaştırabilirsek, kendimizi yeteri kadar mutlu sayabiliriz. En yetkin doğa felsefesi sadece cahilliğimizin ortaya çıkmasını biraz daha geciktirir : belki de en yetkin moral ya da metafizik felsefenin cahilliğimizin sadece daha büyük kısımlarını ortaya koymağa yaraması gibi. Böylece, her türlü felsefe bizi insanın körlüğünü ve zayıflığını görmeğe götürür ve bu körlükten, bu zayıflıktan ne kadar kaçmağa ya da kaçınmağa çalışırsak çalışalım her dönemeçte önümüze dikilir.

Geometri bile, bütün o haklı ününü sağlayan kesin akılyürütmelerine rağmen, doğa felsefesine yardımcı

SECT. IV. PART I.

the knowledge of ultimate causes, by all that accuracy of reasoning, for which it is so justly celebrated. Every part of mixed mathematics proceeds upon the supposition, that certain laws are established by nature in her operations; and abstract reasonings are employed, either to assist experience in the discovery of these laws, or to determine their influence in particular instances, where it depends upon any precise degree of distance and quantity. Thus, it is a law of motion, discovered by experience, that the moment or force of any body in motion is in the compound ratio or proportion of its solid contents and its velocity; and consequently, that a small force may remove the greatest obstacle or raise the greatest weight, if, by any contrivance or machinery, we can encrease the velocity of that force, so as to make it an overmatch for its antagonist. Geometry assists us in the application of this law, by giving us the just dimensions of all the parts and figures, which can enter into any species of machine; but still the discovery of the law itself is owing merely to experience, and all the abstract reasonings in the world could never lead us one step towards the knowledge of it. When we reason *à priori*, and consider merely any object or cause, as it appears to the mind, independent of all observation, it never could suggest to us the notion of any distinct object, such as its effect; much less, shew us the inseparable and inviolable connection between them. A man must be very sagacious, who could discover by reasoning, that crystal is the effect of heat, and ice of cold, without being previously acquainted with the operation of these qualities.

PART II.

But we have not, yet, attained any tolerable satisfaction with regard to the question first proposed. Each solution still gives rise to a new question as difficult as the foregoing, and leads us on to farther enquiries. When it is asked, *What is the nature of all our reasonings concerning matter of fact?* the proper answer seems to be, that they are founded on the relation of cause and effect. When again it is asked, *What is the foundation of all our reasonings and conclusions concerning that relation?* it may be replied in one word, EXPERIENCE. But if we still carry on our sifting humour, and ask, *What is the foundation of all conclusions from experience?* this implies a new question, which may be of more difficult

kılındığında, bu eksikliği gideremez; bizi en son nedenlerin bilgisine götüremez. Uygulamalı matematiğin her bölümü, doğanın kendi işlemlerine belirli kanunlar koyduğu sayıltısından hareket eder; soyut akılyürütmelerin kullanılması ise, ya tecrübeye bu kanunları bulmada yardım etmek için, ya da bu kanunların belirli durumlarda belirli uzaklık ve niceliğe dayanan etkilemelerini belirlemek için olur. Böylece, hareket halinde olan bir cismin momentinin ya da kuvvetinin onun katı kütlesi ve hızı ile bileşik oran ya da orantıda olacağı, dolayısıyle, küçük bir kuvvetin, hızını mekanik bir yolla karşı kuvveti altedecek derecede artırırsak, en büyük engeli yıkabileceği ya da en büyük ağırlığı kaldırabileceği, tecrübe tarafından bulunmuş bir hareket kanunudur. Geometri, herhangi bir çeşit makinaya girecek kısım ve biçimlerin kesin boyutlarını vererek, bu kanunun uygulanmasında yardımcı olur; ancak, kanunun kendisinin bulunması tecrübe ile mümkün olmuştur ve dünyadaki bütün soyut akılyürütmeler bizi onun bulunmasında bir adım ileri götüremez. A priori akılyürütürken ve bir obje ya da nedeni her türlü gözlemden bağımsız olarak, sadece zihne göründüğü gibi ele aldığımızda, bu neden bize, kendisinden ayrı bir obje olan etkisi hakkında bir fikir veremez; nerede kaldı aralarındaki koparılamaz, bozulamaz bağlantıyı göstermek... Kristalin ısının etkisi ve buzun soğuğun etkisi olduğunu, bu niteliklerin işlemlerine daha önceden aşina olmadan, akılyürütme ile bulacak adam pek keskin görüşlü olsa gerek.

II. PARÇA

Ancak, ilk öne sürülen soru konusunda yeterince tatmin olmuş değiliz daha. Her çözüm bir önceki soru kadar zor bir soruyu getiriyor ve daha öteleri soruşturmamıza yol açıyor. Olgu sorunları hakkındaki akılyürütmelerimizin iç yapısı nedir? diye sorulduğunda, uygun cevap, bunların neden ve etki ilişkisine dayandığı olarak görünür. Bu sefer bu ilişki hakkındaki akılyürütme ve sonuçlarımızın temeli nedir? diye sorduğumuz zaman, cevap tek kelimelik olabilir: TECRÜBE. Ancak, kılı kırk yaran tutumumuzu daha ileri götürüp, tecrübeden çıkan sonuçların temeli nedir? diye sorarsak, bu, yeni bir soruyu getirir. bunun da çözümü ve

SECT. IV. PART II.

solution and explication. Philosophers, that give themselves airs of superior wisdom and sufficiency, have a hard task, when they encounter persons of inquisitive dispositions, who push them from every corner, to which they retreat, and who are sure at last to bring them to some dangerous dilemma. The best expedient to prevent this confusion, is to be modest in our pretensions; and even to discover the difficulty ourselves before it is objected to us. By this means, we may make a kind of merit of our very ignorance.

I shall content myself, in this section, with an easy task, and shall pretend only to give a negative answer to the question here proposed. I say then, that, even after we have experience of the operations of cause and effect, our conclusions from that experience are *not* founded on reasoning, or any process of the understanding. This answer we must endeavour, both to explain and to defend.

It must certainly be allowed, that nature has kept us at a great distance from all her secrets, and has afforded us only the knowledge of a few superficial qualities of objects; while she conceals from us those powers and principles, on which the influence of these objects entirely depends. Our senses inform us of the colour, weight, and consistence of bread; but neither sense nor reason can ever inform us of those qualities, which fit it for the nourishment and support of a human body. Sight or feeling conveys an idea of the actual motion of bodies; but as to that wonderful force or power, which would carry on a moving body for ever in a continued change of place, and which bodies never lose but by communicating it to others; of this we cannot form the most distant conception. But notwithstanding this ignorance of natural powers[1] and principles, we always presume, when we see like sensible qualities, that they have like secret powers, and expect, that effects, similar to those which we have experienced, will follow from them. If a body of like colour and consistence with that bread, which we have formerly eat, be presented to us, we make no scruple of repeating the experiment, and foresee, with certainty, like nourishment and support. Now this is a process of the mind or thought, of which I would willingly know the foundation. It is

[1] The word, Power, is here used in a loose and popular sense. The more accurate explication of it would give additional evidence to this argument. See Sec. 7. [This note was added in Ed. F.]

açımlanması daha zor olabilir. Kendilerine üstün bilgelik ve yeterlik havaları veren filozofların, onları sığındıkları her köşeden çıkaran ve eninde sonunda tehlikeli bir ikileme sokan, soru sormaya meraklı kimselerle karşılaştıklarında, başları derde girer. Bu sıkıntılı durumu önlemek için en iyi tedbir, iddialarımızda alçakgönüllü olmak ve hatta güçlüğü, karşımıza itiraz olarak çıkarılmasını beklemeden, kendimiz bulmaktır. Bu yolla cahilliğimizi bile bir çeşit değere çevirebiliriz.

Bu bölümde kolay bir işle uğraşmakla yetineceğim ve ortaya konan soruya sadece olumsuz bir cevap vermeğe çalışacağım. Yani şunu diyeceğim: Neden ve etki işlemleri hakkında tecrübemiz olduktan sonra bile, bu tecrübeden çıkan sonuçlarımız akılyürütmeye ya da anlama yetisinin herhangi bir sürecine dayalı d e ğ i l d i r. Bu cevabı hem açıklamamız hem de savunmamız gerekiyor.

Kesinlikle kabul etmek gerekir ki, doğa bizi bütün sırlarından uzak tutmuştur; nesnelerin sadece yüzeysel birkaç niteliğinin bilgisini sağlarken, bir yandan da nesnelerin etkilerinin tümüyle dayandığı güçleri ve ilkeleri bizden gizlemiştir. Duyularımız ekmeğin rengi, ağırlığı ve yapısı hakkında bilgi verir; fakat ne duyu ne de akıl, bize, ekmeği insan bedeni için besleyici ve destekleyici kılan nitelikler hakkında bilgi verebilir. Görme ya da dokunma, cisimlerin gerçek hareketleri hakkında bir idea sağlar, ama, hareket eden bir cismi sürekli yer değiştirme halinde tutan ve cisimlerin ancak başka cisimlere ileterek yitirdikleri o harika kuvvet ya da güç hakkında en belirsiz bir fikre bile ulaştırmaz. Fakat doğal güçler[1] ve ilkeler konusundaki bu cahilliğimiz bir yana, benzer duyulabilir nitelikler gördüğümüzde, bunların benzer gizli güçleri olduğunu sayıltı olarak kabul ederiz ve tecrübesini edindiklerimize benzer etkilerin meydana gelmesini bekleriz. Daha önce yemiş olduğumuz ekmeğe benzer renkte ve yapıda bir cisim verildiğinde, deneyi tekrar etmekte bir sakınca görmeyiz ve bizi benzer şekilde besleyeceğini ve ayakta tutacağını kesinlikle öngörürüz. İşte temelini bilmek istediğim zihin ya da düşünce süreci budur. Herkesçe kabul edilir ki, duyusal niteliklerle gizli güçler

[1] Güç kelimesi, burada gevşek ve gündelik bir anlamda kulanılmıştır. Kelimenin daha dakik açımlaması bu kanıtlamayı destekliyecektir. Bkz. 7. Bölüm [Bu not metne F. basımından eklenmiştir.]

SECT. IV. PART II.

allowed on all hands, that there is no known connexion between the sensible qualities and the secret powers; and consequently, that the mind is not led to form such a conclusion concerning their constant and regular conjunction, by any thing which it knows of their nature. As to past *Experience*, it can be allowed to give *direct* and *certain* information of those precise objects only, and that precise period of time, which fell under its cognizance: But why this experience should be extended to future times, and to other objects, which for aught we know, may be only in appearance similar; this is the main question on which I would insist. The bread, which I formerly eat, nourished me; that is, a body of such sensible qualities, was, at that time, endued with such secret powers: But does it follow, that other bread must also nourish me at another time, and that like sensible qualities must always be attended with like secret powers? The consequence seems nowise necessary. At least, it must be acknowledged, that there is here a consequence drawn by the mind; that there is a certain step taken; a process of thought, and an inference, which wants to be explained. These two propositions are far from being the same, *I have found that such an object has always been attended with such an effect*, and *I foresee, that other objects, which are, in appearance, similar, will be attended with similar effects.* I shall allow, if you please, that the one proposition may justly be inferred from the other: I know in fact, that it always is inferred. But if you insist, that the inference is made by a chain of reasoning, I desire you to produce that reasoning. The connexion between these propositions is not intuitive. There is required a medium, which may enable the mind to draw such an inference, if indeed it be drawn by reasoning and argument. What that medium is, I must confess, passes my comprehension; and it is incumbent on those to produce it, who assert, that it really exists, and is the origin of all our conclusions concerning matter of fact.

This negative argument must certainly, in process of time, become altogether convincing, if many penetrating and able philosophers shall turn their enquiries this way; and no one be ever able to discover any connecting proposition or intermediate step, which supports the understanding in this conclusion. But as the question is yet new, every reader may not trust so far to his own penetration, as to conclude,

arasında bir bağlantı bilinmemektedir ve dolayısıyle zihni bunların sürekli ve düzenli biraradalıkları hakkında böyle bir sonuç çıkarmağa götüren, onların iç yapıları ile ilgili bildiği herhangi birşey değildir. Geçmiş tecrübeye gelince; bunun yalnızca bilme çerçevesine girmiş olan belirli objeler ve belirli süre hakkında dolaysız ve kesin bilgi verdiği kabul edilebilir: ancak, benim üzerinde durmakta direteceğim ana soru, bu tecrübenin gelecek zamanlara ve bildiğimiz kadarıyle sadece görünüşte benzer olabilecek objelere neden yaygınlaştırıldığıdır. Daha önce yediğim ekmek beni besledi; yani o duyusal nitelikleri taşıyan cisim, o zaman öyle gizli güçlere sahipti: fakat bundan, başka ekmeğin de başka bir zamanda beni besleme ve benzer duyusal niteliklerin herzaman benzer gizli güçlerle birlikte olma gerekliliği çıkar mı? Bu sonuç hiç de zorunlu görünmüyor. En azından kabul edilmelidir ki, burada zihnin çıkardığı bir sonuç, atılmış belli bir adım, bir düşünce süreci ve açıklanması gereken bir çıkarım var. Şu iki önerme aynı olmaktan çok uzaktır: Şöyle şöyle bir nesnenin herzaman böyle bir etkiyle birlikte geldiğini bulmuş durumdayım. Görünüşte benzer olan başka nesnelerin benzer etkilerle geleceklerini öngörüyorum. İzin verirseniz kabul edeceğim ki, önermelerden biri ötekinden haklı olarak çıkarılabilir: aslında herzaman çıkarılmakta olduğunu da biliyorum. Fakat bu çıkarımın bir akılyürütme zinciri ile yapıldığında diretirseniz, sizden bu akılyürütmeyi ortaya çıkarıp göstermenizi isterim. Bu önermeler arasındaki bağlantı sezgisel değildir. Bu çıkarım gerçekten akılyürütme ve kanıtlama ile yapılıyorsa, zihnin böyle bir çıkarım yapabilmesini sağlayabilecek bir aracı gereklidir. Bu aracının ne olduğu ise, itiraf edeyim, benim anlama gücümü aşıyor: bunun gösterilmesi, böyle bir aracının gerçekten varolduğunu ve olgu sorunları hakkında vardığımız bütün sonuçların kaynağı olduğunu ileri sürenlere düşer.

Şurası kesindir ki, gören ve yetenekli birçok felsefeci araştırmalarını bu yöne çevirir ve sonuçla ilgili olarak anlama yetisine destek olacak bir bağlayıcı önerme ya da ara adım bulunamazsa, bu olumsuz kanıtlama zamanla bütünüyle inandırıcı olacaktır. Fakat soru yeni olduğundan, her okur, bir kanıtlama kendi soruşturmasını aşıyor diye, o kanıtlamanın gerçekte varolmadığı sonucunu çıkaracak kadar kendi görme gücüne güven-

SECT. IV. PART II.

because an argument escapes his enquiry, that therefore it does not really exist. For this reason it may be requisite to venture upon a more difficult task; and enumerating all the branches of human knowledge, endeavour to shew, that none of them can afford such an argument.

All reasonings may be divided into two kinds, namely demonstrative reasoning, or that concerning relations of ideas, and moral[1] reasoning, or that concerning matter of fact and existence. That there are no demonstrative arguments in the case, seems evident; since it implies no contradiction, that the course of nature may change, and that an object, seemingly like those which we have experienced, may be attended with different or contrary effects. May I not clearly and distinctly conceive, that a body, falling from the clouds, and which, in all other respects, resembles snow, has yet the taste of salt or feeling of fire? Is there any more intelligible proposition than to affirm, that all the trees will flourish in DECEMBER and JANUARY, and decay in MAY and JUNE? Now whatever is intelligible, and can be distinctly conceived, implies no contradiction, and can never be proved false by any demonstrative argument or abstract reasoning *à priori*.

If we be, therefore, engaged by arguments to put trust in past experience, and make it the standard of our future judgment, these arguments must be probable only, or such as regard matter of fact and real existence, according to the division above mentioned. But that there is no argument of this kind, must appear, if our explication of that species of reasoning be admitted as solid and satisfactory. We have said, that all arguments concerning existence are founded on the relation of cause and effect; that our knowledge of that relation is derived entirely from experience; and that all our experimental conclusions proceed upon the supposition, that the future will be conformable to the past. To endeavour, therefore, the proof of this last supposition by probable arguments, or arguments regarding existence, must be evidently going in a circle, and taking that for granted, which is the very point in question.

In reality, all arguments from experience are founded on the similarity, which we discover among natural objects, and by which we are induced to expect effects similar to those, which we have found to follow from such objects. And

[1] [Moral or probable: Editions E and F.]

memelidir. Bu sebeple daha güç bir işe girişmek ve insan bilgisinin bütün dallarını sayarak hiçbirinin böyle bir kanıtlama sağlamadığını göstermeğe çalışmak gerekebilir.

Bütün akılyürütmeler iki çeşide ayrılabilir: tanıtlayıcı veya idea ilişkileri hakkındaki akılyürütmeler ve moral [1] veya olgu sorunları ve varoluş hakkındaki akılyürütmeler. Söz konusu durumda tanıtlayıcı kanıtlamaların bulunmadığı açık görünüyor; çünkü doğal olayların akışının değişebileceği ve görünüşte tecrübesini edindiğimiz nesnelere benzeyen bir nesnenin farklı ya da ters etkilerle birlikte geleceği bir çelişki belirtmez. Bulutlardan düşen ve başka her bakımdan kara benzeyen bir cismin tuz tadına ve ateşin yakıcılığına sahip olmasını açık ve seçik olarak düşünemez miyim? Ağaçların Aralık ve Ocak'ta yeşereceği ve Mayıs ve Haziran'da yapraklarını dökeceği iddiasından daha anlaşılır başka bir önerme var mı? Anlaşılır olan ve seçikce kavranabilen birşey çelişki belirtmez ve yanlışlığı herhangi bir tanıtlayıcı kanıtlama ya da soyut a priori akılyürütme ile ispatlanamaz.

Böylece, kanıtlamalarla. geçmiş tecrübeye güvenerek tecrübemizi gelecek yargılarımızın ölçüsü yapmak durumundaysak. bu kanıtlamalar, yukarıda sözü edilen ayırıma göre sadece ihtimali ya da olgu sorunları ve gerçek varolma ile ilgili olmak zorundadır. Fakat bu çeşit akılyürütme ile ilgili açımlamamızın sağlam ve tatmin edici olduğu kabul edilirse, böyle bir kanıtlama bulunmadığı ortaya çıkar. Demiştik ki, varoluş hakkındaki bütün kanıtlamalarımız neden-etki ilişkisine dayanır: bu ilişkiyle ilgili bilgimiz de tümüyle tecrübeden edinilir ve deneysel olarak çıkarılan bütün sonuçlarımız, geleceğin geçmişe uygun olacağı sayıltısından hareket eder. Böylece bu sayıltıyı ihtimali kanıtlamalarla ya da varoluş ile ilgili kanıtlamalarla ispata çalışmak, açıkça bir çember üzerinde dönmek ve soruşturulanın kendisini verilmiş saymak olur.

Gerçekte, tecrübeden çıkan bütün kanıtlamalar, doğal nesneler arasında keşfettiğimiz ve bizi, böyle nesnelerden çıktığını gördüğümüz etkilere benzer etkiler beklemeğe götüren benzerliğe dayanır. Ve aptal ya da

[1] [E ve F basımlarında : moral ya da ihtimali]

SECT. IV. PART II.

though none but a fool or madman will ever pretend to dispute the authority of experience, or to reject that great guide of human life; it may surely be allowed a philosopher to have so much curiosity at least, as to examine the principle of human nature, which gives this mighty authority to experience, and makes us draw advantage from that similarity, which nature has placed among different objects. From causes, which appear *similar*, we expect similar effects. This is the sum of all our experimental conclusions. Now it seems evident, that, if this conclusion were formed by reason, it would be as perfect at first, and upon one instance, as after ever so long a course of experience. But the case is far otherwise. Nothing so like as eggs; yet no one, on account of this appearing similarity, expects the same taste and relish in all of them. It is only after a long course of uniform experiments in any kind, that we attain a firm reliance and security with regard to a particular event. Now where is that process of reasoning, which, from one instance, draws a conclusion, so different from that which it infers from a hundred instances, that are nowise different from that single one? This question I propose as much for the sake of information, as with an intention of raising difficulties. I cannot find, I cannot imagine any such reasoning. But I keep my mind still open to instruction; if any one will vouchsafe to bestow it on me.

Should it be said, that, from a number of uniform experiments, we *infer* a connection between the sensible qualities and the secret powers; this, I must confess, seems the same difficulty, couched in different terms. The question still recurs, on what process of argument this *inference* is founded? Where is the medium, the interposing ideas, which join propositions so very wide of each other? It is confessed, that the colour, consistence, and other sensible qualities of bread appear not, of themselves, to have any connexion with the secret powers of nourishment and support. For otherwise we could infer these secret powers from the first appearance of these sensible qualities, without the aid of experience; contrary to the sentiment of all philosophers, and contrary to plain matter of fact. Here then is our natural state of ignorance with regard to the powers and influence of all objects. How is this remedied by experience? It only shews us a number of uniform effects, resulting from certain objects,

deli olanların dışında hiç kimse tecrübenin yetkesini tartışmağa ya da insan hayatının bu büyük kılavuzunu bir kenara atmağa kalkışmasa da, bir filozofun, tecrübeye bu yetkeyi veren ve doğanın farklı nesneler arasına koyduğu benzerlikten yararlanmamızı sağlayan, insanın doğal yapısının bu ilkesini, en azından inceleyecek kadar meraklı olmasına herhalde izin verilebilir. Benzer görünen nedenlerden benzer etkiler bekleriz. Bu, bütün deneysel sonuçlarımızın özetidir. Şimdi, açık görünüyor ki, bu sonuç akıl tarafından oluşturulsaydı, en başından ve bir defada, en uzun tecrübe süresi sonunda olabileceği kadar mükemmel olurdu. Oysa durum böyle olmaktan çok uzak. Yumurta kadar birbirine benzeyen şey olmasın; ama hiç kimse, bu görünüşteki benzerlikten dolayı, bütün yumurtalardan aynı tat ve lezzeti beklemez. Ancak uzun süreli birörnek deneylerden sonra, belirli bir olay konusunda sağlam bir güvene ulaşabiliriz. Imdi, tek bir durumdan —ondan hiçbir şekilde farklı olmayan yüz durumdan çıkardığı sonuçtan— farklı bir sonuç çıkaran akılyürütme süreci ne biçim birşeydir? Bu soruyu, bilgi edinmek için olduğu kadar zorluk çıkarmak için de ortaya atıyorum. Böyle bir akılyürütmeyi ne bir yerde bulabiliyorum, ne de hayal edebiliyorum. Ama yine de birisi lütfedip bunu bana göstermeği dilerse, zihnim öğrenmeye açık.

Denirse ki, birçok birörnek deneyden, duyusal niteliklerle gizli güçler arasında olan bir bağlantı çıkarsarız: bu, itiraf edeyim, aynı güçlüğün başka kelimelerle ortaya konması gibi görünür. Soru yeniden ortaya çıkar: bu çıkarsama hangi kanıtlama sürecine dayalıdır? Birbirinden bu kadar uzak önermeleri birleştiren aracı, ara idealar nerede? İtiraf edilir ki, ekmeğin rengi, yapısı ve diğer duyulabilir nitelikleri, kendiliklerinden, besleme ve yaşatma gizli güçleri ile bağlantılı değildir. Çünkü böyle bir bağlantı olsaydı, bu gizli gücü, bütün filozofların düşüncelerinin ve olgu sorunlarının tersine, tecrübenin yardımı olmaksızın, bu duyulabilir niteliklerin ilk görünüşlerinden çıkarsayabilirdik. İşte, nesnelerin güçleri ve etkilemeleri konusundaki doğal cahilliğimiz bu noktadadır. Tecrübe bu cahilliği nasıl giderir? Tecrübe bize sadece belirli nesnelerden çıkan bir takım birörnek etkiler gösterir ve bu belirli nesnelerin, o belirli zamanda bu gibi güç ve kuvvetlerle

SECT. IV. PART II.

and teaches us, that those particular objects, at that particular time, were endowed with such powers and forces. When a new object, endowed with similar sensible qualities, is produced, we expect similar powers and forces, and look for a like effect. From a body of like colour and consistence with bread, we expect like nourishment and support. But this surely is a step or progress of the mind, which wants to be explained. When a man says, *I have found, in all past instances, such sensible qualities conjoined with such secret powers:* And when he says, *similar sensible qualities will always be conjoined with similar secret powers;* he is not guilty of a tautology, nor are these propositions in any respect the same. You say that the one proposition is an inference from the other. But you must confess that the inference is not intuitive; neither is it demonstrative: Of what nature is it then? To say it is experimental, is begging the question. For all inferences from experience suppose, as their foundation, that the future will resemble the past, and that similar powers will be conjoined with similar sensible qualities. If there be any suspicion, that the course of nature may change, and that the past may be no rule for the future, all experience becomes useless, and can give rise to no inference or conclusion. It is impossible, therefore, that any arguments from experience can prove this resemblance of the past to the future; since all these arguments are founded on the supposition of that resemblance. Let the course of things be allowed hitherto ever so regular; that alone, without some new argument or inference, proves not, that, for the future, it will continue so. In vain do you pretend to have learned the nature of bodies from your past experience. Their secret nature, and consequently, all their effects and influence, may change, without any change in their sensible qualities. This happens sometimes, and with regard to some objects: Why may it not happen always, and with regard to all objects? What logic, what process of argument secures you against this supposition? My practice, you say, refutes my doubts. But you mistake the purport of my question. As an agent, I am quite satisfied in the point; but as a philosopher, who has some share of curiosity, I will not say scepticism, I want to learn the foundation of this inference. No reading, no enquiry has yet been able to remove my difficulty, or give me satisfaction in a matter of such importance. Can I do better

donatılmış idiğini öğretir. Benzer duyulabilir niteliklerle donatılmış yeni bir nesne karşımıza çıkarılınca, benzer güç ve kuvvetler bekler ve benzer bir etki ararız. Ekmeğe benzer renk ve yapıda bir cisimden bizi aynı şekilde beslemesini ve ayakta tutmasını bekleriz. Fakat kesindir ki, bu, zihnin ileri doğru attığı açıklanması gereken bir adımdır. Biri, Bütün geçmiş durumlarda bu gibi duyulabilir niteliklerin bu gibi gizli güçlere bağlı olduğunu buldum dediği zaman ve Benzer duyulabilir nitelikler herzaman benzer gizli güçlere bağlı olacaktır dediği zaman bir tautologi dile getirmekten suçlu değildir; ne de bu önermeler herhangi bir bakımdan aynıdır. Dersiniz ki, önermelerden biri diğerinden yapılan bir çıkarsamadır. Fakat teslim etmek zorunda kalırsınız ki, bu çıkarım ne sezgisel ne de tanıtlayıcıdır. O zaman nasıl bir yapısı var bunun? Deneyseldir demek, kanıtlamayı kanıtlaması gerekenden beklemek olur. Çünkü, tecrübeden yapılan bütün çıkarımlar, temellerinde, geleceğin geçmişe benzeyeceğini ve benzer güçlerin duyusal niteliklere bağlı olduğunu sayıltı olarak kabul eder. Doğal olayların akışının değişebileceği ve geçmişin gelecek için bir kural getirmeyebileceği kuşkusu varsa, her türlü tecrübe yararsız olur ve hiçbir çıkarsama ya da sonuca yol açamaz. Öyleyse tecrübeden gelen hiçbir kanıtlama geçmişin geleceğe olan bu benzerliğini ispat edemez; çünkü zaten bu kanıtlamaların kendileri bu benzerliğin sayıltısı üzerine kuruludur. Şimdiye kadar her şeyin akıp gidişinin son derece düzenli olduğunu kabul edelim; bu, tek başına, yeni bir kanıtlama ya da çıkarım olmadan, gelecekte de böyle olmakta devam edeceğini ispatlamaz. Geçmiş tecrübelerinizden cisimlerin iç yapılarını öğrendiğinizi boşuna sanırsınız. Cisimlerin gizli yapısı ve dolayısıyle bütün etki ve etkilemeleri, duyulabilir niteliklerinde hiç bir değişiklik olmaksızın, değişmeğe uğrayabilir. Bu değişme bazen ve bazı nesnelerde olur: Niye her zaman ve bütün nesnelerde olmasın? Hangi mantık, hangi kanıtlama süreci sizi bu sayıltıya karşı korur? Diyorsunuz ki kendi yapıp ettiklerim şüphelerimi yalanlıyor. Fakat sorumun asıl anlamında hataya düşüyorsunuz. Yapıp eden olarak bu noktada hiçbir sıkıntım yok; ancak, skeptiklikten demeyeceğim, meraklılıktan nasibini almış bir filozof olarak bu çıkarımın temelini öğrenmek istiyorum. Şimdiye kadar ne okuma ne soruşturma karşılaştığım bu güçlüğü gidermedi ve böylesine önemli bir konuda beni tatmin etmedi. Bir çözüm bulacağım yo-

SECT. IV. PART II.

than propose the difficulty to the public, even though, perhaps, I have small hopes of obtaining a solution? We shall at least, by this means, be sensible of our ignorance, if we do not augment our knowledge.

I must confess, that a man is guilty of unpardonable arrogance, who concludes, because an argument has escaped his own investigation, that therefore it does not really exist. I must also confess, that, though all the learned, for several ages, should have employed themselves in fruitless search upon any subject, it may still, perhaps, be rash to conclude positively, that the subject must, therefore, pass all human comprehension. Even though we examine all the sources of our knowledge, and conclude them unfit for such a subject, there may still remain a suspicion, that the enumeration is not compleat, or the examination not accurate. But with regard to the present subject, there are some considerations, which seem to remove all this accusation of arrogance or suspicion of mistake.

It is certain, that the most ignorant and stupid peasants, nay infants, nay even brute beasts, improve by experience, and learn the qualities of natural objects, by observing the effects, which result from them. When a child has felt the sensation of pain from touching the flame of a candle, he will be careful not to put his hand near any candle; but will expect a similar effect from a cause, which is similar in its sensible qualities and appearance. If you assert, therefore, that the understanding of the child is led into this conclusion by any process of argument or ratiocination, I may justly require you to produce that argument; nor have you any pretence to refuse so equitable a demand. You cannot say, that the argument is abstruse, and may possibly escape your enquiry; since you confess, that it is obvious to the capacity of a mere infant. If you hesitate, therefore, a moment, or if, after reflection, you produce any intricate or profound argument, you, in a manner, give up the question, and confess, that it is not reasoning which engages us to suppose the past resembling the future, and to expect similar effects from causes, which are, to appearance, similar. This is the proposition which I intended to enforce in the present section. If I be right, I pretend not to have made any mighty discovery. And if I be wrong, I must acknowledge myself to be indeed a very backward scholar; since I cannot now dis-

lunda belki de pek umutlu değilim; yine de, bu güçlüğü gözler önüne sermekten daha iyi bir iş yapabilir miyim? Bu yolla, bilgimizi genişletmesek de hiç olmazsa bilisizliğimizin farkında oluruz.

Kabul ediyorum ki, kendi araştırmalarının çerçevesine sığdıramadığı için bir kanıtlamanın gerçekte varolmadığı sonucuna varan kişi, bağışlanamaz bir ukalâlığa düşmüştür. Aynı zamanda kabul etmem gerekir ki, herhangi bir konuda bilgin kişiler verimsiz arayışlarla çağlar boyu boşuna uğraşmış da olsalar, buna dayanarak konunun insan anlayışını tümüyle ve kesinlikle aştığı sonucunu çıkarmak belki de aşırı acelecilik olur. Bilgimizin bütün kaynaklarını incelesek ve bunların böyle bir konuya uygun düşmediği sonucuna varsak da, yine bir kuşku kalır: kaynakların sıralanması tam, ya da incelememiz dakik olmamış olabilir. Ancak elimizdeki konuda bütün bu ukalâlık suçlamalarını ya da yanılma kuşkularını ortadan kaldırır gibi görünen bazı noktalar var.

Kesindir ki, en cahil ve alık köylüler —daha daha, bebekler ve hatta vahşi hayvanlar— tecrübe ile gelişirler ve etkilerini gözleyerek doğal nesnelerin niteliklerini öğrenirler. Bir çocuk mumun alevine dokunmaktan acı duyumunu edinince, elini herhangi bir muma yaklaştırmamağa dikkat edecektir, duyusal nitelikleri ve görünüşü benzer bir nedenden benzer bir etki bekleyecektir. İmdi, çocuğun anlama yetisinin bu sonuca bir kanıtlama süreci ya da bir akılyürütme ile vardığını söylerseniz, sizden, haklı olarak, bu kanıtlamayı ortaya çıkarıp göstermenizi isterim; siz de böylesine yerinde bir talebi reddedecek herhangi bir mezeret ileri süremezsiniz. Bu kanıtlamanın karışık ve anlaşılması güç olduğunu ve soruşturmanızı aşabileceğini söylemeğe kalkmayın, çünkü bunun bir bebek için bile apaçık olduğunu itiraf etmiş bulunuyorsunuz. Böylece, bir an duraksarsanız, ya da düşündükten sonra ortaya karmaşık veya derin bir kanıtlama koyarsanız, bir anlamda sorudan vazgeçmiş, geleceğin geçmişe benzeyeceğini sanmamıza yol açan ve bizi görünüşte benzer olan nedenlerden benzer etkiler beklemeğe götürenin, akılyürütme olmadığını itiraf etmiş olursunuz. Bu bölümde kafalarda yer etmesini istediğim önerme budur. Dediğim doğru ise, pek yüce bir buluş yaptığım iddiasında değilim. Yok, yanlışsa kendimi gerçekten pek geri bir düşünür ilân etmem

SECT. IV.

PART II.

cover an argument, which, it seems, was perfectly familiar to me, long before I was out of my cradle.

SECT. V.—*Sceptical Solution of these Doubts.*

PART I.

THE passion for philosophy, like that for religion, seems liable to this inconvenience, that, though it aims at the correction of our manners, and extirpation of our vices, it may only serve, by imprudent management, to foster a predominant inclination, and push the mind, with more determined resolution, towards that side, which already *draws* too much, by the biass and propensity of the natural temper. It is certain, that, while we aspire to the magnanimous firmness of the philosophic sage, and endeavour to confine our pleasures altogether within our own minds, we may, at last, render our philosophy like that of EPICTETUS, and other *Stoics*, only a more refined system of selfishness, and reason ourselves out of all virtue, as well as social enjoyment. While we study with attention the vanity of human life, and turn all our thoughts towards the empty and transitory nature of riches and honours, we are, perhaps, all the while, flattering our natural indolence, which, hating the bustle of the world, and drudgery of business, seeks a pretence of reason, to give itself a full and uncontrouled indulgence. There is, however, one species of philosophy, which seems little liable to this inconvenience, and that because it strikes in with no disorderly passion of the human mind, nor can mingle itself with any natural affection or propensity; and that is the ACADEMIC or SCEPTICAL philosophy. The academics always talk of doubt and suspense of judgment, of danger in hasty determinations, of confining to very narrow bounds the enquiries of the understanding, and of renouncing all speculations which lie not within the limits of common life and practice. Nothing, therefore, can be more contrary than such a philosophy to the supine indolence of the mind, its rash arrogance, its lofty pretensions, and its superstitious credulity. Every passion is mortified by it, except the love of truth; and that passion never is, nor can be carried to too high a degree. It is surprising, therefore,

gerekir; çünkü anlaşılan daha beşikten çıkmadan çok önce pekâlâ aşina olduğum bir kanıtlamayı şimdi bulamıyorum.

V. BÖLÜM — Bu Şüphelerin Skeptik Çözümü

I. PARÇA

Felsefe tutkusu, din tutkusu gibi, şu uygunsuz duruma girebilir: Hedefi, davranışlarımızı düzeltmek ve kötülüklerimizi söküp atmak olduğu halde, düşüncesizce yönetildiğinde, sadece baskın bir eğilimi geliştirmeğe ve zihni, daha büyük bir kararlılıkla, doğal mizacın yanlılığı ve çekiciliği yüzünden zaten çok fazla ağır basan yana itmeğe yarar. Kesindir ki, bilge filozofun yüce gönüllü kararlılığını amaç edinirken ve zevklerimizin sadece kendi zihnimize özgü olmalarını sağlamağa çalışırken, sonunda felsefemizi EPİKTETOS'un ve öteki Stoikler'inki gibi sadece incelmiş bir bencillik sistemi durumuna sokabilir ve akılyürüte yürüte kendimizi topluluk içinde duyulan hazlardan olduğu kadar her türlü erdemden de uzaklaştırabiliriz. İnsan hayatının boşluğunu dikkatle incelerken ve bütün düşüncelerimizi servetin ve şanın değersizliğine ve geçiciliğine çevirirken, belki de yaptığımız, sadece dünyanın hırgüründen ve çalışmanın tekdüzeliğinden tiksinerek, akıl yoluyle kendisine tam ve denetimsiz uygulama bahanesi arayan doğal tembelliğimizi pohpohlamaktır. Yine de, bu uygunsuz duruma girmeğe daha az yatkın görünen bir felsefe çeşidi, vardır; böyle olmasının sebebi de, insan zihninin hiçbir düzensiz tutkusuna adım uydurmaması ve hiçbir doğal heyecan ya da eğilimle karışmamasıdır. Bu da AKADEMİK ya da SKEPTİK felsefedir. Akademikler, herzaman, yargılara şüphe ve kararsızlıkla bakmaktan, acele belirlemelerdeki tehlikeden, anlama yetisinin soruşturmalarını iyice dar sınırlarda tutmaktan, günlük hayat ve yapıp etme çerçevesinde yer almayan bütün teorik düşüncelerden uzak durmaktan söz ederler. Dolayısıyle, zihnin sırtüstü yatan tembelliğine, ukalâlığına, yüksekten atmalarına ve bâtıla kanıcılığına hiçbir şey bu felsefe kadar karşı olamaz. Bu felsefe, hakikat sevgisinden başka her tutkuyu alteder; hakikat sevgisinin ise hiçbir zaman aşırısı olmaz, olamaz da. Öyleyse, hemen her durumda zararsız ve masum olması

SECT. V. PART I.

that this philosophy, which, in almost every instance, must be harmless and innocent, should be the subject of so much groundless reproach and obloquy. But, perhaps, the very circumstance, which renders it so innocent, is what chiefly exposes it to the public hatred and resentment. By flattering no irregular passion, it gains few partizans: By opposing so many vices and follies, it raises to itself abundance of enemies, who stigmatize it as libertine, profane, and irreligious.

Nor need we fear, that this philosophy, while it endeavours to limit our enquiries to common life, should ever undermine the reasonings of common life, and carry its doubts so far as to destroy all action, as well as speculation. Nature will always maintain her rights, and prevail in the end over any abstract reasoning whatsoever. Though we should conclude, for instance, as in the foregoing section, that, in all reasonings from experience, there is a step taken by the mind, which is not supported by any argument or process of the understanding, there is no danger, that these reasonings, on which almost all knowledge depends, will ever be affected by such a discovery. If the mind be not engaged by argument to make this step, it must be induced by some other principle of equal weight and authority; and that principle will preserve its influence as long as human nature remains the same. What that principle is, may well be worth the pains of enquiry.

Suppose a person, though endowed with the strongest faculties of reason and reflection, to be brought on a sudden into this world; he would, indeed, immediately observe a continual succession of objects, and one event following another; but he would not be able to discover any thing farther. He would not, at first, by any reasoning, be able to reach the idea of cause and effect; since the particular powers, by which all natural operations are performed, never appear to the senses; nor is it reasonable to conclude, merely because one event, in one instance, precedes another, that therefore the one is the cause, the other the effect. Their conjunction may be arbitrary and casual. There may be no reason to infer the existence of one from the appearance of the other. And in a word, such a person, without more experience, could never employ his conjecture or reasoning concerning any matter of fact, or be assured of any

gereken bu felsefenin bu kadar çok temelsiz kınama ve saldırıya hedef olması şaşırtıcıdır. Fakat, kamunun nefret ve diş bilemesine yol açan, belki de onu bu kadar masum kılan şartların ta kendisidir. Düzensiz hiçbir tutkuya yüz vermediğinden çok az taraftar bulur; bu kadar çok kötülük ve hataya karşı çıktığı için de, onu erdemsiz, günahkâr ve dinsiz diye damgalayan bol bol düşman kazanır.

Öte yandan, bu felsefenin, soruşturmalarımızı gündelik hayatın sınırları içinde tutmağa çalışırken, gündelik hayatın akılyürütmelerini tehlikeye sokacağından ve şüphelerini, teorik düşünmeyi olduğu kadar eylemi de yok edecek ölçüde ileriye götüreceğinden korkmamız gereksizdir. Doğa, haklarına herzaman sahip çıkar ve sonunda, ne çeşitten olursa olsun, her türlü soyut akılyürütmenin üstesinden gelir. Söz gelişi, bundan önceki bölümde, tecrübeden çıkan akılyürütmelerde zihnin herhangi bir kanıtlamaya ya da anlama sürecine dayanmayan bir adım attığı sonucuna vardıysak da, hemen tüm bilgimizin dayandığı bu akılyürütmelerin bu bulgudan etkilenmeleri gibi bir tehlike yoktur. Zihne bu adımı attıran kanıtlama değilse, aynı ağırlıkta ve aynı yetkeyi taşıyan başka bir ilke bu adıma yol açmış olsa gerek; bu ilke de, insanın doğal yapısı aynı kaldığı sürece etkilemesini sürdürecektir. Bu ilkenin ne olduğunu bulmak bir soruşturmanın zahmetine değer.

Öyle bir kimse düşünelim ki, en güçlü akıl ve düşünme yetileri ile donanmış olarak bu dünyaya birdenbire gelsin; gerçekten, nesnelerin sürekli olarak art arda gelişini ve birbirini izleyen olayları hemen gözleyecektir, ancak bundan öte birşey bulamayacaktır. Başlangıçta, hiçbir akılyürütmeyle neden ve etki ideasına ulaşamayacaktır: çünkü bütün doğal işlemlerin yapıcıları olan belirli güçler, hiçbir zaman duyulara gelmezler ve belirli bir durumda sadece bir olay bir başkasından önce geliyor diye, birinin neden ötekinin etki olduğu sonucunu çıkarmak, akla uygun birşey değildir. Bunların biraraya gelmeleri rastgele ve gelişigüzel olabilir. Birinin ortaya çıkmasından öbürünün varoluşunu çıkarsamak için bir sebep olmayabilir. Tek kelimeyle, böyle bir kişi, hiçbir zaman, daha çok tecrübe edinmeksizin, herhangi bir olgu sorunu konusunda tahminini ya da akılyürütmesini kullanamıyacak; belleğinde ve duyuların-

SECT. V.

PART I.

thing beyond what was immediately present to his memory and senses.

Suppose again, that he has acquired more experience, and has lived so long in the world as to have observed similar objects or events to be constantly conjoined together; what is the consequence of this experience? He immediately infers the existence of one object from the appearance of the other. Yet he has not, by all his experience, acquired any idea or knowledge of the secret power, by which the one object produces the other; nor is it, by any process of reasoning, he is engaged to draw this inference. But still he finds himself determined to draw it: And though he should be convinced, that his understanding has no part in the operation, he would nevertheless continue in the same course of thinking. There is some other principle, which determines him to form such a conclusion.

This principle is CUSTOM or HABIT. For wherever the repetition of any particular act or operation produces a propensity to renew the same act or operation, without being impelled by any reasoning or process of the understanding; we always say, that this propensity is the effect of *Custom*. By employing that word, we pretend not to have given the ultimate reason of such a propensity. We only point out a principle of human nature, which is universally acknowledged, and which is well known by its effects. Perhaps, we can push our enquiries no farther, or pretend to give the cause of this cause; but must rest contented with it as the ultimate principle, which we can assign, of all our conclusions from experience. It is sufficient satisfaction, that we can go so far; without repining at the narrowness of our faculties, because they will carry us no farther. And it is certain we here advance a very intelligible proposition at least, if not a true one, when we assert, that, after the constant conjunction of two objects, heat and flame, for instance, weight and solidity, we are determined by custom alone to expect the one from the appearance of the other. This hypothesis seems even the only one, which explains the difficulty, why we draw, from a thousand instances, an inference, which we are not able to draw from one instance, that is, in no respect, different from them. Reason is incapable of any such variation. The conclusions, which it draws from considering one circle, are the same which it would form upon

da dolaysız olarak bulunanın ötesinde hiçbir şeyden emin olamayacaktır.

Yine tutalım ki, bu kişi daha çok tecrübe edinmiş ve benzer nesne ya da olayların hep birbirine bağlı olduklarını gözleyecek kadar uzun bir süre dünyada yaşamış olsun. Bu tecrübenin sonucu ne olur? Bir nesnenin ortaya çıkışından hemen öbürünün varoluşunu çıkarsar. Ama tüm tecrübesiyle, nesnenin öteki nesneyi ortaya çıkarmasındaki gizli gücün bir ideası ya da bilgisini gene de edinmemiştir; ne de onu bu çıkarsamayı yapmağa götüren, herhangi bir akılyürütme sürecidir. Fakat yine de kendini bu çıkarımı yapmağa mecbur hisseder: Ve bu işlemde anlama yetisinin bir yeri olmadığını görse de, yine aynı düşünce yolunu izleyecektir. Bu kişinin böyle bir sonucu oluşturmasını belirleyen bir başka ilke vardır.

Bu ilke ALIŞKANLIK ya da HUY'dur. Çünkü, belirli bir edim ya da işlemin tekrarlanması, herhangi bir akılyürütme ya da anlama süreci tarafından gerektirilmeksizin, aynı edim ya da işlemi yeniden yapma eğilimini doğuruyorsa, her zaman bu eğilimin a l ı ş k a n l ı ğ ı n etkisi olduğunu söyleriz. Bu kelimeyi kullanırken, böyle bir eğilimin en son sebebini verdiğimizi ileri sürmüyoruz. Sadece, insanın doğal yapısının varlığı evrensel kabul görmüş ve etkilerinden dolayı iyi bilinen bir ilkesine işaret ediyoruz. Belki de soruşturmalarımızı daha ileriye götüremeyiz ya da bu nedenin nedenini vermeğe kalkışamayız: bununla, tecrübeden çıkan sonuçlara tanıyabileceğimiz en son ilkeye ulaşmış saymalıyız kendimizi. Bizi daha ileriye götürmedikleri için yetilerimizin darlığından sızlanmamız gerekmez; bu kadar yürüyebilmiş olmamız da yeterlidir. Ve şurası kesindir ki, iki nesnenin sürekli biraradalıklarından sonra —söz gelişi ısı ve alev, ağırlık ve katılık— biri ortaya çıktığından dolayı öbürünü beklememizi belirleyen sadece alışkanlıktır, dediğimizde; doğru olmasa da, hiç olmazsa çok anlaşılır bir önerme öne sürmekteyiz. Hatta öyle görünüyor ki, binlerce durumdan yaptığımız bir çıkarımı, onlardan hiçbir bakımdan farklı olmayan bir tek durumdan neden yapamadığımızı açıklayan tek hipotez budur. Böyle bir çeşitlilik aklın başedebileceği bir şey değildir. Aklın tek bir daire üzerinde durarak çıkaracağı sonuçlar evrendeki bütün daireleri gözden geçirerek

SECT. V. PART I.

surveying all the circles in the universe. But no man, having seen only one body move after being impelled by another, could infer, that every other body will move after a like impulse. All inferences from experience, therefore, are effects of custom, not of reasoning.[1]

[1] Nothing is more usual than for writers, even on *moral*, *political*, or *physical* subjects, to distinguish between *reason* and *experience*, and to suppose, that these species of argumentation are entirely different from each other. The former are taken for the mere result of our intellectual faculties, which, by considering *à priori* the nature of things, and examining the effects, that must follow from their operation, establish particular principles of science and philosophy. The latter are supposed to be derived entirely from sense and observation, by which we learn what has actually resulted from the operation of particular objects, and are thence able to infer, what will, for the future, result from them. Thus, for instance, the limitations and restraints of civil government, and a legal constitution, may be defended, either from *reason*, which reflecting on the great frailty and corruption of human nature, teaches, that no man can safely be trusted with unlimited authority; or from *experience* and history, which inform us of the enormous abuses, that ambition, in every age and country, has been found to make of so imprudent a confidence.

The same distinction between reason and experience is maintained in all our deliberations concerning the conduct of life; while the experienced statesman, general, physician, or merchant is trusted and followed; and the unpractised novice, with whatever natural talents endowed, neglected and despised. Though it be allowed, that reason may form very plausible conjectures with regard to the consequences of such a particular conduct in such particular circumstances; it is still supposed imperfect, without the assistance of experience, which is alone able to give stability and certainty to the maxims, derived from study and reflection.

But notwithstanding that this distinction be thus universally received, both in the active and speculative scenes of life, I shall not scruple to pronounce, that it is, at bottom, erroneous, at least, superficial.

If we examine those arguments which, in any of the sciences above-mentioned, are supposed to be the mere effects of reasoning and reflection, they will be found to terminate, at last, in some general principle or conclusion, for which we can assign no reason but observation and experience. The only difference between them and those maxims, which are vulgarly esteemed the result of pure experience, is, that the former cannot be established without some process of thought, and some reflection on what we have observed, in order to distinguish its circumstances, and trace its consequences: Whereas in the latter, the experienced event is exactly and fully similar to that which we infer as the result of any particular situation. The history of a TIBERIUS or a NERO makes us dread a like tyranny, were our monarchs freed from the restraints of laws and senates: But the observation of any fraud or cruelty in private life is sufficient, with the aid of a little thought, to give us the same apprehension; while it serves as an instance of the general corruption of human nature, and shews us the danger which we must incur by reposing an entire confidence in mankind. In both cases, it is experience which is ultimately the foundation of our inference and conclusion.

There is no man so young and unexperienced, as not to have formed, from observation, many general and just maxims concerning human affairs and the conduct of life; but it must be confessed, that, when a man comes to put these in practice, he will be extremely liable to error, till time and farther experience both enlarge these maxims, and teach him their proper use and application. In every situation or incident, there are many particular and seemingly minute circumstances, which the man of greatest talents is, at first, apt to overlook, though on them the justness of his conclusions, and consequently the prudence of his conduct, entirely depend. Not to mention, that, to a young beginner, the general observations and maxims occur not always on the proper occasions, nor can be immediately applied with due calmness

çıkaracaklarının aynıdır. Fakat hiçbir insan, bir cismin bir başka cismin çarpmasıyle harekete geçirilmesini bir tek defa görerek, başka bütün cisimlerin de benzer bir darbe ile hareket edeceğini çıkarsayamaz. O halde, tecrübeden doğan bütün çıkarımlar akılyürütmenin değil alışkanlığın etkileridir. [1]

[1] Yazarlar için, moral, siyasal veya fiziksel konularda bile, akıl ile tecrübe arasında fark gözetmek ve bu kanıtlama cinslerinin birbirinden bütünüyle ayrı olduklarını kabul etmek kadar alışılagelmiş bir şey yoktur. Birincileri, yalnızca intellektüel yetilerimizin sonuçları olarak görülür. İntellektüel yetilerimiz şeylerin doğal yapısını a priori ele alarak ve bunların işleyişlerini izlemesi gereken etkileri inceleyerek, bilim ve felsefenin bazı ilkelerini ortaya koyarlar. İkincilerin tümüyle duyu ve gözlemden çıktığı sayılır olarak kabul edilir. Duyular ve gözlem yoluyle belirli nesnelerin işlemlerinin gerçekte neyle sonuçlandığını öğreniriz, böylelikle de gelecekte bunlardan ne gibi sonuçların doğacağını çıkarsayabiliriz. Böylece, söz gelişi, sivil hükümetin sınırlama ve kısıtlamaları ve meşru bir anayasa, ya akıl ile —insanın doğal yapısının güçsüzlüğü ve yozlaşması üzerinde düşünüp hiçbir kimseye sınırsız yetkiler güvenle emanet edilemez diyerek— ya da tecrübe ile tarihe dayanarak —her çağ ve ülkede hırsın, böylesine düşüncesizce güvenmeleri nasıl kötüye kullandığını öğrenerek— savunulabilir.

Akıl ve tecrübe arasındaki aynı ayırım günlük hayatımıza ilişkin düşüncelerimizde de sürdürülür; tecrübeli devlet adamı, general, hekim veya tüccara güvenilir ve sözü dinlenirken, tecrübesiz çıraga, doğal yetenekleri ne olursa olsun, aldıran çıkmaz ve küçük görülür. Aklın, belirli şartlar altında izlenen belirli bir yolun sonuçları üzerine çok uygun tahminler geliştirebileceği kabul edildiği halde, inceleme ve düşünmeden çıkan ilkelerin oturmasını ve kesinlik kazanmasını sağlayabilecek tek şey olan tecrübenin yardımı olmazsa akıl eksik sayılır.

Fakat, bu ayırımın, hayatın hem eylem hem de teorik düşünme alanlarında böylesine evrensel kabul bulmasına rağmen, temelde hatalı, hiç olmazsa yüzeysel olduğunu belirtmekten geri kalmayacağım.

Yukarıda sözü edilen bilimlerden herhangi birinde sadece akılyürütme ve düşünmenin etkileri olduğu sayılır olarak kabul edilen kanıtlamaları incelersek, bunların en sonunda, gözlem ve tecrübeden başka bir sebep bulamayacağımız bir genel ilke veya sonuca ulaştığını görürüz. Bu kanıtlamalar ile kabaca saf tecrübenin sonucu olarak tanınan ilkeler arasındaki tek fark şudur: Birinciler, şartlarını ayıklamak ve sonuçlarını ayırt etmek için düşünmedikçe, gözlemlediklerimiz üzerinde durmadıkça ortaya konamazlar. İkincilerde ise, tecrübesi edinilen olay, herhangi bir belirli durumun sonucu olarak çıkarsadığımız olaya tıpatıp ve tümüyle benzer. Bir TIBERIUS veya bir NERON'un hikayesi, yasaların ve kamutayların sınırlamaları üzerlerinden kalkınca, kendi hükümdarlarımızın da, bizi, onlarınkine benzer bir zorbalıkla yöneteceklerinden korkutur. Ama özel hayatımızda gözlediğimiz herhangi bir hile veya zalimlik biraz düşünmenin yardımıyle, insanın doğal yapısının genel yozlaşmasının bir örneğini vererek ve insan cinsine tam bir güven beslemenin gerekli sonucu olan tehlikeyi göstererek, bizi aynı kaygıya götürür. Çıkarım ve sonucun her iki durumda da en sonunda vardığımız temeli tecrübedir.

Gözlem yoluyle insan ilişkileri ve hayatın gidüşü üzerine birçok genel ve doğru ilke geliştirmemiş olacak kadar genç ve tecrübesiz insan hiç yoktur; fakat itiraf etmeliyiz ki insan, bunları uygulama durumuna gelince, zamanla ve daha çok tecrübeyle bu ilkeleri genişletene ve yerinde kullanış ve uygulamalarını öğrenene kadar, hata yapmaya son derece yatkındır. Her durum veya olayda en büyük yeteneklere sahip insanın bile ilk bakışta gözünden kaçabilecek birçok özel ve görünüşte ufacık yandurum vardır; oysa sonuçlarının doğruluğu ve dolayısıyle davranışının yerindeliği tümüyle bunlara dayanır. Kaldı ki, genel gözlemler ve ilkeler bir acemi-

SECT. V. PART I.

Custom, then, is the great guide of human life. It is that principle alone, which renders our experience useful to us, and makes us expect, for the future, a similar train of events with those which have appeared in the past. Without the influence of custom, we should be entirely ignorant of every matter of fact, beyond what is immediately present to the memory and senses. We should never know how to adjust means to ends, or to employ our natural powers in the production of any effect. There would be an end at once of all action, as well as of the chief part of speculation.

But here it may be proper to remark, that though our conclusions from experience carry us beyond our memory and senses, and assure us of matters of fact, which happened in the most distant places and most remote ages; yet some fact must always be present to the senses or memory, from which we may first proceed in drawing these conclusions. A man, who should find in a desert country the remains of pompous buildings, would conclude, that the country had, in ancient times, been cultivated by civilized inhabitants; but did nothing of this nature occur to him, he could never form such an inference. We learn the events of former ages from history; but then we must peruse the volumes, in which this instruction is contained, and thence carry up our inferences from one testimony to another, till we arrive at the eye-witnesses and spectators of these distant events. In a word, if we proceed not upon some fact, present to the memory or senses, our reasonings would be merely hypothetical; and however the particular links might be connected with each other, the whole chain of inferences would have nothing to support it, nor could we ever, by its means, arrive at the knowledge of any real existence. If I ask, why you believe any particular matter of fact, which you relate, you must tell me some reason; and this reason will be some other fact, connected with it. But as you cannot proceed after this manner, *in infinitum*, you must at last terminate in some fact, which is present to your memory or senses; or must allow that your belief is entirely without foundation.

What then is the conclusion of the whole matter? A

and distinction. The truth is, an unexperienced reasoner could be no reasoner at all, were he absolutely unexperienced; and when we assign that character to any one, we mean it only in a comparative sense, and suppose him possessed of experience, in a smaller and more imperfect degree.

Alışkanlık, öyleyse, insan hayatının yüce kılavuzudur. Tecrübemizi bize yararlı kılan ve gelecekte geçmiş olaylar zincirine benzer olaylar beklememizi sağlayan yalnız başına bu ilkedir. Alışkanlığın etkilemesi olmasaydı, bellek ve duyulara dolaysız olarak gelenin ötesinde, her olgu sorunu konusunda tümüyle cahil olurduk. Amaçlara araçlar uydurmağı, ya da herhangi bir etkinin doğurulması için doğal güçlerimizi kullanmağı bilemezdik. Her türlü eylem, teorik düşünmenin ana kısmı ile birlikte, durur kalırdı.

Fakat burada belirtmek uygun olur ki, tecrübeden çıkardığımız sonuçlar bizi bellek ve duyuların ötesine götürdüğü ve en uzak yerlerin, en eski çağların olgu sorunları hakkında emin bilgi verdiği halde, her zaman, bu sonuçları çıkarmak için hareket noktası olarak bir olgunun duyular ya da bellekte hazır bulunması gerekir. Çölde gösterişli bina kalıntıları bulan bir kimse, bu bölgenin eski çağlarda uygar bir halk tarafından şenlendirildiği sonucuna varır; ama karşısına böyle birşey çıkmasaydı, böyle bir çıkarım oluşturamazdı. Geçmiş çağların olaylarını tarihten öğreniriz, ama bunu yaparken bu bilgileri kapsayan kitapları dikkatle okumamız ve en sonunda bu uzak olayların görgü tanıkları ve seyircilerine ulaşasıya, çıkarımlarımızı bir tanıklıktan bir tanıklığa sürdürüp götürmemiz gerekir. Kısacası, bellek ya da duyulara gelen bir olgudan hareket etmezsek, akıl yürütmelerimiz yalnızca hipotetik olur ve belirli halkalar birbirine nasıl bağlanırsa bağlansın, çıkarımlar zincirinin tümünü destekleyecek bir şey bulunmaz; ne de biz, bu zincir ile herhangi bir gerçek varoluşun bilgisine ulaşabiliriz. Size, dile getirdiğiniz belirli bir olgu sorununa niye inandığınızı sorarsam, bana bir sebep göstermeniz gerekir ve bu sebep de birincisiyle bağlantılı bir başka olgu olur. Fakat sonsuza dek bu yolda gidemeyeceğinize göre, en sonunda bellek ya da duyularınıza verilmiş olan bir olguya ulaşmanız gerekir; bunu yapamıyorsanız, inancınızın tümüyle temelsiz olduğunu kabul etmeniz gerekir.

Nedir öyleyse, bütün bu meseleden çıkan sonuç?

nin herzaman yerinde aklına gelmez: gelse bile gerekli soğukkanlılık ve seçiklikle hemen uygulanamaz. Doğrusu şudur ki, tecrübesiz bir akılyürütücü tümüyle tecrübesizse, akılyürütücü de hiç değildir; birine bu sıfatı yakıştırırken, «tecrübesiz»i sadece göreli bir anlamda kullanırız ve o kişinin küçük ve daha az yetkin bir ölçüde tecrübeye sahip olduğunu kastederiz.

SECT. V. PART I.

simple one; though, it must be confessed, pretty remote from the common theories of philosophy. All belief of matter of fact or real existence is derived merely from some object, present to the memory or senses, and a customary conjunction between that and some other object. Or in other words; having found, in many instances, that any two kinds of objects, flame and heat, snow and cold, have always been conjoined together; if flame or snow be presented anew to the senses, the mind is carried by custom to expect heat or cold, and to *believe*, that such a quality does exist, and will discover itself upon a nearer approach. This belief is the necessary result of placing the mind in such circumstances. It is an operation of the soul, when we are so situated, as unavoidable as to feel the passion of love, when we receive benefits: or hatred, when we meet with injuries. All these operations are a species of natural instincts, which no reasoning or process of the thought and understanding is able, either to produce, or to prevent.

At this point, it would be very allowable for us to stop our philosophical researches. In most questions, we can never make a single step farther; and in all questions, we must terminate here at last, after our most restless and curious enquiries. But still our curiosity will be pardonable, perhaps commendable, if it carry us on to still farther researches, and make us examine more accurately the nature of this *belief*, and of the *customary conjunction*, whence it is derived. By this means we may meet with some explications and analogies, that will give satisfaction; at least to such as love the abstract sciences, and can be entertained with speculations, which, however accurate, may still retain a degree of doubt and uncertainty. As to readers of a different taste; the remaining part of this section is not calculated for them, and the following enquiries may well be understood, though it be neglected.

PART II.

Nothing is more free than the imagination of man; and though it cannot exceed that original stock of ideas, furnished by the internal and external senses, it has unlimited power of mixing, compounding, separating, and dividing these ideas, in all the varieties of fiction and vision. It can feign a train of events. with all the appearance of reality, ascribe

Basit bir sonuçtur bu; yine de itiraf edelim ki, felsefenin alışılagelmiş teorilerinden epey uzak düşmekte. Olgu sorunu veya gerçek varoluşa ilişkin her türlü inanç, bellek ya da duyulara verilmiş olan bir objeden ve bu objeyle başka bir obje arasındaki alışılmış biraradalıktan çıkmadır. Ya da, başka bir deyişle, bir çok defalar herhangi iki tür nesnenin —alev ile ısı, kar ile soğuk gibi— her zaman birarada ortaya çıktığını öğrendikten sonra, alev ya da kar duyulara yeniden verilirse, alışkanlık, zihni ısı ya da soğuk beklemeğe ve böyle bir niteliğin varolduğuna, bunun da daha yakından bakılınca kendisini göstereceğine *inanmağa* götürür. Bu inanç, zihnin bu gibi yandurumlara sokulmasının zorunlu sonucudur. Bize yarar sağlanınca sevgi, zarar verilince nefret duymak nasıl kaçınılmazsa bu duruma sokulduğumuzda da bu ruh işleminin olup bitmesi aynı şekilde kaçınılmazdır. Bütün bu işlemler hiçbir akıl-yürütmenin, ya da düşünce ve anlama sürecinin ne ortaya çıkarabileceği, ne de önleyebileceği bir cins doğal içgüdülerdir.

Bu noktada felsefî araştırmalarımıza son vermek çok yerinde olur. Çoğu sorularda ileriye doğru artık bir adım olsun atamayız. Bütün sorularda ise, böylesine aralıksız ve meraklı soruşturmalarımızdan sonra, buraya ulaşarak durmamız gerekir. Fakat yine de, merakımız, bizi daha ileri araştırmalara götürüp bu *inancın* ve onun kaynağı olan *alışılmış birarada-lığın* iç yapılarını daha dakik bir şekilde inceletirse, bu, hoş, hatta uygun görülebilir. Bu yolla, hiç olmazsa soyut bilimleri sevenler ve ne kadar dakik olursa olsun yine de bir derece şüphe ve belirsizlik taşıyan teorik düşüncelerden hoşlananlar için, doyurucu olacak açımlama ve analojilerle karşılaşabiliriz. Beğenileri daha başka olan okurlara gelince; bu bölümün bundan sonraki parçası onlar için yazılmamıştır ve aşağıdaki soruşturmalar anlaşılabilir, ama dikkate alınmayabilir de.

II. PARÇA

İnsanın hayalgücünden daha özgür birşey yoktur; iç ve dış duyuların sağladığı başlangıçtaki idea malzemesini aşamasa da, hayalgücü, bu ideaları, her türlü yapıntı ve görüntü çeşidi içinde, karıştırmada, birleştirmede, ayırma ve bölmede sonsuz güce sahiptir. Tümüyle gerçekmiş gibi bir olaylar zinciri uydurabilir, bu olaylara belirli bir zaman ve yer yükleyebilir, onları var-

SECT. V. PART II.

to them a particular time and place, conceive them as existent, and paint them out to itself with every circumstance, that belongs to any historical fact, which it believes with the greatest certainty. Wherein, therefore, consists the difference between such a fiction and belief? It lies not merely in any peculiar idea, which is annexed to such a conception as commands our assent, and which is wanting to every known fiction. For as the mind has authority over all its ideas, it could voluntarily annex this particular idea to any fiction, and consequently be able to believe whatever it pleases; contrary to what we find by daily experience. We can, in our conception, join the head of a man to the body of a horse; but it is not in our power to believe, that such an animal has ever really existed.

It follows, therefore, that the difference between *fiction* and *belief* lies in some sentiment or feeling, which is annexed to the latter, not to the former, and which depends not on the will, nor can be commanded at pleasure. It must be excited by nature, like all other sentiments; and must arise from the particular situation, in which the mind is placed at any particular juncture. Whenever any object is presented to the memory or senses, it immediately, by the force of custom, carries the imagination to conceive that object, which is usually conjoined to it; and this conception is attended with a feeling or sentiment, different from the loose reveries of the fancy. In this consists the whole nature of belief. For as there is no matter of fact which we believe so firmly, that we cannot conceive the contrary, there would be no difference between the conception assented to, and that which is rejected, were it not for some sentiment, which distinguishes the one from the other. If I see a billiard-ball moving towards another, on a smooth table, I can easily conceive it to stop upon contact. This conception implies no contradiction; but still it feels very differently from that conception, by which I represent to myself the impulse, and the communication of motion from one ball to another.

Were we to attempt a *definition* of this sentiment, we should, perhaps, find it a very difficult, if not an impossible task; in the same manner as if we should endeavour to define the feeling of cold or passion of anger, to a creature who never had any experience of these sentiments. BELIEF is the true and proper name of this feeling; and no one is ever at

mışlar gibi düşünebilir ve en büyük kesinlikle inandığı herhangi bir tarihî olgunun bütün yandurumları ile donatarak kendi kendisine anlatabilir. İmdi, böyle bir yapıntı ile inanç arasındaki farkı nerede aramalı? Bu fark, yalnızca onayımızı alan kavramlara bağlı olup da, bilinen her yapıntıda eksik kalan belirli herhangi bir ideada değildir. Çünkü, zihnin bütün ideaları üzerinde yetkesi olduğuna göre; bilerek, isteyerek, bu belirli ideayı herhangi bir yapıntıya bağlayabilir ve dolayısıyle, günlük tecrübe yoluyle bulduklarımızın tersine, canının çektiği her şeye inanabilirdi. Fikrimizde bir atın gövdesine bir insan başı takabiliriz, ama böyle bir hayvanın gerçekten varolmuş olabileceğine inanmağa hiçbir zaman gücümüz yetmez.

Öyleyse, bundan, *yapıntı* ile *inanç* arasındaki farkın, yapıntıya değil inanca bağlanan, ne istemeye dayanan ne de keyfî olarak komuta edilebilen bir his ya da duyguda bulunduğu çıkmaktadır. Bunun, bütün öteki duygular gibi doğa tarafından uyarılması ve zihnin belirli bir zaman kesiminde içinde bulunduğu belirli durumdan doğması gerekir. Herhangi bir obje, bellek ya da duyulara geldiğinde, alışkanlıktan dolayı, hayalgücünün genellikle kendisine bağlı olan objeyi kavramasını sağlar; bu kavrama ise, hayal kurmanın dağınık düşlemelerinden farklı bir duygu ya da his ile birlikte gelir. İnancın tüm yapısı budur. Çünkü tersini kavrayamayacağımız kadar kuvvetle inandığımız hiçbir olgu sorunu bulunmadığına göre, ayırım yapabilecek bir duygu olmasaydı, kabul edilen kavrama ile yadsınan kavrama arasında bir fark yapılamazdı. Düz bir masa üstünde bir başka topa doğru hareket eden bir bilardo topu görürsem, onun dokunma anında duracağını kolaylıkla düşünebilirim. Bu kavrama bir çelişki içermez; fakat yine de bana, darbeyi ve bir toptan öbürüne hareket iletilmesini kafamda canlandıran kavramadan çok farklı bir duygu verir.

Bu duygunun bir *tanımını* yapmağa girişirsek, belki de bu, soğuk hissi veya kızgınlık tutkusu üzerine hiçbir tecrübesi olmayan bir yaratığa bu duyguları tanımlamağa çalışmak gibi, imkânsız olmasa bile, son derece güç bir iş olur. Bu duygunun hakiki ve uygun adı İNANÇ'tır ve hiç kimse bu terimin anlamını bilmede herhangi bir güçlük çekmez: çünkü herkes, her an,

SECT. V. PART II.

a loss to know the meaning of that term; because every man is every moment conscious of the sentiment represented by it. It may not, however, be improper to attempt a *description* of this sentiment; in hopes we may, by that means, arrive at some analogies, which may afford a more perfect explication of it. I say then, that belief is nothing but a more vivid, lively, forcible, firm, steady conception of an object, than what the imagination alone is ever able to attain. This variety of terms, which may seem so unphilosophical, is intended only to express that act of the mind, which renders realities, or what is taken for such, more present to us than fictions, causes them to weigh more in the thought, and gives them a superior influence on the passions and the imagination. Provided we agree about the thing, it is needless to dispute about the terms. The imagination has the command over all its ideas, and can join and mix and vary them, in all the ways possible. It may conceive fictitious objects with all the circumstances of place and time. It may set them, in a manner, before our eyes, in their true colours, just as they might have existed. But as it is impossible, that this faculty of imagination can ever, of itself, reach belief, it is evident, that belief consists not in the peculiar nature or order of ideas, but in the *manner* of their conception, and in their *feeling* to the mind. I confess, that it is impossible perfectly to explain this feeling or manner of conception. We may make use of words, which express something near it. But its true and proper name, as we observed before, is *belief*; which is a term, that every one sufficiently understands in common life. And in philosophy, we can go no farther than assert, that *belief* is something felt by the mind, which distinguishes the ideas of the judgment from the fictions of the imagination. It gives them more weight and influence; makes them appear of greater importance; inforces them in the mind; and renders them the governing principle of our actions. I hear at present, for instance, a person's voice, with whom I am acquainted; and the sound comes as from the next room. This impression of my senses immediately conveys my thought to the person, together with all the surrounding objects. I paint them out to myself as existing at present, with the same qualities and relations, of which I formerly knew them possessed. These ideas take faster hold of my mind, than ideas of an enchanted castle.

bu terimin dile getirdiği duygunun bilincindedir. Yine de, daha yetkin bir açımlamasını sağlayacak bir takım analojilere ulaşmak umuduyle, bu duygunun bir tasvirini yapmağa girişmek uygunsuz düşmeyebilir. Öyleyse, derim ki, inanç bir objenin —hayalgücünün yalnız başına hiçbir zaman ulaşamayacağı— daha renkli, canlı, güçlü, sağlam, dengeli bir kavranmasıdır. Böylesine felsefe dışı görülebilecek olan bu terim çeşitliliği, sadece, gerçek olan veya gerçek olduğu kabul edilen şeylerin, bize, yapıntılardan daha yakın gelmesini sağlayan, düşüncede daha ağır basmasına yol açan, ve onları tutkular ile hayalgücü üzerinde daha yüksek derecede etkili kılan bir zihin edimini dile getirmek için kullanılmıştır. Konu edindiğimiz şeyin kendisi üzerinde anlaşırsak terimleri tartışmak yersizdir. Hayalgücünün bütün ideaları üzerinde egemenliği vardır ve onları her türlü tarzda birleştirebilir, karıştırabilir ve değiştirebilir. Yapıntı objeleri her türlü yer ve zaman yandurumlarıyle birlikte kavrayabilir. Bunları, sanki varmışlar da öyleymişler gibi, bir anlamda gözlerimizin önüne serebilir. Fakat bu hayal yetisinin, kendiliğinden inanca ulaşması büsbütün imkânsız olduğuna göre, açıktır ki, inanç ideaların belirli iç yapı ya da sırasına değil, kavranılma tarzlarına ve zihin tarafından duyulmalarına bağlıdır, İtiraf edeyim ki, bu duyma ve kavrama tarzını tam olarak açıklamak imkânsızdır. Yaklaşık birşeyler dile getiren kelimeler kullanılabilir. Fakat daha önce söylediğimiz gibi, bunun hakiki ve uygun adı inançtır; bu da herkesin gündelik hayatta yeterince anladığı bir terimdir. Felsefede de, inancın, zihinde duyulan ve yargıgücünün idealarını hayalgücünün yapıntılarından ayıran bir şey olduğunu ileri sürmekten öteye gidemeyiz. İnanç bu idealara daha çok ağırlık verir ve onları daha etkili kılar; daha önemli görülmelerini, zihinde güçlenmelerini sağlar ve onları eylemlerimizin yönetici ilkesi yapar. Söz gelişi, şu anda tanıdığım bir kişinin sesini işitmekteyim; ses bitişik odadan geliyor gibi. Duyularımın bu izlenimi, düşüncemi hemen o kişiye ve onunla birlikte bitişik odadaki nesnelere yöneltiyor. Bunları, şu anda varmışlar gibi, daha önceden sahip olduklarını bildiğim nitelik ve ilişkileri taşır halde gözümün önünde canlandırıyor. Bu idealar, zihnimde, bir perili köşke ilişkin idealardan daha kuvvetle yer ediyor.

SECT. V.

PART II.

They are very different to the feeling, and have a much greater influence of every kind, either to give pleasure or pain, joy or sorrow.

Let us, then, take in the whole compass of this doctrine, and allow, that the sentiment of belief is nothing but a conception more intense and steady than what attends the mere fictions of the imagination, and that this *manner* of conception arises from a customary conjunction of the object with something present to the memory or senses: I believe that it will not be difficult, upon these suppositions, to find other operations of the mind analogous to it, and to trace up these phænomena to principles still more general.

We have already observed, that nature has established connexions among particular ideas, and that no sooner one idea occurs to our thoughts than it introduces its correlative, and carries our attention towards it, by a gentle and insensible movement. These principles of connexion or association we have reduced to three, namely, *Resemblance*, *Contiguity*, and *Causation*; which are the only bonds, that unite our thoughts together, and beget that regular train of reflection or discourse, which, in a greater or less degree, takes place among all mankind. Now here arises a question, on which the solution of the present difficulty will depend. Does it happen, in all these relations, that, when one of the objects is presented to the senses or memory, the mind is not only carried to the conception of the correlative, but reaches a steadier and stronger conception of it than what otherwise it would have been able to attain? This seems to be the case with that belief, which arises from the relation of cause and effect. And if the case be the same with the other relations or principles of association, this may be established as a general law, which takes place in all the operations of the mind.

We may, therefore, observe, as the first experiment to our present purpose, that, upon the appearance of the picture of an absent friend, our idea of him is evidently enlivened by the *resemblance*, and that every passion, which that idea occasions, whether of joy or sorrow, acquires new force and vigour. In producing this effect, there concur both a relation and a present impression. Where the picture bears him no resemblance, at least was not intended for him, it never so much as conveys our thought to him: And where it is

Bunların duygusu çok daha başka ve her türlü etkilemeleri —zevk veya acı, sevinç veya üzüntü vermede— çok daha fazla.

O halde, gelin, bu öğretinin bütün yayılma alanına bakalım ve teslim edelim ki, inanç duygusu, hayalgücünün yapıntılarının getirdiğinden daha kesif ve dengeli bir kavrayıştan başka birşey değildir ve bu kavrama tarzı, obje ile belleğe ya da duyulara gelen bir şeyin alışılmış biraradalığından doğar: Sanıyorum ki, bu sayıltılara dayanarak bu kavramaya benzer başka zihin işlemleri bulmak ve bu fenomenleri daha da genel ilkelere kadar izlemek güç olmayacaktır.

Daha önce gördük ki, doğa belirli idealar arasında bağlantılar kurmuştur ve düşüncelerimize bir idea geldiğinde, hemen ardından bağlılaşığını getirir ve dikkatimizi hafif, belli belirsiz bir hareketle ona çeker. Bu bağlantı ya da çağrışım ilkelerini üçe indirgemiştik: Benzerlik, Yakınlık ve Nedenlilik. Bunlar, düşüncelerimizi birbirine bağlayan ve bütün insan soyunda az veya çok görülen, düzenli düşünme veya karşılıklı konuşma zincirini ortaya çıkaran biricik bağlardır. Şimdi karşımıza bir soru çıkıyor: yukarıdaki güçlüğün çözümü de bu soruya bağlı olacak: Acaba, bütün bu ilişkilerde, objelerden biri duyulara ya da belleğe geldiğinde, zihin o objenin bağlılaşığının kavranmasına götürülmekle kalmayıp, aynı zamanda, bu bağlılaşık objenin başka yoldan ulaşabileceği bir kavrayışına oranla daha dengeli ve güçlü bir kavrayışına mı ulaşır? Neden-etki ilişkisinden doğan inanç için durum böyle görünmektedir. Ve durum öteki çağrışım ilişkileri ya da ilkelerinde de aynı ise, bu, her türlü zihin işlemi için geçerli olan bir genel kanun olarak ortaya konabilir.

Böylece, amacımıza uygun ilk deney olarak, yanımızda olmayan bir dostumuzun resmini gördüğümüzde, dostumuzun bizdeki ideasının, bu benzerlik tarafından canlandırıldığını ve bu ideanın doğurduğu her tutkunun da, sevinç olsun üzüntü olsun, yeni bir güç, yeni bir kuvvet kazandığını gözleyebiliriz. Bu etkinin oluşmasında hem bir ilişki, hem de o anda varolan bir izlenim birlikte iş görmektedir. Resim dostumuza benzemiyorsa, ya da en azından, onun resmi olsun diye çizilmemişse, düşüncemizi ona götürmez bile: resim de.

SECT. V. PART II.

absent, as well as the person; though the mind may pass from the thought of the one to that of the other; it feels its idea to be rather weakened than enlivened by that transition. We take a pleasure in viewing the picture of a friend, when it is set before us; but when it is removed, rather chuse to consider him directly, than by reflection in an image, which is equally distant and obscure.

The ceremonies of the ROMAN CATHOLIC religion may be considered as instances of the same nature. The devotees of that [1]superstition usually plead in excuse for the mummeries, with which they are upbraided, that they feel the good effect of those external motions, and postures, and actions, in enlivening their devotion and quickening their fervour, which otherwise would decay, if directed entirely to distant and immaterial objects. We shadow out the objects of our faith, say they, in sensible types and images, and render them more present to us by the immediate presence of these types, than it is possible for us to do, merely by an intellectual view and contemplation. Sensible objects have always a greater influence on the fancy than any other; and this influence they readily convey to those ideas, to which they are related, and which they resemble. I shall only infer from these practices, and this reasoning, that the effect of resemblance in enlivening the ideas is very common; and as in every case a resemblance and a present impression must concur, we are abundantly supplied with experiments to prove the reality of the foregoing principle.

We may add force to these experiments by others of a different kind, in considering the effects of *contiguity* as well as of *resemblance*. It is certain, that distance diminishes the force of every idea, and that, upon our approach to any object; though it does not discover itself to our senses; it operates upon the mind with an influence, which imitates an immediate impression. The thinking on any object readily transports the mind to what is contiguous; but it is only the actual presence of an object, that transports it with a superior vivacity. When I am a few miles from home, whatever relates to it touches me more nearly than when I am two hundred leagues distant; though even at that distance the reflecting on any thing in the neighbourhood of my friends or family naturally produces an idea of them. But as in

[1] [That strange superstition: Editions E and F.]

kendisi gibi, karşımızda değilse, zihin birinin düşüncesinden öbürüne geçse bile, ideanın bu geçişten dolayı canlılık kazanmaktan çok zayıfladığını hisseder. Önümüze konduğunda dostumuzun resmine bakmaktan hoşlanırız; ama resim kaldırılınca, aynı derecede uzak ve belirsiz kılınan bir görüntüdeki yansıması yerine dostumuzu dolaysız olarak düşünmeği seçeriz.

ROMA KATOLİK dininin törenleri aynı tür örnekler olarak düşünülebilir. Bu [1]batıl inanca bağlı olanlar, yaptıkları oyunlar, gösteriler yüzünden suçlandıklarında, bu dışarıya vurulmuş hareketlerin, gövde duruşlarının ve eğilip kalkmaların olumlu etkilerini duyduklarını; tümüyle uzak ve maddesel olmayan objelere yöneltilselerdi, bozulup azalacak olan bağlılıklarını canlandıracak ve istekliliklerini hızlandıracak şekilde etkilendiklerini ileri sürerek kendilerini savunurlar. Derler ki, biz, imanımızın objelerini duyulabilir suretlerde ve görüntülerde canlandırıyoruz ve böylece de bu suretlerin dolaysız olarak karşımızda bulunmalarıyle, inandıklarımızı, zihnimizde görüp temaşa etmenin yalnız başına sağlayacağından daha yakın kılıyoruz kendimize. Duyulabilir objelerin hayalgücü üzerindeki etkileri başka objelerinkinden her zaman daha çoktur ve bu etkilemeyi kolaylıkla, ilişkili oldukları ve benzedikleri idealara iletirler. Yapılan bu türlü şeylerden ve bu akılyürütmeden sadece şunları çıkarsayacağım: İdealara canlılık kazandırmada benzerliğin etkisi pek yaygındır ve böyle her durumda bir benzerliğin ve hazır bir izlenimin birlikte iş görmeleri gerektiğine göre, elimizde, yukarıda sözü edilen ilkenin gerçekliğini ispat edici bol bol deney vardır.

Bu deneylerin gücüne, b e n z e r l i ğ i n yanında y a k ı n l ı ğ ı n da etkilerini ele alarak farklı cinsten deneylerle güç katabiliriz. Kesindir ki, uzaklık her ideanın gücünü azaltır ve herhangi bir objeye yaklaştığımızda, kendisini duyularımıza belli etmediği halde, zihin üzerinde dolaysız bir izlenimi taklit eden bir etkilemede bulunur. Herhangi bir obje üzerinde düşünmek, zihni kolaylıkla o objeye yakın duran şeylere götürür. Fakat zihni üstün bir canlılıkla yakın şeylere sürükleyen, o objenin kendisinin karşımızda hazır bulunmasıdır. Evimden iki yüz fersah uzakta olduğum zaman dost ve aile çevremdeki herhangi bir şeyi düşünmem, dostlarımın ve ailemin ideasını ortaya çıkardığı halde, birkaç mil uzaktayken yuvamla ilgili herşey bana daha yakından dokunur. Fakat bu son durumda

[1] [E ve F basımlarında: Bu garip batıl inanca]

SECT. V. PART II.

this latter case, both the objects of the mind are ideas; notwithstanding there is an easy transition between them; that transition alone is not able to give a superior vivacity to any of the ideas, for want of some immediate impression.[1]

No one can doubt but causation has the same influence as the other two relations of resemblance and contiguity. Superstitious people are fond of the reliques of saints and holy men, for the same reason, that they seek after types or images, in order to enliven their devotion, and give them a more intimate and strong conception of those exemplary lives, which they desire to imitate. Now it is evident, that one of the best reliques, which a devotee could procure, would be the handywork of a saint; and if his cloaths and furniture are ever to be considered in this light, it is because they were once at his disposal, and were moved and affected by him; in which respect they are to be considered as imperfect effects, and as connected with him by a shorter chain of consequences than any of those, by which we learn the reality of his existence.

Suppose, that the son of a friend, who had been long dead or absent, were presented to us; it is evident, that this object would instantly revive its correlative idea, and recal to our thoughts all past intimacies and familiarities, in more lively colours than they would otherwise have appeared to us. This is another phænomenon, which seems to prove the principle above-mentioned.

We may observe, that, in these phænomena, the belief of the correlative object is always presupposed; without which the relation could have no effect. The influence of the picture supposes, that we *believe* our friend to have once existed. Contiguity to home can never excite our ideas of home, unless we *believe* that it really exists. Now I assert, that this belief, where it reaches beyond the memory or

[1] 'Naturane nobis, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moveamur, quam siquando eorum ipsorum aut facta audiamus aut scriptum aliquod legamus? Velut ego nunc moveor. Venit enim mihi PLATONIS in mentem, quem accepimus primum hîc disputare solitum: Cujus etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi afferunt, sed ipsum videntur in conspectu meo hîc ponere. Hic SPEUSIPPUS, hic XENOCRATES, hic ejus auditor POLEMO; cujus ipsa illa sessio fuit, quam videamus. Equidem etiam curiam nostram HOSTILIAM dico, non hanc novam, quæ mihi minor esse videtur postquam est major, solebam intuens, SCIPIONEM, CATONEM, LÆLIUM, nostrum vero in primis arum cogitare. Tanta vis admonitionis est in locis; ut non sine causa ex his memoriæ deducta sit disciplina.' CICERO *de Finibus*. Lib. v. 2.

zihnin her iki objesi de idealar olduğu için, aralarında kolay bir geçiş olduğu halde, dolaysız bir izlenim eksik olduğundan, yalnız başına bu geçiş idealardan herhangi birine daha üstün bir canlılık veremez. [1]

Nedenliliğin etkilemesinin, benzerlik ve yakınlık ilişkilerinin etkilemeleri ile aynı olduğundan hiç kimse şüphe edemez. Batıl inançlı insanların, ermişlerden ve kutsal kişilerden kalan hatıralara o kadar önem vermeleri aynı sebepten dolayıdır: bağlılıklarına canlılık vermek ve taklit etmek istedikleri bu örnek hayatların daha yakın ve daha güçlü bir kavramasını sağlamak için suretler ve görüntüler ararlar. Şimdi, açıktır ki, inananın eline geçirebileceği en iyi hatıralardan biri, ermişin el emeği ürünü olan birşeydir; ermişin giysileri ve eşyası aynı ışıkta görülecekse, bu, onların bir zamanlar onun elinin altında olmaları ve onun tarafından ellenip oynatılmaları ve sevilmelerindendir; bu bakımdan da, bu nesneler, ermişin gerçekten varolmuş bulunduğunu bize bildiren etkilere oranla kendisine daha kısa bir sonurgular zinciri ile bağlanan, yetkin olmayan etkiler olarak görülmelidir.

Uzun zamandır ölü olan ya da görmediğimiz bir dostun oğlunun karşımıza çıktığını düşünelim: açıktır ki, bu obje hemen bağlılaşık ideayı canlandırır, geçmiş yakınlıkları ve tanıdık şeyleri, başka bir şekilde görünebileceğinden daha canlı renklerle düşüncelerimize çağırır. Bu, yukarıda sözü edilen ilkeyi ispat eder gibi görünen bir başka fenomendir.

Bu fenomenlerde, bağlılaşık objeye olan inancın, herzaman baştan varsayıldığını görebiliriz ki, bu inanç olmadan ilişkinin hiçbir etkisi olamaz. Resmin etkilemesi, dostumuzun bir zamanlar varolduğuna *inanmamızı* sayıltı olarak gerektirir. Evimizin gerçekten varolduğuna *inanmasak*, ona yakın olmak, evimize ilişkin idealarımızı hiçbir zaman harekete getiremez. Şimdi, ileri sürüyorum ki, bu inanç, bellek ya da duyu-

[1] «Denir ki, doğal yapımız, şu ayrıcalığı mı diyeyim, kusuru mu diyeyim, gösterir : Yüce kişilerin uzun zaman bulunduğunu hatırladığımız yerleri gördüğümüzde, onlar tarafından yapılmış olanları dinlediğimiz ya da onlar tarafından yazılmış bir şeyi okuduğumuz zaman kadar heyecanlanırız. Nasıl ki ben şimdi heyecanlanıyorum. İşte ilkin buraya sık sık gelip tartışan PLATON aklıma geliyor: Şu yakındaki bahçeler de, onu yalnız hatırlatmıyor, bizzat kendisini şuraya, gözümün önüne getiriyor Şurada SPEUSIPPOS, şurada KSENOKRATES, şurada da dinleyicisi, POLEMOS; şu gördüğümüz sıra onun oturduğu sıradır. Gerçekten de, meclisimize —daha büyük olduğuna göre, bana daha küçük görünen yenisini değil, HOSTİLİA'yı kastediyorum— sık sık bakarak, SCIPIO'yu, CATO'yu, gerçekten ilk gelenler arasında bulunan atamız LAELİUS'u düşünüyorum. Yerlerde böylesine hatırlatma gücü vardır, ki bundan hatırlama bilimi sebepsiz çıkmamıştır.» CICERO, **de Finibus**, Lib. v, 2

SECT. V. PART II.

senses, is of a similar nature, and arises from similar causes, with the transition of thought and vivacity of conception here explained. When I throw a piece of dry wood into a fire, my mind is immediately carried to conceive, that it augments, not extinguishes the flame. This transition of thought from the cause to the effect proceeds not from reason. It derives its origin altogether from custom and experience. And as it first begins from an object, present to the senses, it renders the idea or conception of flame more strong and lively than any loose, floating reverie of the imagination. That idea arises immediately. The thought moves instantly towards it, and conveys to it all that force of conception, which is derived from the impression present to the senses. When a sword is levelled at my breast, does not the idea of wound and pain strike me more strongly, than when a glass of wine is presented to me, even though by accident this idea should occur after the appearance of the latter object? But what is there in this whole matter to cause such a strong conception, except only a present object and a customary transition to the idea of another object, which we have been accustomed to conjoin with the former? This is the whole operation of the mind, in all our conclusions concerning matter of fact and existence; and it is a satisfaction to find some analogies, by which it may be explained. The transition from a present object does in all cases give strength and solidity to the related idea.

Here, then, is a kind of pre-established harmony between the course of nature and the succession of our ideas; and though the powers and forces, by which the former is governed, be wholly unknown to us; yet our thoughts and conceptions have still, we find, gone on in the same train with the other works of nature. Custom is that principle, by which this correspondence has been effected; so necessary to the subsistence of our species, and the regulation of our conduct, in every circumstance and occurrence of human life. Had not the presence of an object instantly excited the idea of those objects, commonly conjoined with it, all our knowledge must have been limited to the narrow sphere of our memory and senses; and we should never have been able to adjust means to ends, or employ our natural powers, either to the producing of good, or avoiding of evil. Those, who delight in the discovery and contemplation of *final causes*,

ların ötesine gittiğinde, burada açıklanan düşünce geçişi ve kavrama canlılığı ile benzer yapıdadır ve benzer nedenlerden doğar. Bir ateşe kuru bir odun attığımda, zihnim, hemen, odunun ateşi söndüreceğini değil, arttıracağını düşünmeğe götürülür. Düşüncenin nedenden etkiye bu geçişi akıldan çıkma değildir. Kaynağını tümüyle alışkanlık ve tecrübeden alır. Ve duyuların önünde hazır bulunan bir objeden hareket ettiği için de alev ideası ya da kavramasını, hayalgücünün gevşek, bulanık herhangi bir düşlemesinden daha güçlü ve canlı kılar. Bu idea aynı anda ortaya çıkar. Düşünce hemen bu ideaya doğru gider ve duyulara gelmiş bulunan izenimden çıkan tüm kavrama gücünü ona iletir. Göğsüme bir kılıç dayandığında ortaya çıkan yara ve acı ideası, bana bir kadeh şarap sunulduğu zamankinden —ayni idea kazara şarap kadehinin belirmesi ile de aklıma gelse— daha güçlü gelmez mi? Fakat bütün bu durumlarda, hazır bulunan bir obje ile buna bağlamağa alışmış olduğumuz bir objenin ideasına alışılmış bir geçişten başka, bu kadar güçlü bir kavramaya neden olacak ne var? Olgu sorunları ve varoluş konusunda çıkardığımız bütün sonuçlarda zihnin tüm işlemi bu kadardır ve bu işlemi açıklayabilecek bazı analojiler bulmak da sevindiricidir. Hazır bulunan bir objeden yapılan geçiş, her durumda, ilişkili ideaya güç ve sağlamlık verir.

O halde, burada, doğal olayların akışı ile idealarımızın art arda sıralanışı arasında bir çeşit önceden kurulu ahenk var; doğal olayların akışını yöneten güçler ve kuvvetler bizce hiçbir şekilde bilinmeseler de yine görüyoruz ki, düşüncelerimiz ve kavramalarımız doğanın öteki işlemleri ile aynı yolu izler. Alışkanlık, türümüzün varolmağa devam etmesine ve insan yaşayışının her durum ve olayında davranışımızın düzenlenmesine böylesine gereken bu uygunluğu mümkün kılan ilkedir. Bir objenin önümüzde olması, genellikle kendisine bağlı olan objelerin idealarını hemen uyandırmasaydı, tüm bilgimiz bellek ve duyuların dar çemberiyle sınırlı kalırdı ve hiçbir zaman araçları amaçlara uyduramaz veya iyiyi ortaya çıkarmada ya da kötüden kaçınmada doğal güçlerimizi kullanamazdık. İşte, e n s o n n e d e n l e r i bulmak ve onları seyretmekten haz

SECT. V.

PART II.

have here ample subject to employ their wonder and admiration.

I shall add, for a further confirmation of the foregoing theory, that, as this operation of the mind, by which we infer like effects from like causes, and *vice versa*, is so essential to the subsistence of all human creatures, it is not probable, that it could be trusted to the fallacious deductions of our reason, which is slow in its operations; appears not, in any degree, during the first years of infancy; and at best is, in every age and period of human life, extremely liable to error and mistake. It is more conformable to the ordinary wisdom of nature to secure so necessary an act of the mind, by some instinct or mechanical tendency, which may be infallible in its operations, may discover itself at the first appearance of life and thought, and may be independent of all the laboured deductions of the understanding. As nature has taught us the use of our limbs, without giving us the knowledge of the muscles and nerves, by which they are actuated; so has she implanted in us an instinct, which carries forward the thought in a correspondent course to that which she has established among external objects: though we are ignorant of those powers and forces, on which this regular course and succession of objects totally depends.

SECTION VI.—*Of Probability.*[1]

THOUGH there be no such thing as *Chance* in the world; our ignorance of the real cause of any event has the same influence on the understanding, and begets a like species of belief or opinion.

There is certainly a probability, which arises from a superiority of chances on any side; and according as this superiority encreases, and surpasses the opposite chances, the probability receives a proportionable encrease, and begets still a higher degree of belief or assent to that side, in which we discover the superiority. If a dye were marked with one figure or number of spots on four sides, and with another

[1] Mr. LOCKE divides all arguments into demonstrative and probable. In this view, we must say, that it is only probable all men must die, or that the sun will rise to-morrow. But to conform our language more to common use, we ought to divide arguments into *demonstrations*, *proofs*, and *probabilities*. By proofs meaning such arguments from experience as leave no room for doubt or opposition.

duyanlara meraklarını ve hayranlıklarını yöneltebilecekleri engin bir konu.

Yukardaki teorinin bir başka yoldan daha doğrulanması için şunu ekleyeceğim: Gerek benzer nedenlerden benzer etkiler, gerekse tersine, etkilerden nedenler çıkarsamamızı sağlayan bu zihin işlemi, insanların varoluşlarını sürdürmelerine o kadar gereklidir ki; işleyişinde ağır, çocukluğun ilk yıllarında daha hiç belirmemiş ve insan yaşamının her çağ ve devresinde de, en iyi durumunda bile, hata ve yanlışa son derece yatkın olan aklın, yanılgılar dolu çıkarımlarına emanet edilmiş olması mümkün değildir. Bu kadar gerekli bir zihin ediminin, işlemlerinde yanılmaz olabilecek, hayatın ve düşüncenin ilk ortaya çıkması ile kendini bulabilecek ve anlama yetisinin bütün oflayan puflayan çıkarımlarından bağımsız olabilecek bir içgüdü ya da mekanik eğilim ile emniyete alınması, doğanın olağan bilgeliğine daha uygundur. Doğa, nasıl onları harekete getiren kaslarla sinirlerin bilgisini vermeden el ve ayaklarımızı kullanmayı bize öğretmişse; aynı şekilde, kurduğu düzenli olay akışının ve nesne sıralanışının tümüyle dayandığı güç ve kuvvetler konusunda cahil olduğumuz halde, içimize, düşünceyi nesneler arasında kurulu akışa uygun bir şekilde ilerleten bir içgüdü yerleştirmiştir.

VI. BÖLÜM — İhtimal[1] Üzerine

Dünyada r a s t l a n t ı diye birşey olmadığı halde, herhangi bir olayın gerçek nedenini bilmememiz, anlama yetisini o şekilde etkiler ve buna benzer bir inanç ya da kanı doğurur.

Kesindir ki, yanlardan herhangi birindeki rastlantı imkânlarının baskınlığından doğan bir ihtimal vardır: bu baskınlık arttıkça ve karşıt rastlantı imkânlarını aştıkça, ihtimal orantılı bir artış gösterir ve baskın çıkan yana daha da yüksek derecede inanç bağlanması ya da onay gösterilmesi sonucunu doğurur. Bir zarın dört yüzü bir şekil veya belirli sayıda benek ile, öteki iki yüzü de başka bir şekil veya benek sayısı ile işaret-

[1] Bay LOCKE bütün kanıtlamaları tanıtlayıcı ve ihtimali olarak ikiye ayırır. Bu görüşle, bütün insanların ölmesi gerektiğinin, ya da yarın güneşin doğacağının ancak muhtemel olduğunu söylememiz gerekirdi. Ama dilimizi gündelik kullanıma daha uygun kılmak için, kanıtlamaları t a n ı t l a m a l a r, i s p a t l a r ve i h t i m a l l e r olarak ayırmamız gerekir. İspatla kastedilen, tecrübeden çıkan ve şüpheye veya karşı çıkmaya yer bırakmayan kanıtlamalardır.

SECT. VI

figure or number of spots on the two remaining sides, it would be more probable, that the former would turn up than the latter; though, if it had a thousand sides marked in the same manner, and only one side different, the probability would be much higher, and our belief or expectation of the event more steady and secure. This process of the thought or reasoning may seem trivial and obvious; but to those who consider it more narrowly, it may, perhaps, afford matter for curious speculation.

It seems evident, that, when the mind looks forward to discover the event, which may result from the throw of such a dye, it considers the turning up of each particular side as alike probable; and this is the very nature of chance, to render all the particular events, comprehended in it, entirely equal. But finding a greater number of sides concur in the one event than in the other, the mind is carried more frequently to that event, and meets it oftener, in revolving the various possibilities or chances, on which the ultimate result depends. This concurrence of several views in one particular event begets immediately, by an inextricable contrivance of nature, the sentiment of belief, and gives that event the advantage over its antagonist, which is supported by a smaller number of views, and recurs less frequently to the mind. If we allow, that belief is nothing but a firmer and stronger conception of an object than what attends the mere fictions of the imagination, this operation may, perhaps, in some measure be accounted for. The concurrence of these several views or glimpses imprints the idea more strongly on the imagination; gives it superior force and vigour; renders its influence on the passions and affections more sensible; and in a word, begets that reliance or security, which constitutes the nature of belief and opinion.

The case is the same with the probability of causes, as with that of chance. There are some causes, which are entirely uniform and constant in producing a particular effect; and no instance has ever yet been found of any failure or irregularity in their operation. Fire has always burned, and water suffocated every human creature: The production of motion by impulse and gravity is an universal law, which has hitherto admitted of no exception. But there are other causes, which have been found more irregular and uncertain; nor has rhubarb always proved a purge, or opium a soporific to every one, who has taken these medicines. It is true.

lense, birinci işaretin üste gelmesi, ikincisinin gelmesinden daha muhtemel olacaktır; aynı tarzda işaretlenmiş bin yüz olsaydı ve sadece bir yüz farklı olsaydı, ihtimal çok daha yüksek ve olaya ilişkin inanç ve beklentimiz daha dengeli ve emin olurdu. Düşüncenin ya da akılyürütmenin bu süreci önemsiz ve tartışmayı gerektirmeyecek derecede açık görünebilir; fakat bunu daha yakından ele alacak kişiler için, belki de ilgi çekici teorik düşüncelere konu olabilir.

Açık görünüyor ki zihin, öyle bir zarın atılmasından doğabilecek sonucu bulmak için ileriyi düşündüğünde, tek tek her yüzün üste gelmesini aynı derecede muhtemel görür; bu da rastlantının yapısının ta kendisidir: Kapsamına giren bütün belirli sonuçları tamı tamına eşit kılmak. Fakat zihin, sonuçlardan birinde, ötekinden daha çok sayıda yüzün biraraya geldiğini bulunca, o sonuca daha sık gider ve en sonunda varılacak noktayı belirleyen çeşitli imkân ya da rastlantıları gözden geçirirken, ona daha sık rastlar. Birçok görünümün, bu şekilde bir belirli sonuçta birarada bulunmaları, açıklanamıyacak bir doğal işleyişle, hemen inanç duygusunu uyandırır ve o sonuca, daha az görünümün desteklediği ve zihne daha seyrek gelen karşıtı karşısında üstünlük sağlar. İnancın, hayalgücünün yapıntılarındakinden daha sağlam ve güçlü bir obje kavrayışından başka birşey olmadığını kabul edersek, bu işlemin, belki de, bir ölçüde hesabı verilebilir. Birçok görünüm ya da görünüşün birarada bulunması, ideayı hayalgücüne daha derinlemesine işler, ona üstün bir kuvvet ve canlılık verir, tutkular ve duygular üzerindeki etkilemesini daha belirgin kılar ve tek kelimeyle inanç ve kanının temelini oluşturan güvenilirliği ya da güveni doğurur.

Durum, rastlantı ihtimalinde nasılsa, nedenler ihtimalinde de öyledir. Belirli bir etkiyi ortaya çıkarmada tümüyle birörnek ve değişmez olan bazı nedenler vardır ve bunların işleyişlerinde şimdiye kadar herhangi bir aksama veya düzensizlik görülmemiştir. Ateş herzaman yakmış, su her insanı boğmuştur: Darbe ve çekim ile hareket şimdiye kadar istisnaya izin vermemiş evrensel bir kanundur. Fakat başka nedenler vardır ki, bunların daha düzensiz ve belirsiz olduğu bulunmuştur; her kullanan için, ravent her zaman müshil, afyon her zaman uyuşturucu etkisi göstermemiştir. Her-

SECT. VI.

when any cause fails of producing its usual effect, philosophers ascribe not this to any irregularity in nature; but suppose, that some secret causes, in the particular structure of parts, have prevented the operation. Our reasonings, however, and conclusions concerning the event are the same as if this principle had no place. Being determined by custom to transfer the past to the future, in all our inferences; where the past has been entirely regular and uniform, we expect the event with the greatest assurance, and leave no room for any contrary supposition. But where different effects have been found to follow from causes, which are to *appearance* exactly similar, all these various effects must occur to the mind in transferring the past to the future, and enter into our consideration, when we determine the probability of the event. Though we give the preference to that which has been found most usual, and believe that this effect will exist, we must not overlook the other effects, but must assign to each of them a particular weight and authority, in proportion as we have found it to be more or less frequent. It is more probable, in almost every country of Europe, that there will be frost sometime in JANUARY, than that the weather will continue open throughout that whole month; though this probability varies according to the different climates, and approaches to a certainty in the more northern kingdoms. Here then it seems evident, that, when we transfer the past to the future, in order to determine the effect, which will result from any cause, we transfer all the different events, in the same proportion as they have appeared in the past, and conceive one to have existed a hundred times, for instance, another ten times, and another once. As a great number of views do here concur in one event, they fortify and confirm it to the imagination, beget that sentiment which we call *belief*, and give its object the preference above the contrary event, which is not supported by an equal number of experiments, and recurs not so frequently to the thought in transferring the past to the future. Let any one try to account for this operation of the mind upon any of the received systems of philosophy, and he will be sensible of the difficulty. For my part, I shall think it sufficient, if the present hints excite the curiosity of philosophers, and make them sensible how defective all common theories are in treating of such curious and such sublime subjects.

hangi bir neden alışılmış etkisini ortaya çıkarmazsa. filozoflar gerçi bunu doğada olan herhangi bir düzensizliğe bağlamazlar; bunu, kısımların belirli kuruluşundaki birtakım gizli nedenlerin işleme engel olmasına yorarlar. Ancak akılyürütmelerimize ve olay konusunda vardığımız sonuçlara bakarsak böyle bir ilke sanki hiç yoktur. Alışkanlık, bütün çıkarımlarımızda, geçmişi geleceğe aktarmayı belirlediğinden, geçmiş tamamıyle düzenli ve birörnek olunca, olayı güvenle bekler ve karşıt herhangi bir sayıltıya yer vermeyiz. Fakat g ö r ü n ü ş t e tıpatıp benzer nedenleri farklı etkilerin izlediği görülen durumlarda, bütün bu çeşitli etkiler, geçmişin geleceğe aktarılmasında akla getirilmek, biz olayın ihtimalini belirlerken de, hesaplarımıza katılmak zorundadır. En olağan olduğu görülene üstünlük tanıyarak bu etkinin ortaya çıkacağına inansak da, öteki etkileri gözden kaçırmamalı, herbirine —ortaya çıkışlarının sıklığı ya da seyrekliği ile orantılı olarak— bir ağırlık ve yetke tanımalıyız. Avrupa'daki hemen her ülkede Ocak ayında bir ara don olması, havanın bütün ay boyunca açık geçmesinden daha muhtemeldir; ama bu ihtimal farklı iklimlere göre değişir ve daha kuzeydeki devletlerde kesinliğe yaklaşır. Öyleyse, açık görünüyor ki, herhangi bir nedenin sonucu olacak etkiyi belirlemek için geçmişi geleceğe aktarırken, bütün farklı olayları geçmişteki ortaya çıkışlarıyle orantılı olarak aktarırız ve sözgelişi, bir tanesini yüz defa, bir başkasını on defa, bir üçüncüsünü bir defa varolmuş olarak kavrarız. Burada aynı tek olayda çok sayıda görünüm bir arada bulunduğundan, bu görünümler olayı hayalgücünde pekiştirir ve doğrular; i n a n ç dediğimiz duyguyu doğurur ve olayın objesinin, eşit sayıda deneyle desteklenmemiş ve geçmişin geleceğe aktarılmasında düşünceye aynı sıklıkla gelmemiş olan karşıt olay karşısında tercih edilmesini sağlar. Bu zihin işleminin hesabı kabul edilegelmiş herhangi bir felsefe sistemine dayanarak verilmeğe çalışılırsa, güçlüğün farkına varılır. Kendi hesabıma, buradaki ipuçları filozofların merakını uyandırır ve bütün alışılmış teorilerin böylesine ince ve yüce konuları işlemekte ne kadar yetersiz olduğunun farkına vardırırsa, yazdıklarımı yeterli sayarım.

SECT. VII.

PART I.

SECT. VII.—*Of the Idea*[1] *of Necessary Connexion.*

PART I.

THE great advantage of the mathematical sciences above the moral consists in this, that the ideas of the former, being sensible, are always clear and determinate, the smallest distinction between them is immediately perceptible, and the same terms are still expressive of the same ideas, without ambiguity or variation. An oval is never mistaken for a circle, nor an hyperbola for an ellipsis. The isosceles and scalenum are distinguished by boundaries more exact than vice and virtue, right and wrong. If any term be defined in geometry, the mind readily, of itself, substitutes, on all occasions, the definition for the term defined: Or even when no definition is employed, the object itself may be presented to the senses, and by that means be steadily and clearly apprehended. But the finer sentiments of the mind, the operations of the understanding, the various agitations of the passions, though really in themselves distinct, easily escape us, when surveyed by reflection; nor is it in our power to recal the original object, as often as we have occasion to contemplate it. Ambiguity, by this means, is gradually introduced into our reasonings: Similar objects are readily taken to be the same: And the conclusion becomes at last very wide of the premises.

One may safely, however, affirm, that, if we consider these sciences in a proper light, their advantages and disadvantages nearly compensate each other, and reduce both of them to a state of equality. If the mind, with greater facility, retains the ideas of geometry clear and determinate, it must carry on a much longer and more intricate chain of reasoning, and compare ideas much wider of each other, in order to reach the abstruser truths of that science. And if moral ideas are apt, without extreme care, to fall into obscurity and confusion, the inferences are always much shorter in these disquisitions, and the intermediate steps, which lead to the conclusion, much fewer than in the sciences which treat of quantity and number. In reality, there is scarcely a proposition in EUCLID so simple, as not to consist

[1] [Of Power or, &c.: Editions E and F.]

VII. BÖLÜM — [1]Zorunlu Bağlantı İdeası Üzerine

VII. BÖLM.

I. PARÇA

I. PARÇA

Matematik bilimlerin moral bilimlere göre önemli üstünlüğü şudur: Matematik bilimlerin ideaları duyulabilir olduğundan her zaman açık seçik ve belirlidir; aralarındaki en küçük ayırım hemen algılanabilir, çokanlamlılığa veya anlamdan sapmaya düşmeksizin aynı terimler gene aynı ideaları dile getirir. Bir oval hiç bir zaman bir daire ile karıştırılmaz, ne de bir hiperbol bir elipsle. Eşkenar üçgeni çeşitkenar üçgenden ayıran sınır, kötülüğü erdemden, doğruyu yanlıştan ayıran sınırdan daha belirlidir. Geometride bir terim tanımlandığında, zihin kendiliğinden, kolaylıkla ve her durumda, terimin yerine tanımını koyar; ya da herhangi bir tanım kullanılmadığı zaman bile, objenin kendisi duyuların karşısına çıkarılabilir, bu yolla da dengeli ve açık olarak görülüp anlaşılabilir. Oysa zihnin ince duyguları, anlama yetisinin işlemleri, tutkuların çeşitli çalkantıları, gerçekten kendi başlarına seçik oldukları halde, üzerlerinde durulup düşünüldüğü zaman kolaylıkla belirsizleşirler; her üzerlerinde durduğumuzda da kaynaktaki objeyi önümüze getirmek elimizde değildir. Çokanlamlılık bu yoldan akılyürütmelerimize kerte kerte sızar: Benzer objeler kolaylıkla aynı diye görülür ve en sonunda sonuç öncüllerin çok berisine düşer.

Yine de, güvenle ileri sürülebilir ki, bu bilimleri uygun bir ışık altında ele alırsak, üstünlükleri ve eksiklikleri hemen hemen birbirlerini götürür, ikisini eşit bir duruma getirir. Zihin, geometrinin idealarını açık ve belirgin olarak kolaylıkla alakoyuyorsa da; bu bilim, anlaşılması daha zor olan hakikatlerine ulaşmak için, çok daha uzun ve ayrıntılı bir akılyürütme zincirini izlemek ve birbirlerinden çok uzak ideaları karşılaştırmak zorundadır. Ve moral idealar, son derece dikkatli olunmadıkça, belirsizlik ve karışıklığa düşmeğe yatkınsa da, moral soruşturmalardaki çıkarımlar her zaman çok daha kısadır; sonuca vardıran ara adımlar da nicelik ve sayı ile uğraşan bilimlerdekine oranla çok daha azdır. Gerçekten de, EUKLİDES'deki bir önerme ne kadar yalın olursa olsun, aldatmaca ve böbürlenmeye

[1] E. ve F basımlarında: **Kuvvet ya da**

SECT. VII.

PART I.

of more parts, than are to be found in any moral reasoning which runs not into chimera and conceit. Where we trace the principles of the human mind through a few steps, we may be very well satisfied with our progress; considering how soon nature throws a bar to all our enquiries concerning causes, and reduces us to an acknowledgment of our ignorance. The chief obstacle, therefore, to our improvement in the moral or metaphysical sciences is the obscurity of the ideas, and ambiguity of the terms. The principal difficulty in the mathematics is the length of inferences and compass of thought, requisite to the forming of any conclusion. And, perhaps, our progress in natural philosophy is chiefly retarded by the want of proper experiments and phænomena, which are often discovered by chance, and cannot always be found, when requisite, even by the most diligent and prudent enquiry. As moral philosophy seems hitherto to have received less improvement than either geometry or physics, we may conclude, that, if there be any difference in this respect among these sciences, the difficulties, which obstruct the progress of the former, require superior care and capacity to be surmounted.

There are no ideas, which occur in metaphysics, more obscure and uncertain, than those of *power, force, energy*, or *necessary connexion*, of which it is every moment necessary for us to treat in all our disquisitions. We shall, therefore, endeavour, in this section, to fix, if possible, the precise meaning of these terms, and thereby remove some part of that obscurity, which is so much complained of in this species of philosophy.

It seems a proposition, which will not admit of much dispute, that all our ideas are nothing but copies of our impressions, or, in other words, that it is impossible for us to *think* of any thing, which we have not antecedently *felt*, either by our external or internal senses. I have endeavoured [1] to explain and prove this proposition, and have expressed my hopes, that, by a proper application of it, men may reach a greater clearness and precision in philosophical reasonings, than what they have hitherto been able to attain. Complex ideas may, perhaps, be well known by definition, which is nothing but an enumeration of those parts or simple ideas, that compose them. But when we have pushed

[1] Section II. Of the Origin of Ideas.

varmayan herhangi bir moral akılyürütmeye oranla yine de daha fazla parçadan oluşur. İnsan zihninin ilkelerini birkaç adım boyunca izleyebildiğimiz zaman, doğanın nedenler konusundaki bütün soruşturmalarımıza ne kadar erken engel olduğu ve bizi bilisizliğimizi görüp kabul etme durumunda bıraktığı düşünülürse, bu ilerlememizden pekâlâ tatmin olabiliriz. Oyleyse, moral ya da metafizik bilimlerde gelişmemizin karşısına dikilen başlıca engel, ideaların belirsizliği ve terimlerin kaypaklığıdır. Matematikte baş güçlük ise, herhangi bir sonucun elde edilmesi için gerekli çıkarımların uzunluğu ve düşüncenin yayılımıdır. Ve belki de doğa felsefesinde geri kalmamızın ana sebebi, çoğunlukla rastlantı sonucu ortaya çıkarılan ve istendiğinde —en özenli ve dikkatli soruşturmayla bile— herzaman bulunamayan elverişli deney ve fenomenlerin eksikliğidir. Moral felsefe, şimdiye kadar geometri veya fizikten daha az gelişme gösterdiğine göre, eğer bu bilimler arasında bu bakımdan herhangi bir fark varsa, moral felsefenin ilerlemesini engelleyen güçlükleri aşmak için daha fazla dikkat ve yetenek gerektiği sonucuna varabiliriz.

Metafizikte yer alan idealardan en karışık ve belirsiz olanları k u v v e t, g ü ç, e r k e veya z o r u n l u b a ğ l a n t ı idealarıdır. Bütün araştırmalarımızda bunları her an ele almamız gerekmektedir. Bu yüzden, şimdiki bölümde, bu terimlerin tam anlamlarını saptamağa, böylece de felsefenin bu cinsinde bu kadar çok şikayet konusu olan karışıklığın bir kısmını ortadan kaldırmağa çalışacağız.

Bütün idealarımızın izlenimlerimizin kopyalarından başka birşey olmaması, veya, bir başka deyimle, daha önce ya dış ya da iç duyularımızla d u y m a d ı ğ ı m ı z bir şeyi d ü ş ü n m e m i z i n imkânsız olması, pek fazla tartışma açacak bir önerme olarak görünmemektedir. Bu önermeyi açıklamağa ve ispat etmeğe daha önce çalışmış[1] ve bu önermenin yerinde bir uygulamasıyle, insanların, felsefî akılyürütmelerinde şimdiye kadar vardıklarından daha büyük bir açıklık ve dakikliğe ulaşabilecekleri yolundaki umutlarımı dile getirmiştim. Belki de, karmaşık idealar, onları meydana getiren kısımların veya basit ideaların bir sıralanmasından başka bir şey olmayan tanımlarla pekâlâ bilinebilir. Ama tanımları en basit idealara götürüp de hâlâ bir miktar

[1] II. Bölüm, İdeaların Kaynağı Üzerine

SECT. VII. PART I.

up definitions to the most simple ideas, and find still some ambiguity and obscurity; what resource are we then possessed of? By what invention can we throw light upon these ideas, and render them altogether precise and determinate to our intellectual view? Produce the impressions or original sentiments, from which the ideas are copied. These impressions are all strong and sensible. They admit not of ambiguity. They are not only placed in a full light themselves, but may throw light on their correspondent ideas, which lie in obscurity. And by this means, we may, perhaps, attain a new microscope or species of optics, by which, in the moral sciences, the most minute, and most simple ideas may be so enlarged as to fall readily under our apprehension, and be equally known with the grossest and most sensible ideas, that can be the object of our enquiry.

To be fully acquainted, therefore, with the idea of power or necessary connexion, let us examine its impression; and in order to find the impression with greater certainty, let us search for it in all the sources, from which it may possibly be derived.

When we look about us towards external objects, and consider the operation of causes, we are never able, in a single instance, to discover any power or necessary connexion; any quality, which binds the effect to the cause, and renders the one an infallible consequence of the other. We only find, that the one does actually, in fact, follow the other. The impulse of one billiard-ball is attended with motion in the second. This is the whole that appears to the *outward* senses. The mind feels no sentiment or *inward* impression from this succession of objects: Consequently, there is not, in any single, particular instance of cause and effect, any thing which can suggest the idea of power or necessary connexion.

From the first appearance of an object, we never can conjecture what effect will result from it. But were the power or energy of any cause discoverable by the mind, we could foresee the effect, even without experience; and might, at first, pronounce with certainty concerning it, by the mere dint of thought and reasoning.

In reality, there is no part of matter, that does ever, by its sensible qualities, discover any power or energy, or give

kaypaklık ve belirsizlik buluyorsak, o zaman elimizde hangi kaynak kalıyor? Hangi buluşu kullanalım ki, bu idealar aydınlansın ve zihinsel bakışlarımız için tümüyle kesin ve belirli kılınsın? İdeaların kopya edildikleri izlenimleri ya da ilk duyguları ortaya çıkarın. Bu izlenimlerin hepsi güçlü ve duyulabilirdir. Çokanlamlılığa izin vermezler. Sadece kendileri tümüyle aydınlık olmakla kalmazlar, karşılıkları olan ve belirsizlik içinde bulunan idealara da ışık tutabilirler. Ve bu yolla belki de, moral bilimlerde yeni bir mikroskop ya da optik türü gerçekleştirebiliriz, öyle ki, en küçük ve en yalın idealar, görüp anlamamıza kolaylıkla izin verebilecek gibi büyütülebilsin ve soruşturma konusu olabilecek en kaba ve en duyulabilir idealarla eşit derecede bilinebilsin.

İmdi, kuvvet ya da zorunlu bağlantı ideasını iyice tanımak için izlenimini inceleyelim; izlenimini de daha büyük kesinlikle bulabilmek için çıkabileceği bütün kaynaklarda arayalım.

Çevremize, nesnelere baktığımızda ve nedenlerin işlemleri üzerinde durduğumuzda, hiçbir zaman, tek bir durumda herhangi bir kuvvet ya da zorunlu bağlantı; etkiyi nedene bağlayan ve birini öbürünün kaçınılmaz sonucu kılan herhangi bir özellik bulamayız. Gördüğümüz sadece, birinin gerçekten, olgu olarak, ötekinin ardından geldiğidir. Bilardo toplarından birinin darbesini ötekinin hareketi izler. Dış duyulara görünenin hepsi bu kadardır. Zihin, bu iki objenin art arda sıralanmasından hiçbir duygu ya da iç izlenim de duymaz: Dolayısıyle, belirli, tek neden-etki durumunda, kuvvet ya da zorunluk ideasını verebilecek hiçbir şey yoktur.

Bir nesnenin ilk görünüşünden, ondan ne gibi bir etkinin çıkacağını tahmin edemeyiz. Oysa, herhangi bir nedenin kuvvet ya da erkesi zihin tarafından bulunabilir olsaydı, tecrübe olmadan da etkiyi önceden bilebilir ve en başından, sadece düşünce ve akılyürütme yoluyle, bu etki üzerinde kesinlikle karara varabilirdik.

Gerçekte, maddenin hiçbir kısmı yoktur ki, duyulabilir nitelikleri yoluyle herhangi bir kuvvet ya da

SECT. VII. PART I.

us ground to imagine, that it could produce any thing, or be followed by any other object, which we could denominate its effect. Solidity, extension, motion; these qualities are all complete in themselves, and never point out any other event which may result from them. The scenes of the universe are continually shifting, and one object follows another in an uninterrupted succession; but the power or force, which actuates the whole machine, is entirely concealed from us, and never discovers itself in any of the sensible qualities of body. We know, that, in fact, heat is a constant attendant of flame; but what is the connexion between them, we have no room so much as to conjecture or imagine. It is impossible, therefore, that the idea of power can be derived from the contemplation of bodies, in single instances of their operation; because no bodies ever discover any power, which can be the original of this idea.[1]

Since, therefore, external objects as they appear to the senses, give us no idea of power or necessary connexion, by their operation in particular instances, let us see, whether this idea be derived from reflection on the operations of our own minds, and be copied from any internal impression. It may be said, that we are every moment conscious of internal power; while we feel, that, by the simple command of our will, we can move the organs of our body, or direct the faculties of our mind. An act of volition produces motion in our limbs, or raises a new idea in our imagination. This influence of the will we know by consciousness. Hence we acquire the idea of power or energy; and are certain, that we ourselves and all other intelligent beings are possessed of power.[2] This idea, then, is an idea of reflection, since it arises from reflecting on the operations of our own mind, and on the command which is exercised by will, both over the organs of the body and faculties of the [3]soul.

We shall proceed to examine this pretension;[4] and first with regard to the influence of volition over the organs of

[1] Mr. LOCKE, in his chapter of power says, that, finding from experience, that there are several new productions in matter, and concluding that there must somewhere be a power capable of producing them, we arrive at last by this reasoning at the idea of power. But no reasoning can ever give us a new, original, simple idea; as this philosopher himself confesses. This, therefore, can never be the origin of that idea.

[2] [Editions E and F add: However this may be, the Operations and mutual Influence of Bodies are, perhaps, sufficient to prove, that they also are possess'd of it.]

[3] [Of the Mind: Editions E to Q.]

[4] [Editions E and F read: We shall

erkeyi belli etsin, ya da herhangi bir şey üretebileceğini veya ardından etkisi diyebileceğimiz herhangi birşeyin geleceğini bize düşündürecek bir temel sağlasın. Katılık, uzam, hareket; bunların hepsi kendi içlerinde tam olan niteliklerdir ve kendilerinden çıkabilecek başka bir olaya hiçbir zaman işaret etmezler. Evrenin görünümleri sürekli olarak değişmektedir ve kesintisiz bir sırayla bir nesne bir başkasını izler: Fakat bütün bu makinayı harekete getiren kuvvet ya da güç bizden tamamıyle gizlenmiştir ve duyulabilir cisim niteliklerinden herhangi birinde kendisini belli etmez. Biliriz ki, olgu olarak, ısı alevin değişmez izleyicisidir; ama aralarındaki bağlantının ne olduğunu tahmin ya da hayal etmeğe olsun, dayanarak bulamayız. Bu yüzden, kuvvet ideasının cisimlerden, işleyişlerinin tek durumlarına bakarak çıkarılmış olması imkânsızdır; çünkü hiçbir cisim bu ideanın kaynağı olabilecek bir kuvvet belli etmez.[1]

Madem nesneler duyularımıza göründükleri kadarıyle ve belirli tek durumlardaki işleyişleriyle bize hiçbir kuvvet ya da zorunlu bağlantı ideası vermiyorlar, öyleyse bu ideanın kendi zihinlerimizin işlemleri üzerinde düşünerek elde edilip edilmediğine; herhangi bir iç izlenimin kopyası olup olmadığına bakalım. Denebilir ki, istememizin komutlarıyle gövdemizin organlarına hareket getirebildiğimizi, ya da zihin yetilerimize yön verebildiğimizi hissederken, her an bir iç kuvvetin bilincindeyiz. Bir isteme edimi üyelerimizde hareket meydana getirir, ya da hayalgücümüzde yeni bir idea yaratır. İstemenin bu etkilemesini bilinç yoluyle biliriz. Bundan da kuvvet ya da erke ideasını elde ederiz ve emin oluruz ki, kendimiz de, öbür zeki varlıkların hepsi de kuvvete sahiptir.[2] O zaman bu idea durup düşünme ile elde edilmiş bir yansılık ideadır; çünkü kendi aklımızın işlemleri ve istemenin hem beden organları hem de[3] ruhun yetileri üzerindeki eğemenliği üzerine durup düşünmemizden çıkar.

Şimdi bu iddiayı inceleyelim[4] ve ilk önce istemenin beden organları üzerindeki etkilemesi bakımından ele

[1] Bay LOCKE kitabının kuvvet konusundaki bölümünde, tecrübe ile doğada bazı yeni üretilmiş şeyler bulduğumuzda, bir yerde bunları ortaya çıkarabilecek bir kuvvetin bulunması gerektiği sonucuna varır ve bu akıl-yürütmeyle sonunda kuvvet ideasına ulaşırız der. Oysa, bu filozofun kendisinin de itiraf ettiği gibi, hiçbir akılyürütme bize yeni, özgün ve yalın bir idea veremez. Öyleyse, böyle bir akıl-yürütme kuvvet ideasının kaynağı olamaz.

[2] [E ve F basımlarında şu cümle vardır: Nasıl olduğu bir yana, cisimlerin işlemleri ve karşılıklı etkileri, onların da kuvvete sahip olduklarını ispata yeter belki de.]

[3] [E'den Q'ya kadarki basımlarda : zihnin]

[4] [E ve F basımlarında : Şimdi bu iddiayı inceleyelim ve bu kadar in-

SECT. VII. PART I.

the body. This influence, we may observe, is a fact, which, like all other natural events, can be known only by experience, and can never be foreseen from any apparent energy or power in the cause, which connects it with the effect, and renders the one an infallible consequence of the other. The motion of our body follows upon the command of our will. Of this we are every moment conscious. But the means, by which this is effected; the energy, by which the will performs so extraordinary an operation; of this we are so far from being immediately conscious, that it must for ever escape our most diligent enquiry.

For *first*; is there any principle in all nature more mysterious than the union of soul with body; by which a supposed spiritual substance acquires such an influence over a material one, that the most refined thought is able to actuate the grossest matter? Were we empowered, by a secret wish, to remove mountains, or control the planets in their orbit; this extensive authority would not be more extraordinary, nor more beyond our comprehension. But if by consciousness we perceived any power or energy in the will, we must know this power; we must know its connexion with the effect; we must know the secret union of soul and body, and the nature of both these substances; by which the one is able to operate, in so many instances, upon the other.

Secondly, We are not able to move all the organs of the body with a like authority; though we cannot assign any reason besides experience, for so remarkable a difference between one and the other. Why has the will an influence over the tongue and fingers, not over the heart or liver? This question would never embarrass us, were we conscious of a power in the former case, not in the latter. We should then perceive, independent of experience, why the authority of will over the organs of the body is circumscribed within such particular limits. Being in that case fully acquainted with the power or force, by which it operates, we should also know, why its influence reaches precisely to such boundaries, and no farther.

proceed to examine this Pretension, and shall endeavour to avoid, as far as we are able, all Jargon and Confusion, in treating of such subtile and such profound Subjects.

I assert, then,[1] in the *first* Place, that the Influence of Volition over the Organs of the Body, is a Fact, &c.]

[1] [Ed. F omits: in the first Place.]

alalım. Görebiliriz ki, bu etkileme bütün öbür doğal olaylar gibi, sadece tecrübe ile bilinebilen bir olgudur ve hiçbir zaman nedenin içinde olan, onu etkiye bağlayan ve birini öbürünün kaçınılmaz sonucu kılan görünürdeki herhangi bir erke ya da kuvvetten yola çıkarak önceden görülemez. Bedenimizin hareketi istememizin komutunu izler. Bunun her an bilincindeyiz. Fakat bu işlemi ortaya çıkaran şeye, istemenin böylesine olağanüstü bir işlemi yerine getirirken kullandığı erkeye gelince; bunun dolaysız olarak bilincinde olmaktan o kadar uzağız ki, en canlı başla yaptığımız soruşturmalar bile hiçbir zaman bunu bulamayacaktır.

Çünkü, ilkin: Bütün doğada ruh-beden birliğinden daha esrarlı bir ilke var mıdır? Bu birlikle, varsayılan bir ruhsal töz, maddesel töz üzerinde öyle bir etkileme kazanır ki, en ince düşünce en kaba maddeyi harekete getirebilir. Bize, içimizden dileyerek dağları yerinden oynatmak veya gezegenlere yörüngelerinde söz geçirmek gücü verilmiş olsaydı, bu geniş yetki ne daha olağanüstü ne de kavrayışımızın daha ötesinde olurdu. Fakat bilinç yoluyle, istemede herhangi bir kuvvet ya da erke görseydik; bu kuvveti, etki ile olan bağlantısını, ruh ile bedenin gizli birliğini ve bu tözlerin, bu kadar çok durumda, birinin öbürü üzerinde işlemde bulunmasını sağlıyan yapılarını da bilmemiz gerekirdi.

İkincileyin, bedenin bütün organlarını benzer bir yetke ile hareket ettiremeyiz ve bu ilgi çekici farklılık için de tecrübeden başka bir sebep gösteremeyiz. Niye isteme dil ve parmakları etkiliyor da, yürek ya da karaciğeri etkilemiyor? Birinci durumda bir kuvvetin bilincinde olsaydık da ikinci durumda olmasaydık, bu soru bize hiç de güçlük çıkarmazdı. O zaman, tecrübeden bağımsız olarak, istemenin beden organları üzerindeki yetkesinin neden böyle belirli bir şekilde sınırlanmış olduğunu algılardık. Bu durumda, istemenin işlemesini sağlayan kuvvet ya da gücü tümüyle tanıyacağımızdan, aynı zamanda, etkilemesinin neden tam ulaştığı sınırlara kadar geldiğini ve daha ileriye gitmediğini de bilmemiz gerekirdi.

ce ve derin konuları incelerken, her türlü garip sözden ve karışıklıktan, elimizden geldiğince kaçınalım.

Öyleyse, [İlk olarak, şunu ileri sürüyorum: İstemenin beden organları üzerindeki etkilemesi, bütün öbür...]

[F basımında, «ilk olarak» ibaresi metinden çıkarılmıştır.]

SECT. VII. PART I.

A man, suddenly struck with a palsy in the leg or arm, or who had newly lost those members, frequently endeavours, at first, to move them, and employ them in their usual offices. Here he is as much conscious of power to command such limbs, as a man in perfect health is conscious of power to actuate any member which remains in its natural state and condition. But consciousness never deceives. Consequently, neither in the one case nor in the other, are we ever conscious of any power. We learn the influence of our will from experience alone. And experience only teaches us, how one event constantly follows another; without instructing us in the secret connexion, which binds them together, and renders them inseparable.

Thirdly, We learn from anatomy, that the immediate object of power in voluntary motion, is not the member itself which is moved, but certain muscles, and nerves, and animal spirits, and, perhaps, something still more minute and more unknown, through which the motion is successively propagated, ere it reach the member itself whose motion is the immediate object of volition. Can there be a more certain proof, that the power, by which this whole operation is performed, so far from being directly and fully known by an inward sentiment or consciousness, is, to the last degree, mysterious and unintelligible? Here the mind wills a certain event: Immediately another event, unknown to ourselves, and totally different from the one intended, is produced: This event produces another, equally unknown: Till at last, through a long succession, the desired event is produced. But if the original power were felt, it must be known: Were it known, its effect must also be known; since all power is relative to its effect. And *vice versa*, if the effect be not known, the power cannot be known nor felt. How indeed can we be conscious of a power to move our limbs, when we have no such power; but only that to move certain animal spirits, which, though they produce at last the motion of our limbs, yet operate in such a manner as is wholly beyond our comprehension?

We may, therefore, conclude from the whole, I hope, without any temerity, though with assurance; that our idea of power is not copied from any sentiment or consciousness of power within ourselves, when we give rise to animal motion, or apply our limbs to their proper use and office.

Ayağına ya da koluna inme inmiş ya da bunları yeni yitirmiş bir kimse, başlangıçta, bu üyelerini oynatmağa ve alışılmış görevlerinde kullanmağa çalışır. Burada, böyle bir kimse, sağlığı yerinde ve doğal durumundaki bir üyesini hareket ettirecek kuvvetin bilincindeki bir kimse kadar, sakat üyelerine komut verecek kuvvetin bilincindedir. Oysa bilinç hiçbir zaman aldatmaz. Dolayısıyle ne ilk durumda ne de ikincisinde herhangi bir kuvvetin bilincindeyiz. İstememizin etkilemesini sadece tecrübeden öğreniriz. Ve tecrübe bize, olayları birbirine bağlayan ve onları ayrılmaz kılan gizli bağlantı konusunda bilgi vermeksizin, sadece bir olayın bir başkasını düzenli olarak nasıl izlediğini öğretir.

Üçüncüleyin, anatomiden öğreniyoruz ki, istemli harekette kuvvetin objesi doğrudan doğruya hareket ettirilen üye değil, belirli kaslar, sinirler ve cancıklardır; belki de, istemenin dolaysız objesi olan üyenin kendisine ulaşmadan önce, hareketi başarılı bir şekilde ileten daha da küçük, daha da bilinmeyen bir şeydir. Bütün bu işlemi yerine getiren kuvvetin; bir iç duygu ya da bilinç tarafından dolaysız ve tamıtamına bilinmek bir yana, son derece esrarlı ve anlaşılmaz olduğunun bundan daha kesin bir ispatı olabilir mi? Burada zihin belirli bir olayın olmasını istiyor: hemen, bizce bilinmeyen ve niyetlenilen olaydan tümüyle farklı bir olay ortaya çıkarılıyor: bu olay aynı derecede bilinmeyen bir başkasını ortaya çıkarıyor: ta ki, en sonunda, uzun bir sıralanmadan sonra, istenen olay ortaya çıka. Oysa, kaynaktaki kuvvet duyulsaydı, bilinmesi gerekirdi; kendisi bilinince de, her kuvvet etkisiyle ilişkili olduğundan, etkisinin de bilinmesi gerekirdi. Ve tersine; etki bilinmezse, kuvvet ne bilinebilir ne duyulabilir. Gerçekten de üyelerimizi değil, ancak bazı cancıkları hareket ettiren ve sonunda üyelerimizi hareket ettirse de, anlayışımızın tümüyle ötesinde kalacak bir şekilde işleyen bir kuvvetimiz olduğuna göre, doğrudan doğruya üyelerimizi hareket ettiren bir kuvvetin bilincinde nasıl olabiliriz?

Böylece, sanıyorum ki, bütün bunlardan, fazla ivecen davranmış olmaksızın, güvenle şu sonuca ulaşabiliriz: Kuvvet ideamız, canlı hareketler ortaya çıkarırken veya üyelerimizi uygun kullanış ve görevlerine koşarken, içimizdeki herhangi bir kuvvet duygusundan

SECT. VII. PART I.

That their motion follows the command of the will is a matter of common experience, like other natural events: But the power or energy by which this is effected, like that in other natural events, is unknown and inconceivable.[1]

Shall we then assert, that we are conscious of a power or energy in our own minds, when, by an act or command of our will, we raise up a new idea, fix the mind to the contemplation of it, turn it on all sides, and at last dismiss it for some other idea, when we think that we have surveyed it with sufficient accuracy? I believe the same arguments will prove, that even this command of the will gives us no real idea of force or energy.

First,-It must be allowed, that, when we know a power, we know that very circumstance in the cause, by which it is enabled to produce the effect: For these are supposed to be synonimous. We must, therefore, know both the cause and effect, and the relation between them, But do we pretend to be acquainted with the nature of the human soul and the nature of an idea, or the aptitude of the one to produce the other? This is a real creation; a production of something out of nothing: Which implies a power so great, that it may seem, at first sight, beyond the reach of any being, less than infinite. At least it must be owned, that such a power is not felt, nor known, nor even conceivable by the mind. We only feel the event, namely, the existence of an idea, consequent to a command of the will: But the manner, in which this operation is performed; the power, by which it is produced; is entirely beyond our comprehension.

Secondly, The command of the mind over itself is limited, as well as its command over the body; and these limits are

[1] It may be pretended, that the resistance which we meet with in bodies, obliging us frequently to exert our force, and call up all our power, this gives us the idea of force and power. It is this *nisus* or strong endeavour, of which we are conscious, that is the original impression from which this idea is copied. But, first, we attribute power to a vast number of objects, where we never can suppose this resistance or exertion of force to take place; to the Supreme Being, who never meets with any resistance; to the mind in its command over its ideas and limbs, in common thinking and motion, where the effect follows immediately upon the will, without any exertion or summoning up of force; to inanimate matter, which is not capable of this sentiment. *Secondly*, This sentiment of an endeavour to overcome resistance has no known connexion with any event: What follows it, we know by experience; but could not know it *à priori*. It must, however, be confessed, that the animal *nisus*, which we experience, though it can afford no accurate precise idea of power, enters very much into that vulgar, inaccurate idea, which is formed of it.—[The last sentence is not in Editions E and F.]

ya da bilincinden kopya edilmiş değildir. Üyelerin hareketlerinin istemenin komutlarını izlediği, öbür doğal olaylar gibi, ortaklaşa tecrübe konusudur: Fakat bunun meydana getirilmesindeki kuvvet ya da erke, yine öbür doğal olaylardaki gibi, bilinmez ve kavranılmazdır. [1]

Öyleyse, istemimizin bir edim ya da komutuyle yeni bir idea oluşturduğumuzda; zihni bu ideanın karşısında durdurduğumuzda, ona bu ideayı evirip çevirterek incelettiğimizde; sonra yeteri kadar gözden geçirildiği kanısına varıp başka bir ideaya geçmek üzere bu ideayı savdığımızda, zihnimizde bir kuvvet ya da erkenin bulunduğu bilincine vardığımızı ileri sürecek miyiz? Sanıyorum ki, aynı kanıtlamalar, istemenin bu komutunun bile bize güç ya da erkenin gerçek bir ideasını vermediğini ispat edecektir.

İlkin, kabul edilmesi gerekir ki, bir kuvveti bildiğimiz zaman, nedenin, etkiyi ortaya çıkarmasını sağlayan özelliğini de biliriz; çünkü bunların eşanlamlı olduğu sayıltı olarak kabul edilir. Öyleyse, hem nedeni ve etkiyi, hem de aralarındaki ilişkiyi bilmemiz gerekir. Oysa, insan ruhunun da, ideanın da doğal yapısını veya birinin diğerini üretebilme yeteneğini bildiğimizi ileri sürebilir miyiz? Bu gerçek bir yaratıdır; bir şeyi yoktan var etmektir: Bu da o kadar yüce bir kuvvete işaret ediyor ki, ilk bakışta sonsuz olmayan herhangi bir varlığın yapabileceklerinin ötesinde görünüyor. En azından, böylesine bir kuvvetin zihin tarafından duyulmadığı, bilinmediği, hatta zihne sığar gibi olmadığı kabul edilmelidir. Biz sadece olayı, yani istemenin komutu sonucu ideanın varolduğunu hissederiz. Fakat bu işlemin yürütülme tarzı, onu üreten kuvvet, tümüyle anlayışımızın ötesindedir.

İkincileyin, zihnin kendi üzerindeki egemenliği, beden üzerindeki egemenliği gibi sınırlıdır; bu

[1] Güç ya da kuvvet ideasını, cisimlerde karşılaştığımız, sık sık gücümüzü zorlamamızı ve tüm kuvvetimizi toplamamızı gerektiren karşı koymanın verdiği ileri sürülebilir. Bilincinde olduğumuz bir nisus ya da güçlü çaba, bu ideanın kopya edildiği kaynak izlenimdir. Fakat, ilkin, bu karşı koyma ya da güç zorlamasının olabileceğini düşünemeyeceğimiz birçok objeye kuvvet atfederiz; söz gelişi, hiçbir zaman direnme ile karşılaşmayan Yüce Varlık'a, hiçbir güç zorlaması ya da toplaması olmadan etkinin istemeyi hemen izlediği günlük düşünme ve hareket sırasında, idealarına ve üyelerine söz geçiren zihne; bu duyguyu duyamayacak cansız maddeye... İkincileyin, bu karşı koyuşun üstesinden gelme çabası duygusunun, herhangi bir olayla bilinen bir bağlantısı yoktur: Onu neyin izlediğini tecrübeyle biliriz, a priori değil. Yine de itiraf etmek gerekir ki, tecrübesini edindiğimiz canlılık nisus'u hiçbir dakik, belirgin kuvvet ideası vermediği halde, kuvvet konusunda oluşturulan kaba, kesinlikten yoksun ideada büyük çapta yer alır. [E ve F basımlarında son cümle yoktur.]

SECT. VII. PART I.

not known by reason, or any acquaintance with the nature of cause and effect; but only by experience and observation, as in all other natural events and in the operation of external objects. Our authority over our sentiments and passions is much weaker than that over our ideas; and even the latter authority is circumscribed within very narrow boundaries. Will any one pretend to assign the ultimate reason of these boundaries, or show why the power is deficient in one case and not in another.

Thirdly, This self-command is very different at different times. A man in health possesses more of it, than one languishing with sickness. We are more master of our thoughts in the morning than in the evening: Fasting, than after a full meal. Can we give any reason for these variations, except experience? Where then is the power, of which we pretend to be conscious? Is there not here, either in a spiritual or material substance, or both, some secret mechanism or structure of parts, upon which the effect depends, and which, being entirely unknown to us, renders the power or energy of the will equally unknown and incomprehensible?

Volition is surely an act of the mind, with which we are sufficiently acquainted. Reflect upon it. Consider it on all sides. Do you find anything in it like this creative power, by which it raises from nothing a new idea, and with a kind of FIAT, imitates the omnipotence of its Maker, if I may be allowed so to speak, who called forth into existence all the various scenes of nature? So far from being conscious of this energy in the will, it requires as certain experience, as that of which we are possessed, to convince us, that such extraordinary effects do ever result from a simple act of volition.

The generality of mankind never find any difficulty in accounting for the more common and familiar operations of nature; such as the descent of heavy bodies, the growth of plants, the generation of animals, or the nourishment of bodies by food: But suppose, that, in all these cases, they perceive the very force or energy of the cause, by which it is connected with its effect, and is for ever infallible in its operation. They acquire, by long habit, such a turn of mind, that, upon the appearance of the cause, they immediately expect with assurance its usual attendant, and hardly conceive it possible, that any other event could result from it.

sınırlar da, akılla ya da neden ve etkinin yapısını tanımakla değil, bütün öbür doğal olaylarda ve nesnelerin işlemlerinde olduğu gibi sadece tecrübe ve gözlemle bilinir. Duygu ve tutkularımız üzerindeki yetkemiz, idealarımız üzerindekinden çok daha zayıftır; daha daha, bu ikinci yetkemizin kendisi çok dar sınırlarla çevrilmiştir. Herhangi bir kimse, bu sınırların en son sebebini bulduğunu veya kuvvetin neden bir durumda yetersiz olup, bir başkasında olmadığını gösterdiğini iddia edebilir mi?.

Üçüncüleyin, bu kendi üzerindeki egemenlik zamana göre çok değişir. Düşüncelerimize, akşamdan çok sabahleyin hakimizdir: tıka basa yedikten sonra değil de perhizdeyken olduğu gibi. Bu farklılıklara tecrübeden başka bir sebep gösterebilir miyiz? Şu bilincinde olunduğunu sandığımız kuvvet nerededir, o halde? Bu rada, ruhsal ya da maddesel tözde veya her ikisinde, etkinin dayandığı ve bizce tümüyle bilinmez olan, istemenin kuvvet ya da erkesini de aynı derecede bilinmez ve anlaşılmaz kılan bir gizli mekanizma ya da parçaların oluşturduğu bir yapı yok mudur?

İsteme, kuşkusuz, yeterince tanıdığımız bir zihin edimidir. Şimdi bir düşünün onun üzerinde. Her yanıyle ele alın, gözden geçirin. Onun içinde, bir yaratıcı kuvvet buluyor musunuz ki, yoktan yeni bir idea var etsin ve bir cins FİAT! ile, —deyimim yerinde ise— doğanın çeşit çeşit görünümlerine varlık bağışlayan Yaradanın herşeye kadirliğine benzesin? İstemde böyle bir erke bulunduğunun bilincinde olma şöyle dursun, basit bir isteme ediminin böylesine olağanüstü etkilerle sonuçlanacağına kani olmamız bile, sahip olabildiğimizce kesin tecrübeyi gerektirir.

İnsanların çoğu, doğanın daha gündelik ve tanıdık işlemlerini —ağır cisimlerin düşmesi, bitkilerin serpilmesi, hayvanların çoğalması, gövdenin yiyeceklerle beslenmesi gibi işlemleri— açıklamakta hiçbir zaman güçlük çekmezler. Kabul edelim ki, bütün bu durumlarda, nedeni etkiye bağlayan ve işlemesinde hiçbir zaman aksamayan, nedenin güç ya da erkesinin kendisini görüyorlar. Uzun sürenin verdiği alışkanlıkla öyle bir zihin durumu kazanırlar ki, neden önlerine çıkınca, hemen alışılmış izleyicisini güvenle beklerler ve bu nedenin başka bir olayla sonuçlanabileceğinin mümkün olmasını neredeyse zihinlerine sığdıramazlar. Ancak

SECT. VII. PART I.

It is only on the discovery of extraordinary phænomena, such as earthquakes, pestilence, and prodigies of any kind, that they find themselves at a loss to assign a proper cause, and to explain the manner, in which the effect is produced by it. It is usual for men, in such difficulties, to have resource to some invisible intelligent principle,[1] as the immediate cause of that event, which surprises them, and which, they think, cannot be accounted for from the common powers of nature. But philosophers, who carry their scrutiny a little farther, immediately perceive, that, even in the most familiar events, the energy of the cause is as unintelligible as in the most unusual, and that we only learn by experience the frequent CONJUNCTION of objects, without being ever able to comprehend any thing like CONNEXION between them. Here then, many philosophers think themselves obliged by reason to have recourse, on all occasions, to the same principle, which the vulgar never appeal to but in cases, that appear miraculous and supernatural. They acknowledge mind and intelligence to be, not only the ultimate and original cause of all things, but the immediate and sole cause of every event, which appears in nature. They pretend, that those objects, which are commonly denominated *causes*, are in reality nothing but *occasions*; and that the true and direct principle of every effect is not any power or force in nature, but a volition of the Supreme Being, who wills, that such particular objects should, for ever, be conjoined with each other. Instead of saying, that one billiard-ball moves another, by a force, which it has derived from the author of nature; it is the Deity himself, they say, who, by a particular volition, moves the second ball, being determined to this operation by the impulse of the first ball: in consequence of those general laws, which he has laid down to himself in the government of the universe. But philosophers advancing still in their enquiries, discover, that, as we are totally ignorant of the power, on which depends the mutual operation of bodies, we are no less ignorant of that power, on which depends the operation of mind on body, or of body on mind; nor are we able, either from our senses or consciousness, to assign the ultimate principle in one case, more than in the other. The same ignorance, therefore, reduces them to the

[1] Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. [Ed. E reads: *Quasi Deus ex machina.* F adds the reference: Cic. de Nat. Deorum.]

deprem, veba ve her türlü harika gibi olağanüstü fenomenlerin ortaya çıkması üzerinedir ki, uygun bir neden bulmakta ve etkiyi bu nedenin nasıl meydana getirdiğini açıklamakta aciz kaldıklarını hissederler. Bu gibi güçlüklerle karşılaşanların, kendilerini şaşırtan ve kanılarınca doğanın gündelik kuvvetleri ile açıklanamayan olayın dolaysız nedeni olarak bir görünmez, akıl sahibi ilkeye[1] sığınmaları olağandır. Oysa incelemelerini biraz daha ileriye götüren filozoflar, hemen görürler ki, en tanıdık olaylarda bile, nedenin erkesi, en alışılmadık olaylardaki kadar bilinmezdir; biz de, nesneler arasında b a ğ l a n t ı gibi bir şeyi hiçbir zaman anlamaksızın, tecrübeyle, onların sadece sık sık b i r a r a d a l ı k durumunda olduklarını öğreniriz. O halde, birçok filozof, avamın sadece mucizevi ve doğaüstü görünen durumlarda başvurduğu ilkeye, aklın onları her durumda başvurmağa zorladığını sanırlar. Zihin ve zekâyı, yalnızca her şeyin en son ve kaynaktaki nedeni değil, aynı zamanda doğada görülen her olayın dolaysız ve biricik nedeni kabul ederler. İddia ederler ki, günlük dilde n e d e n l e r denilen şeyler, gerçekte v e s i l e l e r d e n başka bir şey değildir ve her etkinin hakiki ve dolaysız ilkesi, doğada bulunan herhangi bir kuvvet ya da güç değil, belirli nesnelerin sonsuza dek birbirlerine bağlı olmalarını isteyen Yüce Varlık'ın istemidir. Bir bilardo topunun, ötekini, doğanın yaradanından aldığı bir güçle hareket ettirdiğini söylemezler de, derler ki, ikinci topu belirli bir isteme ile harekete getiren Tanrının kendisidir; evrenin yönetilmesinde kendi kendisine koyduğu genel kanunlarca ve ilk topun darbesi ile bu işlemi yerine getirmesi belirlenmiştir. Fakat soruşturmalarında daha da ilerleyen filozoflar, görürler ki, cisimlerin karşılıklı işlemlerinin dayandığı kuvvet konusunda tamamıyle cahil olduğumuz gibi, zihnin beden üzerindeki işlemin dayandığı kuvvet konusunda da cahilizdir; ve duyularımızla olsun bilincimizle olsun, en son ilkeyi bulmağa, bir durumda, öteklnde olduğumuzdan daha yeterli değiliz. O zaman aynı cahillik onları aynı so-

[1] Theos apo mekhanes [E basımında : Quasi Deus ex-machina. F basımı kaynağı belirtir : CICERO, **de Natura Deorum.**]

SECT VII. PART I.

same conclusion. They assert, that the Deity is the immediate cause of the union between soul and body; and that they are not the organs of sense, which, being agitated by external objects, produce sensations in the mind; but that it is a particular volition of our omnipotent Maker, which excites such a sensation, in consequence of such a motion in the organ. In like manner, it is not any energy in the will, that produces local motion in our members: It is God himself, who is pleased to second our will, in itself impotent, and to command that motion, which we erroneously attribute to our own power and efficacy. Nor do philosophers stop at this conclusion. They sometimes extend the same inference to the mind itself, in its internal operations. Our mental vision or conception of ideas is nothing but a revelation made to us by our Maker. When we voluntarily turn our thoughts to any object, and raise up its image in the fancy; it is not the will which creates that idea: It is the universal Creator, who discovers it to the mind, and renders it present to us.

Thus, according to these philosophers, every thing is full of God. Not content with the principle, that nothing exists but by his will, that nothing possesses any power but by his concession: They rob nature, and all created beings, of every power, in order to render their dependence on the Deity still more sensible and immediate. They consider not, that, by this theory, they diminish, instead of magnifying, the grandeur of those attributes, which they affect so much to celebrate. It argues surely more power in the Deity to delegate a certain degree of power to inferior creatures, than to produce every thing by his own immediate volition. It argues more wisdom to contrive at first the fabric of the world with such perfect foresight, that, of itself, and by its proper operation, it may serve all the purposes of providence, than if the great Creator were obliged every moment to adjust its parts, and animate by his breath all the wheels of that stupendous machine.

But if we would have a more philosophical confutation of this theory, perhaps the two following reflections may suffice.

First, It seems to me, that this theory of the universal energy and operation of the Supreme Being, is too bold ever to carry conviction with it to a man, sufficiently apprized of the weakness of human reason, and the narrow limits, to

nuçla karşı karşıya bırakır. İleri sürerler ki, ruh ve beden birliğinin dolaysız nedeni Tanrıdır; zihinde duyumlar meydana getiren de, nesnelerin uyardığı duyu organları değil, organda belirli bir hareketten dolayı belirli bir duyum uyandıran, bizim herşeye kadir Yaradınımızın belirli bir istemidir. Aynı şekilde, üyelerimizde yerel bir hareket ortaya çıkaran, istemdeki herhangi bir erke değildir. Bizim kudretsiz olan istemimizin yanına kendisininkini koymak ve yanlışlıkla kendi kuvvet ve etkililiğimize yorduğumuz harekete komuta etmek lûtfunda bulunan Tanrının ta kendisidir. Filozoflar bu sonuçta da durmazlar. Bazen aynı çıkarımı, iç işlemleri bakımından zihnin kendisine de genellerler. Zihinsel görünümümüz ya da ideaları kavrayışımız, bize Yaradanımız tarafından indirilen bir vahiyden başka bir şey değildir. Düşüncelerimizi, istemli olarak bir objeye çevirdiğimiz ve onun görüntüsünü hayalimizde canlandırdığımız zaman, bu ideayı yaratan istem değildir; onu zihne görünür, bizim için de mevcut kılan evrensel Yaradan'dır.

Böylece, bu filozoflara göre, herşey Tanrı ile doludur. O istemeden hiçbir şeyin varolmayacağı; O onamadan hiçbir şeyin güç sahibi olamayacağı ilkesiyle yetinmeyerek, Tanrıya bağımlılıklarını daha da belirgin ve dolaysız kılmak için doğayı ve yaratılmış bütün varlıkları her türlü güçten yoksun bırakırlar. Düşünmezler ki, bu teorileriyle, bu sıfatların böylesine övmeğe özendikleri yüceliğini, büyültecek yerde azaltırlar. Herşeyi kendi dolaysız istemesi ile meydana getirmek yerine, düşük yaratıklara bir miktar güç bağışlamak, herhalde Tanrı'nın gücünün daha büyük olduğunu gösterir. Dünyanın yapısını, kendi kendine ve yerinde işlemesi ile ilâhî takdir amaçlarına hizmet etmesini sağlayacak bir şekilde, en başından yetkin bir öngörü ile yaratmış olmak; yüce Yaradanın, her an parçalarını ayarlamak ve bu harika makinanın her bir çarkını soluğuyle canlandırmak zorunda olmasından daha fazla bilgeliğe işaret eder.

Ama bu teorinin daha felsefî bir yoldan çürütülmesini istiyorsak, belki aşağıdaki iki düşünce yetebilir.

İlkin, bana öyle geliyor ki, yüce varlığın bu evrensel erkesi ve işlemesi teorisi, insan aklının zayıflığını ve bütün işlemlerinde içinde kapanıp kaldığı dar sınırları yeterince görmüş bir kişi için inandırıcı

SECT. VII. PART I.

which it is confined in all its operations. Though the chain of arguments, which conduct to it, were ever so logical, there must arise a strong suspicion, if not an absolute assurance, that it has carried us quite beyond the reach of our faculties, when it leads to conclusions so extraordinary, and so remote from common life and experience. We are got into fairy land, long ere we have reached the last steps of our theory; and *there* we have no reason to trust our common method of argument, or to think that our usual analogies and probabilities have any authority. Our line is too short to fathom such immense abysses. And however we may flatter ourselves, that we are guided, in every step which we take, by a kind of verisimilitude and experience; we may be assured, that this fancied experience has no authority, when we thus apply it to subjects, that lie entirely out of the sphere of experience. But on this we shall have occasion to touch afterwards.[1]

Secondly, I cannot perceive any force in the arguments, on which this theory is founded. We are ignorant, it is true, of the manner in which bodies operate on each other: Their force or energy is entirely incomprehensible: But are we not equally ignorant of the manner or force by which a mind, even the supreme mind, operates either on itself or on body? Whence, I beseech you, do we acquire any idea of it? We have no sentiment or consciousness of this power in ourselves. We have no idea of the Supreme Being but what we learn from reflection on our own faculties. Were our ignorance, therefore, a good reason for rejecting any thing, we should be led into that principle of denying all energy in the Supreme Being as much as in the grossest matter. We surely comprehend as little the operations of one as of the other. Is it more difficult to conceive, that motion may arise from impulse, than that it may arise from volition? All we know is our profound ignorance in both cases.[2]

[1] Section XII.

[2] I need not examine at length the *vis inertiæ* which is so much talked of in the new philosophy, and which is ascribed to matter. We find by experience, that a body at rest or in motion continues for ever in its present state, till put from it by some new cause: And that a body impelled takes as much motion from the impelling body as it acquires itself. These are facts. When we call this a *vis inertiæ*, we only mark these facts, without pretending to have any idea of the inert power; in the same manner as, when we talk of gravity, we mean certain effects without comprehending that active power. It was never the meaning of SIR ISAAC NEWTON to rob[1] second causes of all force or energy; though some of his followers

[1] [Matter: Edition E and F.]

olamayacak kadar iddialıdır. Bu teoriye götüren kanıtlama zincirleri son derece mantıkî olsa da, böylesine olağanüstü ve günlük hayat ve tecrübeden bu kadar uzak sonuçlara yol açınca, bizi yetilerimizin ulaşabileceğinin iyice ötesine götürdüğü hakkında, mutlak bir kanı doğurmasa da, kuvvetli bir kuşku uyandırması gerekir. Teorimizin son adımlarını atmadan çok önce kendimizi periler ülkesinde buluruz; o r a d a ise, gerek günlük kanıtlama yöntemimize güvenmemiz için, gerek alışılmış analojiler ve ihtimali bilgilerimizin herhangi bir yetkesi olduğunu düşünmemiz için hiçbir sebep bulamayız. Elimizdeki ip, böylesine uçsuz bucaksız çukurları iskandil etmek için çok kısa kalır. Ve attığımız her adımda bir çeşit hakikate-benzerlik ve tecrübe ile yönetildiğimizi düşünerek kendimizi ne kadar aldatırsak aldatalım, yine de emin olabiliriz ki, tecrübe alanının tümüyle dışında kalan böyle konulara uygulandığında, bu hayalî tecrübenin hiçbir yetkesi yoktur. Bunun üzerinde daha ileride duracağız.[1]

İ k i n c i l e y i n. bu teorinin temelindeki kanıtlamalarda herhangi bir kuvvet göremiyorum. Cisimlerin birbiri üzerinde işleme tarzı konusunda cahiliz, doğru: Onların kuvvet ya da erkesi tümüyle kavranılmazdır. Ama bir zihnin, hatta en üstün zihnin, kendisi ya da cisim üzerinde işleyişindeki tarz veya kuvvet konusunda da bir o kadar cahil değil miyiz? Sorarım size, bunun bir ideasını nereden ediniriz? Bu gücün bir duygusu ya da bilinci kendimizde yok. Kendi yetilerimiz üzerinde durup düşünerek öğrendiklerimizin dışında Yüce Varlığın ideası da bizde yoktur. Bu durumda, cahilliğimiz birşeyi reddetmek için sağlam bir sebep olsaydı, en kaba maddedeki erkeyi yadsıdığımız kadar Yüce Varlıktaki tüm erkeyi de yadsımamız gerekirdi. Şurası kesin ki, birinin işlemlerini ne kadar az anlıyorsak, ötekininkileri de bir o kadar az anlarız. Hareketin darbeden çıkabileceğini düşünmek, istemden çıkabileceğini düşünmekten daha mı zor? Her iki durumda da bildiğimiz tek şey, sadece derin cahilliğimizdir.[2]

[1] XII. Bölüm

[2] Yeni felsefede çok sözü edilen ve maddeye atfedilen v i s i n e r t i a e'yi uzun uzadıya incelemem gerekmiyor. Tecrübeyle öğreniriz ki, duran veya hareket halinde olan bir cisim, bir yeni neden onu o durumdan çıkarasıya içinde olduğu durumda sonsuza kadar devam eder ve harekete getirilen bir cisim, harekete getiren cisimden kendi edindiği kadar hareket alır. Bunlar birer olgudur. Buna v i s i n e r t i a e dediğimiz zaman, âtıl güç hakkında bir ideamız olduğunu ileri sürmeden, sadece bu olgulara işaret ederiz. Nasıl ki çekimden söz ettiğimizde bu etkin gücü anlamaksızın, belirli etkileri kastederiz. Bazı izleyicileri bu teoriyi ona dayandırmağa kalkıştıkları halde, Sir ISAAC NEWTON hiçbir zaman[1] ikincil nedenleri her türlü kuv-

[1][E ve F basımlarında: maddeyi]

PART II.

SECT. VII. PART II.

But to hasten to a conclusion of this argument, which is already drawn out to too great a length: We have sought in vain for an idea of power or necessary connexion, in all the sources from which we could suppose it to be derived. It appears, that, in single instances of the operation of bodies, we never can, by our utmost scrutiny, discover any thing but one event following another; without being able to comprehend any force or power, by which the cause operates, or any connexion between it and its supposed effect. The same difficulty occurs in contemplating the operations of mind on body; where we observe the motion of the latter to follow upon the volition of the former; but are not able to observe or conceive the tye, which binds together the motion and volition, or the energy by which the mind produces this effect. The authority of the will over its own faculties and ideas is not a whit more comprehensible: So that, upon the whole, there appears not, throughout all nature, any one instance of connexion, which is conceivable by us. All events seem entirely loose and separate. One event follows another; but we never can observe any tye between them. They seem *conjoined*, but never *connected*. And as we can have no idea of any thing, which never appeared to our outward sense or inward sentiment, the necessary conclusion *seems* to be, that we have no idea of connexion or power at all, and that these words are absolutely without any meaning, when employed either in philosophical reasonings, or common life.

But there still remains one method of avoiding this conclusion, and one source which we have not yet examined. When any natural object or event is presented, it is impossible for us, by any sagacity or penetration, to discover, or even conjecture, without experience, what event will result

have endeavoured to establish that theory upon his authority. On the contrary, that great philosopher had recourse to an etherial active fluid to explain his universal attraction; though he was so cautious and modest as to allow, that it was a mere hypothesis, not to be insisted on, without more experiments. I must confess, that there is something in the fate of opinions a little extraordinary. DES CARTES insinuated that doctrine of the universal and sole efficacy of the Deity, without insisting on it. MALEBRANCHE and other CARTESIANS made it the foundation of all their philosophy. It had, however, no authority in ENGLAND. LOCKE, CLARKE, and CUDWORTH, never so much as take notice of it, but supposed all along, that matter has a real, though subordinate and derived power. By what means has it become so prevalent among our modern metaphysicians?

II. PARÇA

Zaten çok fazla uzamış olan bu kanıtlamayı sonuca bağlayalım: Çıkabileceğini düşünebileceğimiz bütün kaynaklarda bir güç ya da zorunlu bağlantı ideasını boşuna aradık. Öyle görünüyor ki, en dikatli incelemelerle bile, cisim işlemlerinin tek tek durumlarında nedenin işleyişinde herhangi bir kuvvet ya da gücü veya neden ve ondan çıktığı sanılan etkisi arasındaki herhangi bir bağlantıyı anlamaksızın, sadece bir olayın bir başkasını izlediğini ortaya çıkarırız. Aynı güçlük zihnin beden üzerindeki işlemlerine bakarken belirir —burada bedendeki hareketin zihnin istemesini izlediğini gözleriz, ama hareket ve istemeyi birbirine bağlayan bağı veya zihnin bu etkiyi üretmesini sağlayan erkesini ne gözleyebiliriz ne de kavrayabiliriz. İstemin kendi yetileri ve ideaları üzerindeki yetkesi de bir nebze bile daha anlaşılır değildir: Böylece, tüm doğada, bizce kavranabilir olan herhangi bir bağlantı örneği görünmüyor. Bütün olaylar tamamıyle başıboş ve ayrı görünüyor. Bir olay bir başkasını izler, ama hiçbir zaman biz aralarında herhangi bir bağ gözleyemeyiz. Olaylar, hiçbir zaman b a ğ l ı değil, yalnızca b i r a r a d a görünüyorlar. Ve dış duyumuza ya da iç duygumuza hiç görünmemiş bir şeyin bizde hiçbir ideası olamayacağına göre, çıkarılması zorunlu sonuç şuymuş g i b i g ö r ü n ü y o r: Hiçbir bağlantı ya da güç ideamız yoktur ve bu kelimeler hem felsefî akılyürütmelerde hem de günlük hayatta kullanıldıklarında, mutlak olarak anlamsızdır.

Ancak bu sonuçtan kaçınmanın bir yolu ve henüz incelemediğimiz bir kaynak daha var yine de. Herhangi bir doğal nesne veya olay önümüze çıktığında, bundan hangi olayın doğacağını, ne kadar bilgece bir anlayış gösterirsek gösterelim, tecrübe olmaksızın bulmamız, hatta tahmin etmemiz; ya da öngörümüzü bellek ve

vet ya da erkeden yoksun bırakmak istememiştir. Tam tersine, bu büyük filozof, evrensel çekimi açıklamak için, esirimsi bir etkin sıvıya başvurdu, ama bunun sadece bir hipotez olduğunu ve daha öte deneyler yapılmadıkça üzerinde diretilecek birşey olmadığını kabul edecek kadar sakıntılı ve alçakgönüllü idi. İtiraf etmeliyim ki, kanıların kaderinde biraz olağanüstü bir şey var. DES CARTES Tanrının evrensel ve biricik harekete getiriciliği öğretisini, üzerinde çok durmadan, ima etmekle yetinmişti. MALEBRANCHE ve öbür DESCARTES'cılar ise bu öğretiyi tüm felsefelerinin temeli yaptılar. Ancak bunun İngiliterede bir etkisi olmadı. LOCKE, CLARKE ve CUDWORTH bu öğretiye dönüp bakmazlar bile; hep, maddenin gerçek fakat bağımlı ve edinilmiş bir gücü olduğunu varsayarlar. Acaba bu öğreti bizim modern metafizikçiler arasında nasıl oldu da bu kadar yaygınlaştı?

SECT. VII. PART II.

from it, or to carry our foresight beyond that object, which is immediately present to the memory and senses. Even after one instance or experiment, where we have observed a particular event to follow upon another, we are not entitled to form a general rule, or foretel what will happen in like cases; it being justly esteemed an unpardonable temerity to judge of the whole course of nature from one single experiment, however accurate or certain. But when one particular species of event has always, in all instances, been conjoined with another, we make no longer any scruple of foretelling one upon the appearance of the other, and of employing that reasoning, which can alone assure us of any matter of fact or existence. We then call the one object, *Cause*; the other, *Effect*. We suppose, that there is some connection between them; some power in the one, by which it infallibly produces the other, and operates with the greatest certainty and strongest necessity.

It appears, then, that this idea of a necessary connexion among events arises from a number of similar instances, which occur, of the constant conjunction of these events; nor can that idea ever be suggested by any one of these instances, surveyed in all possible lights and positions. But there is nothing in a number of instances, different from every single instance, which is supposed to be exactly similar; except only, that after a repetition of similar instances, the mind is carried by habit, upon the appearance of one event, to expect its usual attendant, and to believe, that it will exist. This connexion, therefore, which we *feel* in the mind, this customary transition of the imagination from one object to its usual attendant, is the sentiment or impression, from which we form the idea of power or necessary connexion. Nothing farther is in the case. Contemplate the subject on all sides; you will never find any other origin of that idea. This is the sole difference between one instance, from which we can never receive the idea of connexion, and a number of similar instances, by which it is suggested. The first time a man saw the communication of motion by impulse, as by the shock of two billiard-balls, he could not pronounce that the one event was *connected*: but only that it was *conjoined* with the other. After he had observed several instances of this nature, he then pronounces them to be *connected*. What alteration has happened to give rise to this new idea of *con-*

duyulara dolaysız olarak verilen objenin ötesine götürmemiz, imkânsızdır. Bir tek örnek ya da bir tek deneyde, belirli bir olayın başka bir olayı izlediğini gözledikten sonra bile, bir genel kural oluşturmak veya benzer durumlarda ne olacağını önceden söylemek hakkını kazanmayız; ne kadar dakik ve kesin olursa olsun, tek bir deneyden doğanın tüm akışıyle ilgili bir yargıya varmak, haklı olarak bağışlanmaz bir ataklık sayılır. Fakat bir belirli tür olay her zaman, bütün örneklerinde, bir başka tür olayla birarada beliregelmişse, artık birinin ortaya çıkması ile öbürünün de çıkacağını önceden söylemekte, bize herhangi bir olgu sorunu veya varoluş konusunda güven verebilecek biricik akılyürütmeyi uygulamakta bir sakınca görmeyiz. Objelerden birisine *neden*, ötekine *etki* deriz o zaman. Aralarında bir bağlantı olduğunu; birisinde, onun ötekini kaçınılmazcasına ortaya çıkarmasını sağlayan, en büyük kesinlik ve en güçlü zorunluluk ile işleyen bir güç olduğunu kabul ederiz.

İmdi, öyle görünüyor ki, olaylar arasındaki bu zorunlu bağlantı ideası, bu olayların sürekli birarada bulunmasının birkaç benzer örneğinden çıkıyor; öte yandan, bu ideayı hiçbir zaman örneklerden bir tanesi —bu örnek hangi ışık altında, hangi konumda incelenirse incelensin— veremez. Oysa tamı tamına benzer olduğu varsayılan birkaç örneğin her tek örnekten farkı, sadece, zihnin, benzer durumların tekrarından sonra, bir olay belirince alışkanlıktan ötürü o olayın herzamanki izleyicisini beklemesinde ve onun varolacağına inanmasındadır. Öyleyse, zihinde *duyduğumuz* bu bağlantı, hayalgücünün bir objeden, o objenin her zamanki izleyicisine alışılagelmiş geçişi, güç ya da zorunlu bağlantı ideasını edindiğimiz duygu ya da izlenimdir. Söz konusu durumda bundan öte bir şey yoktur. Konuyu her yönüyle gözden geçirin: bu ideaya herhangi başka bir kaynak bulamazsınız. Bu, bağlantı ideasını edinemeyeceğimiz tek bir örnek ile bu ideanın edinildiği birkaç benzer örnek arasındaki biricik farktır. Bir kimse darbe ile hareket iletilmesini, söz gelişi iki bilardo topunun çarpışmasını, ilk defa gördüğünde, olaylardan birinin ötekine *bağlı* olduğunu ileri süremez; sadece öteki ile *birarada* olduğunu söyleyebilir. Bu cins birkaç örnek gözledikten sonra, artık, bunların *bağlı* oldukları kanısına varır. Bu yeni *bağlantı* ideasını doğuracak nasıl bir değişiklik olmuştur? Sadece şu:

SECT. VII. PART II.

nexion? Nothing but that he now *feels* these events to be *connected* in his imagination, and can readily foretel the existence of one from the appearance of the other. When we say, therefore, that one object is connected with another, we mean only, that they have acquired a connexion in our thought, and give rise to this inference, by which they become proofs of each other's existence: A conclusion, which is somewhat extraordinary; but which seems founded on sufficient evidence. Nor will its evidence be weakened by any general diffidence of the understanding, or sceptical suspicion concerning every conclusion, which is new and extraordinary. No conclusions can be more agreeable to scepticism than such as make discoveries concerning the weakness and narrow limits of human reason and capacity.

And what stronger instance can be produced of the surprising ignorance and weakness of the understanding, than the present? For surely, if there be any relation among objects, which it imports to us to know perfectly, it is that of cause and effect. On this are founded all our reasonings concerning matter of fact or existence. By means of it alone we attain any assurance concerning objects, which are removed from the present testimony of our memory and senses. The only immediate utility of all sciences, is to teach us, how to control and regulate future events by their causes. Our thoughts and enquiries are, therefore, every moment, employed about this relation: Yet so imperfect are the ideas which we form concerning it, that it is impossible to give any just definition of cause, except what is drawn from something extraneous and foreign to it. Similar objects are always conjoined with similar. Of this we have experience. Suitably to this experience, therefore, we may define a cause to be *an object, followed by another, and where all the objects, similar to the first, are followed by objects similar to the second.* [1] Or, in other words, *where, if the first object had not been, the second never had existed.* The appearance of a cause always conveys the mind, by a customary transition, to the idea of the effect. Of this also we have experience. We may, therefore, suitably to this experience, form another definition of cause; and call it, *an object followed by another, and whose appearance always conveys the thought to that other.* But though both these definitions be drawn from circumstances foreign to the

[1] [This sentence was added in Edition K.]

Hayalgücünde artık bu olayların b a ğ l ı olduklarını d u y m a k t a d ı r ve birinin ortaya çıkmasıyle, rahatlıkla ötekinin varolacağını önceden söyleyebilir. Öyleyse bir objenin bir başkasına bağlı olduğunu söylediğimiz zaman, sadece bunların düşüncemizde bir bağlantı kazandıklarını ve birbirlerinin varoluşunun ispatları olmalarını sağlayan bu çıkarıma yol açtıklarını kastederiz. Bu biraz olağanüstü bir sonuç ama yeterli delillere dayalı gibi görünüyor. Bu deliller de, anlama yetisine duyulan herhangi bir genel kuşku ya da yeni ve olağanüstü her sonuca duyulan skeptik kuşku ile zayıflayacak değildir. İnsan aklı ile yeteneklerinin zayıflığı ve dar sınırlarına ilişkin buluşlar ortaya koyan sonuçlar kadar hiçbir sonuç skeptikliğe daha uygun değildir.

Anlama yetisinin şaşırtıcı bilisizliğine ve zayıflığına bu sözünü ettiğimizden daha güçlü bir örnek verilebilir mi? Çünkü iyice bilmemiz gereken herhangi bir objelerarası ilişki varsa, bu, neden-etki ilişkisidir herhalde. Olgu sorunu ve varoluş konusundaki bütün akılyürütmelerimiz bu ilişki üzerine kuruludur. Sadece onun sayesinde bellek ve duyuların o andaki tanıklığından uzakta kalan objeler hakkında herhangi bir güvene ulaşırız. Bütün bilimlerin tek dolaysız yararı, gelecek olaylara nedenleri yoluyle söz geçirmeği ve onları düzenlemeği öğretmelerindedir. Böylece, düşüncelerimiz ve soruşturmalarımız her an bu ilişki ile meşguldür. Oysa, bu ilişki üzerine geliştirdiğimiz idealar yetkinlikten o kadar uzaktır ki kendisinden uzak ve ona yabancı bir şeyden yararlanmadıkça, nedenin herhangi bir doğru tanımını yapmak imkânsızdır. Benzer objeler her zaman benzer objelerle biraradadır. Bunun tecrübesini edinmişizdir. Öyleyse, bu tecrübeye uygun olarak nedeni şöyle tanımlayabiliriz: N e d e n, İ k i n c i b i r o b j e n i n i z l e d i ğ i b i r o b j e d i r, ö y l e k i, i l k i n e b e n z e y e n b ü t ü n o b j e l e r i i k i n c i s i n e b e n z e y e n o b j e l e r i z l e r. Ya da, başka bir deyişle, ö y l e k i b i r i n c i o b j e o l m a s a y d ı i k i n c i s i h i ç b i r z a m a n v a r o l a m a z d ı.[1] Bir nedenin belirmesi, zihni, alışılmış bir geçişle her zaman etkinin ideasına götürür. Bunun da tecrübesini edinmişizdir. Öyleyse, bu tecrübeye uygun olarak nedenin bir başka tanımını oluşturabiliriz. N e d e n, b i r b a ş k a o b j e n i n i z l e d i ğ i v e b e l i r m e s i d ü ş ü n c e y i h e r z a m a n o o b j e y e g ö t ü r e n b i r o b j e d i r. Fakat, her iki tanım da nedene yabancı yandurumlardan

[1] [Bu cümle metne K basımında eklenmiştir.]

SECT. VII. PART II.

cause, we cannot remedy this inconvenience, or attain any more perfect definition, which may point out that circumstance in the cause, which gives it a connexion with its effect. We have no idea of this connexion; nor even any distinct notion what it is we desire to know, when we endeavour at a conception of it. We say, for instance, that the vibration of this string is the cause of this particular sound. But what do we mean by that affirmation? We either mean, *that this vibration is followed by this sound, and that all similar vibrations have been followed by similar sounds*: Or, *that this vibration is followed by this sound, and that upon the appearance of one, the mind anticipates the senses, and forms immediately an idea of the other.* We may consider the relation of cause and effect in either of these two lights; but beyond these, we have no idea of it.[1]

To recapitulate, therefore, the reasonings of this section: Every idea is copied from some preceding impression or sentiment; and where we cannot find any impression, we may be certain that there is no idea. In all single instances of the operation of bodies or minds, there is nothing that pro-

[1] According to these explications and definitions, the idea of *power* is relative as much as that of *cause*; and both have a reference to an effect, or some other event constantly conjoined with the former. When we consider the *unknown* circumstance of an object, by which the degree or quantity of its effect is fixed and determined, we call that its power: And accordingly, it is allowed by all philosophers, that the effect is the measure of the power. But if they had any idea of power, as it is in itself, why could not they measure it in itself? The dispute whether the force of a body in motion be as its velocity, or the square of its velocity; this dispute, I say, needed not be decided by comparing its effects in equal or unequal times; but by a direct mensuration and comparison.

As to the frequent use of the words, Force, Power, Energy, &c. which every where occur in common conversation, as well as in philosophy; that is no proof, that we are acquainted, in any instan e, with the connecting principle between cause and effect or can account ultimately for the production of one thing by another. These words, as commonly used, have very loose meanings annexed to them; and their ideas are very uncertain and confused. No animal can put external bodies in motion without the sentiment of a *nisus* or endeavour; and every animal has a sentiment or feeling from the stroke or blow of an external object, that is in motion. These sensations, which are merely animal, and from which we can *à priori* draw no inference, we are apt to transfer to inanimate objects, and to suppose, that they have some such feelings, whenever they transfer or receive motion. With regard to energies, which are exerted, without our annexing to them any idea of communicated motion, we consider only the constant experienced conjunction of the events; and as we *feel* a customary connexion between the ideas, we transfer that feeling to the objects; as nothing is more usual than to apply to external bodies every internal sensation, which they occasion.

[This note was added in Ed. F: which, however, reads in place of the second paragraph:—

A *Cause* is different from a *Sign*; as it implies Precedency and Contiguity in Time and Place, as well as cons ant Conjunction. A Sign is nothing but a correlative Effect from the same Cause.]

çıkarıldığı halde, ne bu sakıncayı giderebiliriz, ne de nedenin etkisi ile bağlantısını sağlayan o belirli özelliğini ortaya çıkarabilecek daha yetkin herhangi bir tanıma ulaşabiliriz. Bu bağlantı hakkında hiçbir ideamız yoktur; bunu kavramağa çalışsak da, bulmak istediğimizin ne olduğu hakkında bile herhangi bir açık seçik kavrayışımız yoktur. Söz gelişi diyoruz ki, şu telin titreşimi bu belirli sesin nedenidir. Bu olumlamayla ne kastediyoruz? Ya, bu titreşimi bu ses izliyor ve bütün benzer titreşimleri benzer sesler izledi demek istiyoruz; ya da, bu titreşimi bu ses izliyor ve birinin belirmesiyle zihin duyulardan önce davranarak hemen ötekinin ideasını oluşturur. Neden-etki ilişkisini bu iki ışık altında ele alabiliriz; bunların ötesinde ise bu ilişkinin bizde hiçbir ideası yoktur.[1]

Bu bölümdeki akılyürütmeleri özetlersek: Her idea kendisinden önce gelen bir izlenim ya da duygudan kopya edilir ve herhangi bir izlenim bulamadığımız yerde, emin olabiliriz ki, hiçbir idea da yoktur. Cisim ya da zihinlerin işleyişlerinin her türlü tek durumunda,

[1] Bu açımlama ve tanımlara göre, güç ideası da neden ideası kadar görelidir ve her ikisi bir etkiye, ya da birincisi ile sürekli birarada olan bir başka olaya dayanır. Bir objenin, etkisinin derece ya da miktarını saptayan ve belirleyen bilinmeyen özelliğini düşünürsek, buna o objenin gücü deriz. Ve dolayısıyle, etki bütün filozoflarca gücün ölçüsü kabul edilir. Fakat eğer filozoflarda gücün kendisinden çıkma bir ideası olsaydı, niye bu asıl gücü ölçmesinlerdi? Hareket halinde bulunan bir cismin kuvvetinin hızı kadar mı, yoksa hızının karesi kadar mı olduğu tartışması, o zaman, etkilerini eşit ve eşit olmayan sürelerde karşılaştırarak değil, doğrudan doğruya ölçmek ve karşılaştırmakla karara bağlanabilirdi.

Kuvvet, güç, erke v.b. kelimelerin felsefede olduğu kadar günlük konuşmalarda da sık sık kullanılmasına gelince; bu herhangi bir durumda neden ve etki arasındaki bağlayıcı ilkeyi tanıdığımızın ya da bir şeyin bir başkasını ortaya çıkarmasını temelden açıklayabileceğimizin ispatı değildir. Bu kelimeler günlük kullanılışlarıyle, çok gevşek anlamlarla yüklüdürler; ideaları da çok belirsiz ve karışıktır. Hiçbir canlı, nesneleri, bir nisus ya da çaba duygusu edinmeksizin hareket ettiremez ve harekette olan her nesnenin sürtünmesi ya da çarpışmasından bir duygu ya da his edinir. Sadece canlılıkla ilgili bulunan ve kendisinden a priori hiçbir çıkarım yapılamayacak olan bu duyumları, cansız nesnelere atfetmeğe ve onların da hareket iletikleri veya aldıkları zaman böyle duyguları olacağını kurmağa yatkınızdır. Kendilerine herhangi bir iletilmiş hareket ideası yüklenmeden kullanılan erkelere gelince; burada sadece olayların, sürekli tecrübesi edinilen biraradalıklarını görürüz ve idealar arasında alışılmış bir bağlantı duyduğumuz için, meydana getirdikleri her iç duyguyu dış cisimlere atfetmek dünyanın en olağan şeyi olduğuna göre bu duyguyu objelere aktarırız. [Bu not metne F basımında eklenmiştir. Ancak bu basımda notun ikinci paragrafı yerine şu parça vardır: Neden, işaretten şu bakımdan farklıdır ki, sürekli biraradalığa ek olarak zaman ve yerde, öncelik ve birliktelik belirtir. İşaret, aynı nedenin bağlılaşık bir etkisinden başka bir şey değildir.]

duces any impression, nor consequently can suggest any idea, of power or necessary connexion. But when many uniform instances appear, and the same object is always followed by the same event; we then begin to entertain the notion of cause and connexion. We then *feel* a new sentiment or impression, to wit, a customary connexion in the thought or imagination between one object and its usual attendant; and this sentiment is the original of that idea which we seek for. For as this idea arises from a number of similar instances, and not from any single instance; it must arise from that circumstance, in which the number of instances differ from every individual instance. But this customary connexion or transition of the imagination is the only circumstance, in which they differ. In every other particular they are alike. The first instance which we saw of motion, communicated by the shock of two billiard-balls (to return to this obvious illustration) is exactly similar to any instance that may, at present, occur to us; except only, that we could not, at first, *infer* one event from the other; which we are enabled to do at present, after so long a course of uniform experience. I know not, whether the reader will readily apprehend this reasoning. I am afraid, that, should I multiply words about it, or throw it into a greater variety of lights, it would only become more obscure and intricate. In all abstract reasonings, there is one point of view, which, if we can happily hit, we shall go farther towards illustrating the subject, than by all the eloquence and copious expression in the world. This point of view we should endeavour to reach, and reserve the flowers of rhetoric for subjects which are more adapted to them.

SECTION VIII.—*Of Liberty and Necessity.*

PART I.

IT might reasonably be expected, in questions, which have been canvassed and disputed with great eagerness, since the first origin of science and philosophy, that the meaning of all the terms, at least, should have been agreed upon among the disputants; and our enquiries, in the course of two thousand years, been able to pass from words to the true and real subject of the controversy. For how easy may it seem

güç ya da zorunlu bağlantının herhangi bir izlenimini yaratacak bir şey yoktur; dolayısıyle tek durumlar böyle bir idea veremez. Ama birörnek birçok durum ortaya çıkınca ve aynı objeyi her zaman aynı olay izleyince, neden ve bağlantı kavramına yer vermeğe başlarız. O zaman, yeni bir duygu ya da izlenim d u y a r ı z; bu, düşünce ya da hayalgücünde, bir obje ile alışılmış izleyicisi arasında bir alışılmış bağlantıdır, bu duygu da aradığımız ideanın kaynağıdır. Çünkü bu idea herhangi bir tek durumdan değil de birkaç benzer durumdan çıktığına göre, bu birkaç durumun o bir tek durumdan farkını meydana getiren özellikten doğmuş olması gerekir. Oysa farkı meydana getiren, sadece bu alışılmış bağlantı ya da hayalgücünün yaptığı bu geçiştir. Başka her bakımdan benzerdirler. Anlaşılması kolay örneğimize dönersek: İlk bilardo topunun çarpışmasıyle hareketin iletildiğini gördüğümüz her durum, şimdi aklımıza gelebilecek herhangi bir durumla tamı tamına benzerdir; şu farkla ki, başlangıçta olaylardan birini diğerinden ç ı k a r s a y a m a z d ı k; oysa şimdi, bu kadar uzun bir birörnek tecrübe yolunun sonunda, bunu yapabiliyoruz. Bilmiyorum, okur bu akılyürütmeyi rahatlıkla kavrıyor mu? Bu konuda daha fazla konuşur veya konuyu daha çeşitli ışıklar altında gösterirsem, korkarım bu, onu daha belirsiz ve karmaşık bir hale getirmekten başka bir işe yaramayacak. Her türlü soyut akılyürütmede, bir bakış açısı vardır ki, onu bir yakalıyabilirsek, konunun açıklıkla ortaya konması yolunda bu bakış açısı ile ulaşacağımız yere, dünyanın bütün alımlı sözleri ve zengin ifadeleri bizi ulaştıramaz. Biz, söz ustalığının çiçeklerini, daha uygun düşecekleri konulara bırakalım da, bu bakış açısına varmağa uğraşalım.

VIII. BÖLÜM — **Hürriyet ve Zorunluluk Üzerine**

I. PARÇA

Bilim ve felsefenin başlangıcından beri büyük hevesle incelenmiş ve tartışılmış sorularda, tartışanların hiç olmazsa terimlerin anlamları üzerinde anlaşmaya varmış olmaları ve soruşturmalarımızın iki bin yıllık süre içinde, kelimelerden anlaşmazlığın hakiki ve gerçek konusuna geçmeleri haklı olarak beklenirdi Çünkü akıl-

SECT. VIII. PART I.

to give exact definitions of the terms employed in reasoning, and make these definitions, not the mere sound of words, the object of future scrutiny and examination? But if we consider the matter more narrowly, we shall be apt to draw a quite opposite conclusion. From this circumstance alone, that a controversy has been long kept on foot, and remains still undecided, we may presume, that there is some ambiguity in the expression, and that the disputants affix different ideas to the terms employed in the controversy. For as the faculties of the mind are supposed to be naturally alike in every individual; otherwise nothing could be more fruitless than to reason or dispute together; it were impossible, if men affix the same ideas to their terms, that they could so long form different opinions of the same subject; especially when they communicate their views, and each party turn themselves on all sides, in search of arguments, which may give them the victory over their antagonists. It is true; if men attempt the discussion of questions, which lie entirely beyond the reach of human capacity, such as those concerning the origin of worlds, or the œconomy of the intellectual system or region of spirits, they may long beat the air in their fruitless contests, and never arrive at any determinate conclusion. But if the question regard any subject of common life and experience; nothing, one would think, could preserve the dispute so long undecided, but some ambiguous expressions, which keep the antagonists still at a distance, and hinder them from grappling with each other.

This has been the case in the long disputed question concerning liberty and necessity; and to so remarkable a degree, that, if I be not much mistaken, we shall find, that all mankind, both learned and ignorant, have always been of the same opinion with regard to this subject, and that a few intelligible definitions would immediately have put an end to the whole controversy. I own, that this dispute has been so much canvassed on all hands, and has led philosophers into such a labyrinth of obscure sophistry, that it is no wonder, if a sensible reader indulge his ease so far as to turn a deaf ear to the proposal of such a question, from which he can expect neither instruction nor entertainment. But the state of the argument here proposed may, perhaps, serve to renew his attention; as it has more novelty, promises at least some decision of the controversy, and will not much disturb his ease by any intricate or obscure reasoning.

yürütmede kullanılan terimlerin tam tanımlarını yapmak ve sonraki incelemelerimizde, kelimelerin sesleriyle yetinmeyerek bu tanımları obje edinmek pek zor görünmüyor herhalde. Oysa konuyu daha yakından ele alırsak, tam tersi bir sonuç çıkarmağa yöneliriz. Sadece bu durumdan, yani bir anlaşmazlığın uzun zaman sürüp gitmesi ve daha karara bağlanmamış olmasından, ifadelerin çokanlamlı olduğunu ve tartışmada kullanılan terimlere tartışmacıların farklı idealar yüklediklerini çıkarabiliriz. Çünkü zihin yetilerinin her bireyde doğal olarak aynı olduğu kabul edildiğine göre, —yoksa birlikte akılyürütmek ya da tartışmak, dünyanın en verimsiz işi olurdu— insanlar terimlerine aynı ideaları yükleselerdi, aynı konu üzerinde, bu kadar uzun zaman, özellikle görüşlerini birbirlerine iletirken ve her bir taraf hasımlarını alt edebilecek kanıtlamalar bulmak için aranmadık köşe bırakmazken, farklı kanılar oluşturmaları imkânsız olurdu. İnsanlar, dünyaların kökeni ya da intellektüel sistemin veya ruhlar alanının iç düzeni gibi insan yetilerinin tümüyle ötesinde kalan soruları konu edinmeğe çabalarlarsa, verimsiz tartışmalarla uzun zaman havanda su dövebilir ve hiçbir zaman belirli bir sonuca ulaşmayabilirler, doğru. Ama soru günlük hayat ve tecrübe ile ilgiliyse, sanırım, hasımları hâlâ birbirinden uzak tutan ve onları yakından hesaplaşmaktan alıkoyan çokanlamlı ifadelerden başka hiçbir şey tartışmayı böylesine uzun bir zaman karara bağlanmaksızın sürdüremez.

Durum, uzun zamandır tartışma konusu olan hürriyet ve zorunluluk sorusunda böyledir; o kadar ki, pek fazla yanılmıyorsam, bilgin olsun cahil olsun, bütün insanların bu konu üzerinde hep aynı kanıyı paylaşageldikleri ve birkaç anlaşılabilir tanımın tartışmaya toptan son verebileceği ortaya çıkacaktır. Bu tartışma herkes tarafından o kadar evrilip çevrilmiş, filozofları öylesine kuytu sofistçe çıkınazlara sokmuştur ki, aklı başında bir okurun ne bir şeyler öğrenmeği ne de hoşça vakit geçirmeği bekleyebileceği böyle bir soru önerisine kulak asmamasına şaşmamak gerekir. Ancak tartışmanın burada sunulan biçimi, yeniliği olması, anlaşmazlığın hiç olmazsa bir şekilde karara bağlanmasını umdurması ve karmaşık veya belirsiz herhangi bir akılyürütme ile rahatını pek fazla bozmayacak biçimde ortaya konmuş olması bakımlarından, okurun ilgisini tazelemeğe yarayabilir belki de.

SECT. VIII. PART I.

I hope, therefore, to make it appear, that all men have ever agreed in the doctrine both of necessity and of liberty, according to any reasonable sense, which can be put on these terms; and that the whole controversy has hitherto turned merely upon words. We shall begin with examining the doctrine of necessity.

It is universally allowed, that matter, in all its operations, is actuated by a necessary force, and that every natural effect is so precisely determined by the energy of its cause, that no other effect, in such particular circumstances, could possibly have resulted from it. The degree and direction of every motion is, by the laws of nature, prescribed with such exactness, that a living creature may as soon arise from the shock of two bodies, as motion, in any other degree or direction than what is actually produced by it. Would we, therefore, form a just and precise idea of *necessity*, we must consider whence that idea arises, when we apply it to the operation of bodies.

It seems evident, that, if all the scenes of nature were continually shifted in such a manner, that no two events bore any resemblance to each other, but every object was entirely new, without any similitude to whatever had been seen before, we should never, in that case, have attained the least idea of necessity, or of a connexion among these objects. We might say, upon such a supposition, that one object or event has followed another; not that one was produced by the other. The relation of cause and effect must be utterly unknown to mankind. Inference and reasoning concerning the operations of nature would, from that moment, be at an end; and the memory and senses remain the only canals, by which the knowledge of any real existence could possibly have access to the mind. Our idea, therefore, of necessity and causation arises entirely from the uniformity, observable in the operations of nature; where similar objects are constantly conjoined together, and the mind is determined by custom to infer the one from the appearance of the other. These two circumstances form the whole of that necessity, which we ascribe to matter. Beyond the constant *conjunction* of similar objects, and the consequent *inference* from one to the other, we have no notion of any necessity, or connexion.

If it appear, therefore, that all mankind have ever allowed, without any doubt or hesitation, that these two circumstances

Öyleyse, şunu ortaya koymağı umuyorum: Bütün insanlar hem zorunluluk hem de hürriyet öğretisinde, bu terimlere yüklenebilecek akla yakın herhangi bir anlam bakımından, her zaman anlaşagelmişlerdir ve tüm anlaşmazlık şimdiye kadar sadece kelimeler etrafında dönmüştür. İşe, zorunluluk öğretisini incelemekle başlayacağız.

Evrensel olarak kabul edilir ki, madde, bütün işlemlerinde zorunlu bir kuvvet tarafından harekete getirilir ve her doğal etki, nedenin erkesi ile o kadar kesinlikle belirlenmiştir ki, o belirli şartlarda başka hiçbir etkinin ortaya çıkması mümkün olamaz. Her hareketin derece ve doğrultusu doğa kanunları tarafından öylesine dakik olarak belirlenmiştir ki, iki cismin çarpışması sonucu, bir canlı yaratığın ortaya çıkması ne kadar mümkünse, o çarpışmanın gerçekte doğurduğu hareketten farklı derece ve doğrultuda bir hareketin ortaya çıkması da o kadar mümkündür. Öyleyse, zorunluluğun doğru ve kesin bir ideasını oluşturmak istiyorsak, cisimlerin işlemlerine uygulandığında, bu ideanın nereden çıktığını görmemiz gerekir.

Açık görünüyor ki, doğanın bütün görünümleri hiçbir olay bir ikinci olaya benzerlik göstermeyecek, her nesne, daha önce görülenlere hiç benzemeksizin tümüyle yeni olacak şekilde sürekli değişseydi, bu durumda en ufak bir zorunluluk ya da nesneler arası bir bağlantı ideasına hiçbir zaman ulaşamazdık. Böyle bir doğa sayıltısı ile, bir nesne ya da olayın, bir başka nesne ya da olay tarafından doğurulduğunu değil, ancak bir başka nesne ya da olayın ardından geldiğini söyleyebilirdik. Neden-etki ilişkisinin insan soyunca hepten bilinmez olması gerekirdi. Doğanın işlemleri konusunda çıkarım ve akılyürütme o anda sona ererdi; bellek ve duyular herhangi bir gerçek varoluş hakkındaki bilginin zihne ulaşabileceği biricik yollar olarak kalırdı. Öyleyse zorunluluk ve nedenlilik ideamız, tümüyle, doğanın işlemlerinde gözlenen birörneklikten çıkmadır; burada, benzer nesneler sürekli olarak birarada bulunurlar ve alışkanlık, zihni bir objenin ortaya çıkmasından öbürünü çıkarsamağa belirler. Bu iki durum, maddeye atfettiğimiz zorunluluğun tümünü meydana getirir. Benzer nesnelerin sürekli *birarada lığı* ve dolayısıyle birinden öbürünün *çıkarsanması* ötesinde hiçbir zorunluluk ya da bağlantı kavramımız yoktur.

İmdi, bütün insanlar bu iki durumun insanların istemli eylemlerinde ve zihnin işlemlerinde de yer

SECT. VIII. PART I.

take place in the voluntary actions of men, and in the operations of mind; it must follow, that all mankind have ever agreed in the doctrine of necessity, and that they have hitherto disputed, merely for not understanding each other.

As to the first circumstance, the constant and regular conjunction of similar events; we may possibly satisfy ourselves by the following considerations. It is universally acknowledged, that there is a great uniformity among the actions of men, in all nations and ages, and that human nature remains still the same, in its principles and operations. The same motives always produce the same actions: The same events follow from the same causes. Ambition, avarice, self-love, vanity, friendship, generosity, public spirit; these passions, mixed in various degrees, and distributed through society, have been, from the beginning of the world, and still are, the source of all the actions and enterprizes, which have ever been observed among mankind. Would you know the sentiments, inclinations, and course of life of the GREEKS and ROMANS? Study well the temper and actions of the FRENCH and ENGLISH: You cannot be much mistaken in transferring to the former *most* of the observations, which you have made with regard to the latter. Mankind are so much the same, in all times and places, that history informs us of nothing new or strange in this particular. Its chief use is only to discover the constant and universal principles of human nature, by shewing men in all varieties of circumstances and situations, and furnishing us with materials, from which we may form our observations, and become acquainted with the regular springs of human action and behaviour. These records of wars, intrigues, factions, and revolutions, are so many collections of experiments, by which the politician or moral philosopher fixes the principles of his science; in the same manner as the physician or natural philosopher becomes acquainted with the nature of plants, minerals, and other external objects, by the experiments, which he forms concerning them. Nor are the earth, water, and other elements, examined by ARISTOTLE, and HIPPOCRATES, more like to those, which at present lie under our observation, than the men, described by POLYBIUS and TACITUS, are to those, who now govern the world.

Should a traveller, returning from a far country, bring us an account of men, wholly different from any, with whom we

aldığını hiçbir şüphe veya duraksama olmaksızın kabul etmişlerse; bundan, bütün insanların zorunluluk öğretisinde her zaman aynı kanıyı paylaştıkları ve şimdiye kadar sadece birbirlerini anlamadıkları için tartışıp durduklarının sonuç olarak çıkması gerekir.

İlk duruma, yani benzer olayların sürekli ve düzenli biraradalıklarına gelince, aşağıdaki düşüncelerle kendimizi tatmin etmemiz mümkün: Evrensel olarak kabul edilir ki, bütün uluslarda ve çağlarda insanların eylemleri arasında büyük bir birörneklik vardır ve insanın doğal yapısı, ilkeleri ve işlemlerinde hep aynı kalmıştır. Aynı güdüler her zaman aynı eylemleri ortaya çıkarır. Aynı olaylar aynı nedenlerden çıkar. İhtiras, para hırsı, özsevgisi, boş gurur, dostluk, eliaçıklık, kamu duygusu: bu tutkular, çeşitli derecelerde karışmış ve toplum içinde dağılmış olarak, dünyanın başlangıcından beri hâlâ, insan soyunda gözlenen bütün eylem ve girişimlerin kaynağı olmuştur. Eski Yunanlıların ve Romalıların duygularını, eğilimlerini ve hayat tarzlarını mı bilmek istiyorsunuz? Fransız ve İngilizlerin tutum ve eylemlerini iyice inceleyin: Bunlar üzerine yaptığınız gözlemlerin ç o ğ u n u, birincilere aktarmakla fazla hata yapmış olmazsınız. İnsanlar, bütün çağ ve bölgelerde o kadar aynıdır ki, tarih bu konuda hiç yeni ya da garip bir şey söylemez. Tarihin ana yararı, sadece insanları her şart ve durumda göstererek, insanın doğal yapısının sürekli ve evrensel ilkelerini ortaya çıkarmak ve bize, gözlemlerimizi biçimlendirmemiz ve insanın eylem ve davranışlarının değişmez kaynaklarını tanımamız için malzeme sağlamaktır. Bu, savaş, entrika, hizip çatışması ve ihtilâl kayıtları, siyasetçinin ya da moral filozofun biliminin ilkelerini saptamakta kullandığı deney derlemeleridir: nasıl ki fizikçi ya da doğa filozofu bitkiler, madenler ve öteki nesneler üzerinde oluşturduğu deneyler yoluyle bunları tanır. ARİSTOTELES'in ve HİPPOKRATES'in incelediği toprak, su ve öbür elementler bugün gözlemimiz altında bulunanlara ne kadar benziyorsa, POLYBİOS ve TACITUS'un tasvir ettiği insanlar da bugün dünyayı yöneten insanlara o kadar benzer.

Uzak bir ülkeden dönen bir gezgin, bize, tanış olduğumuz insanlardan tümüyle farklı insanlar —para

SECT. VIII. PART I.

were ever acquainted; men, who were entirely divested of avarice, ambition, or revenge; who knew no pleasure but friendship, generosity, and public spirit; we should immediately, from these circumstances, detect the falsehood, and prove him a liar, with the same certainty as if he had stuffed his narration with stories of centaurs and dragons, miracles and prodigies. And if we would explode any forgery in history, we cannot make use of a more convincing argument, than to prove, that the actions, ascribed to any person, are directly contrary to the course of nature, and that no human motives, in such circumstances, could ever induce him to such a conduct. The veracity of QUINTUS CURTIUS is as much to be suspected, when he describes the supernatural courage of ALEXANDER, by which he was hurried on singly to attack multitudes, as when he describes his supernatural force and activity, by which he was able to resist them. So readily and universally do we acknowledge a uniformity in human motives and actions as well as in the operations of body.

Hence likewise the benefit of that experience, acquired by long life and a variety of business and company, in order to instruct us in the principles of human nature, and regulate our future conduct, as well as speculation. By means of this guide, we mount up to the knowledge of men's inclinations and motives, from their actions, expressions, and even gestures; and again, descend to the interpretation of their actions from our knowledge of their motives and inclinations. The general observations, treasured up by a course of experience, give us the clue of human nature, and teach us to unravel all its intricacies. Pretexts and appearances no longer deceive us. Public declarations pass for the specious colouring of a cause. And though virtue and honour be allowed their proper weight and authority, that perfect disinterestedness, so often pretended to, is never expected in multitudes and parties; seldom in their leaders; and scarcely even in individuals of any rank or station. But were there no uniformity in human actions, and were every experiment, which we could form of this kind, irregular and anomalous, it were impossible to collect any general observations concerning mankind; and no experience, however accurately digested by reflection, would ever serve to any purpose. Why is the aged husbandman more skilful in his calling than the young beginner, but because there is a certain uniformity in

hırsı, ihtiras veya intikamdan tümüyle arınmış; dostluk, eliaçıklık ve kamu duygularından başka zevk bilmeyen insanlar— anlatsa, bu durumdan anlattığının doğru olmadığını sezer ve adamın yalancılığını yüzüne vururuz; tıpkı hikâyesini kentauros'lar ve ejderlerle, mucizeler ve harikalarla doldurmuş olsaydı yapacağımız gibi; aynı kesinlikle. Ve tarihte yapılan herhangi bir kalpazanlığı ortaya çıkarmak istiyorsak, kişilere atfedilen eylemlerin doğanın akışına doğrudan doğruya zıt olduğunu ve insan güdülerinden hiçbirinin, bu şartlarda kişileri böyle bir davranışa götüremeyeceğini ispat etmekten daha ikna edici bir kanıtlama kullanamayız. İSKENDER'in büyük kalabalıklara karşı tek başına saldırmasındaki doğaüstü cesareti anlatırken QUINTUS CURTIUS'un sözünün güvenirliğinden —en az, yine İSKENDER'in, saldırdığı kalabalığa karşı koymasındaki doğaüstü kuvvet ve etkinliğini anlatırken şüphe edildiği kadar— şüphe edilmesi gerekir. Bedenin işlemlerinde olduğu kadar insanın güdü ve eylemlerinde de birörnekliği böylesine rahatlıkla ve evrensel olarak kabul ederiz.

Çeşitli işlerde ve çeşitli insanlar arasında geçen uzun bir yaşamın kazandırdığı tecrübenin, bizi insanın doğal yapısının ilkeleri konusunda eğitmesindeki ve gelecekteki ölçüp biçmelerimizi olduğu kadar davranmamızı da düzenlemesindeki yararı da buradadır. Bu kılavuz sayesinde insanların eylemlerinden, yüz ifadelerinden ve hatta jestlerinden eğilim ve güdülerinin bilgisine çıkar ve yine eğilim ve güdüleri konusundaki bilgimizden, eylemlerinin yorumuna ineriz. Bir tecrübe sürecinin biriktirdiği genel gözlemler, bize insanın doğal yapısının ipucunu verir ve inceliklerini çözmeyi öğretir. Görünüş ve bahaneler bizi artık aldatmaz. Kamuoyuna yapılan açıklamalar bir davanın hoş görünüşle süslenmesi olarak anlaşılır. Ve erdeme, şerefe hak ettikleri ağırlık ve yetke tanınsa bile, bol bol sözü edilen şu eksiksiz çıkar gözetmezlik, yığınlardan ve partilerden hiçbir zaman beklenmez; bunların önderlerinden ise çok az beklenir; herhangi bir düzey ve durumdaki kişilerden bile ender olarak umulur. Oysa, insan eylemlerinde birörneklik hiç olmasaydı ve bu konuda oluşturabileceğimiz her deney düzensiz ve yasasız olsaydı, insan üzerine herhangi bir genel gözlem edinmek imkânsızlaşırdı ve düşünmeyle ne kadar inceden inceye sindirilmiş olursa olsun, hiçbir tecrübe bir işe yaramazdı. Yaşlı çiftçiyi uğraşısında genç çıraktan daha becerikli

SECT. VIII. PART I.

the operation of the sun, rain, and earth, towards the production of vegetables; and experience teaches the old practitioner the rules, by which this operation is governed and directed?

We must not, however, expect, that this uniformity of human actions should be carried to such a length, as that all men, in the same circumstances, will always act precisely in the same manner, without making any allowance for the diversity of characters, prejudices, and opinions. Such a uniformity in every particular, is found in no part of nature. On the contrary, from observing the variety of conduct in different men, we are enabled to form a greater variety of maxims, which still suppose a degree of uniformity and regularity.

Are the manners of men different in different ages and countries? We learn thence the great force of custom and education, which mould the human mind from its infancy, and form it into a fixed and established character. Is the behaviour and conduct of the one sex very unlike that of the other? It is thence we become acquainted with the different characters, which nature has impressed upon the sexes, and which she preserves with constancy and regularity. Are the actions of the same person much diversified in the different periods of his life, from infancy to old age? This affords room for many general observations concerning the gradual change of our sentiments and inclinations, and the different maxims, which prevail in the different ages of human creatures. Even the characters, which are peculiar to each individual, have a uniformity in their influence; otherwise our acquaintance with the persons and our observation of their conduct, could never teach us their dispositions, or serve to direct our behaviour with regard to them.

I grant it possible to find some actions, which seem to have no regular connexion with any known motives, and are exceptions to all the measures of conduct, which have ever been established for the government of men. But if we would willingly know, what judgment should be formed of such irregular and extraordinary actions; we may consider the sentiments, commonly entertained with regard to those irregular events, which appear in the course of nature, and the operations of external objects. All causes are not conjoined to their usual effects, with like uniformity. An artificer, who

kılan, güneşin, yağmurun ve toprağın sebzeleri üretmesi işleminde belirli bir birörnekliğin bulunması ve tecrübenin yaşlı uygulayıcıya bu işlemi yöneten ve yönelten kuralları öğretmiş olmasından başka nedir?

Ancak, insan eylemlerindeki bu birörnekliği, karakter, önyargı ve kanı farklılıklarına yer vermeksizin, bütün insanların aynı durumlarda tamı tamına aynı şekilde hareket etmelerini bekleyecek kadar ileri götürmemeliyiz. Böylesine her bakımdan birörneklik, doğanın hiçbir yerinde yoktur. Tam tersine, farklı insanlardaki davranış çeşitliliğini gözlemekle, yine de bir derece birörneklik ve düzenlik varsayan daha çeşitli kurallar oluşturmamız mümkün hale gelir.

Başka başka çağ ve ülkelerde insanların davranma tarzları değişik mi olur? Buradan, insan zihnini çocukluktan başlayarak kalıba sokan, saptanmış ve yerleşmiş bir kişilik biçimini veren törelerin ve eğitimin büyük gücünü öğreniriz. Kadınların hareket ve davranışları erkeklerinkinden çok değişik mi? Doğanın iki cinse damgasını bastığı, sürekli ve düzenli olarak koruduğu farklı karakterleri buradan öğreniriz. Aynı kişinin hareketleri, çocukluktan ihtiyarlığa kadar yaşamın başka başka dönemlerinde çok değişiklik gösterir mi? Bu, duygu ve eğilimlerimizin yavaş yavaş değişmeleri hakkında ve insanlara başka başka çağlarında hakim olan farklı kurallar hakkında birçok genel gözleme imkân verir. Her bireyin kendine özgü olan kişiliği bile etkilemelerinde birörneklik gösterir: böyle olmasaydı, kişileri tanımamız ve davranışlarını gözlememiz bize eğilimlerini öğretmez ve onlarla ilgili davranışlarımıza yön vermeğe hiçbir zaman yaramazdı.

Hiçbir bilinen güdüyle düzenli bağlantısı yokmuş gibi görünen ve insanların yönetilmesi için konulmuş bütün davranış ölçülerinin dışında kalan eylemler bulmanın mümkün olduğunu kabul ediyorum. Fakat böyle düzensiz ve olağanüstü eylemler için nasıl bir yargıya varılması gerektiğini bilmek istiyorsak, doğanın akışında ve nesnelerin işlemlerinde görünen düzensiz olaylar konusunda beslenegelmiş duyguları düşünebiliriz. Bütün nedenler alışılmış etkilerine aynı birörneklikle bağlı değildir. Yalnızca cansız maddeyle iş gören bir zanaatçı,

SECT VIII. PART I.

handles only dead matter, may be disappointed of his aim, as well as the politician, who directs the conduct of sensible and intelligent agents.

The vulgar, who take things according to their first appearance, attribute the uncertainty of events to such an uncertainty in the causes as makes the latter often fail of their usual influence; though they meet with no impediment in their operation. But philosophers, observing, that, almost in every part of nature, there is contained a vast variety of springs and principles, which are hid, by reason of their minuteness or remoteness, find, that it is at least possible the contrariety of events may not proceed from any contingency in the cause, but from the secret operation of contrary causes. This possibility is converted into certainty by farther observation; when they remark, that, upon an exact scrutiny, a contrariety of effects always betrays a contrariety of causes, and proceeds from their mutual opposition. A peasant can give no better reason for the stopping of any clock or watch than to say that it does not commonly go right: But an artist easily perceives, that the same force in the spring or pendulum has always the same influence on the wheels; but fails of its usual effect, perhaps by reason of a grain of dust, which puts a stop to the whole movement. From the observation of several parallel instances, philosophers form a maxim, that the connexion between all causes and effects is equally necessary, and that its seeming uncertainty in some instances proceeds from the secret opposition of contrary causes.

Thus for instance, in the human body, when the usual symptoms of health or sickness disappoint our expectation; when medicines operate not with their wonted powers; when irregular events follow from any particular cause; the philosopher and physician are not surprized at the matter, nor are ever tempted to deny, in general, the necessity and uniformity of those principles, by which the animal œconomy is conducted. They know, that a human body is a mighty complicated machine: That many secret powers lurk in it, which are altogether beyond our comprehension: That to us it must often appear very uncertain in its operations: And that therefore the irregular events, which outwardly discover themselves, can be no proof, that the laws of nature are not observed with the greatest regularity in its internal operations and government.

duyulu ve akıllı yapıp-eden varlıkların davranmalarına yön veren bir siyasetçi kadar, hedefe ulaşmada hayal kırıklığına uğrayabilir.

Şeyleri ilk görünüşlerine göre ölçen avam, olayların kesinsizliğini bu olayların nedenlerindeki bir kesinsizliğe atfeder ve nedenlerin, işlemelerine bir şey engel olmadığı halde, bu kesinsizlikten dolayı etkilemelerinde başarısız kaldıklarını sanır. Oysa filozoflar, doğanın hemen her yanında, küçüklükleri ve uzaklıklarından ötürü saklı duran çok çeşitli kaynak ve ilkeler bulunduğunu gözleyerek, olayların karşıtlığının nedendeki herhangi bir rastgelelikten değil, bu nedene karşıt başka nedenlerin gizli işlemlerinden çıkmasının, hiç değilse mümkün olabileceğini görürler. Daha ileri gözlemlerle ve tam bir inceleme ile, bir etki karşıtlığının her zaman bir nedenler karşıtlığına işaret ettiğini ve nedenlerin karşılıklı çatışmalarından çıktığını gördükleri zaman, bu imkân kesinliğe dönüşür. Bir köylü bir saatın durması karşısında «genellikle iyi işlemez» der ve bundan öte bir sebep gösteremez: Oysa bir saatçı kolaylıkla görür ki, zemberek ya da sarkaçtaki aynı kuvvet, dişliler üzerinde her zaman aynı etkilemeyi gösterir, fakat, belki de, bütün hareketi durduran bir toz tanesi yüzünden alışılmış etkisinde başarısız kalmıştır. Filozoflar, birkaç paralel durumun gözleminden, bütün neden ve etkiler arasındaki bağlantının aynı derecede zorunlu olduğu ve bazı durumlarda bu bağlantının görünüşteki belirsizliğinin karşıt nedenlerin gizli çatışmasından çıktığı kuralını oluştururlar.

Böylece, sözgelişi insan gövdesinde alışılmış sağlık ya da hastalık belirtileri beklentilerimize uymadığı, ilâçlar alıştığımız güçleriyle işlemediği zaman, yani herhangi belirli bir nedeni düzensiz olaylar izlediği zaman, filozof ve hekim ne şaşkınlığa düşerler, ne de genel olarak canlı sistemin iç düzen ilkelerinin zorunluluk ve birörnekliğini yadsımağa kalkışırlar. Bilirler ki, insan gövdesi kocaman, karmaşık bir makinadır: İçinde, anlayışımızın tümüyle ötesinde olan, birçok gizli güç pusuda durur: İşlemleri bize çoğu zaman çok belirsiz görünür: Ve bu yüzden, dışarıda kendilerini gösteren düzensiz olaylar, onun iç işlemleri ve yönetilmesinde doğa kanunlarının en sıkı düzenlilikle gözetilmediğinin ispatı olamaz.

SECT. VIII. PART I.

The philosopher, if he be consistent, must apply the same reasoning to the actions and volitions of intelligent agents. The most irregular and unexpected resolutions of men may frequently be accounted for by those, who know every particular circumstance of their character and situation. A person of an obliging disposition gives a peevish answer: But he has the toothake, or has not dined. A stupid fellow discovers an uncommon alacrity in his carriage: But he has met with a sudden piece of good fortune. Or even when an action, as sometimes happens, cannot be particularly accounted for, either by the person himself or by others; we know, in general, that the characters of men are, to a certain degree, inconstant and irregular. This is, in a manner, the constant character of human nature; though it be applicable, in a more particular manner, to some persons, who have no fixed rule for their conduct, but proceed in a continued course of caprice and inconstancy. The internal principles and motives may operate in a uniform manner, notwithstanding these seeming irregularities; in the same manner as the winds, rain, clouds, and other variations of the weather are supposed to be governed by steady principles; though not easily discoverable by human sagacity and enquiry.

Thus it appears, not only that the conjunction between motives and voluntary actions is as regular and uniform, as that between the cause and effect in any part of nature; but also that this regular conjunction has been universally acknowledged among mankind, and has never been the subject of dispute, either in philosophy or common life. Now, as it is from past experience, that we draw all inferences concerning the future, and as we conclude, that objects will always be conjoined together, which we find to have always been conjoined; it may seem superfluous to prove, that this experienced uniformity in human actions is a[1] source, whence we draw *inferences* concerning them. But in order to throw the argument into a greater variety of lights, we shall also insist, though briefly, on this latter topic.

The mutual dependence of men is so great, in all societies, that scarce any human action is entirely compleat in itself, or is performed without some reference to the actions of others, which are requisite to make it answer fully the inten-

[1] [The source of all the *inferences*, which we form concerning them.—Editions E to P.]

Filozof, tutarlı olacaksa, aynı akılyürütmeyi akıllı yapıp-eden varlıkların eylem ve istemelerine de uygulamak zorundadır. İnsanların en düzensiz ve beklenmedik kararlarının hesabını, onların kişiliklerini ve içinde bulundukları durumun her özelliğini bilenler verebilir çoğunlukla. Rahat ve hoşgörülü bir kişi ters bir cevap verir: Dişi ağrıyordur ya da yemek yememiştir. Kafasızın biri olağandışı bir canlılık ve neşelilik havası içinde: Başına beklenmedik bir talih kuşu konmuştur. Veya bir eylemin hesabını, bazen olduğu gibi, ne kişinin kendisi ne de başkaları belirli bir biçimde veremediği zaman bile, biliriz ki, genel olarak insanların karakterleri, belirli bir dereceye kadar, oynak ve düzensizdir. Bu, bir bakıma, insanın doğal yapısının değişmez niteliğidir; her ne kadar, davranmalarında hiçbir saptanmış kuralı olmayan, sürekli bir hercailik ve oynaklık akışı içindeki bazı kişilere daha belirli bir şekilde uygulanabilse de. Görünüşte böyle düzensizlikler olsa da, iç ilkeler ve güdüler birörnek bir tarzda işleyebilir; nasıl ki rüzgârlar, yağmur, bulutlar ve hava durumundaki öteki değişmelerin, insan bilgeliği ve soruşturması ile kolay kolay açığa çıkarılamadıkları halde, dengeli ilkeler tarafından yönetildikleri kabul edilir.

İmdi, öyle görünüyor ki, güdüler ile istemli eylemlerin biraradalığı sadece doğanın herhangi bir yerindeki neden ile etki biraradalığı kadar düzenli ve birörnek olmakla kalmaz, aynı zamanda bu düzenli biraradalık insanlarca evrensel kabul görmüştür ve gerek felsefede gerek günlük hayatta hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır. Şimdi, gelecek hakkındaki bütün çıkarımlarımızı geçmiş tecrübeye dayanarak elde ettiğimize göre, ve her zaman birarada bulunmuş olduğunu gördüğümüz objelerin her zaman birarada olacağı sonucuna vardığımıza göre, insan eylemlerinde tecrübe edegeldiğimiz bu birörnekliğin[1] bu eylemler konusunda *çıkarımlar* elde ettiğimiz bir kaynak olduğunu ispat etmek, gereksiz görülebilir. Ancak kanıtlamaya daha çeşitli ışıklar tutmak için bu konu üzerinde, kısa da olsa duracağız.

Bütün toplumlarda insanların karşılıklı bağımlılığı o kadar çoktur ki, hemen hiçbir insan eylemi kendi içinde tam bir bütünlük taşımaz; ya da —eylemde bulunanın niyetini tam karşılayabilmesi için gerekli olan— başkalarının eylemleriyle bir bağlantısı olmak-

[1] E'den P'ye kadarki basımlarda: bu eylemler konusundaki bütün *çıkarımları* elde ettiğimiz kaynak.]

SECT. VIII. PART I.

tion of the agent. The poorest artificer, who labours alone, expects at least the protection of the magistrate, to ensure him the enjoyment of the fruits of his labour. He also expects, that, when he carries his goods to market, and offers them at a reasonable price, he shall find purchasers; and shall be able, by the money he acquires, to engage others to supply him with those commodities, which are requisite for his subsistence. In proportion as men extend their dealings, and render their intercourse with others more complicated, they always comprehend, in their schemes of life, a greater variety of voluntary actions, which they expect, from the proper motives, to co-operate with their own. In all these conclusions, they take their measures from past experience, in the same manner as in their reasonings concerning external objects; and firmly believe, that men, as well as all the elements, are to continue, in their operations, the same, that they have ever found them. A manufacturer reckons upon the labour of his servants, for the execution of any work, as much as upon the tools, which he employs, and would be equally surprized, were his expectations disappointed. In short, this experimental inference and reasoning concerning the actions of others enters so much into human life, that no man, while awake, is ever a moment without employing it. Have we not reason, therefore, to affirm, that all mankind have always agreed in the doctrine of necessity, according to the foregoing definition and explication of it?

Nor have philosophers ever entertained a different opinion from the people in this particular. For not to mention, that almost every action of their life supposes that opinion; there are even few of the speculative parts of learning, to which it is not essential. What would become of *history*, had we not a dependence on the veracity of the historian, according to the experience, which we have had of mankind? How could *politics* be a science, if laws and forms of government had not a uniform influence upon society? Where would be the foundation of *morals*, if particular characters had no certain or determinate power to produce particular sentiments, and if these sentiments had no constant operation on actions? And with what pretence could we employ our *criticism* upon any poet or polite author, if we could not pronounce the conduct and sentiments of his actors, either natural or unnatural, to such characters, and in such circumstances? It seems

sızın yapılmaz. Tek başına çalışan en yoksul zanaatçı, emeğinin karşılığını almak için, en azından yargıcın koruyuculuğunu bekler. Yine bekler ki, mallarını pazara götürüp uygun bir fiatla satışa çıkardığı zaman, alıcılar bulsun ve elde ettiği para ile, hayatını devam ettirmek için gerekli şeyleri başkalarından sağlayabilsin. İnsanlar alışverişlerini yaygınlaştırdığı ve başkaları ile olan ilişkilerini karmaşıklaştırdığı oranda, uygun güdülerden ötürü kendi eylemleri ile işbirliği yapmasını bekledikleri daha çok çeşit istemli eylemi hayatlarının çerçevesi içine sokarlar. Vardıkları bu sonuçlarda, ölçülerini hep geçmiş tecrübeden alırlar, tıpkı nesneler hakkındaki akılyürütmelerinde olduğu gibi: insanların da, bütün doğal öğeler gibi, işlemlerinde, her zaman, olduklarının aynı kalacaklarına sarsılmaz bir inanç beslerler. Bir imalatçı herhangi bir işin yapılmasında, kullandığı araç gereç kadar işçilerinin emeğine de güvenir ve beklentilerinde hayal kırıklığına uğrarsa aynı derecede şaşırır. Kısacası, başkalarının eylemleri hakkındaki bu deneysel çıkarım ve akılyürütme, insan hayatına o kadar girer ki, hiçbir insan, uyanık olduğu sürece, bunu kullanmaktan bir an geri duramaz. Öyleyse, yukarıda verilen tanım ve açımlamasına göre, bütün insanların zorunluluk öğretisinde her zaman anlaşmış olduklarını ileri sürmekte haklı değil miyiz?

Bu bakımdan filozoflar da hiçbir zaman halktan farklı bir kanı beslememişlerdir. Çünkü kendi hayatlarındaki hemen her eylemin bu kanıyı varsayması bir yana, öğrenmenin bu kanıyı gerektirmeyen teorik bölümleri bile çok azdır. Tarihçinin doğru sözlülüğüne, insanlar üzerine edindiğimiz tecrübeye dayanarak güvenmeseydik, t a r i h i n hali nice olurdu? Yasaların ve yönetim şekillerinin toplum üzerinde birörnek bir işlemesi olmasaydı, s i y a s e t nasıl olurdu da bir bilim durumuna gelebilirdi? Belirli insan özelliklerinin belirli duyguları ortaya çıkarmada kesin ya da belirlenmiş güçleri ve bu duyguların eylemler üzerinde sürekli bir işlemesi olmasaydı, a h l â k ı n temeli nerede kalırdı? Ve kahramanlarının davranış ve duygularının, böyle kişilikler için ve böyle şartlarda doğal olup olmadığı konusunda yargıya varamasaydık, hangi iddia ile bir şair ya da yazara e l e ş t i r i uygulayabilirdik? Öyleyse zorunluluk öğretisini ve güdülerden istemli

SECT. VIII. PART I.

almost impossible, therefore, to engage, either in science or action of any kind, without acknowledging the doctrine of necessity, and this *inference* from motives to voluntary actions; from characters to conduct.

And indeed, when we consider how aptly *natural* and *moral* evidence link together, and form only one chain of argument, we shall make no scruple to allow, that they are of the same nature, and derived from the same principles. A prisoner, who has neither money nor interest, discovers the impossibility of his escape, as well when he considers the obstinacy of the gaoler, as the walls and bars, with which he is surrounded; and, in all attempts for his freedom, chuses rather to work upon the stone and iron of the one, than upon the inflexible nature of the other. The same prisoner, when conducted to the scaffold, foresees his death as certainly from the constancy and fidelity of his guards, as from the operation of the ax or wheel. His mind runs along a certain train of ideas: The refusal of the soldiers to consent to his escape; the action of the executioner; the separation of the head and body; bleeding, convulsive motions, and death. Here is a connected chain of natural causes and voluntary actions; but the mind feels no difference between them, in passing from one link to another: Nor is it less certain of the future event than if it were connected with the objects present to the memory or senses, by a train of causes, cemented together by what we are pleased to call a *physical* necessity. The same experienced union has the same effect on the mind, whether the united objects be motives, volition, and actions; or figure and motion. We may change the names of things; but their nature and their operation on the understanding never change.

[1] Were a man, whom I know to be honest and opulent, and with whom I live in intimate friendship, to come into my house, where I am surrounded with my servants, I rest assured, that he is not to stab me before he leaves it, in order to rob me of my silver standish; and I no more suspect this event, than the falling of the house itself which is new, and solidly built and founded.—*But he may have been seized with a sudden and unknown frenzy.*—So may a sudden earthquake arise, and shake and tumble my house about my ears. I shall therefore change the suppositions. I shall say, that

[1] [This paragraph was added in Edition R.]

eylemlere, insan özelliklerinden de davranışa yapılan bu çıkarımı kabul etmeden, bilimle uğraşmak ya da herhangi cinsten bir eylemde bulunmak hemen hemen imkânsız görünüyor.

Gerçekten de, doğal ve moral delillerin ne kadar rahatlıkla birleştiklerini ve tek bir kanıtlama zinciri meydana getirdiklerini düşündüğümüzde, bu delillerin aynı yapıda ve aynı ilkelerden çıkma olduğunu teslim etmekte bir sakınca görmeyiz. Parasız ve kimsesiz bir mahkûm, kaçmasının imkânsızlığını, kendisini çevreleyen duvarlarla parmaklıklara olduğu kadar gardiyanının direngenliğine de bakarak anlar; özgürlüğüne ulaşma çabasında da, taş ve demir üzerinde işlemeyi, gardiyanın eğilip bükülme bilmezliği üzerinde işlemeğe yeğ tutar. Aynı mahkûm, darağacına götürülürken, ölümünün kesinliğini balta ya da çarkın işlemesinden olduğu kadar, muhafızlarının görevlerine bağlılığı ve sadıklığından da çıkarır. Zihni belirli bir idea zinciri boyunca yürür: Askerlerin kaçmasına göz-yummamaları, celladın işini yapması, başın gövdeden ayrılması, kanama, çarpınma ve ölüm. Bu zinciri, birbirine bağlanmış doğal nedenler ve istemli eylemler oluşturmaktadır; oysa zihin, bir bakladan bir baklaya geçerken, aralarında hiçbir fark duymaz ve gelecek olayı bellek ya da duyularda hazır objelere bağlayan nedenler, birbirlerine fiziksel zorunluluk demekten hoşlandığımız şeyle eklenmiş olsaydı, olayın meydana geleceğini daha kesin görmezdi. Tecrübesi edinilmiş aynı birleşmenin zihin üzerinde etkisi aynıdır; birleşen objeler ister güdü, isteme ve eylemler, ister görünür şekiller ve hareketler olsun. Şeylerin adlarını değiştirebiliriz; ama doğal yapıları ve anlama yetisi üzerindeki işlemleri hiçbir zaman değişmez.

[1] Dürüst ve varlıklı olduğunu bildiğim, yakın dostluğum olan bir adamın, hizmetkârlarımla çevrili olduğum evime geldiğinde, ayrılmadan önce gümüş kalemliğimi çalmak için beni bıçaklamayacağından eminim; yeni, sağlam yapılı, sağlam temelli evimin yıkılacağından ne kadar kuşkulanıyorsam, dostumun böyle bir şey yapacağından da ancak o kadar kuşkulanabilirim. Ne var ki, dostum ani ve bilinmez bir çılgınlığa kapılabilir. Aynı şekilde bir ani deprem olabilir ve evimi sallayıp başımıa yıkabilir. Oyleyse sayıltılarımı değiştireceğim. Diyeceğim ki, dostum elini

[1] [Bu paragraf metne R basımında eklenmiştir.]

SECT. VIII. PART I.

I know with certainty, that he is not to put his hand into the fire, and hold it there, till it be consumed: And this event, I think I can foretell with the same assurance, as that, if he throw himself out at the window, and meet with no obstruction, he will not remain a moment suspended in the air. No suspicion of an unknown frenzy can give the least possibility to the former event, which is so contrary to all the known principles of human nature. A man who at noon leaves his purse full of gold on the pavement at Charing-Cross, may as well expect that it will fly away like a feather, as that he will find it untouched an hour after. Above one half of human reasonings contain inferences of a similar nature, attended with more or less degrees of certainty, proportioned to our experience of the usual conduct of mankind in such particular situations.

I have frequently considered, what could possibly be the reason, why all mankind, though they have ever, without hesitation, acknowledged the doctrine of necessity, in their whole practice and reasoning, have yet discovered such a reluctance to acknowledge it in words, and have rather shewn a propensity, in all ages, to profess the contrary opinion. The matter, I think, may be accounted for, after the following manner. If we examine the operations of body, and the production of effects from their causes, we shall find, that all our faculties can never carry us farther in our knowledge of this relation, than barely to observe, that particular objects are *constantly conjoined* together, and that the mind is carried, by a *customary transition*, from the appearance of one to the belief of the other. But though this conclusion concerning human ignorance be the result of the strictest scrutiny of this subject, men still entertain a strong propensity to believe, that they penetrate farther into the powers of nature, and perceive something like a necessary connexion between the cause and the effect. When again they turn their reflections towards the operations of their own minds, and *feel* no such connexion of the motive and the action; they are thence apt to suppose, that there is a difference between the effects, which result from material force, and those which arise from thought and intelligence. But being once convinced, that we know nothing farther of causation of any kind, than merely the *constant conjunction* of objects, and the consequent *inference* of the mind from one to another,

ateşe sokup kül olana kadar alevlerin arasında tutmayacaktır: ve bu olayı sanırım, kendisini pencereden dışarı atarsa ve hiçbir engelle karşılaşmazsa, havada bir an bile durakalamayacağını söylememdeki güvenle önceden söyleyebilirim. İnsanın doğal yapısının bilinen bütün ilkelerine bu kadar aykırı düşen ilk olaya, bilinmez çılgınlık kuşkularının hiçbiri en ufak bir olanak sağlayamaz. Öğle vakti Charing-Cross'ta, kaldırıma altın dolu kesesini bırakan bir adam, kesesini bir saat sonra dokunulmamış bulmayı beklemektense, kuş gibi uçup gitmesini beklesin, daha iyi. İnsan akılyürütmelerinin yarısından çoğu, insanların belirli durumlardaki alışılmış davranışları konusundaki tecrübemizle orantılı olarak, az ya da çok kesinlik derecelerinde, buna benzer yapıda çıkarımlar kapsar.

Zorunluluk öğretisini bütün yapıp-etmelerinde ve akılyürütmelerinde, duraksamadan kabul ettikleri halde, bütün insanların bu öğretiyi sözlü olarak kabul etmekte gösterdikleri çekingenliğin ve tersine, bütün çağlarda karşıt bir kanı ileri sürme eğilimini göstermelerinin sebebi ne olabilir diye sık sık düşünmüşümdür. Sanırım, bu şöyle açıklanabilir: Cisim işlemlerini ve etkilerin nedenlerinden üremelerini incelersek, görürüz ki, yetilerimiz, bu ilişkinin bilgisini edinmekte, bizi, belirli nesnelerin *sürekli birarada* olmalarını ve zihnin *alışılmış bir geçişle* birinin belirmesinden ötekinin inancına geçişini gözlemekten öteye götüremez hiçbir zaman. Ancak, insan bilisizliği üzerine varılan bu sonuç, konunun en sıkı incelenmesinin gösterdiği bir şey olduğu halde, insanlar, yine de doğa güçlerinin daha da derinine indiklerine ve neden ile etki arasındaki zorunlu bağlantı gibi bir şeyi gördüklerine inanmağa kuvvetli bir eğilim gösterirler. Aynı şekilde, düşüncelerini kendi zihinlerinin işlemlerine çevirdikleri ve güdü ile eylem arasında böyle bir bağlantı *hissetmedikleri* zaman, maddesel gücün sonucu olan etkiler ile düşünce ve akıldan çıkan etkiler arasında bir fark varsayınağa yatkındırlar. Oysa her tür nedenlilik konusunda, objelerin *sürekli biraradalığından* ve dolayısıyle zihnin birinden öbürüne yaptığı *çıkarımdan* öte bir şey bilmediğimiz kanısına varınca ve

SECT. VIII. PART I.

and finding, that these two circumstances are universally allowed to have place in voluntary actions; we may be more easily led to own the same necessity common to all causes. And though this reasoning may contradict the systems of many philosophers, in ascribing necessity to the determinations of the will, we shall find, upon reflection, that they dissent from it in words only, not in their real sentiment. Necessity, according to the sense, in which it is here taken, has never yet been rejected, nor can ever, I think, be rejected by any philosopher. It may only, perhaps, be pretended, that the mind can perceive, in the operations of matter, some farther connexion between the cause and effect; and a connexion that has not place in the voluntary actions of intelligent beings. Now whether it be so or not, can only appear upon examination; and it is incumbent on these philosophers to make good their assertion, by defining or describing that necessity, and pointing it out to us in the operations of material causes.

It would seem, indeed, that men begin at the wrong end of this question concerning liberty and necessity, when they enter upon it by examining the faculties of the soul, the influence of the understanding, and the operations of the will. Let them first discuss a more simple question, namely, the operations of body and of brute unintelligent matter; and try whether they can there form any idea of causation and necessity, except that of a constant conjunction of objects, and subsequent inference of the mind from one to another. If these circumstances form, in reality, the whole of that necessity, which we conceive in matter, and if these circumstances be also universally acknowledged to take place in the operations of the mind, the dispute is at an end; at least, must be owned to be thenceforth merely verbal. But as long as we will rashly suppose, that we have some farther idea of necessity and causation in the operations of external objects; at the same time, that we can find nothing farther, in the voluntary actions of the mind; there is no possibility of bringing the question to any determinate issue, while we proceed upon so erroneous a supposition. The only method of undeceiving us, is, to mount up higher; to examine the narrow extent of science when applied to material causes; and to convince ourselves, that all we know of them, is, the constant conjunction and inference above mentioned. We

bu iki durumun istemli eylemlerde yer aldığının evrensel olarak teslim edildiğini görünce, aynı zorunluluğun bütün nedenlerde ortak olduğunu kolaylıkla kabul edebiliriz. Ve bu akılyürütme, istemin belirlenmelerinde zorunluluk gördüğü için, birçok filozofun sistemleriyle çelişse de, düşünürsek anlarız ki, bu filozofların zorunluluğa itirazları gerçek duygularıyle değil, sadece sözlerle oluyor. Zorunluluk, buradaki anlamıyle, herhangi bir filozof tarafından şimdiye kadar ne reddedilmiştir, ne de hiçbir zaman reddedilebilecektir sanırım. Belki zihnin, maddenin işlemlerinde neden ile etki arasında daha fazla bir bağlantı —akıl sahibi varlıkların istemli hareketlerinde yeri olmayan bir bağlantı— gördüğü ileri sürülebilir sadece. İmdi, bunun böyle olup olmadığı ancak inceleme sonucunda ortaya çıkabilir ve iddialarını haklı kılmak için, bu zorunluluğu tanımlamak ve tasvir etmek, bunu maddesel nedenlerin işlemlerinde bize göstermek bu filozoflara düşer.

Gerçekten, öyle görünüyor ki, insanlar ruhun yetisorusunu ters tarafından ele alıyorlar. İlk önce daha basit bir soruyu, yani cisimlerin ve kaba, akılsız maddenin işlemlerini ele alsınlar ve burada, nesnelerin sürekli biraradalıkları ve bundan dolayı zihnin birinden öbürüne yaptığı çıkarımdan başka herhangi bir nedenlilik ve zorunluluk ideası oluşturup oluşturamayacaklarına bir baksınlar. Maddede gördüğümüz zorunluluğun tümünü gerçekten bu durumlar oluşturuyorsa ve bu durumların aynı zamanda zihnin işlemlerinde de yer aldıkları evrensel olarak kabul ediliyorsa, işte o zaman tartışma sona ermiştir; hiç olmazsa, bundan sonra sadece lâfta kalacağı teslim edilmelidir. Ancak, nesnelerin işlemlerine ilişkin daha ileri bir zorunluluk ve nedenlilik ideasına sahip olduğumuzu ve aynı zamanda da zihnin istemli hareketlerinde daha ileri bir şey bulmadığımızı varsaymak düşüncesizliğini gösterdiğimiz sürece, böylesine hatalı bir sayıltıya dayanarak, soruyu herhangi bir belirgin sonuca bağlamanın imkânı yoktur. Hatamızı düzeltmenin tek yöntemi daha yukarı çıkmak; bilimin maddesel nedenlere uygulanışındaki dar sınırları incelemek ve maddesel nedenler konusunda bütün bildiğimizin, yukarıda sözü edilen sürekli biraradalık ve çıkarım olduğuna kendimizi inandırmaktır.

SECT. VIII. PART I.

may, perhaps, find, that it is with difficulty we are induced to fix such narrow limits to human understanding: But we can afterwards find no difficulty when we come to apply this doctrine to the actions of the will. For as it is evident, that these have a regular conjunction with motives and circumstances and characters, and as we always draw inferences from one to the other, we must be obliged to acknowledge in words, that necessity, which we have already avowed, in every deliberation of our lives, and in every step of our conduct and behaviour.[1]

But to proceed in this reconciling project with regard to the question of liberty and necessity; the most contentious question, of metaphysics, the most contentious science; it will not require many words to prove, that all mankind have ever agreed in the doctrine of liberty as well as in that of necessity, and that the whole dispute, in this respect also, has been hitherto merely verbal. For what is meant by liberty, when applied to voluntary actions? We cannot surely mean, that actions have so little connexion with motives, inclinations, and circumstances, that one does not

[1] The prevalence of the doctrine of liberty may be accounted for, from another cause, *viz.* a false sensation or seeming experience which we have, or may have, of liberty or indifference, in many of our actions. The necessity of any action, whether of matter or of mind, is not, properly speaking, a quality in the agent, but in any thinking or intelligent being, who may consider the action; and it consists chiefly in the determination of his thoughts to infer the existence of that action from some preceding objects; as liberty, when opposed to necessity, is nothing but the want of that determination, and a certain looseness or indifference, which we feel, in passing, or not passing, from the idea of one object to that of any succeeding one. Now we may observe, that, though, in *reflecting* on human actions, we seldom feel such a looseness or indifference, but are commonly able to infer them with considerable certainty from their motives, and from the dispositions of the agent; yet it frequently happens, that, in *performing* the actions themselves, we are sensible of something like it: And as all resembling objects are readily taken for each other, this has been employed as a demonstrative and even intuitive proof of human liberty. We feel, that our actions are subject to our will, on most occasions; and imagine we feel, that the will itself is subject to nothing, because, when by a denial of it we are provoked to try, we feel, that it moves easily every way, and produces an image of itself, (or a *Velleity*, as it is called in the schools) even on that side, on which it did not settle. This image, or faint motion, we persuade ourselves, could, at that time, have been compleated into the thing itself; because, should that be denied, we find, upon a second trial, that, at present, it can. We consider not, that the fantastical desire of shewing liberty, is here the motive of our actions. And it seems certain, that, however we may imagine we feel a liberty within ourselves, a spectator can commonly infer our actions from our motives and character; and even where he cannot, he concludes in general, that he might, were he perfectly acquainted with every circumstance of our situation and temper, and the most secret springs of our complexion and disposition. Now this is the very essence of necessity, according to the foregoing doctrine.

Belki de, insanın anlama yetisine bu kadar dar sınırlar saptamağı güçlükle kabul ederiz; ama sonradan, bu öğretiyi istemin hareketlerine uygulamakta hiçbir güçlük çekmeyebiliriz. Çünkü istemenin eylemleri ile güdüler, şartlar ve karakterler arasında düzenli bir biraradalık olduğuna göre ve her zaman, birinden öbürüne götüren çıkarımlar yaptığımıza göre, hayatımızın her kararında, tutum ve davranışlarımızın her adımında bağlı kaldığımız bu zorunluluğu sözlerle de kabul etmek zorunda kalırız.[1]

En tartışmalı bilim olan metafiziğin, en tartışmalı sorusu olan hürriyet ve zorunluluk sorusuna ilişkin bu uzlaştırıcı tasarımızı gerçekleştirmeğe devam edersek; zorunluluk öğretisinde olduğu gibi hürriyet öğretisinde de bütün insanların her zaman anlaşageldiklerini ve tüm tartışmanın, bu soruda da, bugüne kadar sadece sözel düzeyde kaldığını ispat etmek çok şey söylemeği gerektirmeyecek. İmdi, istemli eylemler söz konusu olduğunda, hürriyet denince ne anlaşılır? Eylemlerin güdüler, eğilimler ve o andaki şartlar ile, birinin belirli

[1] Hürriyet öğretisinin sürekliliğini koruması başka bir nedenle de açıklanabilir; bu da, birçok eylemlerimizde yer alan veya alabilen bir sahte hürriyet ya da kayıtsızlık duyumu veya bunun sözümona tecrübesidir. Maddesel olsun zihinsel olsun, herhangi bir hareketin zorunluluğu, aslında yapıp-edenin değil, bu harekete bakmak durumunda olabilecek düşünce ya da akıl sahibi varlığın niteliğidir; ve temelde, bu varlığın düşüncelerinin, bu hareketin varoluşunu daha önceki objelerden çıkarsamağa belirlenmiş olmasından başka bir şey değildir; nasıl ki hürriyet, zorunluluğun karşıtı olarak bu belirlenmenin eksikliğinden ve bir objenin ideasına geçmek ya da geçmemekte duyduğumuz belirli bir gevşeklik ya da kayıtsızlıktan başka bir şey değildir. Şimdi şunu gözleyebiliriz ki, insan eylemleri üzerinde *durup düşündüğümüzde*, böylesine bir gevşeklik ya da kayıtsızlığı ender olarak duyduğumuz; tersine, bu eylemleri, güdülerinden ve onları yapanın tutumundan genellikle hatırı sayılır bir kesinlikle çıkarsayabildiğimiz halde, sık sık öyle olur ki, bu eylemleri kendimiz *yaparken*, bu kayıtsızlığa benzer bir şey duyarız: Ve bütün benzer objeler rahatlıkla birbirlerinin yerine konduğundan, bu duygu insan hürriyetinin tanıtlayıcı ve hatta sezgisel bir ispatı olarak kullanılmıştır. Birçok durumda eylemlerimizin istemimize bağlı olduğunu duyarız, istemin kendisinin ise hiçbir şeye bağlı olmadığını duyduğumuzu hayal ederiz; çünkü bunu yadsıyarak bir denemeye giriştiğimizde, istemimizin her yana kolaylıkla gidebileceğini duyarız ve karar kılmadığı yerde bile kendisinin bir görüntüsünü (ya da okullarda denildiği gibi bir *Velleity*) meydana getirdiğini duyarız. Bu görüntünün ya da belli belirsiz hareketin, o anda, görüntüsü olduğu şeyin kendisi haline gelebileceğine kendimizi inandırırız; çünkü bu yadsınırsa, ikinci bir deneme ile gerçekten kendisi haline geldiğini buluruz. Hiç düşünmeyiz ki, burada eylemimizin güdüsü, garip bir hürriyet gösterisi yapmak arzusudur. Ve kesin görünüyor ki, biz içimizde bir hürriyet duyduğumuzu ne kadar hayal edersek edelim, bir seyirci eylemlerimizi güdülerimizden ve kişiliğimizden çoğu zaman çıkarsayabilir; çıkarsayamadığı zaman bile, «içinde olduğu ruh halinin bütün şartlarını, bütünlüğünün ve eğiliminin en gizli kaynaklarını eksiksizce tanısaydım, çıkarsayabilirdim» diye bir genel sonuca varır. İşte bu, yukarıdaki öğretiye göre, zorunluluğun tam neliğidir.]

SECT. VIII. PART I.

follow with a certain degree of uniformity from the other, and that one affords no inference by which we can conclude the existence of the other. For these are plain and acknowledged matters of fact. By liberty, then, we can only mean *a power of acting or not acting, according to the determinations of the will*; that is, if we chuse to remain at rest, we may; if we chuse to move, we also may. Now this hypothetical liberty is universally allowed to belong to every one, who is not a prisoner and in chains. Here then is no subject of dispute.

Whatever definition we may give of liberty, we should be careful to observe two requisite circumstances; *first*, that it be consistent with plain matter of fact; *secondly*, that it be consistent with itself. If we observe these circumstances, and render our definition intelligible, I am persuaded that all mankind will be found of one opinion with regard to it.

It is universally allowed, that nothing exists without a cause of its existence, and that chance, when strictly examined, is a mere negative word, and means not any real power, which has any where, a being in nature. But it is pretended, that some causes are necessary, some not necessary. Here then is the advantage of definitions. Let any one *define* a cause, without comprehending, as a part of the definition, a *necessary connexion* with its effect; and let him shew distinctly the origin of the idea, expressed by the definition; and I shall readily give up the whole controversy. But if the foregoing explication of the matter be received, this must be absolutely impracticable. Had not objects a regular conjunction with each other, we should never have entertained any notion of cause and effect; and this regular conjunction produces that inference of the understanding, which is the only connexion, that we can have any comprehension of. Whoever attempts a definition of cause, exclusive of these circumstances, will be obliged, either to employ unintelligible terms, or such as are synonimous to the term, which he endeavours to define.[1] And if the definition above

[1] Thus, if a cause be defined, *that which produces any thing*; it is easy to observe, that *producing* is synonimous to *causing*. In like manner, if a cause be defined, *that by which anything exists*; this is liable to the same objection. For what is meant by these words, *by which*? Had it been said, that a cause is *that* after which *anything constantly exists*; we should have understood the terms. For this is, indeed, all we know of the matter. And this constancy forms the very essence of necessity, nor have we any other idea of it.

bir birörneklik derecesinde öbürünü izlemeyecek ve biri öbürünün varoluşu üzerine sonuç çıkarmağa izin vermeyecek kadar küçük bir bağlantısı vardır demek istemiyoruz herhalde. Çünkü bunlar açık ve kabul edilmiş olgu sorunlarıdır. O zaman, hürriyetten, sadece istemin belirlemelerine göre eyleyip eylememe gücünü anlayabiliriz; yani hareketsiz durmayı seçersek hareketsiz durabiliriz, harekete geçmeyi seçersek, yine, harekete geçebiliriz. Şimdi, bu hipotetik hürriyetin hapiste zincire vurulu olmayan herkeste bulunduğu evrensel olarak kabul edilir. Burada, öyleyse, tartışacak bir şey yok.

Hürriyetin nasıl bir tanımını yaparsak yapalım, şu iki gerekli şartı gözetmeğe dikkat etmeliyiz: İlki, açık olgu sorunlarıyle tutarlı olması, ikincisi, kendisi ile tutarlı olması. Bu şartları gözetirsek ve tanımımızı anlaşılır kılarsak, eminim ki bütün insanların tek bir kanıda birleştikleri görülür.

Evrensel olarak kabul edilir ki, hiçbir şey, varoluşunun bir nedeni olmadıkça varolamaz ve rastlantı, dikkatle incelenirse, sadece olumsuz bir kelimedir; doğanın herhangi bir yerinde varlığı olan bir gerçek güce işaret etmez. Oysa bazı nedenlerin zorunlu olduğu, bazılarının ise zorunlu olmadığı iddia edilir. İşte burada, tanımların yararı söz konusu. Biri çıksın da nedeni öyle tanımlasın ki, neden ile etkisi arasındaki bir zorunlu bağlantı, tanımın bir parçası olarak içinde bulunmasın ve bu tanımla dile getirilen ideanın kaynağını açık seçik göstersin; bu yapılabilirse, ben hemen tartışmadan tamamıyle vazgeçerim. Ama konunun yukarıda ortaya konan açımlaması kabul edilirse, böyle bir tanımın yapılmasının hepten imkânsız olması gerekir. Nesnelerin düzenli bir biraradalıkları olmasaydı, hiçbir zaman bir neden ve etki kavramımız olmazdı ve bu düzenli biraradalık anlama yetisinin bu çıkarımını doğurur ki bu da, anlayabileceğimiz tek bağlantıdır. Kim bu şartları çerçevesinin dışında bırakan bir neden tanımı yapmağa girişirse, ya anlaşılmaz terimler ya da tanımlamağa çalıştığı terimle eşanlamlı terimler kullanmak zorunda kalır.[1] Ve yukarıdaki tanım kabul edilirse,

[1] Böylece, neden bir şey üreten şey olarak tanımlanırsa, üretmek ile neden olmak'ın eşanlamlı olduğunu görmek kolaydır. Aynı şekilde, neden, bir şeyin onunla varolduğu şey olarak tanımlanırsa bu da aynı itiraza açıktır. Çünkü onunla kelimesi ne anlama gelir? Neden, bir şeyin ondan sonra sürekli olarak varolduğu şey'dir denseydi, bu terimleri anlardık; çünkü gerçekten, konu üzerine tüm bildiğimiz budur. Ve bu süreklilik, zorunluluğun tam neliğini oluşturur, onun hakkında başka bir ideamız da yoktur

SECT. VIII. PART I.

mentioned be admitted; liberty, when opposed to necessity, not to constraint, is the same thing with chance; which is universally allowed to have no existence.

PART II.

There is no method of reasoning more common, and yet none more blameable, than, in philosophical disputes, to endeavour the refutation of any hypothesis, by a pretence of its dangerous consequences to religion and morality. When any opinion leads to absurdities, it is certainly false; but it is not certain that an opinion is false, because it is of dangerous consequence. Such topics, therefore, ought entirely to be forborne; as serving nothing to the discovery of truth, but only to make the person of an antagonist odious. This I observe in general, without pretending to draw any advantage from it. I frankly submit to an examination of this kind, and shall venture to affirm, that the doctrines, both of necessity and of liberty, as above explained, are not only consistent with [1] morality, but are absolutely essential to its support.

Necessity may be defined two ways, conformably to the two definitions of *cause*, of which it makes an essential part. It consists either in the constant conjunction of like objects, or in the inference of the understanding from one object to another. Now necessity, in both these senses, (which, indeed, are, at bottom, the same) has universally, though tacitly, in the schools, in the pulpit, and in common life, been allowed to belong to the will of man; and no one has ever pretended to deny, that we can draw inferences concerning human actions, and that those inferences are founded on the experienced union of like actions, with like motives, inclinations, and circumstances. The only particular, in which any one can differ, is, that either, perhaps, he will refuse to give the name of necessity to this property of human actions: But as long as the meaning is understood, I hope the word can do no harm: Or that he will maintain it possible to discover something farther in the operations of matter. But this, it must be acknowledged, can be of no consequence to morality or religion, whatever it may be to natural philosophy or metaphysics. We may here be mistaken in asserting, that

[1] [Morality and religion: Editions E to Q.]

hürriyet, zorlamanın değil, zorunluluğun karşıtı olarak, raslantıyla aynı şeydir ki, raslantının da varolmadığı evrensel olarak kabul edilmiştir.

II. PARÇA

Felsefî tartışmalarda, din ve ahlâk için tehlikeli sonuçları olacağı iddiası ile bir hipotezin yanlışlığını ispat etmeğe çalışmak kadar yaygın, yaygın olduğu ölçüde de kınanacak bir akılyürütme yöntemi yoktur. Bir düşüncenin saçma sonuçları varsa, kesinlikle yanlıştır: ama tehlikeli sonuçları var diye, yanlışlığı kesinlik kazanmaz. Öyleyse, hakikatin ortaya çıkarılmasında, bu türlü konulardan, tartışılan kişiyi çekilmez yapmağa yaramaktan başka hiçbir yararı olmayan konular olarak, tümüyle uzak durulmalıdır. Bundan kendi hesabıma bir şey elde etmek isteğinde değilim; sadece genel bir gözlem olarak belirtiyorum. Böyle bir sınamaya açıklıkla giriyorum; ortaya koymağa çalışacağım ki, hem zorunluluk hem de hürriyet öğretileri, yukarıda açıklandıkları şekliyle, sadece [1]ahlâkla tutarlı olmakla kalmazlar; aynı zamanda onun ayakta tutulmasında vazgeçilmez öğretilerdir.

Zorunluluk, gerekli bir parçası olduğu n e d e n i n iki tanımına uygun olarak, iki yoldan tanımlanabilir. Ya benzer nesnelerin sürekli biraradalığından ya da anlama yetisinin bir objeden öbürüne yaptığı çıkarımdan meydana gelir. İmdi, her iki anlamda da (doğrusunu isterseniz temelde aynıdır bunlar) zorunluluğun insan isteminde yer aldığı, açıkça dile getirilmese de, evrensel olarak okullarda, kilisede ve günlük hayatta kabul edilmiştir; ve hiç kimse hiçbir zaman, insan eylemleri konusunda çıkarımlarda bulunabileceğimizi ve bu çıkarımların da benzer güdüler, eğilimler ve şartlarla benzer eylemlerin tecrübe edilmiş birleşmesine dayandığını yadsımağa kalkışmadı. Herhangi bir kimsenin buna katılmayabileceği tek yan, ya insan eylemlerinin bu özelliğine zorunluluk adını vermeği belki reddetmek —ama anlam anlaşıldıktan sonra, sanırım kelime birşey değiştirmez—; ya da maddenin işlemlerinde daha öte bir şeyin ortaya çıkarılabileceğini ileri sürmek olabilir. Oysa kabul edilmesi gerekir ki, bu, doğa felsefesi ve metafizik için nasıl bir sonuç doğurursa doğursun, ahlâk ya da dine dokunan hiçbir yanı olamaz. Burada,

[1] [E'den Q'ya kadarkı basımlarda : ahlâk ve dinle]

SECT. VIII. PART II.

there is no idea of any other necessity or connexion in the actions of body: But surely we ascribe nothing to the actions of the mind, but what every one does, and must readily allow of. We change no circumstance in the received orthodox system with regard to the will, but only in that with regard to material objects and causes. Nothing therefore can be more innocent, at least, than this doctrine.

All laws being founded on rewards and punishments, it is supposed as a fundamental principle, that these motives have a regular and uniform influence on the mind, and both produce the good and prevent the evil actions. We may give to this influence what name we please; but, as it is usually conjoined with the action, it must be esteemed a *cause*, and be looked upon as an instance of that necessity, which we would here establish.

The only proper object of hatred or vengeance, is a person or creature, endowed with thought and consciousness; and when any criminal or injurious actions excite that passion, it is only by their relation to the person, or connexion with him. Actions are, by their very nature, temporary and perishing; and where they proceed not from some *cause* in the character and disposition of the person who performed them, they can neither redound to his honour, if good; nor infamy, if evil. The actions themselves may be blameable; they may be contrary to all the rules of morality and religion: But the person is not answerable for them; and as they proceeded from nothing in him, that is durable and constant, and leave nothing of that nature behind them, it is impossible he can, upon their account, become the object of punishment or vengeance. According to the principle, therefore, which denies necessity, and consequently causes, a man is as pure and untainted, after having committed the most horrid crime, as at the first moment of his birth, nor is his character any wise concerned in his actions; since they are not derived from it, and the wickedness of the one can never be used as a proof of the depravity of the other.

Men are not blamed for such actions, as they perform ignorantly and casually, whatever may be the consequences. Why? but because the principles of these actions are only momentary, and terminate in them alone. Men are less blamed for such actions as they perform hastily and unpremeditately, than for such as proceed from deliberation. For

cisim hareketlerinde herhangi başka bir zorunluluk ya da bağlantı ideası olmadığını ileri sürmekle hata ediyor olabiliriz; ama herhalde, zihnin hareketlerine herkesin atfettiğinden ve kolaylıkla kabul etmesi gerekenden başka birşey atfetmiyoruz. Doğru yol olarak kabul göregelmiş sistemde istem bakımından değil, sadece maddesel objeler ve nedenler bakımından bazı şartları değiştiriyoruz. Öyleyse hiçbir şey, bu öğretiden hiç değilse daha masum olamaz.

Bütün yasalar ödüller ve cezalar üzerine kurulu olduğuna göre, bu güdülerin zihin üzerinde düzenli ve birörnek bir etkilemede bulunduğu, her ikisinin de iyi eylemleri ortaya çıkardığı ve kötü eylemleri önlediği, bir temel ilke olarak kabul edilmiştir. Bu etkilemeye istediğimiz adı takalım; genellikle eylemle birarada bulunduğuna göre, bir n e d e n sayılması ve burada ortaya koymağa çalıştığımız zorunluluğun bir örneği olarak görülmesi gerekir.

Nefret veya öç almanın tek uygun objesi, düşünce ve bilinçle donatılmış bir kişi veya yaratıktır; ve suç teşkil eden ya da zarar veren eylemlerin bu tutkuyu uyandırması, sadece kişi ilişkisi ya da onunla bağlantısı yoluyle olur. Eylemler, doğal yapıları gereği, gelip geçicidirler ve yok olurlar; onları yapan kişinin karakter ve eğilimindeki bir n e d e n den çıkmadıkları sürece, ne iyi iseler o kişinin şerefine birşey ekleyebilirler, ne de kötü iseler şerefsizliğine. Eylemlerin kendileri kınanabilir; bütün ahlâk ve din kurallarına aytkırı olabilir: ama kişi, eylemlerinden sorumlu değildir; ve kişide sürekli ve değişmez bir şeyden çıkmadıklarına ve arkalarında da böyle sürekli birşey bırakmadıklarına göre, kişi en korkunç suçu işledikten sonra bile, doğduğu andaki kadar saf ve lekesizdir; ve karakteri de eylemleri ile herhangi bir biçimde ilgili değildir, çünkü eylemleri kişiliğinden çıkma değildir ve birinin kötülüğü ötekinin düşüklüğü için bir ispat olarak kullanılamaz.

İnsanlar, cahilce ve gelişigüzel yaptıkları eylemlerden ötürü, sonuçları ne olursa olsun, kınanmazlar. Niye? Çünkü bu eylemlerin ilkeleri anlıktır ve sadece bu eylemlerle sınırlıdır. İnsanların bir çırpıda ve önceden kurmadan yapıverdikleri eylemler, hesaplayarak yaptık-

SECT. VIII. PART II.

what reason? but because a hasty temper, though a constant cause or principle in the mind, operates only by intervals, and infects not the whole character. Again, repentance wipes off every crime, if attended with a reformation of life and manners. How is this to be accounted for? but by asserting, that actions render a person criminal, merely as they are proofs of criminal principles in the mind; and when, by an alteration of these principles, they cease to be just proofs, they likewise cease to be criminal. But, except upon the doctrine of necessity, they never were just proofs, and consequently never were criminal.

It will be equally easy to prove, and from the same arguments, that *liberty*, according to that definition above mentioned, in which all men agree, is also essential to morality, and that no human actions, where it is wanting, are susceptible of any moral qualities, or can be the objects either of approbation or dislike. For as actions are objects of our moral sentiment, so far only as they are indications of the internal character, passions, and affections; it is impossible that they can give rise either to praise or blame, where they proceed not from these principles, but are derived altogether from external violence.

I pretend not to have obviated or removed all objections to this theory, with regard to necessity and liberty. I can foresee other objections, derived from topics, which have not here been treated of. It may be said, for instance, that, if voluntary actions be subjected to the same laws of necessity with the operations of matter, there is a continued chain of necessary causes, pre-ordained and pre-determined, reaching from the original cause of all, to every single volition of every human creature. No contingency any where in the universe; no indifference; no liberty. While we act, we are, at the same time, acted upon. The ultimate Author of all our volitions is the Creator of the world, who first bestowed motion on this immense machine, and placed all beings in that particular position, whence every subsequent event, by an inevitable necessity, must result. Human actions, therefore, either can have no moral turpitude at all, as proceeding from so good a cause; or if they have any turpitude, they must involve our Creator in the same guilt, while he is acknowledged to be their ultimate cause and author. For as a man, who fired a mine, is answerable for all the consequences,

ları eylemlerden daha az kınanır. Hangi sebeple? Çünkü aceleci bir mizaç, zihinde sürekli bir neden ya da ilke olarak durduğu halde, sadece arada sırada işler ve tüm kişiliğe yayılmaz. Yine, ardından hayatı ve tutumları düzeltme gelirse, pişmanlık bütün suçları siler. Bunu nasıl açıklayacağız? Ancak şunu belirterek: Eylemler, sadece zihindeki suç oluşturucu ilkelerin ispatları olarak bir kimseyi suçlu kılar, ve bu ilkelerin değişmesi ile haklı ispatlar olmaktan çıkınca, aynı zamanda suç oluşturuculukları da ortadan kalkar. Oysa, zorunluluk öğretisine dayanmadıkça, bunlar hiçbir zaman haklı ispatlar, dolayısıyle de hiçbir zaman suç oluşturucu olmamışlardır.

Aynı kanıtlamalarla ve eşit derecede kolaylıkla ispat edilebilir ki, h ü r r i y e t de, yukarıda sözü edilen ve bütün insanların birleştikleri tanıma göre, ahlâk için şarttır ve bunun olmadığı yerde insanların hiçbir eylemi herhangi bir ahlaki niteliğe sahip olamaz: ne de onanma ya da hoşlanmama konusu olabilir. Çünkü eylemler, sadece iç karakter, tutkular ve heyecanların işaretleri olmaları bakımından ahlâk duygumuzun objeleri olduğuna göre; bu ilkelerden değil de, tümüyle dış etkenlerden doğdukları durumlarda, övgü ya da kınamaya yol açmaları imkânsızdır.

Bu teoriye yapılabilecek zorunluluk ve hürriyete ilişkin bütün itirazları gereksiz kıldığımı ya da ortadan kaldırdığımı iddia etmiyorum. Burada ele alınmayan başka konulardan çıkarılabilecek başka itirazlar görebiliyorum. Söz gelişi denebilir ki, istemli eylemler madde işlemleriyle aynı zorunluluk kanunlarına bağlı iseler, varolan her şeyin ilk baştaki nedeninden her bir insanın her bir istemesine uzanan ezelden belirlenip konmuş bir zorunlu nedenler zinciri vardır. Evrenin hiçbir yerinde ne olumsallık var, ne kayıtsızlık ne de hürriyet. Eylemde bulunurken, aynı zamanda üzerimizde eylemde bulunuluyor. Bütün istemelerimizin ilk başlatıcısı, bu kocaman makinaya ilk olarak hareket bağışlayan ve bütün varlıkları, sonradan gelen her olayın kaçınılmaz bir zorunlulukla sonuçlanacağı o özel konuma getiren, Yaradandır. Öyleyse, insan eylemlerinin, ya böylesine iyi bir nedenden çıktıklarına göre ahlaki düşüklükleri olamaz; ya da, herhangi bir düşüklükleri varsa, onların ilk nedeni ve başlatıcısı olarak kabul edildiği sürece Yaradanımızı da aynı suça ortak ederler. Çünkü humbarayı ateşleyen

SECT. VIII. PART II.

whether the train he employed be long or short; so wherever a continued chain of necessary causes is fixed, that Being, either finite or infinite, who produces the first, is likewise the author of all the rest, and must both bear the blame and acquire the praise, which belong to them. Our clear and unalterable ideas of morality establish this rule, upon unquestionable reasons, when we examine the consequences of any human action; and these reasons must still have greater force, when applied to the volitions and intentions of a Being, infinitely wise and powerful. Ignorance or impotence may be pleaded for so limited a creature as man; but those imperfections have no place in our Creator. He foresaw, he ordained, he intended all those actions of men, which we so rashly pronounce criminal. And we must therefore conclude, either that they are not criminal, or that the Deity, not man, is accountable for them. But as either of these positions is absurd and impious, it follows, that the doctrine, from which they are deduced, cannot possibly be true, as being liable to all the same objections. An absurd consequence, if necessary, proves the original doctrine to be absurd; in the same manner as criminal actions render criminal the original cause, if the connexion between them be necessary and inevitable.

This objection consists of two parts, which we shall examine separately; *First*, that, if human actions can be traced up, by a necessary chain, to the Deity, they can never be criminal; on account of the infinite perfection of that Being, from whom they are derived, and who can intend nothing but what is altogether good and laudable. Or, *Secondly*, if they be criminal, we must retract the attribute of perfection, which we ascribe to the Deity, and must acknowledge him to be the ultimate author of guilt and moral turpitude in all his creatures.

The answer to the first objection seems obvious and convincing. There are many philosophers, who, after an exact scrutiny of all the phænomena of nature, conclude, that the WHOLE, considered as one system, is, in every period of its existence, ordered with perfect benevolence; and that the utmost possible happiness will, in the end, result to all created beings, without any mixture of positive or absolute ill and misery. Every physical ill, say they, makes an essential part of this benevolent system, and could not pos-

adam, kullandığı fitil kısa da olsa uzun da olsa, bütün sonuçlarından nasıl sorumlu ise, aynı şekilde nerede aralıksız bir zorunlu nedenler zinciri saptanmışsa, bu nedenlerin ilkini ortaya çıkaran Varlık, sonlu olsun sonsuz olsun, bunlardan ötürü kınanmayı da övgüyü de yüklenmek zorundadır. Açık ve değişmez ahlâk idealarımız, herhangi bir insanın eylemlerinin sonuçlarını incelediğimiz zaman, tartışma götürmez sebeplere dayanarak, bu kuralı koyar; ve sonsuz bilgelik ve güçlülükte bir varlığın isteme ve niyetlerine uygulandığında, bu sebeplerin daha da çok kuvveti olsa gerek. Bilisizlik ve güçsüzlük insan gibi öylesine sınırlı bir yaratık için özür sayılabilir, ama bu eksikliklerin Yaradanımızda yeri yoktur. O, insanların suç oluşturucu diye ilan ediverdikleri eylemleri önceden gördü, önceden koydu ve öyle olmalarını istedi. Bu yüzden de, ya bu eylemlerin suç olmadığı, ya da bunlardan insanın değil Tanrının sorumlu olduğu sonucuna varmamız gerekiyor. Fakat her iki konum da saçma olduğuna ve dine saygısızlık taşıdığına göre, çıkarsandıkları öğreti de bu itirazların hepsine açık olduğundan, doğruluğunun mümkün olamayacağı sonucu çıkar. Saçma bir sonuç, zorunlu ise, kaynaktaki öğretinin saçma olduğunu ispat eder; nasıl ki, aralarındaki bağlantı zorunlu ve kaçınılmaz ise; suç olan eylemler kaynakları olan nedeni suç kılarlar.

Bu itiraz iki bölümden meydana geliyor. Bunları ayrı ayrı inceleyeceğiz. İ l k i n, insan eylemleri zorunlu bir zincirle Tanrıya kadar götürülebilirse, onlara kaynaklık eden ve tümüyle iyi, övgüye değer olandan başka hiçbir şey istemeyecek Varlığın sonsuz yetkinliğinden dolayı. hiçbir zaman suç olamaz. Ya da i k i n c i l e y i n, bu eylemler suç ise, Tanrıya atfettiğimiz yetkinlik sıfatını geri almamız ve onu, bütün yaratıklarındaki suçluluk ve ahlâk düşüklüğünün ilk başlatıcısı kabul etmemiz gerekir.

İlk itiraza verilecek cevap açık ve inandırıcı görünüyor. Doğanın bütün fenomenlerinin özenli bir incelemesinden sonra, tek bir sistem olarak düşünüldüğünde, BÜTÜN'ün, varoluşunun her devresinde tam bir iyicillikle düzenlendiği; sonunda da, başlı başına ya da mutlak hiçbir kötülük veya acı katışması olmaksızın, yaratıkların hepsinin en yüce mutluluğa ulaşacağı sonucuna varan birçok filozof vardır. Derler ki, her fizikî kötülük bu iyicil sistemin vazgeçilmez bir parçasını meydana getirir ve daha

SECT. VIII. PART II.

sibly be removed, even by the Deity himself, considered as a wise agent, without giving entrance to greater ill, or excluding greater good, which will result from it. From this theory, some philosophers, and the ancient *Stoics* among the rest, derived a topic of consolation under all afflictions, while they taught their pupils, that those ills, under which they laboured, were, in reality, goods to the universe; and that to an enlarged view, which could comprehend the whole system of nature, every event became an object of joy and exultation. But though this topic be specious and sublime, it was soon found in practice weak and ineffectual. You would surely more irritate, than appease a man, lying under the racking pains of the gout, by preaching up to him the rectitude of those general laws, which produced the malignant humours in his body, and led them through the proper canals, to the sinews and nerves, where they now excite such acute torments. These enlarged views may, for a moment, please the imagination of a speculative man, who is placed in ease and security; but neither can they dwell with constancy on his mind, even though undisturbed by the emotions of pain or passion; much less can they maintain their ground, when attacked by such powerful antagonists. The affections take a narrower and more natural survey of their object; and by an œconomy, more suitable to the infirmity of human minds, regard alone the beings around us, and are actuated by such events as appear good or ill to the private system.

The case is the same with *moral* as with *physical* ill. It cannot reasonably be supposed, that those remote considerations, which are found of so little efficacy with regard to one, will have a more powerful influence with regard to the other. The mind of man is so formed by nature, that, upon the appearance of certain characters, dispositions, and actions, it immediately feels the sentiment of approbation or blame; nor are there any emotions more essential to its frame and constitution. The characters, which engage our approbation, are chiefly such as contribute to the peace and security of human society; as the characters, which excite blame, are chiefly such as tend to public detriment and disturbance: Whence it may reasonably be presumed, that the moral sentiments arise, either mediately or immediately, from a reflection on these opposite interests. What though

çok kötülüğün içeri girmesine, daha çok iyiliğin de dışarı çıkmasına meydan vermeyen bilge bir yapıp-eden olarak düşünülen Tanrının kendisi tarafından bile ortadan kaldırılamaz. Bazı filozoflar ve bunların arasında eski STOACILAR, öğrencilerine, omuzlarına çöken kötülüklerin, gerçekte evren için iyilikler olduğunu ve doğanın bütün sistemini kavrayıp anlayabilecek geniş bir bakış açısından bakılınca, her olayın sevinç ve mutluluk konusu olacağını öğreterek, bu teoriden, her derde karşılık bir avunç konusu çıkardılar. Ancak, bu düşünceler ilk bakışta takdire değer ve ulu göründükleri halde, uygulamada zayıf ve etkisiz oldukları çok geçmeden ortaya çıktı. Nıkris hastalığının delici sancılarıyle kıvranan bir adama, gövdesindeki zararlı sıvıları oluşturan ve bu sıvıları, keskin acılar verdikleri kaslara, sinirlere taşıyan genel kanunların doğruluğu üzerine vaızlar verirseniz, onu yatıştırmaktan çok sinirlendirirsiniz herhalde. Bu genişletilmiş bakış açıları, rahat ve güven içinde teorik düşünen kişinin hayalgücünü bir an okşayabilir; ama bu kişinin acı ve tutku heyecanlarıyle tedirgin edilmeseler bile, zihninde ne sürekli olarak durabilirler, ne de böylesine güçlü hasımların saldırısına uğrayınca yerlerini koruyabilirler. Duygular objelerine daha dar ve daha doğal bir gözle bakar; insan zihinlerinin kararsızlığına daha uygun olan bir ölçülülükle sadece etrafımızdaki varlıklarla ilgilenir ve sadece özel sisteme iyi ya da kötü görünen olaylar tarafından harekete getirilirler.

Durum f i z i k i kötülükte nasılsa, a h l a k î kötülükte de öyledir. Biri bakımından bu kadar az etkililiği olan bu uzak düşüncelerin, öbürü bakımından daha kuvvetli bir etkilemeye sahip olacağını kabul etmek hiç de akla yatkın değildir. İnsan zihni doğa tarafından öyle biçimlendirilmiştir ki, belirli niteliklerin, eğilimlerin ve eylemlerin belirmesiyle, hemen onama ya da kınama duygusu duyar; yapı ve kuruluşunda daha vazgeçilmez herhangi bir duygu da yoktur. Onayımızı kazanan nitelikler, genellikle, insan toplumunun huzur ve güvenliğine katkıda bulunan niteliklerdir; aynı şekilde, kınadıklarımız da, daha çok, kamunun zarar ve karışıklığına yol açanlarıdır: Buradan şu sonuca varmak mümkündür ki, ahlakî duygular dolaylı ya da dolaysız olarak, bu karşıt çıkarlar üzerinde durup düşünmemizden doğar. Felsefi düşünce-

SECT. VIII. PART II.

philosophical meditations establish a different opinion or conjecture; that every thing is right with regard to the WHOLE, and that the qualities, which disturb society, are, in the main, as beneficial, and are as suitable to the primary intention of nature, as those which more directly promote its happiness and welfare? Are such remote and uncertain speculations able to counterbalance the sentiments, which arise from the natural and immediate view of the objects? A man who is robbed of a considerable sum; does he find his vexation for the loss any wise diminished by these sublime reflections? Why then should his moral resentment against the crime be supposed incompatible with them? Or why should not the acknowledgment of a real distinction between vice and virtue be reconcileable to all speculative systems of philosophy, as well as that of a real distinction between personal beauty and deformity? Both these distinctions are founded in the natural sentiments of the human mind: And these sentiments are not to be controuled or altered by any philosophical theory or speculation whatsoever.

The *second* objection admits not of so easy and satisfactory an answer; nor is it possible to explain distinctly, how the Deity can be the mediate cause of all the actions of men, without being the author of sin and moral turpitude. These are mysteries, which mere natural and unassisted reason is very unfit to handle; and whatever system she embraces, she must find herself involved in inextricable difficulties, and even contradictions, at every step which she takes with regard to such subjects. To reconcile the indifference and contingency of human actions with prescience; or to defend absolute decrees, and yet free the Deity from being the author of sin, has been found hitherto to exceed all the power of philosophy. Happy, if she be thence sensible of her temerity, when she pries into these sublime mysteries; and leaving a scene so full of obscurities and perplexities, return, with suitable modesty, to her true and proper province, the examination of common life; where she will find difficulties enow to employ her enquiries, without launching into so boundless an ocean of doubt, uncertainty, and contradiction!

ler, her şeyin BÜTÜN bakımından doğru olduğunu, toplumun huzurunu bozan niteliklerin de, genel olarak, tıpkı onun mutluluğunu ve iyiliğini doğrudan doğruya ilerleten nitelikler gibi, doğanın temel yönelimine yararlı ve uygun olduğunu söyleyerek, ortaya farklı bir tahmin ya da kanı koysun, ne çıkar? Böylesine uzak ve belirsiz teorik düşünceler, nesnelerin doğal ve dolaysız görünüşlerinin uyandırdığı duygulara karşı denge sağlayabilir mi? Büyükçe bir parası çalınan bir adamın, uğradığı zarardan ötürü yakınmaları, bu ulu düşüncelerle herhangi bir ölçüde azalır mı? O zaman, niye bu suç karşısında duyduğu infial bu düşüncelerle bağdaşmaz sayılsın? Ya da niye kötülük ve erdem arasında yapılacak gerçek bir ayırımın kabul edilmesi, kişisel güzellik ve biçimsizlik arasındaki gerçek ayırımda olduğu gibi, bütün teorik felsefe sistemleri ile uzlaşmaz olsun? Her iki ayırım da insan zihninin doğal duygularına dayalıdır: Bu duygular da, ne cinsten olursa olsun herhangi bir felsefî teori ya da teorik düşünce tarafından denetlenemez veya değiştirilemez.

İ k i n c i itiraza bu kadar kolay ve doyurucu bir cevap veremiyoruz: Tanrının, günâh ve ahlâk düşüklüğünün yaratıcısı olmadan, bütün insan eylemlerinin araç nedeni olmasını seçikçe açıklamanın imkânı yoktur. Bunlar, kendi halinde ve yardım görmeyen aklın yalnız başına ele almasına hiç uygun olmayan gizemlerdir; ve akıl, hangi sisteme kucağını açarsa açsın, bu konularda attığı her adımda, kendisini içinden çıkılmaz güçlükler, hatta çelişmelerle karşı karşıya bulacaktır. İnsan eylemlerinin kayıtsızlığı ve olumsallığını önceden-bilme ile bağdaştırmanın, ya da mutlak kuralları savunurken yine de Tanrıyı günahın başlatıcısı olmaktan kurtarmanın şimdiye kadar felsefenin gücünü hepten aştığı görülmüştür. Felsefe, bu yüce gizemleri kurcalamakla gösterdiği cüretin farkına varır da, bu kadar belirsizlikler ve karışıklıklarla dolu bir sahneyi bırakıp, alçakgönüllülükle kendi gerçek alanına, yani günlük hayata dönerse, ne mutlu ona! Çünkü orada, böylesine uçsuz bucaksız bir şüphe, kesinsizlik ve çelişme okyanusuna yelken açmaksızın, soruşturmalarına konu olacak yeteri kadar güçlük bulacaktır.

SECT. IX.

SECTION IX.—*Of the Reason of Animals.*

ALL our reasonings concerning matter of fact are founded on a species of ANALOGY, which leads us to expect from any cause the same events, which we have observed to result from similar causes. Where the causes are entirely similar, the analogy is perfect, and the inference, drawn from it, is regarded as certain and conclusive: Nor does any man ever entertain a doubt, where he sees a piece of iron, that it will have weight and cohesion of parts; as in all other instances, which have ever fallen under his observation. But where the objects have not so exact a similarity, the analogy is less perfect, and the inference is less conclusive; though still it has some force, in proportion to the degree of similarity and resemblance. The anatomical observations, formed upon one animal, are, by this species of reasoning, extended to all animals; and it is certain, that when the circulation of the blood, for instance, is clearly proved to have place in one creature, as a frog, or fish, it forms a strong presumption, that the same principle has place in all. These analogical observations may be carried farther, even to this science, of which we are now treating; and any theory, by which we explain the operations of the understanding, or the origin and connexion of the passions in man, will acquire additional authority, if we find, that the same theory is requisite to explain the same phænomena in all other animals. We shall make trial of this, with regard to the hypothesis, by which, we have, in the foregoing discourse, endeavoured to account for all experimental reasonings; and it is hoped, that this new point of view will serve to confirm all our former observations.

First, It seems evident, that animals, as well as men, learn many things from experience, and infer, that the same events will always follow from the same causes. By this principle they become acquainted with the more obvious properties of external objects, and gradually, from their birth, treasure up a knowledge of the nature of fire, water, earth, stones, heights, depths, &c. and of the effects, which result from their operation. The ignorance and inexperience of the young are here plainly distinguishable from the cunning and

IX. BÖLÜM — Hayvanların Aklı Üzerine

Olgu sorunları üzerine bütün akılyürütmelerimiz, bizi, herhangi bir nedenden, benzer nedenlerin yol açtığını gözlediğimiz olayların aynını beklemeğe götüren bir cins ANALOJİ üzerine kuruludur. Nedenlerin tıpatıp benzer olduğu yerlerde analoji mükemmeldir ve ondan yapılan çıkarım kesin ve karara vardırıcı görülür: Bir demir parçası gören adam, bunun da, gözlemiş bulunduğu bütün öteki durumlarda olduğu gibi ağırlığı ve sağlamlığı olacağından şüphe etmez. Ancak objelerin bu kadar kesin bir benzerliği olmadığı yerlerde analoji daha az mükemmeldir: çıkarım da, benzerlik oranında bir miktar gücü olduğu halde, daha az karara vardırıcıdır. Bir tek hayvan üzerinde yapılan anatomik gözlemler, bu tür akılyürütmeyle bütün hayvanlara yaygınlaştırılır ve kesindir ki, söz gelişi kan dolaşımının —kurbağa ya da balık gibi— bir yaratıkta bulunduğu açıkça ispat edilirse, bu, aynı ilkenin bütün hayvanlar için geçerli olduğu hakkında kuvvetli bir sayıltı oluşturur. Analojiye dayanan bu gözlemler, daha ileriye, hatta şu anda uğraştığımız bilime kadar götürülebilir; anlama yetisinin işlemlerini veya insandaki tutkuların kaynak ve bağlantılarını açıklayan herhangi bir teori de, eğer bu teorinin, bütün öteki hayvanlarda aynı fenomeni açıklamak için gerekli olduğunu anlarsak, daha çok yetke kazanır. Bunu, yukarıda anlattığımız, aracılığı ile de bütün deneysel akılyürütmeleri açıklamağa çalıştığımız hipotez bakımından sınayacağız ve umarım ki bu yeni bakış açısı bütün önceki gözlemlerimizi doğrulamağa yarayacak,

İ l k i n, açık görünüyor ki, insanlar kadar hayvanlar da tecrübeden birçok şeyler öğrenirler ve aynı nedenleri her zaman aynı olayların izleyeceğini çıkarsarlar. Bu ilke yoluyle nesnelerin daha belirgin özelliklerini tanırlar ve doğuşlarından başlayarak, yavaş yavaş, ateş, su, toprak, taşlar, yükseklikler, derinlikler, v.b. gibi şeylerin yapıları ve işlemlerinden sonuç olarak çıkan etkiler konusunda bilgi biriktirirler. Yavru hayvanların bilisizliği ve tecrübesizliği; uzun gözlemlerle, acı veren şeylerden kaçın-

SECT. IX.

sagacity of the old, who have learned, by long observation, to avoid what hurt them, and to pursue what gave ease or pleasure. A horse, that has been accustomed to the field, becomes acquainted with the proper height, which he can leap, and will never attempt what exceeds his force and ability. An old greyhound will trust the more fatiguing part of the chase to the younger, and will place himself so as to meet the hare in her doubles; nor are the conjectures, which he forms on this occasion, founded in any thing but his observation and experience.

This is still more evident from the effects of discipline and education on animals, who, by the proper application of rewards and punishments, may be taught any course of action, the most contrary to their natural instincts and propensities. Is it not experience, which renders a dog apprehensive of pain, when you menace him, or lift up the whip to beat him? Is it not even experience, which makes him answer to his name, and infer, from such an arbitrary sound, that you mean him rather than any of his fellows, and intend to call him, when you pronounce it in a certain manner, and with a certain tone and accent?

In all these cases, we may observe, that the animal infers some fact beyond what immediately strikes his senses; and that this inference is altogether founded on past experience, while the creature expects from the present object the same consequences, which it has always found in its observation to result from similar objects.

Secondly, It is impossible, that this inference of the animal can be founded on any process of argument or reasoning, by which he concludes, that like events must follow like objects, and that the course of nature will always be regular in its operations. For if there be in reality any arguments of this nature, they surely lie too abstruse for the observation of such imperfect understandings; since it may well employ the utmost care and attention of a philosophic genius to discover and observe them. Animals, therefore, are not guided in these inferences by reasoning: Neither are children: Neither are the generality of mankind, in their ordinary actions and conclusions: Neither are philosophers themselves, who, in all the active parts of life, are, in the main, the same with the vulgar, and are governed by the same maxims. Nature must have provided some other principle, of more ready, and

mağı, rahatlık ve zevk verenlerin peşinden gitmeği öğrenmiş olan yaşını almış hayvanların kurnazlığı ve bilgeliğinden bu noktada açıkça ayırt edilebilir. Koşuya alıştırılmış bir at, üzerinden sıçrayabileceği yüksekliği tanır ve gücünü, kuvvetini aşacak işe hiçbir zaman kalkışmaz. Yaşlanmış bir av köpeği, süreğin daha yorucu olan yanını gençlere bırakır ve tavşanı, yüzgeri ettiğinde karşılayabileceği bir yere yerleşir, bekler; bu durumda oluşturduğu tahminler de gözlemlerinden ve tecrübesinden başka bir şeye dayalı değildir.

Ödül ve cezaların uygun kullanılması ile doğal içgüdü ve eğilimlerine en aykırı bir hareket tarzı öğretilebilen hayvanlarda disiplin ve eğitimin etkilerine bakılınca bu daha açık görülür. Bir köpeğe gözdağı verdiğimiz veya onu dövmek için kırbacı kaldırdığımız zaman, onda acı duyma korkusu uyandıran tecrübe değil midir? Hatta, adını bilmesini; hiçbir özelliği olmayan bir sesten öteki köpeklerden birini değil de, kendisini kastettiğimizi, bu sesi belirli bir şekilde, belirli bir ton ve vurguyla çıkardığımızda onu çağırmak istediğimizi çıkarsamasını sağlayan da tecrübe değil midir?

Bütün bu durumlarda, hayvanın, dolaysız olarak duyularını uyaranın ötesinde bir olguyu çıkarsadığını ve önündeki nesneden, gözlemlerinde benzer nesnelerden çıktığını gördüğü aynı sonuçları beklerken, bu çıkarımının tümüyle geçmiş tecrübesi üzerine kurulu olduğunu gözleyebiliriz.

İ k i n c i l e y i n, hayvanın bu çıkarımının, benzer olayların benzer nesneleri izlemesi gerektiği ve doğanın akışının, işlemlerinde her zaman düzenli olacağı sonucunu çıkardığı bir kanıtlama ya da akılyürütme sürecine dayanması imkânsızdır. Çünkü gerçekte bu gibi kanıtlamalar olsa bile, bunlar, yetkinlikten böylesine uzak anlama yetileri tarafından gözlenemeyecek kadar karışıktırlar herhalde; zira bunların açığa çıkarılması ve gözlenmesi, bir felsefe dehasının en yüksek özen ve dikkatini gerektirebilir. Öyleyse, hayvanlara bu çıkarımlarda yol gösteren akılyürütme yetisi değildir; çocuklarda da böyledir, sıradan eylem ve sonuç çıkarmalarında insan soyunun çoğunluğunda da böyle, hatta yaşayışlarının etkinlik gösterdikleri bölümlerinde genellikle avamla aynı durumda olan ve aynı kuralların yönettiği filozofların kendilerinde de... Doğa, daha kolay ve daha genel kullanılışı ve uygulanışı olan başka bir ilke sağ-

SECT. IX.

more general use and application; nor can an operation of such immense consequence in life, as that of inferring effects from causes, be trusted to the uncertain process of reasoning and argumentation. Were this doubtful with regard to men, it seems to admit of no question with regard to the brute creation; and the conclusion being once firmly established in the one, we have a strong presumption, from all the rules of analogy, that it ought to be universally admitted, without any exception or reserve. It is custom alone, which engages animals, from every object, that strikes their senses, to infer its usual attendant, and carries their imagination, from the appearance of the one, to conceive the other, in that particular manner, which we denominate *belief*. No other explication can be given of this operation, in all the higher, as well as lower classes of sensitive beings, which fall under our notice and observation.[1]

[1] Since all reasonings concerning facts or causes is derived merely from custom, it may be asked how it happens, that men so much surpass animals in reasoning, and one man so much surpasses another? Has not the same custom the same influence on all?

We shall here endeavour briefly to explain the great difference in human understandings: After which the reason of the difference between men and animals will easily be comprehended.

1. When we have lived any time, and have been accustomed to the uniformity of nature, we acquire a general habit, by which we always transfer the known to the unknown, and conceive the latter to resemble the former. By means of this general habitual principle, we regard even one experiment as the foundation of reasoning, and expect a similar event with some degree of certainty, where the experiment has been made accurately, and free from all foreign circumstances. It is therefore considered as a matter of great importance to observe the consequences of things; and as one man may very much surpass another in attention and memory and observation, this will make a very great difference in their reasoning.

2. Where there is a complication of causes to produce any effect, one mind may be much larger than another, and better able to comprehend the whole system of objects, and to infer justly their consequences.

3. One man is able to carry on a chain of consequences to a greater length than another.

4. Few men can think long without running into a confusion of ideas, and mistaking one for another; and there are various degrees of this infirmity.

5. The circumstance, on which the effect depends, is frequently involved in other circumstances, which are foreign and extrinsic. The separation of it often requires great attention, accuracy, and subtilty.

6. The forming of general maxims from particular observation is a very nice operation; and nothing is more usual, from haste or a narrowness of mind, which sees not on all sides, than to commit mistakes in this particular.

7. When we reason from analogies, the man, who has the greater experience or the greater promptitude of suggesting analogies, will be the better reasoner.

8. Byasses from prejudice, education, passion, party, &c. hang more upon one mind than another.

9. After we have acquired a confidence in human testimony, books and conversation enlarge much more the sphere of one man's experience and thought than those of another.

It would be easy to discover many other circumstances that make a difference in the understandings of men.[1]

[1] [This note was added in Edition F].

lamış olsa gerek; hayatta, etkileri nedenlerden çıkarsama gibi alabildiğine önemli sonuçları olan bir işlem, bu kararsız akılyürütme ve kanıtlama sürecine emanet edilemez. Bu, insanlar bakımından şüpheli olsa da, hayvanlar söz konusu olduğunda tartışma götürmez görünüyor; çıkarılan sonucun da, bunlardan biri için bir kere sağlamca ortaya konunca, hiçbir istisna veya kayıt olmaksızın evrensel olarak kabul edilmesinin gerektiği konusunda, bütün analoji kurallarının verdiği kuvvetli bir sayıltımız oluşur. Hayvanları, duyularını uyaran her objeden onun alışılmış izleyicisini çıkarsamağa ve hayalgüçlerini, birinin belirmesinden, i n a n ç adını verdiğimiz o belirli yolla, ötekini kavramağa götüren sadece alışkanlıktır. Dikkatimizi çeken, üzerinde gözlemde bulunduğumuz gerek yüksek gerek aşağı sınıf duyarlı varlıklarda, bu işlemin başka hiçbir açımlaması yapılamaz.[1]

[1] Olgular ve nedenler hakkındaki akılyürütmeler sadece alışkanlıktan çıktığına göre, akılyürütmede insanların hayvanları ve bir insanın bir başkasını nasıl olup da bu kadar geçebildiği sorulabilir. Aynı alışkanlık hepsini aynı ölçüde etkilemez mi?

Burada, insanların anlama yetileri arasındaki büyük farkı kısaca açıklamağa çalışacağız: Bundan sonra insanlar ile hayvanlar arasındaki farkın sebebi kolaylıkla anlaşılabilir.

1. Bir süre yaşadığımız ve doğanın tekdüzeliğine alıştığımız zaman, bilineni bilinmeyene aktarmamızı ve ikincisinin ilkine benzeyeceğini kavramamızı sağlayan bir genel alışkı ediniriz. Bu genel alışkı ilkesi yoluyle bir tek deneyi bile akılyürütmenin temeli olarak görürüz ve deneyin dakik ve her türlü yabancı şartlardan uzak olarak yapıldığı yerde, benzer bir olayı belirli derecede bir kesinlikle bekleriz. Bu yüzden şeylerin sonuçlarını gözlemek çok önemli bir konu olarak düşünülür: ve bir insan, dikkat, bellek ve gözleme gücünde bir diğerini çok fazla geçebileceğine göre de, bu, akılyürütmeleri arasında büyük bir fark yaratacaktır.

2. Bir etkiyi ortaya çıkarmada bir nedenler karmaşası olduğu yerde, bir zihin bir başkasından çok daha zengin olabilir ve tüm objeler sistemini kavramada ve sonuçlarını doğru olarak çıkarmada üstünlük gösterebilir.

3. Bir insan bir sonuçlar zincirini başka bir insandan çok daha ötelere götürebilir.

4. Bir idea kargaşalığına girmeden ve bir ideayı bir başkası ile karıştırmadan, çok az insan uzun düşünebilir ve bu kusurun da çeşitli dereceleri vardır.

5. Etkinin dayandığı şart, sık sık, başka yabancı ve dış yandurumlar içinde yer alır. Bunu ayıklamak, çoğu zaman büyük dikkat, dakiklik ve incelik gerektirir.

6. Belirli gözlemlerden genel kurallar oluşturmak çok ince bir işlemdir; her yanı görmeğe engel olan acelecilik veya dar kafalılık ile, bu işlemde hataya düşmek kadar olağan birşey yoktur.

7. Benzeşimlere dayanarak akılyürüttüğümüzde, daha çok tecrübesi ya da benzeşimler ortaya koymağa yatkınlığı olan kişi daha iyi akılyürüten kişi olur.

8. önyargılardan, eğitimden, tutkudan, partiden v.b. şeylerden gelen yanlılıklar, bir zihinde, bir başka zihinde bıraktığından fazla şey bırakır.

9. İnsan tanıklığı konusunda belirli bir güven elde ettikten sonra, kitaplar ve konuşmalar bir kişinin tecrübe alanını ve düşüncesini bir başka kişininkinden daha çok genişletir.

İnsanların anlama yetilerinde fark yaratan daha birçok yandurum bulup çıkarmak kolaydır.[1]

[1] [Bu not metne F basımında eklenmiştir.]

SECT. IX.

But though animals learn many parts of their knowledge from observation, there are also many parts of it, which they derive from the original hand of nature; which much exceed the share of capacity they possess on ordinary occasions; and in which they improve, little or nothing, by the longest practice and experience. These we denominate INSTINCTS, and are so apt to admire, as something very extraordinary, and inexplicable by all the disquisitions of human understanding. But our wonder will, perhaps, cease or diminish; when we consider, that the experimental reasoning itself, which we possess in common with beasts, and on which the whole conduct of life depends, is nothing but a species of instinct or mechanical power, that acts in us unknown to ourselves; and in its chief operations, is not directed by any such relations or comparisons of ideas, as are the proper objects of our intellectual faculties. Though the instinct be different, yet still it is an instinct, which teaches a man to avoid the fire; as much as that, which teaches a bird, with such exactness, the art of incubation, and the whole œconomy and order of its nursery.

SECTION X.—*Of Miracles.*

PART I.

THERE is, in Dr. TILLOTSON'S writings, an argument against the *real presence*, which is as concise, and elegant, and strong as any argument can possibly be supposed against a doctrine, so little worthy of a serious refutation. It is acknowledged on all hands, says that learned prelate, that the authority, either of the scripture or of tradition, is founded merely in the testimony of the apostles, who were eye-witnesses to those miracles of our Saviour, by which he proved his divine mission. Our evidence, then, for the truth of the *Christian* religion is less than the evidence for the truth of our senses; because, even in the first authors of our religion, it was no greater; and it is evident it must diminish in passing from them to their disciples, nor can any one rest such confidence in their testimony, as in the immediate object of his senses. But a weaker evidence can never destroy a stronger; and therefore, were the doctrine of the real presence ever so

Fakat hayvanlar bilgilerinin birçok kısımlarını gözlemden öğrendikleri halde, onlarda doğanın elinden çıkma birçok bilgiler de vardır; bunlar hayvanların olağan durumlarda paylarına düşen yeteneği çok aşar ve en uzun süreli yapıp etme ve tecrübeyle bile çok az gelişir ya da hiç gelişmez. Bunlara İÇGÜDÜ adını veririz ve insanın anlama yetisinin soruşturmaları ile açıklanamayan olağanüstü şeyler olarak bunların karşısında hayran kalma eğilimindeyiz. Fakat hayvanlarla ortaklaşa sahip olduğumuz ve hayatın tüm akışının dayandığı deneysel akılyürütmenin kendisinin, bizce bilinmeden içimizde iş gören ve ana işlemlerinde zihinsel yetilerimizin uygun objeleri olan idea ilişkileri ve karşılaştırmaları ile yönetilmeyen bir cins içgüdü ya da mekanik güçten başka birşey olmadığını düşünürsek, duyduğumuz bu hayret belki ortadan kalkar ya da azalır. Kuşa böylesine dakiklikle kuluçka sanatını ve yavrunun beslenmesini öğreten ne kadar içgüdüyse, insana ateşten kaçınmağı öğreten de, farklı bir içgüdü de olsa, yine bir içgüdüdür.

X. BÖLÜM — Mucizeler Üzerine

I. PARÇA

Dr. TILLOTSON'un yazılarında, gerçek mevcudiyete karşı bir kanıtlama, ciddi biçimde çürütülmeğe pek değmeyen bir öğretiye karşı düşünülebilecek en özlü, zarif ve güçlü kanıtlama vardır. Herkesçe kabul edilir ki, diyor bu bilgili din adamı, Kutsal Kitabın olsun, geleneğe dayanan peygamber sözlerinin olsun, yetkesi, İsa Efendimiz'in kutsal görevini ispat eden mucizeleri gözleriyle görmüş havarilerin tanıklıklarına dayanır sadece. O zaman, Hristiyan dininin doğruluğu hakkındaki delilimiz, duyularımızın doğruluğuyle ilgili delilimizden daha azdır; çünkü dinimizin ilk yazarlarında bile daha çok değildi ve açıktır ki onlardan çömezlerine geçerken azalmış olması gerekir; hiç kimse de onların tanıklığına, kendi duyularının dolaysız objelerine güvendiği kadar güvenemez. Öte yandan zayıf bir delil daha güçlüsünü yok edemez ve bundan dolayı, gerçek mevcudiyet öğretisi İncil'de alabildiğine açık olarak gös-

SECT. X. PART I.

clearly revealed in scripture, it were directly contrary to the rules of just reasoning to give our assent to it. It contradicts sense, though both the scripture and tradition, on which it is supposed to be built, carry not such evidence with them as sense; when they are considered merely as external evidences, and are not brought home to every one's breast, by the immediate operation of the Holy Spirit.

Nothing is so convenient as a decisive argument of this kind, which must at least *silence* the most arrogant bigotry and superstition, and free us from their impertinent solicitations. I flatter myself, that I have discovered an argument of a like nature, which, if just, will, with the wise and learned, be an everlasting check to all kinds of superstitious delusion, and consequently, will be useful as long as the world endures. For so long, I presume, will the accounts of miracles and prodigies be found in all history, sacred and profane.[1]

Though experience be our only guide in reasoning concerning matters of fact; it must be acknowledged, that this guide is not altogether infallible, but in some cases is apt to lead us into errors. One, who in our climate, should expect better weather in any week of JUNE than in one of DECEMBER, would reason justly, and conformably to experience; but it is certain, that he may happen, in the event, to find himself mistaken. However, we may observe, that, in such a case, he would have no cause to complain of experience; because it commonly informs us beforehand of the uncertainty, by that contrariety of events, which we may learn from a diligent observation. All effects follow not with like certainty from their supposed causes. Some events are found, in all countries and all ages, to have been constantly conjoined together: Others are found to have been more variable, and sometimes to disappoint our expectations; so that, in our reasonings concerning matter of fact, there are all imaginable degrees of assurance, from the highest certainty to the lowest species of moral evidence.

A wise man, therefore, proportions his belief to the evidence. In such conclusions as are founded on an infallible experience, he expects the event with the last degree of assurance, and regards his past experience as a full *proof* of the future existence of that event. In other cases, he proceeds with more caution: He weighs the opposite experi-

[1] [In all prophane history: Editions E and F.]

terilmiş bile olsaydı, onu onaylamak doğru akılyürütme kurallarına doğrudan doğruya aykırı olurdu. İncil ve sözlü gelenek, her kişinin yüreğine Kutsal Ruhun dolaysız bir işlemi ile getirilip yerleştirilmiş olarak değil de, sadece dış deliller olarak düşünüldükleri sürece, kendileri duyu delili gibi bir delil taşımadıkları halde, onlar üzerinde kurulu sayılan bu öğreti duyu ile çelişir.

En cüretli yobazlığı ve batıl inancı hiç olmazsa s u s t u r m a k ve bizi bunların saçma iddialarından kurtarmak için, tartışmayı sona erdirici bu türlü bir kanıtlamadan daha uygun bir şey yoktur. Doğru ise, bilge ve bilgili kişilerin batıl inanca dayanan her türlü yanılmalarını sürekli olarak dizginleyecek, dolayısıyle de dünya durdukça yararlı olacak, buna benzer bir kanıtlama yolu bulduğum için övünüyorum. Dünya durdukça diyorum, çünkü sanıyorum ki,[1] dinî olsun, din dışı olsun bütün tarih boyunca, mucize ve harika hikâyeleri bulunacaktır.

Olgu sorunları üzerinde akılyürütmemizin tek kılavuzu tecrübe olduğu halde, kabul edilmelidir ki, bu kılavuz büsbütün de yanılmaz değildir ve bazı durumlarda bizi yanılmalara götürebilir. Bizim iklimimizde yaşıyan biri Haziran ayının herhangi bir haftasında, Aralık ayının herhangi bir haftasından daha iyi bir hava durumu beklerse, doğru ve tecrübeye uygun akılyürütmüş olur; ama kesindir ki, olayın kendisi ortaya çıkınca yanılmış olduğunu görebilir. Ancak böyle bir durumda tecrübeden yakınmak için bir neden olmadığını gözleyebiliriz; çünkü tecrübe, sabırlı bir gözlemin öğretebileceği olaylar karşıtlığı yoluyle, bize kesinsizliği önceden haber verir. Bütün etkiler varsayılan nedenlerini aynı kesinlikle izlemezler. Bazı olayların bütün ülke ve çağlarda sürekli olarak birarada oldukları görülür: Başka olayların da daha değişken olduğu ve bazen beklentilerimizi boşa çıkardıkları görülür; öyle ki, olgu sorunları hakkındaki bütün akılyürütmelerimizde, en üstün kesinlikten en zayıf moral delil cinslerine kadar düşünülebilecek bütün güven dereceleri vardır.

Öyleyse, bilge bir adam inancını delile göre ayarlar. Yanılmaz tecrübe üzerine kurulu sonuçlar varsa, olayı en üstün derecede güvenle bekler ve geçmiş tecrübesine bu olayın gelecekteki varoluşunun tam bir i s p a t ı olarak bakar. Başka durumlarda daha sakıntılı davranır;

[1] [E ve F basımlarında : bütün din dışı tarihte]

SECT. X. PART I.

ments: He considers which side is supported by the greater number of experiments: To that side he inclines, with doubt and hesitation; and when at last he fixes his judgment, the evidence exceeds not what we properly call *probability*. All probability, then, supposes an opposition of experiments and observations, where the one side is found to overbalance the other, and to produce a degree of evidence, proportioned to the superiority. A hundred instances or experiments on one side, and fifty on another, afford a doubtful expectation of any event; though a hundred uniform experiments, with only one that is contradictory, reasonably beget a pretty strong degree of assurance. In all cases, we must balance the opposite experiments, where they are opposite, and deduct the smaller number from the greater, in order to know the exact force of the superior evidence.

To apply these principles to a particular instance; we may observe, that there is no species of reasoning more common, more useful, and even necessary to human life, than that which is derived from the testimony of men, and the reports of eye-witnesses and spectators. This species of reasoning, perhaps, one may deny to be founded on the relation of cause and effect. I shall not dispute about a word. It will be sufficient to observe, that our assurance in any argument of this kind is derived from no other principle than our observation of the veracity of human testimony, and of the usual conformity of facts to the reports of witnesses. It being a general maxim, that no objects have any discoverable connexion together, and that all the inferences, which we can draw from one to another, are founded merely on our experience of their constant and regular conjunction; it is evident, that we ought not to make an exception to this maxim in favour of human testimony, whose connexion with any event seems, in itself, as little necessary as any other.[1] Were not the memory tenacious to a certain degree; had not men commonly an inclination to truth and a principle of probity; were they not sensible to shame, when detected in a falsehood: Were not these, I say, discovered by *experience* to be qualities, inherent in human nature, we should never repose the least confidence in human testimony. A man delirious,

[1] [Editions E to K substitute: Did not Men's Imagination naturally follow their Memory.]

karşıt deneyleri tartar; hangi yanın daha çok sayıda deneyle desteklendiğini araştırır; o yana şüphe ve duraksama ile yanaşır, sonunda da yargısını saptadığı zaman, delil, —uygun olarak— i h t i m a l diye adlandırdığımız dereceyi aşmaz. Öyleyse her türlü ihtimal, bir yanı öteki yandan ağır basan ve üstünlüğü ile orantılı bir derecede delil sağlıyan bir deneyler ve gözlemler karşıtlığını varsayar. Bir yanda yüz, bir diğerinde elli durum ya da deneyin olması, herhangi bir olay hakkında şüpheli bir beklenti sağlar; öte yandan sadece bir tanesi çelişik olan birörnek yüz deney epey güçlü bir güven derecesi doğurur. Deneylerin karşıt olduğu her durumda, karşıt deneyleri karşılıklı kefelere koymalı, üstün delilin tam kuvvetini bulmak için de küçük sayıyı büyük sayıdan çıkarmalıyız.

Bu ilkeleri belirli bir örneğe uygularsak; insan hayatı için, insanların tanıklığından, görgü tanığı ve seyircilerin anlattıklarından edinilen akılyürütmelerden daha yaygın, daha yararlı ve hatta gerekli bir akılyürütme türü olmadığını görebiliriz. Biri çıkar, belki de, bu cins akılyürütmenin neden-etki ilişkisine dayandığını yadsıyabilir. Bir kelime yüzünden tartışmaya girmeyeceğim. Şunu gözlemek yeterlidir ki, bu cinsten herhangi bir kanıtlamadan beklediğimiz güvenin kaynağı, insan tanıklıklarının doğruluğu ve tanıkların anlattıklarının, genel olarak, olgulara uygun olduğu yollu gözlemimizden başka bir ilke değildir. Hiçbir objenin başka bir objeyle açığa çıkarılabilir bir bağlantısı olmadığı ve birinden ötekine ilişkin yaptığımız bütün çıkarımların, sadece onların sürekli ve düzenli biraradalığı tecrübesi üzerine kurulu olduğu genel bir kuraldır. Öyleyse, açıktır ki herhangi bir olayla bağlantısının, kendi içinde, başka herhangi bir bağlantı kadar az zorunlu olduğu görülen insan tanıklığını da bu kuralın dışında tutmamamız gerekir.[1] Bellek bir dereceye kadar kalıcı olmasaydı; insanların genel olarak bir hakikat eğilimi ve bir dürüstlük ilkeleri bulunmasaydı; bir yalanları yakalanınca utanır olmasalardı; yani bütün bunlar, insanın doğal yapısının ayrılmaz nitelikleri olarak t e c r ü b e tarafından açığa çıkarılmasaydı, insan tanıklığına en ufak bir güven besleyemezdik. Sayıklayan ya da

[1] [E'den K'ye kadarkı basımlarda: İnsanların hayalgüçleri doğal olarak belleklerinin izinde gitmeseydi:]

SECT. X. PART I.

or noted for falsehood and villany, has no manner of authority with us.

And as the evidence, derived from witnesses and human testimony, is founded on past experience, so it varies with the experience, and is regarded either as a *proof* or a *probability*, according as the conjunction between any particular kind of report and any kind of object has been found to be constant or variable. There are a number of circumstances to be taken into consideration in all judgments of this kind; and the ultimate standard, by which we determine all disputes, that may arise concerning them, is always derived from experience and observation. Where this experience is not entirely uniform on any side, it is attended with an unavoidable contrariety in our judgments, and with the same opposition and mutual destruction of argument as in every other kind of evidence. We frequently hesitate concerning the reports of others. We balance the opposite circumstances, which cause any doubt or uncertainty; and when we discover a superiority on any side, we incline to it; but still with a diminution of assurance, in proportion to the force of its antagonist.

This contrariety of evidence, in the present case, may be derived from several different causes; from the opposition of contrary testimony; from the character or number of the witnesses; from the manner of their delivering their testimony; or from the union of all these circumstances. We entertain a suspicion concerning any matter of fact, when the witnesses contradict each other; when they are but few, or of a doubtful character; when they have an interest in what they affirm; when they deliver their testimony with hesitation, or on the contrary, with too violent asseverations. There are many other particulars of the same kind, which may diminish or destroy the force of any argument, derived from human testimony.

Suppose, for instance, that the fact, which the testimony endeavours to establish, partakes of the extraordinary and the marvellous; in that case, the evidence, resulting from the testimony, admits of a diminution, greater or less, in proportion as the fact is more or less unusual. The reason, why we place any credit in witnesses and historians, is not derived from any *connexion*, which we perceive *à priori*, between testimony and reality, but because we are accus-

yalancılığı ve kalleşliği görülmüş bir kimsenin sözleri bizce hiçbir ağırlık taşımaz.

Tanıklardan, insan tanıklığından elde edilen deliller geçmiş tecrübe üzerine kurulu olduğundan, tecrübesine göre farklılık gösterir ve herhangi bir bildirinin bir objeyle biraradalığının sürekli mi değişken mi olduğunun anlaşılmasına göre, ya bir i s p a t ya da bir i h t i m a l olarak görülür. Bu gibi yargılar için dikkate alınması gereken birkaç yandurum vardır ve bunlarla ilgili doğabilecek bütün anlaşmazlıkları karara bağlamada kullanıdığımız temel ölçü her zaman tecrübe ve gözlemden çıkmadır. Bu tecrübe, yanların hiçbirinde bütünüyle birörnek olmadığı zaman, yargılarımızda kaçınılmaz bir karşıtlığı ve başka her cins delilde olduğu gibi kanıtlamaların zıtlığını yanısıra getirir ve kanıtlamalar karşılıklı olarak birbirlerini yok eder. Başkalarının anlattıkları karşısında sık sık duraksarız. Şüphe veya belirsizlik doğuran zıt yandurumları tartarız, bir yanın üstünlüğünü görünce, o yana kayarız; fakat yine de güvenimiz karşıt yanın kuvvetiyle orantılı olarak azalır.

Bu delil karşıtlığı, elimizdeki durumda birkaç farklı nedenden ileri gelmiş olabilir: karşıt tanıklıkların çatışmasından, tanıkların kişilik ve sayısından, tanıklıklarını bildirme tarzından, veya bütün bu şartların birleşmesinden. Tanıkların söyledikleri çeliştiği zaman; sayıları az ya da karakterleri şüpheli olduğu zaman; ileri sürdüklerinde bir çıkarları bulunduğu zaman; tanıklıklarını duraksayarak ya da tersine çok şiddetli doğrulama çabalarıyle bildirdikleri zaman, bizde o olgu sorunu hakkında bir kuşku uyanır. İnsan tanıklığından çıkma bir kanıtlamanın gücünü azaltabilecek ya da yok edebilecek birçok başka nokta vardır.

Sözgelişi, kabul edelim ki, tanıklığın ortaya koymağa çalıştığı olgu olağanüstü ve şaşırtıcı bir özellik taşıyor: Bu durumda tanıklığın sonucu olan delil, olgunun az ya da çok olağandışılık göstermesi oranında az ya da çok zayıflar. Tanıklara ve tarihçilere herhangi bir güven göstermemizin sebebi, tanıklık ve gerçek arasında a p r i o r i algıladığımız herhangi bir b a ğ l a n t ı d a n çıkma değildir: Sadece tanıklık ve gerçek arasında bir

SECT. X. PART I.

tomed to find a conformity between them. But when the fact attested is such a one as has seldom fallen under our observation, here is a contest of two opposite experiences; of which the one destroys the other, as far as its force goes, and the superior can only operate on the mind by the force, which remains. The very same principle of experience, which gives us a certain degree of assurance in the testimony of witnesses, gives us also, in this case, another degree of assurance against the fact, which they endeavour to establish; from which contradiction there necessarily arises a counterpoise, and mutual destruction of belief and authority.

[1] *I should not believe such a story were it told me by* CATO; was a proverbial saying in ROME, even during the lifetime of that philosophical patriot.[2] The incredibility of a fact, it was allowed, might invalidate so great an authority.

[3] The INDIAN prince, who refused to believe the first relations concerning the effects of frost, reasoned justly; and it naturally required very strong testimony to engage his assent to facts, that arose from a state of nature, with which he was unacquainted, and which bore so little analogy to those events, of which he had had constant and uniform experience. Though they were not contrary to his experience, they were not conformable to it.[4]

But in order to encrease the probability against the testi-

[1] [This paragraph was added in Edition K.]

[2] PLUTARCH, in vita Catonis Min. 19.

[3] [This paragraph was added in Edition F.]

[4] No INDIAN, it is evident, could have experience that water did not freeze in cold climates. This is placing nature in a situation quite unknown to him; and it is impossible for him to tell *à priori* what will result from it. It is making a new experiment, the consequence of which is always uncertain. One may sometimes conjecture from analogy what will follow; but still this is but conjecture. And it must be confessed, that, in the present case of freezing, the event follows contrary to the rules of analogy, and is such as a rational INDIAN would not look for. The operations of cold upon water are not gradual, according to the degrees of cold; but whenever it comes to the freezing point, the water passes in a moment, from the utmost liquidity to perfect hardness. Such an event, therefore, may be denominated *extraordinary*, and requires a pretty strong testimony, to render it credible to people in a warm climate: But still it is not *miraculous*, nor contrary to uniform experience of the course of nature in cases where all the circumstances are the same. The inhabitants of SUMATRA have always seen water fluid in their own climate, and the freezing of their rivers ought to be deemed a prodigy: But they never saw water in MUSCOVY during the winter; and therefore they cannot reasonably be positive what would there be the consequence.[5]

---

[5] [This note first appears in the last page of Edition F, with the preface: The distance of the Author from the Press is the Cause, why the following Passage arriv'd not in time to be inserted in its proper Place.]

uygunluk bulmağa alıştığımızdandır. Fakat hakkında tanıklık edilen olgu gözlem alanımıza seyrek girmiş bir olgu ise burada iki karşıt tecrübenin yarışması söz konusudur, bunlardan biri de gücü yettiği kadar ötekini yok eder ve üstün gelen sadece arta kalan gücü ile zihin üzerinde işleyebilir. Tanıkların tanıklıkları hakkında bize bir derecede güven veren tecrübe ilkesi, aynı zamanda, böyle bir durumda, tanıkların yerleştirmeğe çalıştıkları olguya karşı da bir derece güven verir: bu çelişmeden de zorunlu olarak karşılıklı bir denge doğar ve kendi inancımız ile karşımızdakinin inandırıcılığı karşılıklı olarak birbirlerini yok eder.

[1] Böyle bir şeyi CATO'dan işitsem, inanmam, sözü, Roma'da bu yurtsever düşünürün sağlığında bile yaygın bir deyimdi.[2] Bir olgunun imkânsızlığının böylesine yüce bir inandırıcılığı olan bir kişinin sözlerine gölge düşürebileceği düşünülebiliyordu.

[3] Donmanın etkileri hakkındaki ilk ilişkilere inanmağı reddeden HİNTLİ Prens, doğru akılyürütüyordu; sürekli ve düzenli tecrübesini edindiği olaylara öylesine az benzerlik taşıyan, tanımadığı bir doğa durumundan ileri gelmiş olguları kabul edebilmesi için, elbette çok güçlü bir tanıklık gerekiyordu. Bu olgular, kendi tecrübesine aykırı olmadığı halde, ona uygun da değildi.

Fakat tanıkların tanıklığına karşıt ihtimali artır-

[1] [Bu paragraf metne K basımında eklenmiştir.]

[2] PLOUTHARKHOS, Vita Catonis Min 19.

[3] [Bu paragraf metne F basımında eklenmiştir.]

[4] [Besbelli ki, hiçbir HINTLİ'nin soğuk iklimlerde suyun donduğu tecrübesi olamaz. Bu, doğayı onun için tümüyle bilinmedik bir duruma sokmak olur ve bundan ne sonuç çıkacağını a priori olarak kestirmesi imkânsızdır. Bu yeni bir deney yapmaktır, yeni bir deneyin sonucunun ne olacağı ise herzaman belirsizdir. Bazen analoji ile neyin çıkacağı tahmin edilebilir, ama yine de bu, sadece tahmindir. Ve itiraf edilmesi gerekir ki, elimizdeki donma durumunda olay analoji kurallarına aykırı olarak ortaya çıkar ve aklı başında bir HINTLİ'nin beklemeyeceği cinstendir. Soğuğun su üzerindeki etkisi soğukluk derecesine göre kademeli değildir: donma noktasına geldiğinde, su, bir anda tam sıvılıktan tam katılığa geçer. Bundan dolayı böyle bir olaya olağanüstü denilebilir ve sıcak iklimde yaşayan insanlarca inanılır kılınması için epey güçlü tanıklık gerekir: Ama yine de mucizevi değildir ve bütün şartların aynı olduğu durumlarda doğadaki akışın birörnek tecrübesine aykırı değildir. SUMATRA'lılar kendi iklimlerinde suyu her zaman akar görmüşlerdir ve onların nehirlerinin donması bir harika sayılmalıdır. Fakat onlar hiçbir zaman suyu kışın Moskof ülkelerinde görmemişlerdir ve bundan dolayı da orada sonucun ne olacağı konusunda akla uygun olarak, kesin birşey söyleyemezler.[5]

[5] [Bu not ilk olarak F basımının son sayfasında şu açıklama ile yer almıştır: Yazarla basımevi arasındaki uzaklıktan ötürü aşağıdaki parça asıl yerine konamayacak kadar gecikmiştir.]

SECT. X. PART I.

mony of witnesses, let us suppose, that the fact, which they affirm, instead of being only marvellous, is really miraculous; and suppose also, that the testimony, considered apart and in itself, amounts to an entire proof; in that case, there is proof against proof, of which the strongest must prevail, but still with a diminution of its force, in proportion to that of its antagonist.

A miracle is a violation of the laws of nature; and as a firm and unalterable experience has established these laws, the proof against a miracle, from the very nature of the fact, is as entire as any argument from experience can possibly be imagined. Why is it more than probable, that all men must die; that lead cannot, of itself, remain suspended in the air; that fire consumes wood, and is extinguished by water; unless it be, that these events are found agreeable to the laws of nature, and there is required a violation of these laws, or in other words, a miracle to prevent them? Nothing is esteemed a miracle, if it ever happen in the common course of nature. It is no miracle that a man, seemingly in good health, should die on a sudden: because such a kind of death, though more unusual than any other, has yet been frequently observed to happen. But it is a miracle, that a dead man should come to life; because that has never been observed, in any age or country. There must, therefore, be a uniform experience against every miraculous event, otherwise the event would not merit that appellation. And as an uniform experience amounts to a proof, there is here a direct and full *proof*, from the nature of the fact, against the existence of any miracle; nor can such a proof be destroyed, or the miracle rendered credible, but by an opposite proof, which is superior.[1]

[1] Sometimes an event may not, *in itself*, *seem* to be contrary to the laws of nature, and yet, if it were real, it might, by reason of some circumstances, be denominated a miracle; because, in *fact*, it is contrary to these laws. Thus if a person, claiming a divine authority, should command a sick person to be well, a healthful man to fall down dead, the clouds to pour rain, the winds to blow, in short, should order many natural events, which immediately follow upon his command; these might justly be esteemed miracles, because they are really, in this case, contrary to the laws of nature. For if any suspicion remain, that the event and command concurred by accident, there is no miracle and no transgression of the laws of nature. If this suspicion be removed, there is evidently a miracle, and a transgression of these laws; because nothing can be more contrary to nature than that the voice or command of a man should have such an influence. A miracle may be accurately defined, *a transgression of a law of nature by a particular volition of the Deity, or by the interposition of some invisible agent.* A miracle may either be discoverable

mak için kabul edelim ki, bunların ileri sürdüğü olgu sadece şaşırtıcı olmak yerine gerçekten mucizevi olsun ve yine tutalım ki, tanıklık, ayrı ve kendi içinde düşünüldüğünde tam bir ispat olsun: bu durumda ispata karşı ispat vardır ve en güçlü olanın üstün çıkması gerekir. Ama yine de rakibinin gücüyle orantılı olarak gücü azalır.

Bir mucize doğa kanunlarının çiğnenmesidir ve bu kanunları sağlam ve değişmez bir tecrübe ortaya koyduğuna göre, mucizeye karşı, olgunun kendi yapısından çıkan bir ispat, tecrübeye dayanarak yapılabilecek, düşünülebilir en tam kanıtlamadır. Bütün insanların ölmesi gerektiği; kurşunun havada, kendi başına, asılı kalamayacağı; ateşin odunu yakıp tüketeceği ve su ile söndürüleceği neden ihtimal olmaktan öte şeylerdir? Yalnızca, bu olaylar doğa kanunlarına uygundur da ondan; Bu olayları engellemek için de bu kanunların çiğnenmesi veya bir başka deyimle bir mucize gereklidir. Hiçbir şey, eğer bir kere doğanın alışılagelmiş akışında olup-bitmişse, mucize sayılmaz. Görünüşte sağlıklı olan bir adamın aniden ölmesi mucize değildir: Çünkü bu cins ölüm, başka ölümlerden daha az alışılmış olduğu halde, sık sık gözlenmiştir. Fakat ölü bir adamın hayata dönmesi bir mucizedir; çünkü bu hiçbir çağ veya ülkede hiçbir zaman gözlenmemiştir. Öyleyse her mucizevi olaya karşı bir birörnek tecrübe olması gerekir, yoksa olay mucize adına lâyık olmaz. Ve bir birörnek tecrübe bir ispat demek olduğuna göre, burada herhangi bir mucizenin varolmasına karşı, olgunun iç yapısından doğrudan doğruya gelen tam bir i s p a t vardır; ve bu ispat da daha üstün olan karşıt bir ispattan başka hiçbir şey tarafından yok edilmez, ya da mucize inanılır kılınamaz. [1]

[1] Bazen bir olay k e n d i i ç i n d e doğa kanunlarına aykırı g ö z ü k m e y e b i l i r, fakat yine de gerçekleşseydi bazı yandurumlar sebebiyle mucize adını alabilirdi, çünkü o l g u olarak bu kanunlara aykırıdır. Böylece, eğer bir kimse kutsal bir yetkesi olduğunu ileri sürerek hasta bir insanın iyileşmesini, sağlıklı bir insanın yere düşüp ölmesini, bulutlardan yağmur boşanmasını, rüzgârların esmesini; kısacası birçok doğal olayın meydana gelmesini buyursa ve bunlar bu buyrukların hemen ardından gerçekleşseler, bunlar haklı olarak mucize sayılabilirler; zira bu durumda gerçekten doğa kanunlarına aykırıdırlar. Çünkü olayın meydana gelmesi ile buyurulmasının kazara çakıştıkları kuşkusu varsa, ortada mucize ve doğa kanunlarının çiğnenmesi kalmaz. Bu kuşku giderilirse, ortada açıkça bir mucize ve bu kanunların bir çiğnenmesi vardır; çünkü bir insanın ses ya da buyruğunun böylesine etkileri olması kadar doğaya aykırı birşey yoktur. Bir mucize doğru olarak, tanrının belirli bir istemesi ile ya da b i r g ö r ü l m e y e n e t m e n i n a r a y a g i r m e s i i l e b i r k a n u n u n u n ç i ğ n e n m e s i o l a r a k t a n ı m l a n a b i l i r. B i r m u c i z e i n-

SECT. X. PART I.

The plain consequence is (and it is a general maxim worthy of our attention), 'That no testimony is sufficient to establish 'a miracle, unless the testimony be of such a kind, that its 'falsehood would be more miraculous, than the fact, which it 'endeavours to establish: And even in that case there is a 'mutual destruction of arguments, and the superior only 'gives us an assurance suitable to that degree of force, which 'remains, after deducting the inferior.' When any one tells me, that he saw a dead man restored to life, I immediately consider with myself, whether it be more probable, that this person should either deceive or be deceived, or that the fact, which he relates, should really have happened. I weigh the one miracle against the other; and according to the superiority, which I discover, I pronounce my decision, and always reject the greater miracle. If the falsehood of his testimony would be more miraculous, than the event which he relates; then, and not till then, can he pretend to command my belief or opinion.

PART II.

In the foregoing reasoning we have supposed, that the testimony, upon which a miracle is founded, may possibly amount to an entire proof, and that the falsehood of that testimony would be a real prodigy: But it is easy to shew, that we have been a great deal too liberal in our concession, and that there never was a miraculous event[1] established on so full an evidence.

For *first*, there is not to be found in all history, any miracle attested by a sufficient number of men, of such unquestioned good-sense, education, and learning, as to secure us against all delusion in themselves; of such undoubted integrity, as to place them beyond all suspicion of any design to deceive others; of such credit and reputation in the eyes of mankind, as to have a great deal to lose in case of their being detected in any falsehood; and at the same time, attesting facts, performed in such a public manner, and in so celebrated a part of the world, as to render the detection unavoidable:

by men or not. This alters not its nature and essence. The raising of a house or ship into the air is a visible miracle. The raising of a feather, when the wind wants ever so little of a force requisite for that purpose, is as real a miracle, though not so sensible with regard to us.

[1] [In any History: Editions E and F.]

Açık sonuç (ve bu da dikkate değer bir kuraldır) şu: hiçbir tanıklık bir mucizeyi inanılır kılmağa yeterli değildir, meğer ki, tanıklığın kendisinin yanlış olması, inandırmağa çalıştığı olgudan daha mucizevi ola; bu durumda bile kanıtlamaların bir karşılıklı yok olması vardır ve üstün olanı, bize sadece, zayıf olanı çıkarıldıktan sonra geride kalan gücünün derecesine uygun bir güven verir. Herhangi biri bana bir ölünün diriltildiğini gördüğünü söylerse, hemen, bu adamın yanıltıyor veya yanıltılmış olabileceğinin mi, yoksa anlattığı olgunun gerçekten olmuş olabileceğinin mi daha muhtemel bulunduğunu kendi kendime düşünürüm. Bu iki mucizeyi karşılıklı tartarım ve bulacağım üstünlüğe göre kararımı veririm; her zaman da mucizelerden hangisi daha büyükse onu reddederim. Adamın tanıklığının yanlışlığı anlattığı olaydan daha mucizevi olabilirse, o zaman, ancak o zaman, inanç ve kanıma hak kazandığını ileri sürebilir.

II. PARÇA

Yukardaki akılyürütmede, bir mucizenin dayandığı tanıklığın mümkün, bu tanıklığın yanlışlığının da gerçekten olağanüstü bir şey olabileceğini kabul etmiştik: Ancak bunu kabul ederken aşırı cömert davrandığımızı ve böylesine eksiksiz bir delille ortaya konan bir mucizevi olayın hiçbir zaman[1] bulunmadığını göstermek kolaydır.

İ l k i n, anlattıklarında herhangi bir yanılmaya düşmedikleri yolunda bize güven verecek ölçüde sağduyusu, eğitimi ve bilgisi olduğu tartışma götürmeyen; başkalarını aldatmağa niyetli olabileceğinden herhangi bir kuşku duyulamayacak ölçüde, şüphe götürmezcesine doğru sözlü; söyledikleri bir yalanın ortaya çıkarılması halinde çok şey kaybedecek derecede insanların gözünde saygınlık ve üne sahip olan: aynı zamanda da yalanlarının ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılacak, herkesin önünde ve dünyanın iyi bilinen bir bölgesinde meydana gelmiş olaylara tanıklık eden, yeterli sayıda insanın tanıklığını yaptığı hiçbir mucize, tarih boyunca, bulunasanlarca görülebilir de, görülmeyebilir de. Bu, onun yapısını ve neliğini değiştirmez. Bir ev veya geminin havalanması görülebilir bir mucizedir. Bir tüyün, rüzgarın bunu yapacak kadar gücü olmadığı zaman, havalanması, bizim bakımımızdan o kadar duyulabilir olmadığı halde aynı derecede gerçek bir mucizedir

[1] [E ve F basımlarında: Hiçbir tarih kitabında]

SECT. X.

PART II.

All which circumstances are requisite to give us a full assurance in the testimony of men.

Secondly. We may observe in human nature a principle, which, if strictly examined, will be found to diminish extremely the assurance, which we might, from human testimony, have, in any kind of prodigy. The maxim, by which we commonly conduct ourselves in our reasonings, is, that the objects, of which we have no experience, resemble those, of which we have; that what we have found to be most usual is always most probable; and that where there is an opposition of arguments, we ought to give the preference to such as are founded on the greatest number of past observations. But though, in proceeding by this rule, we readily reject any fact which is unusual and incredible in an ordinary degree; yet in advancing farther, the mind observes not always the same rule; but when anything is affirmed utterly absurd and miraculous, it rather the more readily admits of such a fact, upon account of that very circumstance, which ought to destroy all its authority. The passion of *surprize* and *wonder*, arising from miracles, being an agreeable emotion, gives a sensible tendency towards the belief of those events, from which it is derived. And this goes so far, that even those who cannot enjoy this pleasure immediately, nor can believe those miraculous events, of which they are informed, yet love to partake of the satisfaction at second-hand or by rebound, and place a pride and delight in exciting the admiration of others.

With what greediness are the miraculous accounts of travellers received, their descriptions of sea and land monsters, their relations of wonderful adventures, strange men, and uncouth manners? But if the spirit of religion join itself to the love of wonder, there is an end of common sense; and human testimony, in these circumstances, loses all pretensions to authority. A religionist may be an enthusiast, and imagine he sees what has no reality: He may know his narrative to be false, and yet persevere in it, with the best intentions in the world, for the sake of promoting so holy a cause: Or even where this delusion has not place, vanity, excited by so strong a temptation, operates on him more powerfully than on the rest of mankind in any other circumstances; and self-interest with equal force. His auditors may not have, and commonly have not, sufficient judgment

maz. Bütün bu şartlar ise insanların tanıklığına tam güvenimizi sağlamak için gereklidir.

İ k i n c i l e y i n: İnsanın doğal yapısında, dikkatle incelenirse, herhangi bir harika hakkında insan tanıklığı yoluyle edindiğimiz güveni çok azaltan bir ilke gözleyebiliriz. Akılyürütmelerimizde genellikle kendimize yol göstermek için kullandığımız kural şudur: Tecrübesini edinmemiş olduğumuz objeler, tecrübesini edinmiş olduklarımıza benzer; en alışageldiğimiz şey her zaman en muhtemel olan şeydir; ve bir kanıtlamalar karşıtlığı bulunan yerde, en çok sayıda geçmiş gözleme dayanan kanıtlamaları tercih etmemiz gerekir. Fakat bu kuralla iş görürken, alışılmamışlığı ve inanılmazlığı olağan düzeyde kalan herhangi bir olguyu rahatlıkla bir kenara ittiğimiz halde, daha öteye gidince, zihin her zaman aynı kuralı gözetmez; tersine tümüyle akıl almaz ve mucizevi bir şey ileri sürüldüğü zaman, olgunun bütün inanırlığını yok etmesi gereken tam bu özellikten ötürü, böylesine bir olguyu daha da rahatlıkla kabul eder. Mucizelerden doğan ş a ş m a ve h a y r e t tutkusu hoş bir duygu olduğundan, kaynağını meydana getiren olayların inanılmasına doğru belirgin bir eğilim sağlar. Ve bu o kadar ileri gider ki, bu zevki doğrudan doğruya duyamayanlar ve kendilerine anlatılan bu mucizevi olaylara inanamayanlar bile, dolaylı olarak ya da yansımayla, bu tatminden pay almaktan yine de çok hoşlanırlar ve başkalarının hayranlığını uyandırmaktan gurur ve zevk alırlar.

Gezginlerin anıları, deniz ve kara canavarları tasvirleri, hayret verici serüvenler, acaip adamlar, garip töreler hakkındaki hikâyeler ne kadar iştahla dinlenir! Fakat dinsel yatkınlık kendisini harika sevgisine bağlarsa, sağduyunun sonu gelir ve insan tanıklığı, bu şartlarda her türlü inandırıcılık iddiasını yitirir. Dinci bir kimse çok coşabilir ve gerçekliği olmayan şeyler gördüğünü hayal edebilir: hikâyesinin yanlış olduğunu bilebilir, ama böylesine kutsal bir davayı ileri götürebilmek için yine de dünyanın en iyi niyetiyle hikâyesinde ısrar edebilir. Veya bu aldanmanın olmadığı yerde bile bu kadar güçlü bir şekilde kışkırtılan boş gurur, bu kimseyi başka şartlar altında öteki insanları etkileyeceğinden daha kuvvetle etkiler; kişinin kendi çıkarı da aynı güçte bir etki yapar, Bu kişinin sınayıcıları onun verilerini incelemeğe yeterli

SECT. X. PART II.

to canvass his evidence: What judgment they have, they renounce by principle, in these sublime and mysterious subjects: Or if they were ever so willing to employ it, passion and a heated imagination disturb the regularity of its operations. Their credulity encreases his impudence: And his impudence overpowers their credulity.

Eloquence, when at its highest pitch, leaves little room for reason or reflection; but addressing itself entirely to the fancy or the affections, captivates the willing hearers, and subdues their understanding. Happily, this pitch it seldom attains. But what a TULLY or a DEMOSTHENES could scarcely effect over a ROMAN or ATHENIAN audience, every *Capuchin*, every itinerant or stationary teacher can perform over the generality of mankind, and in a higher degree, by touching such gross and vulgar passions.

[1] The many instances of forged miracles, and prophecies, and supernatural events, which, in all ages, have either been detected by contrary evidence, or which detect themselves by their absurdity, prove sufficiently the strong propensity of mankind to the extraordinary and the marvellous, and ought reasonably to beget a suspicion against all relations of this kind. This is our natural way of thinking, even with regard to the most common and most credible events. For instance: There is no kind of report, which rises so easily, and spreads so quickly, especially in country places and provincial towns, as those concerning marriages; insomuch that two young persons of equal condition never see each other twice, but the whole neighbourhood immediately join them together. The pleasure of telling a piece of news so interesting, of propagating it, and of being the first reporters of it, spreads the intelligence. And this is so well known, that no man of sense gives attention to these reports, till he find them confirmed by some greater evidence. Do not the same passions, and others still stronger, incline the generality of mankind to believe and report, with the greatest vehemence and assurance, all religious miracles?

Thirdly. It forms a strong presumption against all supernatural and miraculous relations, that they are observed chiefly to abound among ignorant and barbarous nations; or if a civilized people has ever given admission to any of them,

[1] [This paragraph was printed as a note in Editions E to P.]

yargıgücüne sahip olmayabilirler, genellikle de olmazlar: sahip oldukları kadarını da, bu anlaşılmaz ve esrarengiz konularda ilke gereği terkederler: ya da yargıgüçlerini kullanmağa çok istekli olsalar da, tutku ve aşırı uyarılmış bir hayalgücü onun işlemlerinin düzenliliğini bozar. Onların kanağanlıkları dincinin cüretini artırır ve bu cüret onların kanağanlıklarına baskın çıkar.

Güzel konuşma en yüksek perdesinde olunca, akla veya düşünmeye çok az yer bırakır; tümüyle hayale ve heyecanlara hitap ederek, istekli dinleyicileri büyüler ve anlama yetilerine egemen olur. Bereket bu perdeye çok ender ulaşır. Fakat bir TULLIUS'un ROMALI dinleyiciler, ya da bir DEMOSTHENES'in ATİNALI dinleyiciler üzerinde güçlükle yaptığı etkiyi her K a p u ç i n keşişi, her gezici ya da yerli öğretmen, insanlığın çoğunluğu, üzerinde, üstelik böylesine kaba ve bayağı tutkulara dokunarak daha da yüksek bir derecede yapabilir.

[1] Bütün çağlarda ya zıt delillerle açığa vurulan ya da saçmalıklarıyle kendi kendilerini açığa vuran bir çok sahte mucize, kehanet ve doğaüstü olay, insan cinsinin olağanüstüne ve harikaya güçlü yatkınlığını yeterince ispat eder ve bütün bu cins hikâyelere karşı bir kuşku doğurması gerekir. Bu, en günlük ve en inanılır olaylarda bile, doğal düşünme tarzımızdır. Sözgelişi; özellikle kırsal bölgelerde ve taşra kasabalarında evlilik haberleri kadar kolaylıkla çıkarılan ve hızla yayılan başka bir haber çeşidi yoktur; birbirinin dengi iki genç birbirlerini iki kere görmeye görsünler, mahalleli onları hemen başgöz ediverir. Böylesine ilgi çekici bir haberi vermenin, yaymanın ve onun müjdecisi olmanın zevki, işi herkese duyurur. Ve bu durum o kadar iyi bilinir ki, aklı başında hiçbir insan daha büyük delillerle doğrulanmadıkça, bu haberlere kulak asmaz. Aynı tutkular değil midir insanların çoğunluğunu dinsel mucizelere en büyük heyecan ve güvenle inanmağa ve onları anlatmağa iten?

Ü ç ü n c ü l e y i n : Bütün doğaüstü ve mucizevi hikayelerin genellikle cahil ve barbar uluslarda görülmeleri, bunlara karşı güçlü bir öndüşünce oluşturur; ya da herhangi bir uygar halk bunları kabul etmiş ise, bu

[1] [Bu paragraf, E'den P'ye kadarki basımlarda not olarak yer almaktadır.]

SECT. X. PART II.

that people will be found to have received them from ignorant and barbarous ancestors, who transmitted them with that inviolable sanction and authority, which always attend received opinions. When we peruse the first histories of all nations, we are apt to imagine ourselves transported into some new world; where the whole frame of nature is disjointed, and every element performs its operations in a different manner, from what it does at present. Battles, revolutions, pestilence, famine, and death, are never the effect of those natural causes, which we experience. Prodigies, omens, oracles, judgments, quite obscure the few natural events, that are intermingled with them. But as the former grow thinner every page, in proportion as we advance nearer the enlightened ages, we soon learn, that there is nothing mysterious or supernatural in the case, but that all proceeds from the usual propensity of mankind towards the marvellous, and that, though this inclination may at intervals receive a check from sense and learning, it can never be thoroughly extirpated from human nature.

It is strange, a judicious reader is apt to say, upon the perusal of these wonderful historians, *that such prodigious events never happen in our days.* But it is nothing strange, I hope, that men should lie in all ages. You must surely have seen instances enow of that frailty. You have yourself heard many such marvellous relations started, which, being treated with scorn by all the wise and judicious, have at last been abandoned even by the vulgar. Be assured, that those renowned lies, which have spread and flourished to such a monstrous height, arose from like beginnings; but being sown in a more proper soil, shot up at last into prodigies almost equal to those which they relate.

It was a wise policy in that [1] false prophet, ALEXANDER, who, though now forgotten, was once so famous, to lay the first scene of his impostures in PAPHLAGONIA, where, as LUCIAN tells us, the people were extremely ignorant and stupid, and ready to swallow even the grossest delusion. People at a distance, who are weak enough to think the matter at all worth enquiry, have no opportunity of receiving better information. The stories come magnified to them by a hundred circumstances. Fools are industrious in propagating the imposture; while the wise and learned are contented, in

[1] [Cunning impostor: Editions E to P.]

halkın bu hikâyeleri, öteden beri kabul edilegelmiş kanıların her zaman yanısıra gelen o çiğnenemez yaptırım ve yetke ile ileten cahil ve barbar atalarından edinmiş oldukları görülür. Bütün ulusların ilkçağlarının tarihlerini gözden geçirirsek, kendimizi yeni bir dünyaya düşmüş sanabiliriz: Burada sanki doğanın bütün düzeni bozulmuştur ve her element işlemlerini, şimdikinden farklı bir tarzda yapar. Savaşlar, ihtilâller, salgın hastalıklar, açlık ve ölüm hiçbir zaman tecrübesini edindiğimiz doğal nedenlerin etkileri değildir. Harikalar, gelecekle ilişkili belirtiler, kehanetler, yargılar, aralarına karışmış üç-beş doğal olayı iyiden iyiye örter. Fakat sayfaları çevirdikçe, aydınlanmış çağlara yaklaştığımız oranda, bunlar gitgide seyrekleştiğinden, çok geçmeden öğreniriz ki, ortada esrarengiz veya doğaüstü bir şey yoktur; bütün bunlar insanın harikaya gösterdiği alışılmış eğilimden çıkmadır, ara ara sağduyu ve öğrenimle engellense bile, bu eğilimin insanın doğal yapısındaki kökleri de büsbütün kazınamaz.

Aklı başında bir okuyucu bu hayret verici tarihçileri okuduktan sonra diyebilir ki, böylesine harika olayların günümüzde hiç olmaması pek acaip. Ama, insanların her çağda yalan söylemeleri hiç de acaip değildir herhalde. Bu zaafın yeteri kadar örneklerini, eminim, siz de görmüşsünüzdür. Bütün bilge ve aklı başında olanlarca hor görüldüğünden, sonunda avamın bile bir yana bıraktığı harikalarla ilgili böyle birçok hikâyelerin uydurulduğunu siz de işitmişsinizdir. Emin olun ki, böylesine korkunç yükseklikelere ulaşarak serpilen bu ünlü yalanlar buna benzer bir şekilde başladılar, fakat daha elverişli bir toprağa ekildiklerinden, nerede ise anlattıkları kadar büyük harikalar olarak geliştiler.

Şimdi unutulduğu halde bir zamanlar o kadar ünlü olan şu[1] sahte peygamber ALEKSANDROS'un, sahtekârlığının ilk düzenini, LOUKIANOS'un anlattığına göre, halkın son derece cahil, aptal ve en kaba aldatmacaları bile yutmağa hazır olduğu PAPHLAGONİA'da kurması çok akıllıca bir politika idi. Uzakta bulunan ve konuyu üzerinde durmağa değer görecek kadar zayıf olan kimselerin daha sağlam bilgiler edinme fırsatı yoktur. Hikâyeler onlara yüzlerce yandurumla büyültülmüş olarak ulaşır. Alıklar aldatmacayı yaymakta çok gayretlidirler; bil-

[1] [E'den P'ye kadar ki basımlarda: kurnaz düzenbaz]

SECT. X. PART II.

general, to deride its absurdity, without informing themselves of the particular facts, by which it may be distinctly refuted. And thus the impostor above-mentioned was enabled to proceed, from his ignorant PAPHLAGONIANS, to the enlisting of votaries, even among the GRECIAN philosophers, and men of the most eminent rank and distinction in ROME: Nay, could engage the attention of the sage emperor MARCUS AURELIUS; so far as to make him trust the success of a military expedition to his delusive prophecies.

The advantages are so great, of starting an imposture among an ignorant people, that, even though the delusion should be too gross to impose on the generality of them (*which, though seldom, is sometimes the case*) it has a much better chance for succeeding in remote countries, than if the first scene has been laid in a city renowned for arts and knowledge. The most ignorant and barbarous of these barbarians carry the report abroad. None of their countrymen have a large correspondence, or sufficient credit and authority to contradict and beat down the delusion. Men's inclination to the marvellous has full opportunity to display itself. And thus a story, which is universally exploded in the place where it was first started, shall pass for certain at a thousand miles distance. But had ALEXANDER fixed his residence at ATHENS, the philosophers of that renowned mart of learning had immediately spread, throughout the whole ROMAN empire, their sense of the matter; which, being supported by so great authority, and displayed by all the force of reason and eloquence, had entirely opened the eyes of mankind. It is true; LUCIAN, passing by chance through PAPHLAGONIA, had an opportunity of performing this good office. But, though much to be wished, it does not always happen, that every ALEXANDER meets with a LUCIAN, ready to expose and detect his impostures.[1]

I may add as a *fourth* reason, which diminishes the authority of prodigies, that there is no testimony for any, even

[1] [Editions E to P append the following note: It may here, perhaps, be objected, that I proceed rashly, and form my notions of ALEXANDER merely from the account given of him by LUCIAN, a professed enemy. It were, indeed, to be wished, that some of the accounts published by his followers and accomplices had remained. The opposition and contrast between the character and conduct of the same man, as drawn by friend or enemy, is as strong, even in common life, much more in these religious matters, as that betwixtany two men in the world, betwixt ALEXANDER and St. PAUL, for instance. See a letter to GILBERT WEST, Esq; on the conversion and apostleship of St. PAUL.]

ge ve okumuşlar ise, genellikle aldatmacanın açıkça yanlışını çıkaracak belirli olguları öğrenmek gereğini duymadan, saçmalığına gülmekle yetinirler. Ve işte böylece yukarıda adı geçen sahtekâr, cahil PAPHLAGONIA'LILAR'dan yola çıkarak, YUNAN filozoflarından ve ROMA'nın en önde gelen, seçkin kişilerinden bile taraftar toplama olanağını buldu; dahası, bir askerî harekâtın başarısını aldatıcı kehanetlerine bağlatacak kadar, bilge imparator MARCUS AURELIUS'un güvenini kazandı.

Bir sahtekârlığı cahil bir halk arasında başlatmanın kazançları o kadar büyüktür ki, aldatmaca bir halkın çoğunluğuna kabul ettirilemeyecek kadar kaba olsa bile (k i a z d a g ö r ü l s e b u b a z e n o l u r), uzak ülkelerde başarı kazanma olasılığı, ilk düzenin, sanatları ve bilgisi ile ün salmış bir kentte kurulmuş olmasına oranla daha büyüktür. Bu barbarların en cahil ve en barbar olanları haberi ülke dışına taşırlar. Yurttaşlarından hiçbirisinin, dışarıyla, aldatmacaya karşı çıkacak ve onu ezecek kadar geniş ilişkileri veya yeterli saygınlığı ve yetkileri yoktur. İnsanların harikaya olan eğilimleri kendisini göstermek için tam fırsatını bulur. Ve böylece ilk başlatıldığı yerde mümkün her bakımdan yalanlanan bir hikâye, bin mil ötede gerçek diye görülecektir. Fakat ALEKSANDROS ATİNA'da oturuyor olsaydı bu ünlü bilgi pazarının filozofları bütün ROMA imparatorluğuna bu konu hakkındaki düşüncelerini hemen yayarlar ve böylesine yüce bir yetke tarafından desteklenen, aklın ve güzel sözün tüm gücü ile ortaya konan bu düşünceler insanların gözlerini iyice açardı. Doğrudur; tesadüfen PAPHLAGONİA'ya uğrayan LOUKİANOS bu önemli görevi yerine getirme fırsatını bulmuştur. Fakat çok istenecek birşey olduğu halde, her ALEKSANDROS her zaman aldatmacalarını ortaya çıkaracak ve açığa vuracak bir LOUKİANOS ile karşılaşmaz. [1]

Harikaların inanılırlıklarını azaltan bir dördüncü sebep olarak şunu ekleyebilirim: hiçbir harikada, hatta açıkça ortaya çıkarılmış olanlar da bile, bir tanıklık

[1] [E'den P'ye kadarki basımlarda şu dipnot vardır: Bu noktada belki, ALEKSANDROS hakkındaki fikirlerimi, yalnızca, onun açıkça düşmanı olan LOUKİANOS'un anlattıklarına dayatıyorum ve acele karar veriyorum diye itiraz edilebilir. Gerçekten gönül isterdi ki ALEKSANDROS'un müritleri ve suç ortakları tarafından yayılan hikâyelerden bazıları günümüze kadar kalmış olsun. Günlük hayatta bile, aynı adamın kişiliğinin ve yaptıklarının dost ile düşman tarafından çizilen tasvirleri arasındaki karşıtlık, dünyadaki herhangi iki ayrı adamın tasvirleri arasındaki kadar kuvvetlidir. Bu dini meselelerde ise, sözgelişi ALEKSANDROS ve AZİZ PAULUS arasında bu karşıtlık daha da güçlüdür. AZİZ PAULUS'un dini kabul edişi ve havarilliği üzerine, bakınız: Sayın GILBERT WEST'e Yazılan Bir Mektup.]

SECT. X. PART II.

those which have not been expressly detected, that is not opposed by an infinite number of witnesses; so that not only the miracle destroys the credit of testimony, but the testimony destroys itself. To make this the better understood, let us consider, that, in matters of religion, whatever is different is contrary; and that it is impossible the religions of ancient ROME, of TURKEY, of SIAM, and of CHINA should, all of them, be established on any solid foundation. Every miracle, therefore, pretended to have been wrought in any of these religions (and all of them abound in miracles), as its direct scope is to establish the particular system to which it is attributed; so has it the same force, though more indirectly, to overthrow every other system. In destroying a rival system, it likewise destroys the credit of those miracles, on which that system was established; so that all the prodigies of different religions are to be regarded as contrary facts, and the evidences of these prodigies, whether weak or strong, as opposite to each other. According to this method of reasoning, when we believe any miracle of MAHOMET or his successors, we have for our warrant the testimony of a few barbarous ARABIANS: And on the other hand, we are to regard the authority of TITUS LIVIUS, PLUTARCH, TACITUS, and, in short, of all the authors and witnesses, GRECIAN, CHINESE, and ROMAN CATHOLIC, who have related any miracle in their particular religion; I say, we are to regard their testimony in the same light as if they had mentioned that MAHOMETAN miracle, and had in express terms contradicted it, with the same certainty as they have for the miracle they relate. This argument may appear over subtile and refined; but is not in reality different from the reasoning of a judge, who supposes, that the credit of two witnesses, maintaining a crime against any one, is destroyed by the testimony of two others, who affirm him to have been two hundred leagues distant, at the same instant when the crime is said to have been committed.

One of the best attested miracles in all profane history, is that which TACITUS reports of VESPASIAN, who cured a blind man in ALEXANDRIA, by means of his spittle, and a lame man by the mere touch of his foot; in obedience to a vision of the god SERAPIS, who had enjoined them to have recourse to the Emperor, for these miraculous cures. The story may be

yoktur ki, sınırsız sayıda tanık tarafından aksi söylenmesin; öyle ki, mucize, tanıklığın inanırlığını yok etmekle kalmaz, tanıklık da kendi kendini yok eder. Bunu daha anlaşılır kılmak için şunu düşünelim: din konularında farklı olan her şey karşıttır, eski Roma, Türkiye, Siam ve Çin dinlerinin hepsini birden, herhangi bir sağlam temele oturtmak imkânsızdır. Öyleyse bu dinlerden herhangi birinde olduğu iddia edilen bir mucizenin (ve hepsi de mucizelerle doludur) dolaysız amacı, atfetildiği sistemi yerleştirmek ise; ondaki aynı kuvvet, ama daha dolaylı olarak, başka bütün sistemleri yıkmağa da yönelir. Rakip bir sistemi yok ederken, o sistemin dayandığı mucizelerin geçerliliğini de yıkar; öyle ki, farklı dinlerin bütün harikaları zıt olgular olarak ve bu harikaların delilleri de, zayıf olsun güçlü olsun, birbirlerinin karşıtı olarak görülmelidir. Bu akılyürütme yöntemine göre MUHAMMED veya izleyicilerinin herhangi bir mucizesine inandığımız zaman, delil olarak elimizde birkaç barbar ARAP'ın tanıklığı vardır: Öte yandan TITUS LIVIUS; PLOUTHARKHOS, TACITUS ve kısacası kendi belirli dinlerinin herhangi bir mucizesini anlatan YUNAN, ÇİN ve ROMA KATOLİK yazar ve tanıklarının yetkilerine bakarken, bunların tanıklıklarına, MUHAMMED'in bir mucizesinden söz ederek kendi anlattıkları mucize konusundaki kesinlikle mucizeyi yalanlar olsalardı, onlara nasıl bir gözle bakacak idiysek, öyle bakmalıyız. Bu kanıtlamanın aşırı ince olduğu, kılı kırk yardığı düşünülebilir; ama gerçekte bu kanıtlama, bir adama suç yükleyen iki tanığa olan güvenin suçun işlendiği söylenen anda adamın iki yüz fersah uzakta olduğunu ileri süren başka iki tanığın tanıklığı ile yok olduğunu kabul eden yargıcın akılyürütmesinden farklı değildir.

Bütün puta tapanların tarihinde tanıklığı en iyi yapılmış mucizelerden biri TACITUS'un anlattığı, imparator VESPASIANUS'un işlediği mucizedir. İSKENDERİYE'de kendilerine görünerek tedavileri için imparatora başvurmalarını buyuran tanrı SERAPİS'in buyruğuna uyarak, VESPASIANUS, kör bir adamı tükürüğü ile, topal bir adamı da ayağını dokundurarak iyileştirmiştir. Hikâye

SECT. X. PART II.

seen in that fine historian;[1] where every circumstance seems to add weight to the testimony, and might be displayed at large with all the force of argument and eloquence, if any one were now concerned to enforce the evidence of that exploded and idolatrous superstition. The gravity, solidity, age, and probity of so great an emperor, who, through the whole course of his life, conversed in a familiar manner with his friends and courtiers, and never affected those extraordinary airs of divinity assumed by ALEXANDER and DEMETRIUS. The historian, a cotemporary writer, noted for candour and veracity, and withal, the greatest and most penetrating genius, perhaps, of all antiquity; and so free from any tendency to credulity, that he even lies under the contrary imputation, of atheism and profaneness: The persons, from whose authority he related the miracle, of established character for judgment and veracity, as we may well presume; eye-witnesses of the fact, and confirming their testimony, after the FLAVIAN family was despoiled of the empire, and could no longer give any reward, as the price of a lie. *Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.* To which if we add the public nature of the facts, as related, it will appear, that no evidence can well be supposed stronger for so gross and so palpable a falsehood.

There is also a memorable story related by Cardinal DE RETZ, which may well deserve our consideration. When that intriguing politician fled into SPAIN, to avoid the persecution of his enemies, he passed through SARAGOSSA, the capital of ARRAGON, where he was shewn, in the cathedral, a man, who had served [2] seven years as a door-keeper, and was well known to every body in town, that had ever paid his devotions at that church. He had been seen, for so long a time, wanting a leg; but recovered that limb by the rubbing of holy oil upon the stump; [3] and the cardinal assures us that he saw him with two legs. This miracle was vouched by all the canons of the church; and the whole company in town were appealed to for a confirmation of the fact; whom the cardinal found, by their zealous devotion, to be thorough

[1] Hist. lib. v. cap. 8. SUETONIUS gives nearly the same account *in vita* VESP. 7. [The reference to Suetonius was added in the Errata to Ed. F.]

[2] [20: Editions E to N.]

[3] [Editions E and F substitute: And when the Cardinal examin'd it, he found it to be a true natural Leg, like the other.]

bu büyük tarihçide görülebilir;[1] burada her yandurum tanıklığa ağırlık sağlar gibidir ve bugün biri yanlışlığı ortaya konmuş bu putperest batıl inancın delillerini savunmağa ilgi gösterecek olsa, hikâye, kanıtlamanın ve güzel sözlerin olanca gücü ile baştan sona gözler önüne serilebilir. İşte, hayatı boyunca arkadaşları ve emrindekilerle dostça konuşup görüşmüş ve hiçbir zaman İSKENDER ile DEMETRİOS'un takındığı olağanüstü kutsallık havalarına önem vermemiş, böylesine yüce bir imparatorun ciddiliği, sağlamlığı, olgun yaşı ve dürüstlüğü. İşte, açık ve doğru sözlülüğü ile tanınmış çağdaş bir yazar, üstelik belki de Eskiçağın en büyük ve en derin dehası olan tarihçi; kanağanlıktan da o kadar uzak ki, tam tersi dinsizlik ile tanrısızlık ithamları altında. İşte, tarihçinin, hikâyesini anlatmakta tanıklıklarına güvendiği kişiler; pekâla tahmin edebileceğimiz gibi, yargı gücü ve doğru sözlülükleriyle tanınan, olgunun görgü tanıkları olan ve FLAVIUS'lular ailesi iktidardan uzaklaştırıldıktan bir yalanın karşılığında ödül veremeyecek duruma düşürüldükten sonra da tanıklıklarını doğrulayan kişiler. Utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium. Buna bir de olguların, anlatıldığı şekliyle, kamunun gözü önünde olup bitmiş bulunduğunu eklersek, böylesine kocaman elle tutulur bir yalan için daha güçlü bir delilin düşünülemeyeceği ortaya çıkar.

Bir de Kardinal DE RETZ'nin anlattığı, hatırlanmağa da, ele alınmağa da değer bir hikâye vardır. Bu entrikacı siyaset adamı düşmanlarının elinden kurtulmak için İSPANYA'ya kaçtığı zaman, ARAGON'un başkenti ZARAGOZA'dan geçer; burada, katedralde [2]yedi yıl kapıcılık yapmış ve şehirde bu kiliseye gidip gelen herkes tarafından iyi tanınan bir adamı ona gösterirler. Adam uzun zaman ortalıkta bir bacağı kesik olarak gezmişti: ama sonradan bacağının kesildiği yeri kutsanmış yağla ovarak, bu uzvunu yeniden kazanmıştı;[3] Kardinal onu iki bacaklı olarak gördüğünü söylüyor. Kilisenin bütün görevlileri mucize konusunda yemin verir; olgunun doğrulanması için kent halkına başvurulur ve Kardinal halkın mucizeye

[1] Hist. Lib. V. Cap. 8. SUETONIUS. vita VESPASIANUS 7'de hemen hemen aynı hikâyeyi anlatır. [Suetonius atfı F basımının yanlış-doğru cetveline konmuştur.]

[2] [E'den N'ye kadarki basımlarda: yirmi yıl]

[3] [E ve F basımlarında bunun yerine şu cümle vardır: ve Kardinal bacağı incelediğinde bunun, öbürü gibi, sahici ve doğal bir bacak olduğunu gördü.]

SECT. X. PART II.

believers of the miracle. Here the relater was also cotemporary to the supposed prodigy, of an incredulous and libertine character, as well as of great genius; the miracle of so *singular* a nature as could scarcely admit of a counterfeit, and the witnesses very numerous, and all of them, in a manner, spectators of the fact, to which they gave their testimony. And what adds mightily to the force of the evidence, and may double our surprize on this occasion, is, that the cardinal himself, who relates the story, seems not to give any credit to it, and consequently cannot be suspected of any concurrence in the holy fraud. He considered justly, that it was not requisite, in order to reject a fact of this nature, to be able accurately to disprove the testimony, and to trace its falsehood, through all the circumstances of knavery and credulity which produced it. He knew, that, as this was commonly altogether impossible at any small distance of time and place; so was it extremely difficult, even where one was immediately present, by reason of the bigotry, ignorance, cunning, and roguery of a great part of mankind. He therefore concluded, like a just reasoner, that such an evidence carried falsehood upon the very face of it, and that a miracle supported by any human testimony, was more properly a subject of derision than of argument.

There surely never was a greater number of miracles ascribed to one person, than those, which were lately said to have been wrought in FRANCE upon the tomb of Abbé PARIS, the famous JANSENIST, with whose sanctity the people were so long deluded. The curing of the sick, giving hearing to the deaf, and sight to the blind, were every where talked of as the usual effects of that holy sepulchre. But what is more extraordinary; many of the miracles were immediately proved upon the spot, before judges of unquestioned integrity, attested by witnesses of credit and distinction, in a learned age, and on the most eminent theatre that is now in the world. Nor is this all: A relation of them was published and dispersed every where; nor were the *Jesuits*, though a learned body, supported by the civil magistrate, and determined enemies to those opinions, in whose favour the miracles were said to have been wrought, ever able distinctly to refute or detect them.[1] Where shall we find such a number of cir-

[1] This book was writ by Mons. MONTGERON, counsellor or judge of the parliament of PARIS, a man of figure and character, who was also a martyr to the

ateşli bir şekilde bütünüyle inandığını görür. Burada da anlatıcı, harika sayılan olayın çağdaşıdır, büyük deha sahibi olduğu kadar inançsız ve fazla serbest ahlâklıdır; mucize bir düzmeceye izin vermeyecek derecede ö z e l bir niteliktedir ve sayıları kabarık olan tanıkların hepsi, olgunun görgü tanıklarıdır. Ve delilin gücüne çok katkıda bulunan ve bu durumda şaşkınlığımızı belki de iki misline çıkaran şey, hikâyeyi anlatan Kardinal'in kendisinin hikâyeye pek güven beslememesi, dolayısıyle de bu kutsal düzmecede bir payı bulunduğu kuşkusunu uyandırmamasıdır. Kardinal haklı olarak düşünüyordu ki, böyle bir olguyu reddetmek için, tanıklığın aksini ispat etmek ve yanlışlığını, onu ortaya çıkaran düzenbazlığa ve kanağanlığa kadar izlemek gerekmez. Biliyordu ki, bu izlemenin, herhangi kısa bir zaman geçtikten, biraz uzaklaştıktan sonra bile yapılması tamamıyle imkânsız olduğuna göre, aynı şekilde, kişi orada bizzat hazır bile olsa, insanların çoğunluğunun yobazlığı, cahilliği, hilebazlığı ve edepsizliği yüzünden, son derece güçtür. Dolayısıyle, doğru akılyürüten bir insan olarak, böyle bir delilin daha ortaya konuşunda sahtekârlık taşıdığı ve herhangi bir insan tanıklığının desteklediği bir mucizenin tartışma konusundan, çok alay konusu olmağa elverişli bulunduğu sonucuna vardı.

Fransa'da kutsallığına halkın bu kadar uzun zaman aldandığı ünlü JANSENİST Abbé PARİS'nin mezarı üzerinde görüldüğü söylenen mucizelerden daha çoğu bir tek kişiye hiçbir zaman atfedilmemiştir herhalde. Her yerde, hastaların iyileşmesinden, sağırların kulaklarının ve körlerin gözlerinin açılmasından bu kutsal yatırın alışılmış etkileri imiş gibi söz ediliyordu. Fakat daha da olağanüstü olan şu ki, mucizelerden bir çoğu, tartışılmaz doğrulukta yargıçlar önünde ve sözüne güvenilir seçkin tanıklarca doğrulanarak, bilgide ileri bir çağda ve dünyanın en başta gelen sahnesinde, anında tespit edilmişti. Bu kadarla da kalmıyor: Bunların hikâyesi yayımlandı ve her yere dağıtıldı; Je s u i t l e r de, sivil idare tarafından desteklenen okumuş kişilerden oluşan bir topluluk ve bu mucizelerin adına yapıldığı söylenen inançların kararlı düşmanları oldukları halde, bu mucizeleri hiçbir zaman açıkça reddetmeği ya da bunların yanlışlığını açığa vurmağı başaramadılar.[1] Başka nere-

[1] Bu kitap, PARİS meclisi üyesi ya da yargıcı, ünlü ve kişilik sahibi bir kişi olan Monseigneur MONTGERON tarafından yazılmıştır. Kendisi bu davanın

SECT. X.

cumstances, agreeing to the corroboration of one fact? And what have we to oppose to such a cloud of witnesses, but

cause, and is now said to be somewhere in a dungeon on account of his book.

There is another book in three volumes (called *Recueil des Miracles de l'Abbé* PARIS) giving an account of many of these miracles, and accompanied with prefatory discourses, which are very well written. There runs, however, through the whole of these a ridiculous comparison between the miracles of our Saviour and those of the Abbé; wherein it is asserted, that the evidence for the latter is equal to that for the former: As if the testimony of men could ever be put in the balance with that of God himself, who conducted the pen of the inspired writers. If these writers, indeed, were to be considered merely as human testimony, the FRENCH author is very moderate in his comparison: since he might, with some appearance of reason, pretend, that the JANSENIST miracles much surpass the other in evidence and authority. The following circumstances are drawn from authentic papers, inserted in the abovementioned book.

Many of the miracles of Abbé PARIS were proved immediately by witnesses before the officiality or bishop's court at PARIS, under the eye of cardinal NOAILLES, whose character for integrity and capacity was never contested even by his enemies.

His [1] successor in the archbishopric was an enemy to the JANSENISTS, and for that reason promoted to the see by the court. Yet 22 rectors or *curés* of PARIS, with infinite earnestness, press him to examine those miracles, which they assert to be known to the whole world, and undisputably certain: But he wisely forbore.

The MOLINIST party had tried to discredit these miracles in one instance, that of Madamoiselle le FRANC. But, besides that their proceedings were in many respects the most irregular in the world, particularly in citing only a few of the JANSENIST witnesses, whom they tampered with: Besides this, I say, they soon found themselves overwhelmed by a cloud of new witnesses, one hundred and twenty in number, most of them persons of credit and substance in PARIS, who gave oath for the miracle. This was accompanied with a solemn and earnest appeal to the parliament. But the parliament were forbidden by authority to meddle in the affair. It was at last observed, that where men are heated by zeal and enthusiasm, there is no degree of human testimony so strong as may not be procured for the greatest absurdity: And those who will be so silly as to examine the affair by that medium, and seek particular flaws in the testimony, are almost sure to be confounded. It must be a miserable imposture, indeed, that does not prevail in that contest.

All who have been in FRANCE about that time have heard of the reputation of Mons. HERAUT, the *lieutenant de Police*, whose vigilance, penetration, activity, and extensive intelligence have been much talked of. This magistrate, who by the nature of his office is almost absolute, was invested with full powers, on purpose to suppress or discredit these miracles; and he frequently seized immediatoly, and examined the witnesses and subjects of them: But never could reach any thing satisfactory against them.

In the case of Madamoiselle THIBAUT he sent the famous DE SYLVA to examine her; whose evidence is very curious. The physician declares, that it was impossible she could have been so ill as was proved by witnesses; because it was impossible she could, in so short a time, have recovered so perfectly as he found her. He reasoned, like a man of sense, from natural causes; but the opposite party told him, that the whole was a miracle, and that his evidence was the very best proof of it.

The MOLINISTS were in a sad dilemma. They durst not assert the absolute insufficiency of human evidence, to prove a miracle. They were obliged to say, that these miracles were wrought by witchcraft and the devil. But they were told, that this was the resource of the JEWS of old.

No JANSENIST was ever embarrassed to account for the cessation of the miracles, when the church-yard was shut up by the king's edict. It was the touch of the tomb, which produced

[1] [M. de Ventimille.—ED.]

de bir tek olguyu doğrulamakta birleşen bunca yandurum bulabiliriz? Ve böylesine kalabalık bir tanıklar ordusunun karşısına çıkmak için anlattıkları olayların

X BÖLM.

II. PARÇA

kurbanı olmuştur ve kitabı yüzünden şimdi bir yerlerde zindanda yattığı söylenmektedir.

Üç ciltlik (**Recueil des Miracles de l'Abbé PARIS** denilen) bir başka kitap vardır ki, bu mucizelerden birçoğunun hikâyesini anlatır; her birinin başında da çok iyi yazılmış önsözler vardır. Ancak, bunların başından sonuna dek, İsa Efendimiz ile Abbé'nin, mucizelerinin saçma bir karşılaştırılması uzayıp gider: İddia edilen de, Abbé'nin mucizeleri ile ilgili delilin İsa Efendimizin mucizelerinin delilline eşit olduğudur: Sanki insanların tanıklığı, tanrısal eşinle yazmış yazarların kalemlerini yöneten Tanrının tanıklığı ile karşılaştırılabilirmiş gibi. Gerçekten bu yazarların söylediğine sadece insan tanıklığı gözü ile bakılırsa, FRANSIZ yazarının karşılaştırmasında çok ölçülü olduğunu söylemek gerekir; zira bir ölçüde akla uygun görünebilecek şekilde, JANSENİST mucizelerin, delil ve inanılırlık bakımından ötekinin mucizelerini çok aştığını ileri sürebilirdi. Aşağıda anlatılanlar bu kitaba konulmuş olan sahici belgelerden çıkarılmıştır.

Abbé PARİS'nin birçok mucizesi, sağlam ve yetenekli karakteri düşmanları tarafından bile tartışılmayan Kardinal NOAILLES'in önünde, PARİS'in resmi çevrelerinde veya Piskoposluk kurulunda tanıklar tarafından dolaysız olarak ispatlanmıştır.

Kendisinden sonra başpiskopos olan [1] kişi, Jansenistlere de düşmandır ve kurul tarafından o makama da bu yüzden yükseltilmiştir. Yine de, Paris'in 22 «rector» ya da **curé**'si, sonsuz içtenlikle, ondan bu mucizeleri incelemesini istediler; bunların bütün dünyaca bilindiğini ve su götürmezcesine kesin olduğunu ileri sürdüler, ama başpiskopos bilgelik göstererek bundan kaçındı.

MOLİN'ciler, bunlardan birini, Mademoiselle FRANC'la ilgili olanını, yalanlayarak, mucizeleri gözden düşürmeği denedi ancak, tuttukları yol birçok yönleri ile, özellikle de sadece kendilerinden yana çektikleri birkaç Jansenistin tanıklığını naklettikleri için, dünyanın en uygunsuz yolu olması bir yana, çok geçmeden, sayıları yüzyirmiye ulaşan, bir çoğu PARİS'in güvenilir kişilerinden olan ve mucizeyi gördüklerine yemin eden yeni bir tanıklar ordusunca bastırıldılar. Bunu meclise yapılan ciddi ve içten bir başvuru izledi. Ancak yetkililer meclisin bu işe karışmasını yasakladı. Ve sonunda görüldü ki, insanların üstün heyecan ve çoşkunlukla yanıp tutuştuğu yerde, en büyük saçmalığın saflarına katılmayacak kadar güçlü bir insan tanıklığı yoktur: Ve durumu bu bakımdan incelemeğe ve tanıklıkta belirli tek tek bit yenikleri aramağa girişecek kadar akılsız olanların çaresiz kalmaları hemen hemen kaçınılmazdır. Böyle bir karşılaşmada yenik düşmek için düzmecenin gerçekten pek zavallı olması gerekir.

Bu zamanlarda FRANSA'da olan herkes, uyanıklığı, derin görüşlülüğü, çalışkanlığı ve geniş kavrayışından çok söz edilmiş olan **lieutenant de Police** Monseigneur HERAUT'nun ününü işitmiştir. Makamının özü gereği, gücü hemen hemen mutlak olan bu yargıca, bu mucizelerden söz edilmesinin engellenmesi veya onları yalanlaması için tam yetki verilmişti; o da, sık sık tanıkları ve sözü edilen kimseleri yakalar ve sorguya çekerdi: Ancak mucizelere karşı doyurucu hiçbir sonuca ulaşamadı.

Mademoiselle THIBAUT davasında ünlü DE SYLVA'yı bu kızı muayene etmekle görevlendirdi. Hekimin verdiği ifade çok ilginçtir: Kızın tanıkların ispatladığı kadar hastalanmış bulunmasının, bu kadar kısa zamanda, muayene sırasında görüldüğü kadar sağlıklı duruma gelmesinin imkânsızlığından dolayı, mümkün olamayacağını ileri sürdü. Hekim aklı başında her adam gibi nedenlere dayanarak akılyürütüyordu: oysa karşı taraf olayın bütünüyle bir mucize, hekimin ifadesinin de bunun en iyi ispatı olduğunu söyledi.

MOLİN'ciler kendilerini acıklı bir ikilem içinde buldular. Bir mucizeyi ispatlamak için insan tanıklığının mutlak yetersizliğini ileri sürmeğe cesaret edemiyorlardı. Bu mucizelerin büyücülük ve şeytan işi olduğunu söylemekten başka bir şey yapamıyorlardı. Fakat onlara, bunun eski Yahudilerce başvurulan bir yol olduğu söyleniyordu.

Kralın buyruğuyle Kilise kapatılınca hiçbir JANSENİST mucizelerin sona ermesini açıklamakta güçlük çekmedi. Bu olağanüstü etkileri üreten, mezara el sürmekti; hiç kimse mezara yaklaşamayınca da hiçbir etki beklenemezdi.

[1] [Bay de Ventimille - yay.]

SECT. X. PART II.

the absolute impossibility or miraculous nature of the events, which they relate? And this surely, in the eyes of all reasonable people, will alone be regarded as a sufficient refutation.

Is the consequence just, because some human testimony has the utmost force and authority in some cases, when it relates the battle of PHILIPPI or PHARSALIA for instance; that therefore all kinds of testimony must, in all cases, have equal force and authority? Suppose that the CÆSAREAN and POMPEIAN factions had, each of them, claimed the victory in these battles, and that the historians of each party had uniformly ascribed the advantage to their own side; how could mankind, at this distance, have been able

these extraordinary effects; and when no one could approach the tomb, no effects could be expected. God, indeed, could have thrown down the walls in a moment; but he is master of his own graces and works, and it belongs not to us to account for them. He did not throw down the walls of every city like those of JERICHO, on the sounding of the rams' horns, nor break up the prison of every apostle, like that of ST. PAUL.

No less a man, than the Duc de CHATILLON, a duke and peer of FRANCE, of the highest rank and family, gives evidence of a miraculous cure, performed upon a servant of his, who had lived several years in his house with a visible and palpable infirmity.

I shall conclude with observing, that no clergy are more celebrated for strictness of life and manners than the secular clergy of FRANCE, particularly the rectors or curés of PARIS, who bear testimony to these impostures.

The learning, genius, and probity of the gentlemen, and the austerity of the nuns of PORT-ROYAL, have been much celebrated all over EUROPE. Yet they all give evidence for a miracle, wrought on the niece of the famous PASCAL, whose sanctity of life, as well as extraordinary capacity, is well known.[1] The famous RACINE gives an account of this miracle in his famous history of PORT-ROYAL, and fortifies it with all the proofs, which a multitude of nuns, priests, physicians, and men of the world, all of them of undoubted credit, could bestow upon it. Several men of letters, particularly the bishop of TOURNAY, thought this miracle so certain, as to employ it in the refutation of atheists and free-thinkers. The queen-regent of FRANCE, who was extremely prejudiced against the PORT-ROYAL, sent her own physician to examine the miracle, who returned an absolute convert. In short, the supernatural cure was so uncontestable, that it saved, for a time, that famous monastery from the ruin with which it was threatened by the JESUITS. Had it been a cheat, it had certainly been detected by such sagacious and powerful antagonists, and must have hastened the ruin of the contrivers. Our divines, who can build up a formidable castle from such despicable materials; what a prodigious fabric could they have reared from these and many other circumstances, which I have not mentioned! How often would the great names of PASCAL, RACINE, ARNAUD, NICOLE, have resounded in our ears? But if they be wise, they had better adopt the miracle, as being more worth, a thousand times, than all the rest of their collection. Besides, it may serve very much to their purpose. For that miracle was really performed by the touch of an authentic holy prickle of the holy thorn, which composed the holy crown, which, &c. [This note was added in Ed. F.]

[1] [Edition F adds: Tho' *he* also was a Believer, in that and in many other Miracles, which he had less opportunity of being inform'd of. See his Life. Here Ed. F stops.]

mutlak imkânsızlığından veya mucizevi yapısından başka elimizde ne var? Ve yalnız başına bu, bütün aklı başında kimseler için yeterli bir yadsıma olarak görülecektir herhalde.

Bazı durumlarda, PHİLİPPOİ ya da PHARSALA savaşlarını anlatırken, bazı insan tanıklıkları yüksek güç ve inanırlılık taşıyor diye, her türlü tanıklığın her durumda eşit güç ve inanılırlık taşıması gerektiği sonucunu çıkartmak doğru olur mu? Tutalım ki CAESAR ve POMPEIUS taraflarının ikisi de, bu savaşlarda kendilerinin galip çıktığını iddia etmiş, her iki hizbin tarihçileri de, birörnek şekilde, üstünlüğü kendi taraflarına maletmiştir. İnsanlık bu kadar uzaktan nasıl birinden birinde ka-

Aslında, Tanrı duvarları hemencecik yıkabilirdi; ama o, kendi buyruklarının ve işlerinin efendisidir ve bunları açıklamak bize düşmez. Tanrı koç boynuzu borular ötünce yıkılan ERİHA kenti gibi her kenti yerle bir etmedi; Ermiş PAULUS'unki gibi de her havarinin zindanını yıkıp açmamıştı.

Duc de CHATILLON gibi FRANSA'nın en yüksek düzey ve ailesinden olan bir dük ve bey bile, birkaç yıl evinde belirgin ve elle tutulur bir hastalık çeken bir uşağın mucizevi bir şekilde iyileşmesinin tanıklığını yapar.

Son olarak şunu belirtmek isterim ki, bu düzmecelere tanıklık eden FRANSIZ din adamlarından, özellikle PARİS «rector»ya da curé'lerinden, yaşayış ve tutumlarında ölçülü olmaları bakımından daha ünlü din adamları yoktur.

PORT-ROYAL'daki efendilerin bilgisi, dehası, dürüstlüğü ve rahibelerin ağırbaşlılığı AVRUPA'nın bir başından bir başına sözü edilen şeylerdi. Oysa hepsi, olağanüstü yetenekleri kadar hayatının yüceliği de iyi bilinen ünlü PASCAL'in yeğeni ile ilgili bir mucize hakkında tanıklıkta bulunurlar.[1] Ünlü RACINE bu mucizeyi ünlü PORT-ROYAL tarihinde anlatır ve hikâyesini, hepsi şüphe götürmez güvenirliğe sahip bir sürü rahibe, rahip, hekim ve meslek adamının verebileceği bütün ispatlarla destekler. Birkaç yazar, özellikle TOURNAY piskoposu, bu mucizenin o kadar kesin olduğunu düşünmüştür ki, tanrıtanımazları ve hür-düşünürleri yalanlamakta kullanmıştır. PORT-ROYAL'a karşı son derece önyargılı olan FRANSA naip-Kraliçesi, mucizeyi incelemesi için kendi hekimini gönderdi; hekim mucizeye kesinlikle inanmış olarak döndü. Kısacası, bu doğaüstü tedavi o kadar itiraz edilemez bir duruma geldi ki, bu ünlü manastırı, JESUITLER'in yıkma niyetlerinden bir süre için kurtardı. Bir aldatmaca olsaydı, böylesine keskin görüşlü ve güçlü hasımlar tarafından muhakkak ortaya çıkarılırdı ve düzenleyicilerinin yıkımını hızlandırırdı. Böylesine iğrenç malzemelerle korkunç bir kule yükseltmeleri işten bile olmayan bizim dincilerimizin eline geçseydi, bunlardan ve sözünü etmediğim daha bir çok yandurumdan nasıl da kocaman bir yapı yükseltiverirlerdi! PASCAL'ın, RACINE'in, ARNAUD'nun, NICOLE'un yüce isimleri başlardı kulaklarımıza dolmağa... Ama eğer akılları varsa, mucizenin kendisini, derlediklerinin içinde diğer bütün parçalardan bin kere daha değerli diye benimseseler daha iyi ederler. Hem bu, amaçlarına çok iyi hizmet edebilir. Çünkü gerçekte bu mucize, sahici kutsal dalın bir kutsal dikeninin dokunmasıyle meydana gelmiştir, ki bu kutsal dal kutsal taçın kutsal bir parçasıdır, bu da, v.s., v.s. [Bu not metne F basımında eklenmiştir.]

[1] [F basımı şunu ekler: Aslında PASCAL da buna ve hakkında malumat sahibi olmak fırsatı daha az olan mucizeler inanırdı. Hayati'na bakınız. F basımı notu burada keser]

SECT. X. PART II.

to determine between them? The contrariety is equally strong between the miracles related by HERODOTUS or PLUTARCH, and those delivered by MARIANA, BEDE, or any monkish historian.

The wise lend a very academic faith to every report which favours the passion of the reporter; whether it magnifies his country, his family, or himself, or in any other way strikes in with his natural inclinations and propensities. But what greater temptation than to appear a missionary, a prophet, an ambassador from heaven? Who would not encounter many dangers and difficulties, in order to attain so sublime a character? Or if, by the help of vanity and a heated imagination, a man has first made a convert of himself, and entered seriously into the delusion; who ever scruples to make use of pious frauds, in support of so holy and meritorious a cause?

The smallest spark may here kindle into the greatest flame; because the materials are always prepared for it. The *avidum genus auricularum*,[1] the gazing populace, receive greedily, without examination, whatever sooths superstition, and promotes wonder.

How many stories of this nature, have, in all ages, been detected and exploded in their infancy? How many more have been celebrated for a time, and have afterwards sunk into neglect and oblivion? Where such reports, therefore, fly about, the solution of the phænomenon is obvious; and we judge in conformity to regular experience and observation, when we account for it by the known and natural principles of credulity and delusion. And shall we, rather than have a recourse to so natural a solution, allow of a miraculous violation of the most established laws of nature?

I need not mention the difficulty of detecting a falsehood in any private or even public history, at the place, where it is said to happen; much more when the scene is removed to ever so small a distance. Even a court of judicature, with all the authority, accuracy, and judgment, which they can employ, find themselves often at a loss to distinguish between truth and falsehood in the most recent actions. But the matter never comes to any issue, if trusted to the common method of altercation and debate and flying rumours;

[1] LUCRET. iv. 504.—[This reference was added in Ed. F; and the mistranslation was inserted in the text in Ed. M.]

rar kılabilirdi? HERODOTOS veya PLOUTARKHOS tarafından anlatılan mucizeler ile MARIANA, BEDE veya başka herhangi bir keşiş tarihçinin aktardıkları arasındaki karşıtlık bir o kadar kuvvetlidir.

Bilge kişi, aktarıcının —aktarılan, ister ülkesini, ailesini veya kendisini yüceltsin isterse de herhangi bir başka yolla doğal eğilimlerine ve yatkınlıklarına uygun düşsün— tutkusunu pohpohlayan her aktarmayı çok akademik bir inançla karşılar. Fakat yüce görev yüklenmiş bir kişi, bir peygamber, göklerden inmiş bir elçi olarak ortaya çıkmaktan daha ayartıcı bir şey olabilir mi? Kim, böylesine ulu bir özelliğe ulaşmak için birçok tehlikeye ve zorluğa göğüs germez? Ya da boş gurur ve tutuşmuş bir hayalgücünün yardımıyle, bir insan, ilk önce kendi kendisini inandırıp aldatmacaya ciddi olarak katılmışsa böylesine kutsal ve değerli bir dava için dindarca dümenler çevirmekten hiç kaçınır mı?

Burada en ufak kıvılcım en büyük yangın haline gelebilir; çünkü malzeme tutuşmağa her zaman hazırdır. Şu avidum genus auricularum, aç gözlü kalabalık[1], batıl inançları okşayan ve hayretten hayrete düşüren ne varsa, incelemeden oburca yutar.

Bu tür nice hikâye her çağda, daha doğuşlarında açığa vurulup söndürülmüştür? Daha nicesi bir süre ün kazanmış ve sonradan umursamazlığa, unutulmağa mahkûm olmuştur? Öyleyse bu gibi haberlerin etrafta uçuştuğu yerlerde fenomenin çözümü açıktır; bunun hesabını bilinen ve doğal olan kanağanlık ve aldanma ilkeleriyle verdiğimiz zaman, düzenli tecrübe ve gözleme uygun olarak yargıda bulunuruz. İmdi, böylesine doğal bir sonuca baş vuracak yerde, doğanın en yerleşik kanunlarının mucizelerle çiğnenmesine izin mi verelim?

Özel, hatta, genel tarihteki herhangi bir sahtekârlığı, olup bittiği söylenen yerde açığa çıkarmanın, hele olay yeri biraz olsun uzaktaysa, ortaya çıkarmanın, güçlüğünü belirtmem gerekmez. Kullanabildiği bütün yetke, dakiklik ve yargı gücü ile bir yargıçlar kurulu bile en yakın geçmişte yapılan eylemlerde doğruyu yanlıştan ayırmada sık sık çaresiz kalır. Fakat iş, günlük çekişme, tartışma ve uçurulan söylentiler yönteminin eline bırakılırsa, özel-

[1] LUCRETIUS iv. 594 [Bu atıf F basımında eklenmiştir; yanlış çeviri de M basımında metne sokulmuştur.]

SECT. X.

PART II.

especially when men's passions have taken part on either side.

In the infancy of new religions, the wise and learned commonly esteem the matter too inconsiderable to deserve their attention or regard. And when afterwards they would willingly detect the cheat, in order to undeceive the deluded multitude, the season is now past, and the records and witnesses, which might clear up the matter, have perished beyond recovery.

No means of detection remain, but those which must be drawn from the very testimony itself of the reporters: And these, though always sufficient with the judicious and knowing, are commonly too fine to fall under the comprehension of the vulgar.

Upon the whole, then, it appears, that no testimony for any kind of miracle [1] has ever amounted to a probability, much less to a proof; and that, even supposing it amounted to a proof, it would be opposed by another proof; derived from the very nature of the fact, which it would endeavour to establish. It is experience only, which gives authority to human testimony; and it is the same experience, which assures us of the laws of nature. When, therefore, these two kinds of experience are contrary, we have nothing to do but substract the one from the other, and embrace an opinion, either on one side or the other, with that assurance which arises from the remainder. But according to the principle here explained, this substraction, with regard to all popular religions, amounts to an entire annihilation; and therefore we may establish it as a maxim, that no human testimony can have such force as to prove a miracle, and make it a just foundation for any such system of religion.

[2] I beg the limitations here made may be remarked, when I say, that a miracle can never be proved, so as to be the foundation of a system of religion. For I own, that otherwise, there may possibly be miracles, or violations of the usual course of nature, of such a kind as to admit of proof from human testimony; though, perhaps, it will be impossible to find any such in all the records of history. Thus, suppose, all authors, in all languages, agree, that, from the first of

[1] [Can ever possibly amount to: Editions E and F.]

[2] [This and the three following paragraphs are given as a note in Editions E to P.]

likle de insanların tutkuları her iki yanda da yer alıyorsa, konu hiçbir zaman karara bağlanamaz.

Yeni dinlerin başlangıçlarında bilge ve okumuş kişiler konuyu dikkatlerine ve ilgilerine değmeyecek kadar önemsiz sayarlar. Daha sonraları da, aldatılmış kalabalığın aklını başına getirmek için aldatıcıyı açığa vurmak istedikleri zaman, iş işten geçmiş, konuyu açığa çıkarabilecek belgeler ve tanıklar geriye getirilemeyecek şekilde yok olmuş olur.

Haberi verenlerin tanıklıklarından çıkarılanlardan başka açığa vurma yolu kalmaz; bunlar da, aklı başında olanlar ve bilenler için her zaman yeterli olduğu halde, genel olarak avamın anlayamayacağı kadar incedir.

O halde, bütünüyle mesele şimdi öyle görünüyor ki, hangi çeşitten olursa olsun bir mucizeye yapılan[1] tanıklıkların hiçbiri hiçbir zaman bir ihtimal bile olmamıştır; nerede kaldı ki bir ispat olsun. Bir ispat olduğu kabul edilse bile bu ispat, bir başka ispat tarafından çelinir ki, bu karşıt ispat, kabul ettirilmesi istenen olgunun kendi yapısından çıkmadır. İnsan tanıklığına inanılırlık veren sadece tecrübedir ve yine aynı tecrübedir ki, doğa kanunları hakkında bize güven verir. Öyleyse, bu iki cins tecrübe zıt oldukları zaman, bize kalan tek şey, birini diğerinden çıkarmak ve geri kalanın sağladığı güvenle, ya bu yanda ya da öbür yanda bir kanıyı benimsemektir. Ancak, burada açıklanan ilkeye göre, halk dinleri söz konusu olunca, bu çıkarma tam bir ortadan silinme demektir; bu yüzden de şunu bir kural olarak ortaya koyabiliriz: Hiçbir insan tanıklığı bir mucizeyi ispat edecek ve onu böyle bir din sisteminin haklı bir temeli yapacak kadar kuvvete sahip olamaz.

[2] Burada getirilen sınırlamaya dikkati çekmek isterim: dedim ki, bir mucize, bir din sisteminin temeli haline getirilecek şekilde ispat edilemez. Kabul ediyorum ki, başka şekillerde, insan tanıklığının ispat teşkil edeceği mucizeler veya doğanın alışılmış akışının çiğnenmeleri olabilir; ancak bütün tarih kayıtlarında böyle bir şey bulmak belki de imkânsız olacaktır. Böylece, tutalım ki, bütün dillerde, bütün yazarlar, 1600 yılı Ocak

[1] [E ve F basımlarında: hiçbir tanıklığın hiçbir zaman bir ihtimal bile olması mümkün değildir.]

[2] [Bu ve sonraki üç paragraf E'den P'ye kadarki basımlarda dip not olarak verilmektedir.]

SECT. X. PART II.

JANUARY 1600, there was a total darkness over the whole earth for eight days: Suppose that the tradition of this extraordinary event is still strong and lively among the people: That all travellers, who return from foreign countries, bring us accounts of the same tradition, without the least variation or contradiction: It is evident, that our present philosophers, instead of doubting the fact, ought to receive it as certain, and ought to search for the causes whence it might be derived. [1] The decay, corruption, and dissolution of nature, is an event rendered probable by so many analogies, that any phænomenon, which seems to have a tendency towards that catastrophe, comes within the reach of human testimony, if that testimony be very extensive and uniform.

But suppose, that all the historians who treat of ENGLAND, should agree, that, on the first of JANUARY 1600, Queen ELIZABETH died; that both before and after her death she was seen by her physicians and the whole court, as is usual with persons of her rank; that her successor was acknowledged and proclaimed by the parliament; and that, after being interred a month, she again appeared, resumed the throne, and governed ENGLAND for three years: I must confess that I should be surprized at the occurrence of so many odd circumstances, but should not have the least inclination to believe so miraculous an event. I should not doubt of her pretended death, and of those other public circumstances that followed it: I should only assert it to have been pretended, and that it neither was, nor possibly could be real. You would in vain object to me the difficulty, and almost impossibility of deceiving the world in an affair of such consequence; the wisdom [2] and solid judgment of that renowned queen; with the little or no advantage which she could reap from so poor an artifice: All this might astonish me; but I would still reply, that the knavery and folly of men are such common phænomena, that I should rather believe the most extraordinary events to arise from their concurrence, than admit of so signal a violation of the laws of nature.

But should this miracle be ascribed to any new system of religion; men, in all ages, have been so much imposed on by ridiculous stories of that kind, that this very circum-

[1] [This sentence was added in Ed. K.] [2] [And integrity: Editions E to P.]

ayının ilk gününden başlayarak sekiz gün bütün dünyanın tam bir karanlık içinde kaldığı üzerinde anlaşıyor; bu olağanüstü olayın rivayeti halk arasında hâlâ güçlü; yabancı ülkelerden dönen bütün gezginler en ufak bir değişiklik ya da çelişme olmaksızın, aynı rivayetin haberini getiriyor; açıktır ki, günümüzün filozoflarının olgudan şüphe etmek yerine, onu kesin olarak kabul ederek nedenlerini aramaları gerekir. [1]Doğanın çürümesi, bozulması ve ayrışması bunca anolojiye bakarak ihtimal verebileceğimiz bir olaydır; bu felâketin bir habercisi gibi görünen herhangi bir fenomen de, bu konudaki tanıklık çok yaygın ve birörnek ise, insan tanıklığının uzanabileceği sınırlar içine girer.

Fakat tutalım ki, İNGİLTERE tarihini yazan bütün tarihçiler Kraliçe ELIZABETH'in 1600 yılı Ocak ayının ilk günü öldüğü üzerinde ve ölümünden hem önce hem de sonra, onun düzeyindeki kişiler için alışılmış olduğu gibi, hekimleri ve saraydaki kişiler tarafından görüldüğü, halefinin kabul edilip parlamento tarafından ilân edildiği ve bir ay gömülü kaldıktan sonra yeniden ortaya çıktığı, tahta yeniden oturduğu ve İNGİLTERE'yi daha üç yıl yönettiği üzerinde anlaşmış olsunlar: İtiraf etmeliyim ki bunca garip yandurumun birarada bulunmasına çok şaşarım, ama bu kadar mucizevi bir olaya inanmağa en ufak bir eğilimim olmaz. Kraliçenin sözde ölümünden ve bunu izleyen siyasal olaylardan şüphe etmem: Bunun, sadece sözde bir ölüm olduğunu; gerçek olmadığını, olamayacağını ileri sürerim. Böylesine önemli bir olayda dünyayı aldatmanın imkânsızlığa varan güçlülüğünden; bu ünlü kraliçenin bilgeliği[2] ve sağlam yargıgücü yanında bu kadar zavallı bir aldatmacadan elde edebileceği yararların çok az, ya da hiç düzeyinde oluşundan dem vurarak yapacağınız itirazlar boşuna olur: Bunların hepsi beni şaşırtabilir; ama yine de size derim ki, insanların düzenbazlığı ve budalalığı o kadar yaygın fenomenlerdir ki, doğa kanunlarının bu kadar göze batıcı bir çiğnenişini kabul etmektense, bu iki fenomenin birarada bulunuşu sonucu en olağanüstü olayların ortaya çıkacağına inanırım daha iyi.

Fakat bu mucize herhangi bir yeni din sistemine bağlı diye görülürse; insanlara, çağlar boyu, bu cins saçma hikâyeler o kadar çok yutturulmuştur ki, bu yandurumun kendisi bile elimizdekinin bir aldatmaca olduğu-

[1] [Bu cümle metne K basımında eklenmiştir.]

[2] [E'den P'ye kadarki basımlarda: ve sağlamlığı]

SECT. X. PART II.

stance would be a full proof of a cheat, and sufficient, with all men of sense, not only to make them reject the fact, but reject it without farther examination. Though the Being to whom the miracle is ascribed, be, in this case, Almighty, it does not, upon that account, become a whit more probable; since it is impossible for us to know the attributes or actions of such a Being, otherwise than from the experience which we have of his productions, in the usual course of nature. This still reduces us to past observation, and obliges us to compare the instances of the violation of truth in the testimony of men, with those of the violation of the laws of nature by miracles, in order to judge which of them is most likely and probable. As the violations of truth are more common in the testimony concerning religious miracles, than in that concerning any other matter of fact; this must diminish very much the authority of the former testimony, and make us form a general resolution, never to lend any attention to it, with whatever specious pretence it may be covered.

[1] Lord BACON seems to have embraced the same principles of reasoning. 'We ought,' says he, 'to make a collection or particular history of all monsters and prodigious births or productions, and in a word of every thing new, rare, and extraordinary in nature. But this must be done with the most severe scrutiny, lest we depart from truth. Above all, every relation must be considered as suspicious, which depends in any degree upon religion, as the prodigies of LIVY: And no less so, every thing that is to be found in the writers of natural magic or alchimy, or such authors, who seem, all of them, to have an unconquerable appetite for falsehood and fable.'[2]

I am the better pleased with the method of reasoning here delivered, as I think it may serve to confound those dangerous friends or disguised enemies to the *Christian Religion*, who have undertaken to defend it by the principles of human reason. Our most holy religion is founded on *Faith*, not on reason; and it is a sure method of exposing it to put it to such a trial as it is, by no means, fitted to endure. To make this more evident, let us examine those miracles, related in scripture; and not to lose ourselves in too wide

[1] [This paragraph, which is not found in Editions E and F, is also put in the note in Editions K to P. It is quoted in Latin in Editions K to Q.]

[2] Nov. Org. lib. ii. aph. 29.

nun tam bir ispatı olabilir ve sağduyu sahibi bütün insanlarca olguyu bir kenara atmaya hatta onu daha çok incelemeksizin bir kenara atmaya yeter. Mucizenin atfedildiği Varlık bu durumda Tanrı da olsa, mucize bundan dolayı bir nebze daha muhtemel olmaz; çünkü böylesine bir Varlığın sıfatlarını ve eylemlerini, onun, doğanın alışılmış akışında ortaya çıkardıklarından edindiğimiz tecrübeden başka bir şekilde bilmemiz imkânsızdır. Bu bizi yine de geçmiş gözlemlerle başbaşa bırakır ve hangisinin daha mümkün ve muhtemel olduğu üzerine yargıya varabilmek için, insanların tanıklarında hakikatin çiğnenmesi durumları ile doğa kanunlarının mucizelerle çiğnenmesi durumlarını karşılaştırmamızı gerektirir. Dinsel mucizelerin tanıklıklarında hakikatin çiğnenmesi başka herhangi bir olgu sorunundakine göre daha yaygın olduğundan bunun, dinsel tanıklıkların inanırlığını hatırı sayılır derecede azaltması ve ne kadar özentili bir iddiaya bürünmüş olursa olsun, bu gibi tanıklıkların yüzüne bile bakmamak yolunda genel bir karara varmamızı sağlaması gerekir.

[1] Lord BACON aynı akılyürütme ilkelerini benimsemiş görünmektedir. «Her türlü canavarın ve harika üreme veya ürünlerin, tek kelimeyle doğadaki her yeni, ender ve olağanüstü şeyin bir derlemesini ya da özel tarihini yapmalıyız.» diyor. «Fakat hakikatten uzaklaşmamak için bu, en dikkatli bir inceleme ile yapılmalıdır. Herşeyden önce LIVIUS'un harikaları gibi herhangi bir derecede dine dayanan her anlatıya ve aynı şekilde doğal sihir veya simya yazarlarında ya da yalan ve masala karşıkonmaz bir iştahı varmış gibi görünen bütün yazarlarda bulunacak herşeye kuşku ile bakılmalıdır.» [2]

Burada ortaya konulan akılyürütme yönteminden, Hristiyan dinini insan aklının ilkeleri ile savunmaya çalışan tehlikeli dostlarını ya da kuzu postuna bürünmüş düşmanlarını çıkmaza sokmağa yarayabileceğini düşündükçe, daha da hoşnut kalıyorum. Bizim kutsalın kutsalı dinimiz iman üzerine kuruludur, akıl üzerine değil; ve hiçbir şekilde altından kalkamayacağı böylesine bir sigaya çekilme, onu tehlikeye düşürecek emin bir yöntemdir. Bunu daha açık kılmak için Kutsal Kitapta anlatılan mucizeleri inceleyelim; ve çok geniş

[1] [E ve F basımlarında bulunmayan bu paragraf, K'dan P'ya kadar ki basımlarda önceki dip notta yer alır. K'dan Q'ya kadarki basımlarda Latincedir.]

[2] Novum Organum, IIb. II. aph. 29

SECT. X. PART II.

a field, let us confine ourselves to such as we find in the *Pentateuch*, which we shall examine, according to the principles of those pretended Christians, not as the word or testimony of God himself, but as the production of a mere human writer and historian. Here then we are first to consider a book, presented to us by a barbarous and ignorant people, written in an age when they were still more barbarous, and in all probability long after the facts which it relates, corroborated by no concurring testimony, and resembling those fabulous accounts, which every nation gives of its origin. Upon reading this book, we find it full of prodigies and miracles. It gives an account of a state of the world and of human nature entirely different from the present: Of our fall from that state: Of the age of man, extended to near a thousand years: Of the destruction of the world by a deluge: Of the arbitrary choice of one people, as the favourites of heaven; and that people the countrymen of the author: Of their deliverance from bondage by prodigies the most astonishing imaginable: I desire any one to lay his hand upon his heart, and after a serious consideration declare, whether he thinks that the falsehood of such a book, supported by such a testimony, would be more extraordinary and miraculous than all the miracles it relates; which is, however, necessary to make it be received, according to the measures of probability above established.

What we have said of miracles may be applied, without any variation, to prophecies; and indeed, all prophecies are real miracles, and as such only, can be admitted as proofs of any revelation. If it did not exceed the capacity of human nature to foretel future events, it would be absurd to employ any prophecy as an argument for a divine mission or authority from heaven. So that, upon the whole, we may conclude, that the *Christian Religion* not only was at first attended with miracles, but even at this day cannot be believed by any reasonable person without one. Mere reason is insufficient to convince us of its veracity: And whoever is moved by *Faith* to assent to it, is conscious of a continued miracle in his own person, which subverts all the principles of his understanding, and gives him a determination to believe what is most contrary to custom and experience.

bir alanda kendimizi dağıtmamak için incelemimizi Pentateukhos'da bulduklarımızla sınırlayalım. Bunları, bu sözde Hristiyanların ilkelerine uygun olarak, Tanrının kendisinin sözü ya da tanıklığı diye değil, sadece insan olan bir yazarın ve tarihçinin ürünü diye inceleyelim. Bu takdirde, ilk önce barbar ve cahil bir budundan kalma; bu budunun daha da barbar olduğu bir çağda ve muhtemelen hikâye ettiği olgulardan çok sonra yazılmış; çağdaş hiçbir tanıklığın desteklemediği; her ulusun kendi kaynağı diye gösterdiği o uydurma hikâyelere benzer şeyler anlatan bir kitabı inceleyeceğiz. Bu kitabı okuduğumuzda, harikalar ve mucizelerle dolu olduğunu görürüz. Bugünkünden bütünüyle farklı durumda bir dünyayı ve bir insan yapısını anlatıyor: İnsanın bu durumdan çıkarılışı; insan ömrünün nerede ise bin yıl sürüşü; bir tufanla dünyanın altının üstüne gelmesi; bir budunun tanrının gözdesi olarak rastgele seçilmesi; ve bu budun da yazarın yurttaşları; bu budunun akla hayale gelebilir en şaşırtıcı harikalarla tutsaklıktan kurtarılması: Rica ederim, elinizi kalbinize koyun ve ciddi bir ölçüp biçmeden sonra söyleyin Bu kitabın böylesine bir tanıklıkla desteklenerek, yanlış olması, anlattığı bütün mucizelerden daha olağanüstü ve mucizevi olur mu, olmaz mı? Yukarıda ortaya konan ihtimal ölçülerine göre bu kitapta söylenenlerin kabul edilebilmesi için öyle olması gerekir.

Mucizeler üzerine söylediklerimiz, hiçbir değişiklik gerektirmeden kehanetlere uygulanabilir; ve sahiden de bütün kehanetler gerçek mucizelerdir ve ancak mucize olarak herhangi bir vahinin ispatları diye kabul edilebilirler. Gelecek olayları önceden bilmek insanın doğal yapısının sınırlarını aşmasaydı, herhangi bir kehaneti bir kutsal görevin ya da göklerden gelen bir yetkenin kanıtı olarak kullanmak saçma olurdu. Böylece, sonuç olarak şuraya varabiliriz: Hristiyan Dini başlangıcında mucizelere dayanmakla kalmaz, bugün bile aklı başında bir kimse bir mucize olmaksızın bu dine inanamaz. Akıl, yalnız başına, bizi bu dinin doğruluğuna ikna etmeye yetersizdir: İman ile onu kabule yönelen her insan, kendi kişiliğinde ortaya çıkan ve anlama yetisinin her türlü ilkesini yıkan, onu alışkanlık ve tecrübeye en aykırı olana inanmaya götüren sürekli bir mucizenin bilincindedir.

SECT. XI.

SECTION XI.—*Of a Particular Providence and of a Future State.*[1]

I WAS lately engaged in conversation with a friend who loves sceptical paradoxes; where, though he advanced many principles, of which I can by no means approve, yet as they seem to be curious, and to bear some relation to the chain of reasoning carried on throughout this enquiry, I shall here copy them from my memory as accurately as I can, in order to submit them to the judgment of the reader.

Our conversation began with my admiring the singular good fortune of philosophy, which, as it requires entire liberty above all other privileges, and chiefly flourishes from the free opposition of sentiments and argumentation, received its first birth in an age and country of freedom and toleration, and was never cramped, even in its most extravagant principles, by any creeds, confessions, or penal statutes. For, except the banishment of PROTAGORAS, and the death of SOCRATES, which last event proceeded partly from other motives, there are scarcely any instances to be met with, in ancient history, of this bigotted jealousy, with which the present age is so much infested. EPICURUS lived at ATHENS to an advanced age, in peace and tranquillity: EPICUREANS[2] were even admitted to receive the sacerdotal character, and to officiate at the altar, in the most sacred rites of the established religion: And the public encouragement[3] of pensions and salaries was afforded equally, by the wisest of all the ROMAN emperors,[4] to the professors of every sect of philosophy. How requisite such kind of treatment was to philosophy, in her early youth, will easily be conceived, if we reflect, that, even at present, when she may be supposed more hardy and robust, she bears with much difficulty the inclemency of the seasons, and those harsh winds of calumny and persecution, which blow upon her.

You admire, says my friend, as the singular good fortune of philosophy, what seems to result from the natural course of things, and to be unavoidable in every age and nation. This pertinacious bigotry, of which you complain, as so fatal

[1] [Of the Practical Consequences of Natural Religion: Ed. E.]

[2] LUCIANI συμπ. ἢ λαπίθαι. 9.

[3] LUCIANI εὐνοῦχος. 3.

[4] Id. & Dio.

XI. BÖLÜM — Belirli Bir Takdir ve Bir Gelecek Durum Üzerine [1]

Geçenlerde skeptik paradokslara bayılan bir dostumla konuşuyordum. Konuşmamız sırasında dostum hiçbir şekilde onaylayamayacağım bir çok ilke ileri sürdüğü halde yine de bunlar ilgi çekici ve bu soruşturma boyunca ileri sürülen akılyürütme zinciri ile ilgili gibi görüldüğünden, bu ilkeleri okuyucunun yargısına sunmak için, elimden gelen özenle, aklımda nasıl kaldıysa öyle anlatacağım.

Konuşmamız, felsefenin başka bütün ayrıcalıkların üstünde tam bir hürriyet gerektirdiğinden, herşeyden önce de düşüncelerin özgürce çatışması ve tartışmalarla serpildiğinden dolayı, ilkin bir özgürlük ve hoşgörü çağı ve ülkesinde doğmuş ve en aşırı ilkelerini bile ortaya koyarken herhangi bir inanç, din veya ceza yasasının onu engellememiş olmasının ne kadar büyük bir talih eseri olduğunu belirtmemle başladı. Çünkü, dedim, PROTAGORAS'ın sürülmesi ve SOKRATES'in kısmen başka güdülerden ileri gelen ölümü bir yana, Eski Çağ tarihinde, çağımızı salgın altına almış şu yobazca çekememezliğin hemen hiçbir örneği yoktur. EPIKUROS ileri yaşına kadar huzur ve sükun içinde ATİNA'da yaşadı; hatta EPİKUROSCULAR'ın [2] din adamı niteliğini kazanmalarına, yerleşik dinin en kutsal törenlerinde yöneticilik yapmalarına izin verildi. ROMA imparatorlarının en bilgeleri [3] felsefenin her okulunun hocalarına emeklilik ve aylık gibi kamu teşviklerini [4] eşit şekilde dağıttılar. Bu cins bir tutumun ilk gençliğindeki felsefeye ne kadar gerekli olduğunu anlamak için, bugün, felsefenin daha güçlü ve kanlı-canlı olduğu kabul edilebileceği bir çağda, havanın amansızlığına ve sert suçlama rüzgârlarına nasıl güçlükle dayandığını düşünmek yeter.

Şeylerin doğal akışından sonuç olarak çıkan ve her çağ ve ulusta ortaya çıkması kaçınılmaz gözüken bir şeyi, felsefenin özel talihliliği sayıyorsun, dedi dostum. Felsefe için bu kadar öldürücü olduğundan yakındığın o

[1] [E basımında: Doğal Dinin Pratik Sonuçları Üzerine]
[2] LOUKIANOS'un symp. e Lapithai 9
[3] LOUKIANOS ve DIONYSOS
[4] LOUKIANOS'un Eunoukhos 3

SECT. XI.

to philosophy, is really her offspring, who, after allying with superstition, separates himself entirely from the interest of his parent, and becomes her most inveterate enemy and persecutor. Speculative dogmas of religion, the present occasions of such furious dispute, could not possibly be conceived or admitted in the early ages of the world; when mankind, being wholly illiterate, formed an idea of religion more suitable to their weak apprehension, and composed their sacred tenets of such tales chiefly as were the objects of traditional belief, more than of argument or disputation. After the first alarm, therefore, was over, which arose from the new paradoxes and principles of the philosophers; these teachers seem ever after, during the ages of antiquity, to have lived in great harmony with the established superstition, and to have made a fair partition of mankind between them; the former claiming all the learned and wise, the latter possessing all the vulgar and illiterate.

It seems then, say I, that you leave politics entirely out of the question, and never suppose, that a wise magistrate can justly be jealous of certain tenets of philosophy, such as those of EPICURUS, which, denying a divine existence, and consequently a providence and a future state, seem to loosen, in a great measure, the ties of morality, and may be supposed, for that reason, pernicious to the peace of civil society.

I know, replied he, that in fact these persecutions never, in any age, proceeded from calm reason, or from experience of the pernicious consequences of philosophy; but arose entirely from passion and prejudice. But what if I should advance farther, and assert, that, if EPICURUS had been accused before the people, by any of the *sycophants* or informers of those days, he could easily have defended his cause, and proved his principles of philosophy to be as salutary as those of his adversaries, who endeavoured, with such zeal, to expose him to the public hatred and jealousy.

I wish, said I, you would try your eloquence upon so extraordinary a topic, and make a speech for EPICURUS, which might satisfy, not the mob of ATHENS, if you will allow that ancient and polite city to have contained any mob, but the more philosophical part of his audience, such as might be supposed capable of comprehending his arguments.

The matter would not be difficult, upon such conditions, replied he: And if you please, I shall suppose myself

inatçı yobazlık, gerçekte felsefenin kendi yavrusudur; bu yavru batıl inançla birlik olarak, annesinin iyiliğini düşünmekten bütünüyle vazgeçer ve onun en azgın düşmanı ve suçlayıcısı olur. Bugünkü şiddetli anlaşmazlıkların konuları olan teorik din dogmalarının dünyanın ilk çağlarında da bulunduğunun düşünülmesi ya da kabul edilmesi imkânsızdır; o zamanlarda, insan bütünüyle cahil olduğundan, zayıf anlayışına daha uygun bir din düşüncesi oluşturdu ve bu masalların kutsal ilkelerini, kanıtlama ve tartışma objelerinden çok, geleneksel inanç objeleri arasından seçti. Böylece, filozofların yeni ilke ve paradokslarından çıkan ilk karışıklık geçince, bu hocalar, bundan sonra, bütün eski çağ boyunca yerleşik batıl inançlarla büyük bir uyum içinde yaşamış ve insanları aralarında adilce bölüşmüş görünüyorlar; öğrenim görmüş ve bilge olanlar hocaların payına, avam ve eğitilmemiş olanlar da batıl inancın payına düştü.

O zaman, dedim, öyle görünüyor ki, sen siyaseti bütünüyle sorunun dışında bırakıyorsun ve hiç düşünmüyorsun ki, kutsal bir varoluşu ve dolayısıyle de bir takdiri ve bir gelecek durumu yadsıyarak ahlâkın bağlarını büyük çapta gevşetir gibi gözüken ve bu yüzden sivil toplumun huzuru için zararlı sayılabilecek, EPİKUROS'unki gibi belirli felsefe öğretilerini, bir bilge devlet yöneticisi haklı olarak çekemeyebilir.

Biliyorum ki, diye cevap verdi, bu saldırılar aslında hiçbir çağda salim akıldan veya felsefenin zararlı sonuçlarının tecrübesinden çıkmadı; bütünüyle tutku ve önyargıdan doğdu. Fakat daha da ileri giderek şunu iddia etsem: EPIKUROS gününün herhangi bir sykophantes ya da jurnalcısı tarafından halk önünde suçlanmış olsaydı, davasını kolaylıkla savunabilir ve felsefesinin ilkelerinin, onu böylesine ateşli olarak halkın nefret ve kıskançlığı önüne çıkarmağa çalışan hasımlarının ilkeleri kadar saygıdeğer olduğunu ispat edebilirdi, ne dersin?

Ben de dedim ki, söz söyleme gücünü böylesine olağanüstü bir konuda denemeni ve EPİKUROS adına, ATİNA'nın —bu eski ve uygar kentte bir insan sürüsü bulunabileceğini düşünüyorsan— sürüyü değil, düşünen kişileri yani EPIKUROS'un kanıtlamalarını anlayabilecek dinleyicilerini tatmin eden bir söylev vermeni isterdim.

Bu şartlar altında iş zor olmaz, diye cevap verdi; istersen ben bir an için kendimi EPIKUROS sayayım, se-

SECT. XI.

EPICURUS for a moment, and make you stand for the ATHENIAN people, and shall deliver you such an harangue as will fill all the urn with white beans, and leave not a black one to gratify the malice of my adversaries.

Very well: Pray proceed upon these suppositions.

I come hither, O ye ATHENIANS, to justify in your assembly what I maintained in my school, and I find myself impeached by furious antagonists, instead of reasoning with calm and dispassionate enquirers. Your deliberations, which of right should be directed to questions of public good, and the interest of the commonwealth, are diverted to the disquisitions of speculative philosophy; and these magnificent, but perhaps fruitless enquiries, take place of your more familiar but more useful occupations. But so far as in me lies, I will prevent this abuse. We shall not here dispute concerning the origin and government of worlds. We shall only enquire how far such questions concern the public interest. And if I can persuade you, that they are entirely indifferent to the peace of society and security of government, I hope that you will presently send us back to our schools, there to examine, at leisure, the question, the most sublime, but, at the same time, the most speculative of all philosophy.

The religious philosophers, not satisfied with the tradition of your forefathers, and doctrine of your priests (in which I willingly acquiesce), indulge a rash curiosity, in trying how far they can establish religion upon the principles of reason; and they thereby excite, instead of satisfying, the doubts, which naturally arise from a diligent and scrutinous enquiry. They paint, in the most magnificent colours, the order, beauty, and wise arrangement of the universe; and then ask, if such a glorious display of intelligence could proceed from the fortuitous concourse of atoms, or if chance could produce what the greatest genius can never sufficiently admire. I shall not examine the justness of this argument. I shall allow it to be as solid as my antagonists and accusers can desire. It is sufficient, if I can prove, from this very reasoning, that the question is entirely speculative, and that, when, in my philosophical disquisitions, I deny a providence and a future state, I undermine not the foundations of society, but advance principles, which they themselves, upon their own topics, if they argue consistently, must allow to be solid and satisfactory.

ni de ATİNA halkı; şimdi sana öyle bir nutuk çekeceğim ki, çömlek ağzına kadar beyaz fasulye ile dolacak, hasımlarımın gönlündeki kötülüğü okşayacak bir tek kara tane bile kalmayacak.

Pekâlâ; bu sayıltılardan yola çıkarak başla lütfen,

Ey ATİNALILAR, buraya, okulumda ortaya koyduklarımı karşınızda haklı çıkarmak için geldim, sâkin, tutkusuz soruşturucularla birlikte akılyürüteceğimi beklerken, köpürmüş hasımların suçlamaları önünde buldum kendimi. Aslında kamunun iyiliğine ve birliğin çıkarları sorunlarına yönelmesi gereken düşünceleriniz sapmış, teorik felsefenin sorgusunu yapıyor, bu görkemli ama belki de verimsiz soruşturmalar da sizin daha gündelik ama daha yararlı görevlerinizin yerine geçmiş. Ama ben, elimden geldiği kadar bu sapınayı önleyeceğim. Burada dünyaların kaynağı ve yönetimi üzerine tartışmayacağız. Sadece bu gibi sorunların kamu yararını ne derecede ilgilendirdiğini ele alacağız. Ve sizi, bunların toplumun huzuruna ve hükümetin güvenine bütünüyle kayıtsız oldukları konusunda ikna edebilirsem, umarım bütün felsefenin bu en yüce ve aynı zamanda en teorik sorununu rahatça incelemek üzere bizi okullarımıza geri gönderirsiniz.

Atalarınızın geleneği ve din adamlarınızın öğütleri (ki ben bunlara yürekten boyun eğiyorum) ile tatmin olmayan din filozofları, dini akıl ilkelerine ne ölçüde dayayabilecekleri merakına kapılırlar; bundan dolayı da dikkatli ve özenli bir soruşturmadan doğal olarak çıkan şüpheleri giderecekleri yerde uyarırlar. Evrenin düzenini, güzelliğini ve bilgece düzenlenişini en görkemli renklerle bezerler, sonra da sorarlar: Böylesine yüce bir zekâ gösterisi sadece atomların kazara aynı yönde gitmesinden doğabilir mi? En yüce dehaların bile, değerini hiçbir zaman yeterince kavrayamadıkları bir şeyi, rastlantı meydana getirmiş olabilir mi? Bu kanıtlamanın haklı olup olmadığı üzerinde durmayacağım. Bu kanıtlamanın, hasımlarımın ve suçlayıcılarımın isteyebileceği kadar sağlam olduğunu kabul edeceğim. Işte bu akılyürütmeyi kullanarak, sorunun bütünüyle teorik olduğunu benim de, felsefî araştırmalarımda bir takdiri ve gelecek bir durumu yadsıdığım zaman, toplumun temellerini yıkmadığımı, aksine, tutarlı kanıtlamalarda bulunurlarsa, kendi konularında sağlam ve tatmin edici olduklarını hasımlarımın da kabul edeceği ilkeler getirdiğimi ispat edebilirsem, bana yeter.

SECT. XI.

You then, who are my accusers, have acknowledged, that the chief or sole argument for a divine existence (which I never questioned) is derived from the order of nature; where there appear such marks of intelligence and design, that you think it extravagant to assign for its cause, either chance, or the blind and unguided force of matter. You allow, that this is an argument drawn from effects to causes. From the order of the work, you infer, that there must have been project and forethought in the workman. If you cannot make out this point, you allow, that your conclusion fails; and you pretend not to establish the conclusion in a greater latitude than the phænomena of nature will justify. These are your concessions. I desire you to mark the consequences.

When we infer any particular cause from an effect, we must proportion the one to the other, and can never be allowed to ascribe to the cause any qualities, but what are exactly sufficient to produce the effect. A body of ten ounces raised in any scale may serve as a proof, that the counterbalancing weight exceeds ten ounces; but can never afford a reason that it exceeds a hundred. If the cause, assigned for any effect, be not sufficient to produce it, we must either reject that cause, or add to it such qualities as will give it a just proportion to the effect. But if we ascribe to it farther qualities, or affirm it capable of producing other effects, we can only indulge the licence of conjecture, and arbitrarily suppose the existence of qualities and energies, without reason or authority.

The same rule holds, whether the cause assigned be brute unconscious matter, or a rational intelligent being. If the cause be known only by the effect, we never ought to ascribe to it any qualities, beyond what are precisely requisite to produce the effect: Nor can we, by any rules of just reasoning, return back from the cause, and infer other effects from it, beyond those by which alone it is known to us. No one, merely from the sight of one of ZEUXIS's pictures, could know, that he was also a statuary or architect, and was an artist no less skilful in stone and marble than in colours. The talents and taste, displayed in the particular work before us; these we may safely conclude the workman to be possessed of. The cause must be proportioned to the effect; and if we exactly and precisely proportion it, we shall never find in it any qualities, that point farther, or afford an in-

XI. BÖLÜM

Suçlayıcılarım olan sizler, kabul ediyorsunuz ki, bir kutsal varolma için (ki ben bunu hiçbir zaman tartışma konusu etmedim) ana ya da tek kanıtlama doğanın düzeninden çıkmadır; burada öyle zekâ ve tasarım belirtileri vardır ki, bu düzenin nedeni olarak rastlantıyı ya da maddenin kör ve yöneltilmemiş kuvvetini göstermek, size akla aykırı gibi geliyor. Bu kanıtlamanın etkilerden nedenlere doğru yürütülmüş olduğunu kabul edersiniz. Ürünün düzeninden, işçide tasarı ve öngörü olması gerektiğini çıkarsıyorsunuz. Bu nokta üzerinde durmazsanız, sonucunuzun başarısızlığa uğrayacağını kabul edersiniz; bu sonucu doğa fenomenlerinin doğrulayacağı yüzeyden daha yüksek bir düzeye yerleştirmek iddiasında da değilsiniz. Kabul ettikleriniz bunlar. Şimdi sizden bunların sonuçlarına bakmanızı isteyeceğim.

Bir etkiden belirli bir neden çıkarsadığımız zaman birini ötekine oranlamamız gerekir ve nedene, etkiyi ortaya çıkarmağa tamı tamına yeterli olanlardan öte herhangi bir nitelik atfetmeğe hiçbir zaman hakkımız yoktur. Bir terazide on onsluk bir kefenin yükselmesi karşıdaki ağırlığın on onsu aşkın olduğunun ispatı olabilir; ama hiçbir zaman yüz onsu aşkın olduğunu düşünmemiz için bir sebep sağlamaz. Herhangi bir etkiye bağladığımız neden o etkiyi ortaya çıkarmağa yeterli değilse, ya bu nedeni bir kenara atmamız ya da ona, etki ile orantılı olmasını sağlayacak nitelikler eklememiz gerekir. Fakat bu nedene daha başka nitelikler yakıştırırsak veya bu nedenin ortaya başka etkiler çıkarabileceğini ileri sürersek, sadece tahmin hakkını keyfi olarak kullanmış, elimizde bir sebep veya yetke bulunmadığı halde nitelik ve erkeleri varsaymış oluruz.

Bulunan neden, akılsız ve bilinçsiz madde de olsa, bir akıllı ve zeki varlık da olsa, aynı kural geçerlidir. Neden sadece etkisi yolu ile biliniyorsa, ona, etkiyi ortaya çıkarmak için tamı tamına şart olan niteliklerin ötesinde herhangi başka nitelikler hiçbir zaman bağlamamamız gerekir: ne de, doğru akılyürütme kurallarından herhangi birini kullanarak nedenden geriye doğru gidebilir ve bu nedenden, onu bilmeği sağlayan etkilerin ötesinde başka etkiler çıkarsayabiliriz. Hiç kimse ZEUKSİS'in sadece resimlerinden bir tanesini görerek, onun aynı zamanda bir heykeltraş veya mimar ya da renklerde olduğu kadar taş ve mermerde de becerikli bir sanatçı olduğunu bilemez. Önümüzdeki belirli üründe, yetenek ve zevklilik var; işçisinin bunlara sahip olduğu sonucunu güvenle çıkarabiliriz. Nedenin etkiyle orantılı olması gerekir; bu orantıyı eksiksiz olarak ve tamı tamına kurarsak hiçbir zaman nedende, daha öteyi gösteren ya

SECT. XI.

ference concerning any other design or performance. Such qualities must be somewhat beyond what is merely requisite for producing the effect, which we examine.

Allowing, therefore, the gods to be the authors of the existence or order of the universe; it follows, that they possess that precise degree of power, intelligence, and benevolence, which appears in their workmanship; but nothing farther can ever be proved, except we call in the assistance of exaggeration and flattery to supply the defects of argument and reasoning. So far as the traces of any attributes, at present, appear, so far may we conclude these attributes to exist. The supposition of farther attributes is mere hypothesis; much more the supposition, that, in distant regions of space or periods of time, there has been, or will be, a more magnificent display of these attributes, and a scheme of administration more suitable to such imaginary virtues. We can never be allowed to mount up from the universe, the effect, to JUPITER, the cause; and then descend downwards, to infer any new effect from that cause; as if the present effects alone were not entirely worthy of the glorious attributes, which we ascribe to that deity. The knowledge of the cause being derived solely from the effect, they must be exactly adjusted to each other; and the one can never refer to any thing farther, or be the foundation of any new inference and conclusion.

You find certain phænomena in nature. You seek a cause or author. You imagine that you have found him. You afterwards become so enamoured of this offspring of your brain, that you imagine it impossible, but he must produce something greater and more perfect than the present scene of things, which is so full of ill and disorder. You forget, that this superlative intelligence and benevolence are entirely imaginary, or, at least, without any foundation in reason; and that you have no ground to ascribe to him any qualities, but what you see he has actually exerted and displayed in his productions. Let your gods, therefore, O philosophers, be suited to the present appearances of nature: And presume not to alter these appearances by arbitrary suppositions, in order to suit them to the attributes, which you so fondly ascribe to your deities.

When priests and poets, supported by your authority, O ATHENIANS, talk of a golden or silver age, which preceded

da herhangi bir başka tasarım ya da icra hakkında bir çıkarıma izin verecek nitelikler bulamayız. Bu gibi niteliklerin incelediğimiz etkinin ortaya çıkma şartlarının ötesine geçmeleri gerekir.

İmdi, tanrıların evrenin varoluşunun veya düzeninin yapıcıları olduğu kabul edilirse bunun sonucu şu olur: Onlar ürünlerinde ortaya çıkan belirli derecedeki güç, zekâ ve iyiliğe sahiptirler. Kanıtlama ve akılyürütmenin eksikliklerini gidermek için abartma ve pohpohlamayı yardıma çağırmazsak bu sonucun ötesinde hiçbir şey hiçbir zaman ispat edilemez. Önümüzde hangi niteliklerin belirtileri varsa, o niteliklerin varolduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bunların ötesinde nitelikleri varsaymak, sadece hipotezdir; uzak bölgelerde ya da dönemlerde bu niteliklerin daha görkemli bir gösterisinin ve bu hayali erdemlere daha uygun bir yönetim düzeninin olmuş olduğu ya da olacağı sayıltısı ise daha da öte bir şeydir. Hiçbir zaman etki olan evrenden neden olan JUPITER'e çıktıktan sonra; aşağıya doğru inerek, bu nedenden, sanki bu tanrıya bağladığımız, önümüzde duran etkiler, yalnız başlarına onun yüce sıfatlarına bütünüyle yaraşır değilmiş gibi, herhangi bir yeni etki çıkarsamağa hakkımız yoktur. Nedenin bilgisi yalnızca etkiden edinildiğine göre, bunların tamı tamına birbirlerine uygun düşmesi gerekir; biri hiçbir zaman daha öte bir şeye işaret edemez, ya da herhangi yeni bir çıkarım ve sonucun temeli olamaz.

Doğada bazı fenomenler görürsünüz. Bir neden ya da yapıcı ararsınız. Onu bulduğunuzu hayal edersiniz. Ve sonradan beyninizden doğma bu yaratığa o kadar aşık olursunuz ki, şeylerin bu kadar kötülük ve düzensizlik dolu şimdiki durumundan daha yüce ve daha etkin bir şey yaratmamış olmasının imkânsızlığını düşlersiniz. Unutursunuz ki, bu en üstün zekâ ve iyilik bütünüyle hayalidir, veya en azından temelini akılda bulmaz ve ona eserlerinde gerçekten kullandığını ve gösterdiğini gördüğünüz niteliklerden başka nitelikler yüklemeğe hakkımız yoktur. Öyleyse, ey filozoflar, tanrılarınız doğanın önümüzdeki görünüşlerine uygun olsun: tanrılarınıza atfetmekten bu kadar hoşlandığınız sıfatlara uysun diye bu görünüşleri rastgele sayıltılarla değiştirmeğe kalkmayın.

Ey Atinalılar, din adamlarıyle şairler sizin yetkenizin desteğiyle şimdiki kötülük ve sefalet durumundan önce

SECT. XI

the present state of vice and misery, I hear them with attention and with reverence. But when philosophers, who pretend to neglect authority, and to cultivate reason, hold the same discourse, I pay them not, I own, the same obsequious submission and pious deference. I ask; who carried them into the celestial regions, who admitted them into the councils of the gods, who opened to them the book of fate, that they thus rashly affirm, that their deities have executed, or will execute, any purpose beyond what has actually appeared? If they tell me, that they have mounted [1] on the steps or by the gradual ascent of reason, and by drawing inferences from effects to causes, I still insist, that they have aided the [2] ascent of reason by the wings of imagination; otherwise they could not thus change their manner of inference, and argue from causes to effects; presuming, that a more perfect production than the present world would be more suitable to such perfect beings as the gods, and forgetting that they have no reason to ascribe to these celestial beings any perfection or any attribute, but what can be found in the present world.

Hence all the fruitless industry to account for the ill appearances of nature, and save the honour of the gods; while we must acknowledge the reality of that evil and disorder, with which the world so much abounds. The obstinate and intractable qualities of matter, we are told, or the observance of general laws, or some such reason, is the sole cause, which controlled the power and benevolence of JUPITER, and obliged him to create mankind and every sensible creature so imperfect and so unhappy. These attributes, then, are, it seems, beforehand, taken for granted, in their greatest latitude. And upon that supposition, I own, that such conjectures may, perhaps, be admitted as plausible solutions of the ill phænomena. But still I ask; Why take these attributes for granted, or why ascribe to the cause any qualities but what actually appear in the effect? Why torture your brain to justify the course of nature upon suppositions, which, for aught you know, may be entirely imaginary, and of which there are to be found no traces in the course of nature?

The religious hypothesis, therefore, must be considered only as a particular method of accounting for the visible

[1] [On the Steps or Scale of Reason: Ed. E.] [2] [Scale: Ed. E.]

yaşanmış altın ya da gümüş bir çağdan söz ettikleri zaman, onları dikkatle ve saygıyla dinlerim. Ama geleneğin yetkesine aldırmadıklarını ve aklı işlediklerini iddia eden filozoflar aynı nutukları atınca itiraf edeyim onlara aynı şekilde boyun eğmiyorum ve aynı saygıyı göstermiyorum. Sorarım: Kim onları göksel bölgelere götürdü, kim tanrıların divanlarına kabul etti onları, kader kitabını onlara kim açtı da kendilerine böylesine güvenerek, tanrılarının gerçekte ortaya çıkanın ötesinde bir amacı gerçekleştirmiş olduklarını veya gerçekleştireceklerini ileri sürüyorlar? Bana,[1] aklın basamaklarına tırmandık ya da akıl adamlarıyle yükseldik derlerse, yine de üstelerim: Onlar aklın[2] yükselişine hayal gücünün kanatları ile yardım etmişlerdir; başka türlü, çıkarım tarzlarını böylesine değiştiremezler, tanrılar gibi böylesine yetkin varlıklara şimdiki dünyadan daha yetkin bir eserin yaraşacağını düşünerek ve bu göksel varlıklara şimdiki dünyada bulunabilenlerin dışında bir yetkinlik veya başka bir sıfat atfetme sebebi bulunmadığını unutarak, nedenlerden etkilere giden bir kanıtlama yapmazlardı.

Işte, dünyada bu kadar bol bulunan kötülük ve düzensizliğin gerçekliğini kabul etmemiz gerekirken hem doğanın kötü görünümlerinin hesabını verme, hem de tanrıların şereflerini kurtarma çabalarının verimsizliği bundan ileri gelir. Derler ki, JÜPITER'in gücünü ve iyicilliğini sınırlayan ve onu insanları ve her akıl sahibi yaratığı böylesine eksik ve mutsuz yaratmağa zorlayan tek neden, maddenin dediği dedik ve yolundan şaşmaz nitelikleri ya da genel kanunları gözetmesi ya da buna benzer başka bir sebeptir. O halde, öyle görünüyor ki, bu sıfatlar önceden, en üstün derecelerinde var kabul ediliyorlar. Teslim ederim ki, böyle bir sayıltı üzerine yapılan tahminler, kötü fenomenlerin akla yakın çözümleri olarak kabul edilebilir. Fakat yine de sorarım: Bu sıfatları var kabul etmek ya da etkide gerçekten belirenin dışında herhangi başka bir niteliği nedene bağlamak niye? Bildiğiniz kadarıyle tamamen hayali olabilecek ve doğanın akışında hiçbir izi bulunamayacak sayıltılarla doğanın akışını haklı çıkarmak için niye beyninize işkence edesiniz?

Oyleyse, dinsel hipotez, evrenin görünür fenomenlerini açıklamanın sadece belirli bir yöntemi olarak gö-

[1] [E basımında: aklın basamakları veya merdivenleriyle]

[2] [E basımında: merdivenine]

SECT. XI.

phænomena of the universe: But no just reasoner will ever presume to infer from it any single fact, and alter or add to the phænomena, in any single particular. If you think, that the appearances of things prove such causes, it is allowable for you to draw an inference concerning the existence of these causes. In such complicated and sublime subjects, every one should be indulged in the liberty of conjecture and argument. But here you ought to rest. If you come backward, and arguing from your inferred causes, conclude, that any other fact has existed, or will exist, in the course of nature, which may serve as a fuller display of particular attributes; I must admonish you, that you have departed from the method of reasoning, attached to the present subject, and have certainly added something to the attributes of the cause, beyond what appears in the effect; otherwise you could never, with tolerable sense or propriety, add any thing to the effect, in order to render it more worthy of the cause.

Where, then, is the odiousness of that doctrine, which I teach in my school, or rather, which I examine in my gardens? Or what do you find in this whole question, wherein the security of good morals, or the peace and order of society is in the least concerned?

I deny a providence, you say, and supreme governour of the world, who guides the course of events, and punishes the vicious with infamy and disappointment, and rewards the virtuous with honour and success, in all their undertakings. But surely, I deny not the course itself of events, which lies open to every one's enquiry and examination. I acknowledge, that, in the present order of things, virtue is attended with more peace of mind than vice, and meets with a more favourable reception from the world. I am sensible, that, according to the past experience of mankind, friendship is the chief joy of human life, and moderation the only source of tranquillity and happiness. I never balance between the virtuous and the vicious course of life; but am sensible, that, to a well disposed mind, every advantage is on the side of the former. And what can you say more, allowing all your suppositions and reasonings? You tell me, indeed, that this disposition of things proceeds from intelligence and design. But whatever it proceeds from, the disposition itself, on which depends our happiness or misery, and consequently our con-

rülmelidir; ama doğru akılyürüten hiç kimse, bundan tek bir olgu çıkarsama veya herhangi belirli bakımdan bir fenomeni değiştirme ya da ona birşeyler ekleme iddiasında bulunamaz. Şeylerin görünüşlerinin böyle nedenleri ispat ettiğini düşünüyorsanız, bu nedenlerin varoluşları hakkında bir çıkarımda bulunabilirsiniz. Böylesine karmaşık ve ince konularda tahmin ve kanıtlama hürriyetinin herkese tanınması gerekir. Fakat burada durmalısınız. Geri dönüp de çıkarsamış olduğunuz nedenlerden, hareket ederek bir kanıtlama ortaya koyup doğanın akışında belirli özelliklerin daha tam bir şekilde ortaya çıkmasına yarayabilecek herhangi başka bir olgunun var olduğu ya da olacağı sonucuna varırsanız; sizi uyarmalıyım: eldeki konuya bağlı olan akılyürütme yönteminden uzaklaştınız ve nedenin niteliklerine açıkça, etkide belirenin ötesinde birşeyler eklediniz; yoksa etkiye, kendisini nedene daha bir yaraşır kılacak bir şeyleri hiçbir zaman kabul edilebilir bir sağduyu ya da uygunlukla, ekleyemezdiniz.

O zaman, benim okulumda öğrettiğim, daha doğrusu bahçelerimde incelediğim öğretinin tiksinti uyandıran yanı nerede? Veya bütün bu sorunda iyi ahlâkın güvenliğini ya da toplumun huzur ya da düzenini uzaktan yakından ilgilendiren ne buluyorsunuz?

Diyorsunuz ki, ben, olayların akışına yön veren ve bütün girişimlerinde kötü kişiyi şerefsizlik ve umut kırıklığı ile cezalandıran, erdemli kişiyi şeref ve başarı ile ödüllendiren bir takdiri ve dünyanın yüce yöneticisini yadsıyorum. Fakat, herhalde, herkesin soruşturma ve incelemesine açık duran olayların akışının kendisini yadsımıyorum. Kabul ediyorum ki, şeylerin önümüzde duran düzeninde gönül rahatlığı kötülükten çok erdemin yanı sıra gider ve dünyadan daha olumlu bir karşılık gören yine erdemdir. İnsanlığın bu güne varasıya edindiği tecrübeye göre, dostluk insan hayatının başlıca sevinci, ölçülülük ise huzur ve mutluluğun tek kaynağıdır; bunun farkındayım. Yaşamın erdemli biçimiyle kötü biçimi arasında hiçbir zaman kararsız kalmadım; farkındayım ki, sağlıklı bir zihin için her türlü üstünlük ilkindedir. Ve siz, bütün sayıltılarınızı ve akılyürütmelerinizi kabul etsek, bunlardan fazla ne söyleyebilirsiniz? Aslında diyorsunuz ki, şeylerin bu düzeni zekâ ve tasarımdan çıkmıştır. Ama, nereden çıkmış olursa olsun mutluluk ya

SECT. XI.

duct and deportment in life, is still the same. It is still open for me, as well as you, to regulate my behaviour, by my experience of past events. And if you affirm, that, while a divine providence is allowed, and a supreme distributive justice in the universe, I ought to expect some more particular reward of the good, and punishment of the bad, beyond the ordinary course of events; I here find the same fallacy, which I have before endeavoured to detect. You persist in imagining, that, if we grant that divine existence, for which you so earnestly contend, you may safely infer consequences from it, and add something to the experienced order of nature, by arguing from the attributes which you ascribe to your gods. You seem not to remember, that all your reasonings on this subject can only be drawn from effects to causes; and that every argument, deduced from causes to effects, must of necessity be a gross sophism; since it is impossible for you to know any thing of the cause, but what you have antecedently, not inferred, but discovered to the full, in the effect.

But what must a philosopher think of those vain reasoners, who, instead of regarding the present scene of things as the sole object of their contemplation, so far reverse the whole course of nature, as to render this life merely a passage to something farther; a porch, which leads to a greater, and vastly different building; a prologue, which serves only to introduce the piece, and give it more grace and propriety? Whence, do you think, can such philosophers derive their idea of the gods? From their own conceit and imagination surely. For if they derived it from the present phænomena, it would never point to anything farther, but must be exactly adjusted to them. That the divinity may *possibly* be endowed with attributes, which we have never seen exerted; may be governed by principles of action, which we cannot discover to be satisfied: All this will freely be allowed. But still this is mere *possibility* and hypothesis. We can never have reason to *infer* any attributes, or any principles of action in him, but so far as we know them to have been exerted and satisfied.

Are there any marks of a distributive justice in the world? If you answer in the affirmative, I conclude, that, since justice here exerts itself, it is satisfied. If you reply in the negative, I conclude, that you have then no reason to ascribe

da sefilliğimizin ve dolayısıyle hayattaki tutum ve davranma biçimimizin dayandığı bu düzenin kendisi yine aynıdır. Davranışlarımı geçmiş olaylar konusundaki tecrübeme göre ayarlama yolu yine, size olduğu kadar bana da açık duruyor. Ve bir kutsal takdir, evrende de ulu bir paylaştırıcı adalet kabul edildiği sürece, olayların günlük akışının ötesinde, iyiler için daha belirli bir ödül ve kötüler için daha belirli bir ceza beklemem gerektiğini ileri sürerseniz; ben burada daha önce açığa çıkarmağa çalıştığım aynı yanılgıyı bulurum. O kadar ateşlilikle ileri sürdüğünüz bu kutsal varoluşu kabul edersek, bundan rahatlıkla sonuçlar çıkarsayabileceğinizi ve tanrılarınıza atfettiğiniz sıfatlardan hareket ederek, ortaya bir kanıtlama koyup doğanın tecrübe edilmiş düzenine bir şeyler ekleyebileceğinizi hayal etmekte direniyorsunuz. Bu konuda bütün akıl yürütmelerinizin sadece etkilerden nedenlere doğru çıkarılabileceğini ve nedenlerden etkilere doğru çıkarılan her kanıtlamanın zorunlu olarak kaba bir safsata olması gerektiğini unutmuşa benziyorsunuz; zira neden hakkında, bilseniz bilseniz, etkiden çıkarsadığınız değil, tümüyle etkide bulduğunuz bir şeyi bilebilirsiniz.

Ama, dikkatlerinin konusu olarak şeylerin şimdiki durumunu görecek yerde doğanın bütün akışını tersine çevirerek, bu hayatı sadece daha ilerdeki bir şeye geçiş yeri; daha yüce ve büyük çapta farklı bir binaya ulaştıran bir geçit; esere sadece bir giriş yapmağa ve ona daha bir alım ve uygunluk vermeğe yarayan bir önsöz durumuna sokan şu boş gurur dolu akılyürütücülere bakan bir filozof bunlara ne demeli? Ne dersiniz, acaba bu gibi filozoflar tanrılar hakkındaki idealarını nereden çıkarmış olabilirler? Herhalde kendini-beğenmişliklerinden ve hayallerinden. Çünkü bu ideayı önlerindeki fenomenlerden çıkarmış olsalardı bu idea o fenomenlerden öte hiçbir şeye işaret etmez ve onlara tamı tamına uygun olurdu. Tanrısal varlığın ortaya koyduğunu hiç görmediğimiz sıfatlarla donanmış bulunmasının *mümkün olduğu*; yerine getirildiğini görmediğimiz eylem ilkeleri ile yönetilmekte olabileceği... Bütün bunlar rahatlıkla kabul edilir. Fakat bu yine de sadece *imkân* ve hipotezdir. Ortaya konduğunu ve yerine getirildiğini gördüğümüz sıfatlardan ve eylem ilkelerinden başka hiçbir sıfat ya da eylem ilkesinin tanrıda bulunduğunu *çıkarsamamızı* haklı gösterecek bir şey olamaz.

Dünyada paylaştırıcı bir adaletin herhangi bir belirtisi var mıdır? Olumlu cevap verirseniz, burada adalet ortaya konmuş olduğuna göre, yerine getirilmiştir sonucuna varırım. Olumsuz cevap verirseniz sizi haklı çıkaracak bir şeyin olmadığı sonucuna varırım, o zaman tanrılara bizim için

SECT. XI.

justice, in our sense of it, to the gods. If you hold a medium between affirmation and negation, by saying, that the justice of the gods, at present, exerts itself in part, but not in its full extent; I answer, that you have no reason to give it any particular extent, but only as far as you see it, *at present*, exert itself.

Thus I bring the dispute, O ATHENIANS, to a short issue with my antagonists. The course of nature lies open to my contemplation as well as to theirs. The experienced train of events is the great standard, by which we all regulate our conduct. Nothing else can be appealed to in the field, or in the senate. Nothing else ought ever to be heard of in the school, or in the closet. In vain would our limited understanding break through these boundaries, which are too narrow for our fond imagination. While we argue from the course of nature, and infer a particular intelligent cause, which first bestowed, and still preserves order in the universe, we embrace a principle, which is both uncertain and useless. It is uncertain; because the subject lies entirely beyond the reach of human experience. It is useless; because our knowledge of this cause being derived entirely from the course of nature, we can never, according to the rules of just reasoning, return back from the cause with any new inference, or making additions to the common and experienced course of nature, establish any new principles of conduct and behaviour.

I observe (said I, finding he had finished his harangue) that you neglect not the artifice of the demagogues of old; and as you were pleased to make me stand for the people, you insinuate yourself into my favour by embracing those principles, to which, you know, I have always expressed a particular attachment. But allowing you to make experience (as indeed I think you ought) the only standard of our judgment concerning this, and all other questions of fact; I doubt not but, from the very same experience, to which you appeal, it may be possible to refute this reasoning, which you have put into the mouth of EPICURUS. If you saw, for instance, a half-finished building, surrounded with heaps of brick and stone and mortar, and all the instruments of masonry; could you not *infer* from the effect, that it was a work of design and contrivance? And could you not return again, from this inferred cause, to infer new additions to

taşıdığı anlamda adalet atfetmeniz için bir sebebiniz yoktur. Tanrıların adaletinin şimdiki durumda bütün kaplamıyle değil, sadece kısmen iş başında olduğunu söyleyerek, olumlusu ve olumsuzu arasında bir orta noktada karar kılarsanız, size cevabım şu olacak: Bu adalete şimdi iş başında görebildiğimiz kadarından fazla bir kaplam vermenizi haklı gösterecek bir şey yoktur.

Böylece, ey Atinalılar, anlaşmazlığın kestirme bir sonucunu hasımlarımın önüne getiriyorum. Doğanın akışı onların da benim de bakışlarımıza açık duruyor. Tecrübesi edinilmiş olaylar dizisi, hepimizin davranışlarımızı düzenlemekte kullandığımız yüce ölçüdür. Ne savaş meydanında ne de dört duvar arasında başka birşey işitilmelidir. Ucu bucağı belirli anlama yetimiz, ölçü bilmez hayal gücümüze çok dar gelen bu sınırları istediği kadar aşsın, boşuna. Doğanın akışından hareket edip kanıtlamada bulunarak ve evrene başlangıçta düzen bahşeden ve bu düzeni hâlâ koruyan zekâ sahibi belirli bir neden çıkarsamakla, hem belirsiz hem de yararsız bir ilkeye kucak açmış oluruz. Bu ülke belirsizdir, çünkü konu insan tecrübesinin hiç erişemeyeceği bir yerdedir. Yararsızdır, çünkü bu nedenin bilgisi tümüyle doğanın akışından edinildiğinden, doğru akılyürütme kurallarına göre, nedenden geriye giderek hiçbir zaman ne yeni bir çıkarım yapabiliriz, ne de doğanın gündelik ve tecrübesi edinilmiş akışına birşeyler ekleyerek, yeni tutum ve davranış ilkeleri getirebiliriz.

Görüyorum ki, dedim (söylevini bitirdiğini anlayınca), eski demagogların aldatmacalarını ihmal etmedin; halkın yerine beni koyduğundan, benim her zaman sıkı bir bağlılık gösterdiğim ilkelere sarılarak onayımı kazanmağa giriştin. Tecrübeyi, bu ve bütün öteki olgu sorunları hakkındaki yargılarımızın ölçüsü yapmana (ve gerçekten böyle yapman gerektiğini düşünüyorum) bir diyeceğim yok; ama yine de hiç şüphem yok ki, başvurduğun tecrübenin aynısı ile EPİKUROS'un ağzına yakıştırdığın bu akılyürütmenin çürütülmesi de mümkün olabilir. Diyelim ki tuğla, taş, harç ve bütün yapı araçları ile çevrili yarı-bitmiş bir yapı gördün; etkiden bunun bir tasarım ve hüner işi olduğunu çıkarsayamaz mısın? Ve bu çıkarsanmış nedenden, etkiye yeni eklemeler çıkarsamak için geri dönüp, yapının yakında

SECT. XI.

the effect, and conclude, that the building would soon be finished, and receive all the further improvements, which art could bestow upon it? If you saw upon the sea-shore the print of one human foot, you would conclude, that a man had passed that way, and that he had also left the traces of the other foot, though effaced by the rolling of the sands or inundation of the waters. Why then do you refuse to admit the same method of reasoning with regard to the order of nature? Consider the world and the present life only as an imperfect building, from which you can infer a superior intelligence; and arguing from that superior intelligence, which can leave nothing imperfect; why may you not infer a more finished scheme or plan, which will receive its completion in some distant point of space or time? Are not these methods of reasoning exactly similar? And under what pretence can you embrace the one, while you reject the other?

The infinite difference of the subjects, replied he, is a sufficient foundation for this difference in my conclusions. In works of *human* art and contrivance, it is allowable to advance from the effect to the cause, and returning back from the cause, to form new inferences concerning the effect, and examine the alterations, which it has probably undergone, or may still undergo. But what is the foundation of this method of reasoning? Plainly this; that man is a being, whom we know by experience, whose motives and designs we are acquainted with, and whose projects and inclinations have a certain connexion and coherence, according to the laws which nature has established for the government of such a creature. When, therefore, we find, that any work has proceded from the skill and industry of man; as we are otherwise acquainted with the nature of the animal, we can draw a hundred inferences concerning what may be expected from him; and these inferences will all be founded in experience and observation. But did we know man only from the single work or production which we examine, it were impossible for us to argue in this manner; because our knowledge of all the qualities, which we ascribe to him, being in that case derived from the production, it is impossible they could point to any thing farther, or be the foundation of any new inference. The print of a foot in the sand can only prove, when considered alone, that there was some figure

bitirileceği ve üzerinde sanatın bahşedebileceği bütün öteki düzeltmelerin yapılacağı sonucuna varamaz mısın? Deniz kıyısında bir tek insan ayağı izi görürsen, buradan bir insanın geçtiği ve kumların yuvarlanması ya da suların kabarması ile silinmiş olduğu halde, öteki ayağın da iz bıraktığı sonucuna varırsın. Öyleyse, niye aynı akılyürütme yöntemini doğanın düzeni ile ilgili olarak kabul etmekten kaçınıyorsun? Dünyayı ve şimdiki hayatı eksik kalmış bir yapı olarak düşün; bu yapıdan üstün bir zekâ çıkarsayabilirsin. Hiç bir şeyi eksik bırakamayacak bu üstün zekâya dayanan bir kanıtlama, ile uzak bir mekân ya da zaman noktasında tamamlanacak daha yetkin bir tasarım ya da plân niye çıkarsayamayasın? Bu akılyürütme yöntemleri tamı tamına benzer değil mi? Ne adına berikini kenara iterken ötekini benimsiyorsun?

Konuların sonsuz farklılığı, sonuçlarımdaki farkın yeterli bir temelidir, diye cevap verdi. İnsanın sanat ve yaratma ürünlerinde etkiden nedene gitmeğe, sonra da nedenden geriye giderek etki konusunda yeni çıkarımlar yapmağa ve etkinin geçirdiği ya da geçirebileceği muhtemel değişiklikleri incelemeğe hakkımız vardır. Ama bu akılyürütme yönteminin temeli nedir? Gayet açık: İnsanın, tecrübeyle bildiğimiz, güdüleriyle niyetlerini tanıdığımız ve tasarılarıyle eğilimleri doğanın böyle bir yaratığın yönetimi için koyduğu kanunlara göre belirli bir tutarlık ve uygunluk gösteren bir varlık olması... Öyleyse herhangi bir eserin insanın beceri ve çabalarından çıktığını gördüğümüz zaman, bu canlının doğal yapısını başka yollardan da tanıdığımızdan, ondan neler beklenebileceği konusunda yüzlerce çıkarımda bulunabiliriz; bütün bu çıkarımlar da temelini tecrübe ve gözlemde bulur. Oysa insanı sadece incelediğimiz tek eser ya da ürün yoluyle bilseydik, bu tarzda kanıtlamada bulunmamız imkânsız olurdu; çünkü ona yüklediğimiz bütün niteliklerin bilgisi, bu durumda önümüzdeki üründen çıkarılmış olacağından, daha öte bir şeye işaret etmesi veya herhangi yeni bir çıkarımın temeli olması imkânsızlaşırdı. Yalnız başına ele alınınca kumdaki bir tek ayak izi, sadece onu meydana getiren şekle uygun

SECT. XI.

adapted to it, by which it was produced: But the print of a human foot proves likewise, from our other experience, that there was probably another foot, which also left its impression, though effaced by time or other accidents. Here we mount from the effect to the cause; and descending again from the cause, infer alterations in the effect; but this is not a continuation of the same simple chain of reasoning. We comprehend in this case a hundred other experiences and observations, concerning the *usual* figure and members of that species of animal, without which this method of argument must be considered as fallacious and sophistical.

The case is not the same with our reasonings from the works of nature. The Deity is known to us only by his productions, and is a single being in the universe, not comprehended under any species or genus, from whose experienced attributes or qualities, we can, by analogy, infer any attribute or quality in him. As the universe shews wisdom and goodness, we infer wisdom and goodness. As it shews a particular degree of these perfections, we infer a particular degree of them, precisely adapted to the effect which we examine. But farther attributes or farther degrees of the same attributes, we can never be authorised to infer or suppose, by any rules of just reasoning. Now, without some such licence of supposition, it is impossible for us to argue from the cause, or infer any alteration in the effect, beyond what has immediately fallen under our observation. Greater good produced by this Being must still prove a greater degree of goodness: A more impartial distribution of rewards and punishments must proceed from a greater regard to justice and equity. Every supposed addition to the works of nature makes an addition to the attributes of the Author of nature; and consequently, being entirely unsupported by any reason or argument, can never be admitted but as mere conjecture and hypothesis.[1]

The great source of our mistake in this subject, and of

[1] In general, it may, I think, be established as a maxim, that where any cause is known only by its particular effects, it must be impossible to infer any new effects from that cause; since the qualities, which are requisite to produce these new effects along with the former, must either be different, or superior, or of more extensive operation, than those which simply produced the effect, whence alone the cause is supposed to be known to us. We can never, therefore, have any reason to suppose the existence of these qualities. 'To say, that the new effects proceed only from a continuation of the same

[1] [Editions E and F print in the text as far as 'qualities,' and throw the rest into a note.]

bir şeyin olduğunu ispat eder. Ama, aynı şekilde, bir insan ayak izi, başka tecrübelerimizden dolayı, muhtemelen bir ayak daha bulunduğunu ve zaman ya da başka etkilerle silinmiş bir iz bırakmış olduğunu ispat eder. Burada etkiden nedene çıkıyoruz ve yeniden nedenden aşağı doğru inerek etkiye ilişkin değişiklikler çıkarsıyoruz; ama bu, aynı yalın akılyürütme zincirinin bir devamı değildir. Bu durumda, bu tür canlının alışılmış biçim ve uzuvlarıyle ilgili yüzlerce başka tecrübe ve gözlemi bir araya getiriyoruz; bunlar olmadan bu kanıtlama yöntemi aldatıcı ve safsatalı görünmek zorundadır.

Doğa ürünlerinden hareket ederek yaptığımız akılyürütmelerde durum aynı değildir. Tanrı, sadece ürünleriyle bilinen ve evrende tek olan, hiçbir tür ya da cinse girmeyen bir varlıktır; dolayısıyle herhangi bir türün sıfat ve niteliklerinden analoji yoluyle onun sıfat ve niteliklerini çıkaramayız. Evren bilgelik ve iyilik gösterdiği için biz de bilgelik ve iyilik çıkarsarız. Bu yetkinliklerin de belirli bir derecesini gösterdiğinden, bunları incelediğimiz etkiye tıpatıp uygun düşen belirli bir derecede çıkarsarız. Ama daha başka özellikler veya aynı özelliklerin daha ileri derecelerini çıkarsamağa ya da varsaymağa, hiçbir akılyürütme kuralı ile, hiçbir zaman hakkımız olamaz. İmdi, böyle bir sayıltıya hakkımız yokken, nedenden hareket ederek kanıtlamalarda bulunmamız veya etkide dolaysız olarak gözlemimiz altına girenin ötesinde herhangi bir değişiklik çıkarsamamız imkânsızdır. Bu Varlığın ortaya çıkardığı daha büyük iyilik yine daha büyük bir iyilik derecesi bulunduğunu ispat eder: Ceza ve ödüllerin daha yansız bir dağılışı, daha büyük bir adalet ve haklılık gözetiminden çıksa gerek. Doğanın ürünlerine varsayılmış her ekleme, doğanın yapıcısının sıfatlarına bir eklemedir ve dolayısıyle, herhangi bir sebep ya da kanıtlama ile desteklenmediğinden, hiçbir zaman tahmin ve hipotezden başka bir şey olarak kabul edilemez.[1]

Bu konuda yaptığımız hatanın ve yararlandı-

[1] Genellikle şunu bir kural olarak ortaya koyabiliriz sanıyorum: Bir neden sadece belirli tek tek etkileri yoluyle bilindiği yerde, bu nedenden herhangi yeni etkiler çıkarsamak imkânsız olmalıdır; zira öncekilerle birlikte bu yeni etkileri de ortaya çıkarmak için gerekli nitelikler, nedeni bilmemizi sağlayan etkiyi ortaya çıkarmış niteliklerden ya farklı, ya daha üstün, ya da daha yaygın işlemli olmalıdır. Bundan dolayı, bu niteliklerin varolduğunu kabul etmek için hiçbir sebep olamaz.[1] Yeni etkilerin, bilgisi ilk etkilerden edinilmiş olan aynı erkenin sadece bir devamından çıktığını söylemek, güçlüğü

[1][E ve F basımlarında, «olamaz»a kadarki parça metinde ve geri kalan parça dipnot olarak yer almaktadır.]

SECT. XI.

the unbounded licence of conjecture, which we indulge, is, that we tacitly consider ourselves, as in the place of the Supreme Being, and conclude, that he will, on every occasion, observe the same conduct, which we ourselves, in his situation, would have embraced as reasonable and eligible. But, besides that the ordinary course of nature may convince us, that almost everything is regulated by principles and maxims very different from ours; besides this, I say, it must evidently appear contrary to all rules of analogy to reason, from the intentions and projects of men, to those of a Being so different, and so much superior. In human nature, there is a certain experienced coherence of designs and inclinations; so that when, from any fact, we have discovered one intention of any man, it may often be reasonable, from experience, to infer another, and draw a long chain of conclusions concerning his past or future conduct. But this method of reasoning can never have place with regard to a Being, so remote and incomprehensible, who bears much less analogy to any other being in the universe than the sun to a waxen taper, and who discovers himself only by some faint traces or outlines, beyond which we have no authority to ascribe to him any attribute or perfection. What we imagine to be a superior perfection, may really be a defect. Or were it ever so much a perfection, the ascribing of it to the Supreme Being, where it appears not to have been really exerted, to the full, in his works, savours more of flattery and panegyric, than of just reasoning and sound philosophy. All the philosophy, therefore, in the world, and all the religion, which is nothing but a species of philosophy, will never be able to carry us beyond the usual course of experience, or give us measures of conduct and behaviour different from those which are furnished by reflections on common life. No new fact can ever be inferred from the religious hypothesis; no event foreseen or foretold; no reward or punishment expected or dreaded, beyond what is already known by

energy, which is already known from the first effects, will not remove the difficulty. For even granting this to be the case (which can seldom be supposed), the very continuation and exertion of a like energy (for it is impossible it can be absolutely the same) I say, this exertion of a like energy, in a different period of space and time, is a very arbitrary supposition, and what there cannot possibly be any traces of in the effects, from which all our knowledge of the cause is originally derived. Let the *inferred* cause be exactly proportioned (as it should be) to the known effect; and it is impossible that it can possess any qualities, from which new or different effects can be *inferred*.

ğımız sınırtanımaz tahmin yetkisinin kaynağı, kendimizi, farkında olmadan, Yüce Varlığın yerine koymamız, onun, her durumda, kendimizin onun yerinde akla yakın ve istenir diye benimseyeceğimiz tutumun aynını takınacağı sonucunu çıkarmamızdır. Oysa doğanın günlük akışının, bizi, hemen herşeyin bizim ilke ve kurallarımızdan çok farklı ilke ve kurallarla düzenlendiğine ikna edeceği bir yana; insanların niyet ve tasarılarından yola çıkarak, böylesine farklı ve bu kadar üstün bir Varlığın niyet ve tasarımları üzerinde akılyürütmek, bütün anoloji kurallarına açıkça aykırı görülse gerek. İnsanın doğal yapısında niyetlerin ve eğilimlerin tecrübesi edinilmiş sıkı bir bağlılığı vardır; öyle ki, bir olgudan herhangi bir kişinin bir niyetini ortaya çıkardığımız zaman, tecrübe yoluyle, bir başkasını çıkarsamak ve kişinin geçmiş ve gelecek davranışları hakkında uzun bir sonuçlar zinciri oluşturmak çoğu zaman akla yakın olabilir. Fakat bu akılyürütme yöntemi, bu kadar uzak ve anlaşılmaz olan; evrende başka herhangi bir varlığa, güneşin incecik bir muma benzemesinden daha da az benzeyen; kendisini, bunların ötesinde herhangi bir sıfat ve yetkinlik atfetme hakkına sahip olmadığımız bazı silik izler ve çizgilerle ancak belli eden bir Varlık için hiçbir zaman geçerli olamaz. Bizim üstün bir yetkinlik olarak hayal ettiğimiz şey gerçekte bir eksiklik olabilir. Ya da bu, yetkinliğin en son kertesi de olsa, eserlerinde gerçekten ve tam olarak iş başında görülmemiş olmadan Yüce Varlığa atfedildiğinde, doğru akılyürütme ve sağlam felsefeden çok pohpohlama ve aşırı övgü tadını verir. Oyleyse, dünyadaki bütün felsefe ve bir cins felsefeden başka birşey olmayan din bizi hiçbir zaman tecrübenin alışılmış akışının ötesine götürmeyi ve günlük hayat üzerinde düşünmekle elde edilenlerden farklı tutum ve davranma ölçüleri vermeyi başaramaz. Dinsel hipotezlerden, hiçbir yeni olgu çıkarılamaz, hiçbir olay önceden görülemez ya da önceden söylenemez; yapıp etme ve gözlemle bilinenin ötesinde hiçbir ödül umulamaz,

ortadan kaldırmaz. Bütün böyle olduğu kabul edilse bile ki, bu çok ender kabul edilebilir), benzer bir erkeğin (çünkü bunun tamlanına aynı erke olması imkansızdır) devam edeceğini, farklı bir zaman ve mekan aralığında ki, başında olacağını kabul etmenin kendisi çok keyfi bir sayıltıdır ve nedenle ilgili tüm bilgimizin kaynağını teşkil eden etkilerde hiçbir iz bulunamaz. Çıkarsanmış neden bilinen etkiye (yapılması gerektiği gibi) oranlansın; o zaman, yeni veya farklı etkilerin kendisinden çıkarsanabileceği herhangi bir niteliğe sahip olması imkansız olur.

SECT. XI.

practice and observation. So that my apology for EPICURUS will still appear solid and satisfactory; nor have the political interests of society any connexion with the philosophical disputes concerning metaphysics and religion.

There is still one circumstance, replied I, which you seem to have overlooked. Though I should allow your premises, I must deny your conclusion. You conclude, that religious doctrines and reasonings *can* have no influence on life, because they *ought* to have no influence; never considering, that men reason not in the same manner as you do, but draw many consequences from the belief of a divine Existence, and suppose that the Deity would inflict punishments on vice, and bestow rewards on virtue, beyond what appear in the ordinary course of nature. Whether this reasoning of theirs be just or not, is no matter. Its influence on their life and conduct must still be the same. And, those, who attempt to disabuse them of such prejudices, may, for aught I know, be good reasoners, but I cannot allow them to be good citizens and politicians; since they free men from one restraint upon their passions, and make the infringement of the laws of society, in one respect, more easy and secure.

After all, I may, perhaps, agree to your general conclusion in favour of liberty, though upon different premises from those, on which you endeavour to found it. I think, that the state ought to tolerate every principle of philosophy; nor is there an instance, that any government has suffered in its political interests by such indulgence. There is no enthusiasm among philosophers; their doctrines are not very alluring to the people; and no restraint can be put upon their reasonings, but what must be of dangerous consequence to the sciences, and even to the state, by paving the way for persecution and oppression in points, where the generality of mankind are more deeply interested and concerned.

But there occurs to me (continued I) with regard to your main topic, a difficulty, which I shall just propose to you, without insisting on it; lest it lead into reasonings of too nice and delicate a nature. In a word, I much doubt whether it be possible for a cause to be known only by its effect (as you have all along supposed) or to be of so singular and particular a nature as to have no parallel and no similarity with any other cause or object, that has ever fallen under our observation. It is only when two *species* of objects

hiçbir cezadan korkulamaz. Böylece, EPİKUROS için yaptığım savunma yine de sağlam ve doyurucudur; toplumun siyasal çıkarlarının, metafizik ve din üzerine felsefî tartışmalarla hiç bir bağlantısı yoktur.

Yine de gözünden kaçmış gibi görünen bir yandurum var, diye cevap verdim. Öncüllerini kabul etmem gerektiği halde çıkardığın sonucu yadsımak zorundayım. Şu sonuca varıyorsun : Dinsel öğretiler ve akılyürütmeler hayatı etkileyemez, çünkü etkilememelidir. Hiç düşünmüyorsun, ki insanlar senin gibi akılyürütmezler; kutsal bir varoluşa olan inançtan birçok sonuçlar çıkarırlar ve düşünürler ki, Tanrı, doğanın olağan akışında görülenin ötesinde, kötülüğü cezalandıracak ve erdemi ödüllendirecektir. Onların bu akılyürütmelerinin haklı olup olmadığı önemli değil. Bunun hayatları ve davranışlarını etkilemesi yine aynı olsa gerek. Ve onları böyle önyargılardan kurtarmaya girişenler, bildiğim kadarıyle iyi akılyürütücüler olabilirler, ama iyi yurttaş ve iyi siyasetçi olduklarını kabul edemem; zira insanların tutkuları önünde duran bir engeli kaldırıyorlar ve toplumun yasalarının çiğnenmesini bir bakıma daha kolay, daha tehlikesiz kılıyorlar.

Yine de, hürriyet lehine çıkardığın genel sonuca belki katılabilirim, ama senin temellendirmeğe çalıştığından farklı öncüllere dayanarak. Bana öyle geliyor ki, devlet, felsefenin her ilkesini hoşgörmelidir; bu gibi bir hoşgörü ile bir yönetimin siyasal çıkarlarında zarara uğradığını gösteren hiçbir örnek yoktur. Filozoflarda çoşku olmaz; öğretileri halk için fazla çekici değildir; ve filozofların akılyürütmelerine getirilen her sınırlama bilimler için, hatta devlet için tehlikeli sonuçlar doğurur; çünkü insanların çoğunluğunun ilgisini çeken ve onları derinden ilgilendiren noktalarda saldırılara ve baskılara yol açılmış olur.

Bir de senin ana konun bakımından aklıma bir güçlük geliyor (diye devam ettim); bunu, üzerinde diretmeden sadece önereceğim ki, aşırı ince ve nazik akılyürütmelere götürmesin. Tek kelimeyle (konuşma boyunca kabul ettiğin gibi) bir nedenin, sadece etkisi ile bilinebileceğinden veya gözlemimiz altına girmiş başka hiçbir neden ya da objeyle hiçbir parelelliği veya benzerliği olmayacak kadar biricik ve özel bir yapıda olabileceğinden çok şüpheliyim. Sadece iki tür objenin sürekli

SECT. XI.

are found to be constantly conjoined, that we can infer the one from the other; and were an effect presented, which was entirely singular, and could not be comprehended under any known *species*, I do not see, that we could form any conjecture or inference at all concerning its cause. If experience and observation and analogy be, indeed, the only guides which we can reasonably follow in inferences of this nature; both the effect and cause must bear a similarity and resemblance to other effects and causes, which we know, and which we have found, in many instances, to be conjoined with each other. I leave it to your own reflection to pursue the consequences of this principle. I shall just observe, that, as the antagonists of EPICURUS always suppose the universe, an effect quite singular and unparalleled, to be the proof of a Deity, a cause no less singular and unparalleled; your reasonings, upon that supposition, seem, at least, to merit our attention. There is, I own, some difficulty, how we can ever return from the cause to the effect, and, reasoning from our ideas of the former, infer any alteration on the latter, or any addition to it.

SECTION XII.—*Of the Academical or Sceptical Philosophy.*

PART I.

THERE is not a greater number of philosophical reasonings, displayed upon any subject, than those, which prove the existence of a Deity, and refute the fallacies of *Atheists*; and yet the most religious philosophers still dispute whether any man can be so blinded as to be a speculative atheist. How shall we reconcile these contradictions? The knights-errant, who wandered about to clear the world of dragons and giants, never entertained the least doubt with regard to the existence of these monsters.

The *Sceptic* is another enemy of religion, who naturally provokes the indignation of all divines and graver philosophers; though it is certain, that no man ever met with any such absurd creature, or conversed with a man, who had no opinion or principle concerning any subject, either of action or speculation. This begets a very natural question; What is meant by a sceptic? And how far it is possible to push these philosophical principles of doubt and uncertainty?

There is a species of scepticism, *antecedent* to all study and

olarak birarada oldukları görüldüğü zaman, birini ötekinden çıkarsayabiliriz; ve karşımıza bütünüyle biricik olan ve bilinen hiçbir t ü r e sokulamayacak bir etki çıkınca, nedeni üzerine herhangi bir tahmin ya da çıkarımı nasıl yapabileceğimizi hiç anlayamam. Bu çeşit çıkarımlarda akla uygun olarak izleyebileceğimiz kılavuzlar gerçekten sadece tecrübe, gözlem ve anoloji ise, hem etkinin hem nedenin, bildiğimiz ve birçok başka durumda birarada gördüğümüz başka etkilere ve nedenlere benzerlik göstermeleri gerekir. Bu ilkenin sonuçlarını sürdürmeyi senin düşüncene bırakıyorum. Sadece şu kadarını belirteyim ki, EPİKUROS'un hasımları evreni herzaman tamamen biricik ve benzersiz bir etki olarak, kendisi de aynı derecede biricik ve benzersiz bir neden olan tanrının ispatı diye kabul ettiklerine göre, bu sayıltı üzerine yaptığım akılyürütmeler hiç değilse dikkatimize değer görünüyor. Bu arada, nasıl olur da nedenden etkiye doğru geri gidebiliriz ve neden hakkındaki idealarımızdan hareketle akılyürütterek etkide herhangi bir değişiklik veya ekleme çıkarsayabiliriz, bu konuda doğrusu bazı güçlükler karşımıza çıkıyor.

XII. BÖLÜM — Akademik ya da Skeptik Felsefe Üzerine

I. PARÇA

Bir Tanrının varolduğunu ispatlayan ve tanrıtanımazlığın yanılgılarını gösteren felsefi akılyürütmeler kadar çok akılyürütme hiçbir konuda ortaya atılmamıştır; ama yine de en dindar filozoflar, bir insanın düşünsel bir tanrıtanımaz olacak kadar körleşip körleşemeyeceğini tartışıp dururlar. Bu çelişmeleri nasıl bağdaştırmalı? Dünyayı ejderlerden, devlerden temizlemek için gezinen şövalye, bu canavarların var olduğu konusunda hiçbir zaman en ufak bir şüphe duymamıştı.

Skeptik kişi bütün din adamlarının ve ağır başlı filozofların hoşnutsuzluğunu doğal olarak uyandıran, bir başka din düşmanıdır; oysa kesindir ki, hiç kimse böyle saçma bir yaratığa rastlamamıştır, hiçbir eylem ya da teorik düşünme konusunda kanısı veya ilkesi olmayan bir insanla da konuşmamıştır. Bu, çok doğal bir soru getiriyor: Skeptik kişi dedikleri kimdir? Ve bu felsefi şüphe ve kesinsizlik ilkelerini ne kadar ileriye götürmek mümkündür?

Her türlü inceleme ve felsefeden ö n c e g e l e n

SECT. XII. PART I.

philosophy, which is much inculcated by DES CARTES and others, as a sovereign preservative against error and precipitate judgment. It recommends an universal doubt, not only of all our former opinions and principles, but also of our very faculties; of whose veracity, say they, we must assure ourselves, by a chain of reasoning, deduced from some original principle, which cannot possibly be fallacious or deceitful. But neither is there any such original principle, which has a prerogative above others, that are self-evident and convincing: Or if there were, could we advance a step beyond it, but by the use of those very faculties, of which we are supposed to be already diffident. The CARTESIAN doubt, therefore, were it ever possible to be attended by any human creature (as it plainly is not) would be entirely incurable; and no reasoning could ever bring us to a state of assurance and conviction upon any subject.

It must, however, be confessed, that this species of scepticism, when more moderate, may be understood in a very reasonable sense, and is a necessary preparative to the study of philosophy, by preserving a proper impartiality in our judgments, and weaning our mind from all those prejudices, which we may have imbibed from education or rash opinion. To begin with clear and self-evident principles, to advance by timorous and sure steps, to review frequently our conclusions, and examine accurately all their consequences; though by these means we shall make both a slow and a short progress in our systems; are the only methods, by which we can ever hope to reach truth, and attain a proper stability and certainty in our determinations.

There is another species of scepticism, *consequent* to science and enquiry, when men are supposed to have discovered, either the absolute fallaciousness of their mental faculties, or their unfitness to reach any fixed determination in all those curious subjects of speculation, about which they are commonly employed. Even our very senses are brought into dispute, by a certain species of philosophers; and the maxims of common life are subjected to the same doubt as the most profound principles or conclusions of metaphysics and theology. As these paradoxical tenets (if they may be called tenets) are to be met with in some philosophers, and the refutation of them in several, they naturally excite our

bir cins skeptiklik vardır ki, DES CARTES ve başkaları tarafından hataya ve acele yargıya karşı yüce bir koruyucu olarak öne sürülmüştür. Bu skeptiklik, yalnız daha önceki kanı ve ilkelerimiz karşısında değil, yetilerimizin kendileri karşısında da evrensel bir şüphe salık verir. Bu filozoflara göre, bunların doğruluğunu da ancak, hatalı ya da aldatıcı olması imkânsız bir kaynak ilkeden hareketle çıkarılan bir akılyürütme zinciri yoluyle sınayabiliriz. Oysa kendiliğinden apaçık ve ikna edici başka ilkeler arasında bir önceliği olan böyle bir kaynak ilke bulunmadığı gibi; böyle bir ilke olsaydı bile, zaten güvenmememiz gerektiği söylenen yetilerin kendilerini kullanmaksızın bu ilkenin bir adım ötesine gidemeyiz. Öyleyse DESCARTES'çı şüphe, herhangi bir insanın ona uyması mümkün olsaydı bile (ki besbelli mümkün değildir) hepten onmaz hale gelir ve hiçbir akılyürütme, hiçbir zaman, bizi herhangi bir konuda güven duyma ve ikna olma durumuna getiremezdi.

Fakat yine de itiraf etmek gerekir ki, bu cins skeptikliğe, daha ılımlı olduğu zaman, çok akla yakın bir anlam verilebilir; yargılarımızda uygun bir yansızlığı koruyarak ve eğitim ya da acele kanılardan edindiğimiz bütün önyargıları söküp atarak, felsefe yapmanın zorunlu bir hazırlayıcısı olur. Berrak ve apaçık ilkelerle başlamak, çekingen ve sağlam adımlarla ilerlemek, çıkardığımız sonuçları sık sık gözden geçirmek ve bunlardan çıkacak bütün sonuçları dikkatle incelemek: Bu yollarla sistemlerimizi kurarken hem yavaş hem az ilerleme göstersek de, bunlar hakikate ulaşma umudunu veren ve saptamalarımızda uygun bir dengelilik ve kesinliğe ulaştıran biricik yöntemlerdir.

Başka bir cins skeptiklik de, bilim ve soruşturmadan sonuç olarak çıkanıdır. Bu, insanlar ya zihinsel yetilerinin mutlak yanıltıcılığını ya da bu yetilerin, genellikle uygulandıkları şu garip teorik düşünme konularında herhangi değişmez bir belirlemeye ulaşmağa elverişsizliğini ortaya çıkardıklarını sandıkları zaman belirir. Filozofların bu türü duyularımızın kendilerini bile tartışma konusu ederler, metafizik ve teolojinin en derin ilke veya sonuçlarına uygulanan şüpheyi günlük yaşayışın kurallarını da uygularlar. Bu paradoksal öğretilere (bunlara öğreti denebilirse) bazı filozoflarda,

SECT. XII.

curiosity, and make us enquire into the arguments, on which they may be founded.

PART I.

I need not insist upon the more trite topics, employed by the sceptics in all ages, against the evidence of *sense*; such as those which are derived from the imperfection and fallaciousness of our organs, on numberless occasions; the crooked appearance of an oar in water; the various aspects of objects, according to their different distances; the double images which arise from the pressing one eye; with many other appearances of a like nature. These sceptical topics, indeed, are only sufficient to prove, that the senses alone are not implicitly to be depended on; but that we must correct their evidence by reason, and by considerations, derived from the nature of the medium, the distance of the object, and the disposition of the organ, in order to render them, within their sphere, the proper *criteria* of truth and falsehood. There are other more profound arguments against the senses, which admit not of so easy a solution.

It seems evident, that men are carried, by a natural instinct or prepossession, to repose faith in their senses; and that, without any reasoning, or even almost before the use of reason, we always suppose an external universe, which depends not on our perception, but would exist, though we and every sensible creature were absent or annihilated. Even the animal creation are governed by a like opinion, and preserve this belief of external objects, in all their thoughts, designs, and actions.

It seems also evident, that, when men follow this blind and powerful instinct of nature, they always suppose the very images, presented by the senses, to be the external objects, and never entertain any suspicion, that the one are nothing but representations of the other. This very table, which we see white, and which we feel hard, is believed to exist, independent of our perception, and to be something external to our mind, which perceives it. Our presence bestows not being on it: Our absence does not annihilate it. It preserves its existence uniform and entire, independent of the situation of intelligent beings, who perceive or contemplate it.

But this universal and primary opinion of all men is soon destroyed by the slightest philosophy, which teaches us, that nothing can ever be present to the mind but an image or

çürütülmelerine de başka birçok filozofta rastlandığından, bunlar doğal olarak merakımızı uyarır ve bizi, üzerinde kurulu olabilecekleri kanıtlamaları soruşturmaya götürür.

Bir küreğin suyun içinde çarpık görünmesi, nesnelerin farklı uzaklıklardan farklı görünmeleri, gözü parmakla bastırmaktan doğan çifte görüntüler ve benzer çeşitten birçok başka görünüş gibi, organlarımızın yetkin olmaması ve yanıltıcılığından sayısız durumlarda ortaya çıkan ve her çağda duyunun delillerine karşı skeptikler tarafından kullanılan bayatlamış konular üzerinde durmam gerekmez. Bu skeptik konular tek başına duyulara güvenmemek, duyu delillerini alanlarında doğru ve yanlışın uygun ölçütleri kılmak için, akılla ve ortamın yapısından, nesnenin uzaklığından ve organın durumundan çıkarılacak tartmalarla düzeltmek gerektiğini ispat etmek için yeterlidir sadece. Duyulara karşı, bu kadar kolay bir çözüme izin vermeyen başka, daha derin kanıtlamalar vardır.

İnsanların bir içgüdü ya da kapılınmış bir sanıdan dolayı duyularına inanç besledikleri ve hiçbir akılyürütme olmaksızın, hatta nerdeyse akıl kullanılmağa başlanmadan bile önce, algılarımıza bağlı olmayan, biz ve her duyarlı yaratık yok ya da yokedilmiş olsa da varolacak bir dış evreni her zaman varsayacağımız açık görünüyor. Hayvanları bile benzer bir kanı yönetir ve bütün düşünce, tasarım ve eylemlerinde nesnelere olan bu inancı korurlar.

Yine açık görünüyor ki, insanlar doğanın bu kör ve güçlü içgüdüsüne uydukları zaman, duyuların verdiği görüntüleri nesnelerin kendileri sayarlar ve birinin ötekinin temsilinden başka birşey olmadığından hiç kuşkulanmazlar. Beyaz diye gördüğümüz ve sert diye duyduğumuz bu masanın algımızdan bağımsız varolduğuna ve onu algılayan zihnimizin dışında bir şey olduğuna inanılır. Bizim burada bulunmamız ona varlık bahşetmez: yokluğumuz da onu yoketmez. Varoluşunu, kendisini algılayan ve seyreden zeki varlıklardan bağımsız, düzenli ve tam olarak korur.

Fakat insanların bu evrensel ve köklü kanısı, zihinde bir görüntü veya algıdan başka hiçbir şeyin mevcut olamayacağını ve duyuların, zihin ile nesne arasında

SECT. XII.

PART I.

perception, and that the senses are only the inlets, through which these images are conveyed, without being able to produce any immediate intercourse between the mind and the object. The table, which we see, seems to diminish, as we remove farther from it: But the real table, which exists independent of us, suffers no alteration: It was, therefore, nothing but its image, which was present to the mind. These are the obvious dictates of reason; and no man, who reflects, ever doubted, that the existences, which we consider, when we say, *this house* and *that tree*, are nothing but perceptions in the mind, and fleeting copies or representations of other existences, which remain uniform and independent.

So far, then, are we necessitated by reasoning to contradict or depart from the primary instincts of nature, and to embrace a new system with regard to the evidence of our senses. But herephilosophy finds herself extremely embarrassed, when she would justify this new system, and obviate the cavils and objections of the sceptics. She can no longer plead the infallible and irresistible instinct of nature: For that led us to a quite different system, which is acknowledged fallible and even erroneous. And to justify this pretended philosophical system, by a chain of clear and convincing argument, or even any appearance of argument, exceeds the power of all human capacity.

By what argument can it be proved, that the perceptions of the mind must be caused by external objects, entirely different from them, though resembling them (if that be possible) and could not arise either from the energy of the mind itself, or from the suggestion of some invisible and unknown spirit, or from some other cause still more unknown to us? It is acknowledged, that, in fact, many of these perceptions arise not from any thing external, as in dreams, madness, and other diseases. And nothing can be more inexplicable than the manner, in which body should so operate upon mind as ever to convey an image of itself to a substance, supposed of so different, and even contrary a nature.

It is a question of fact, whether the perceptions of the senses be produced by external objects, resembling them: How shall this question be determined? By experience surely; as all other questions of a like nature. But here experience is, and must be entirely silent. The mind has never any thing present to it but the perceptions, and cannot pos-

hiçbir dolaysız ilişki kuramayan, sadece bu görüntüleri ileten kanallar olduğunu bize öğreten bir nebze felsefe ile hemen yıkılır gider. Gördüğümüz masa, ondan uzaklaştıkça küçülür gibi görünür: Oysa bizden bağımsız varolan gerçek masa hiçbir değişikliğe uğramaz: Demek ki zihinde bulunan, onun görüntüsünden başka birşey değildir. Bunlar aklın açık gerekleridir. Ve düşünen hiçbir insan, bu ev ve şu ağaç dediğimiz zaman, düşündüğümüz varlıkların ancak zihnin algıladığı ve kendileri düzenli ve bağımsız kalan başka varlıkların uçucu suretleri ya da temsilleri olduğundan hiçbir zaman şüphe etmemiştir.

İşte, akılyürütme, doğanın temel içgüdüleriyle bu kadar çelişmek ya da onlardan buraya kadar uzaklaşmak ve duyularımızın delillerine ilişkin yeni bir sistem benimsemek zorunda bırakıyor bizi. Ancak bu noktada, felsefe bu yeni sistemi haklı çıkarmak ve skeptiklerin gürültülü itirazlarını gidermek istediği zaman, kendisini pek güç bir durumda bulur. Artık doğanın yanılmaz ve karşı konmaz içgüdüsünü ileri sürerek kendisi savunamaz, çünkü bu içgüdü, bizi aldanmağa açık ve hatta hatalı olduğu kabul edilen çok farklı bir sisteme götürmüştü. Ve bu ileri sürülen felsefi sistemi açık ve ikna edici bir kanıtlama zinciri, hatta kanıtlamaya benzer herhangi bir şeyle bile haklı çıkarmak insanın gücünü tümüyle aşar.

Zihnin algılarının, onlardan bütünüyle farklı, ama yine de onlara benzer (bu mümkünse) olan nesneler tarafından meydana getirildiği; bunların zihnin kendi erkesinden, görünmez ve bilinmez bir ruhun uyarmasından, ya da bizim için daha da bilinmez olan bir başka nedenden çıkmadığı, hangi kanıtlama ile ispat edilebilir? Kabul edilir ki, aslında bu algıların birçoğu, düşlerde, delilikte ve başka hastalıklarda olduğu gibi, herhangi bir dış şeyden doğmaz. Ve bedenin o kadar farklı, hatta karşıt yapıda olduğu kabul edilen bir töze kendi görüntüsünü iletebilecek şekilde zihin üzerinde işleyişinden daha açıklanamaz birşey olamaz.

Duyuların algılarının, kendilerine benzeyen nesneler tarafından meydana getirilip getirmediği bir olgu sorusudur: Bu soru nasıl karara bağlanmalı? Herhalde tecrübeyle; aynı çeşitten bütün öteki sorular gibi. Fakat burada tecrübe hiçbir şey söylemez, söylememesi de gerekir. Zihnin karşısına algılardan başka hiçbir şey hiçbir zaman

SECT. XII.

PART I.

sibly reach any experience of their connexion with objects. The supposition of such a connexion is, therefore, without any foundation in reasoning.

To have recourse to the veracity of the supreme Being, in order to prove the veracity of our senses, is surely making a very unexpected circuit. If his veracity were at all concerned in this matter, our senses would be entirely infallible; because it is not possible that he can ever deceive. Not to mention, that, if the external world be once called in question, we shall be at a loss to find arguments, by which we may prove the existence of that Being or any of his attributes.

This is a topic, therefore, in which the profounder and more philosophical sceptics will always triumph, when they endeavour to introduce an universal doubt into all subjects of human knowledge and enquiry. Do you follow the instincts and propensities of nature, may they say, in assenting to the veracity of sense? But these lead you to believe, that the very perception or sensible image is the external object. Do you disclaim this principle, in order to embrace a more rational opinion, that the perceptions are only representations of something external? You here depart from your natural propensities and more obvious sentiments; and yet are not able to satisfy your reason, which can never find any convincing argument from experience to prove, that the perceptions are connected with any external objects.

There is another sceptical topic of a like nature, derived from the most profound philosophy; which might merit our attention, were it requisite to dive so deep, in order to discover arguments and reasonings, which can so little serve to any serious purpose. It is universally allowed by modern enquirers, that all the sensible qualities of objects, such as hard, soft, hot, cold, white, black, &c., are merely secondary, and exist not in the objects themselves, but are perceptions of the mind, without any external archetype or model, which they represent. If this be allowed, with regard to secondary qualities, it must also follow, with regard to the supposed primary qualities of extension and solidity; nor can the latter be any more entitled to that denomination than the former. The idea of extension is entirely acquired from the senses of sight and feeling; and if all the qualities, perceived by the senses, be in the mind, not in the object, the same conclusion must reach the idea of extension, which is wholly de-

çıkmamıştır ve zihnin de algıların nesnelerle olan bağlantısı konusunda herhangi bir tecrübe edinmesi mümkün değildir. Oyleyse böyle bir bağlantının varsayılması, temelini akılyürütmede bulamaz.

Duyularımızın doğruluğunu ispat etmek için yüce Varlığın doğruluğuna başvurmak, herhalde hiç beklenmedik bir döngü olur. Bu işte yüce Varlığın doğruluğu en ufak bir şekilde söz konusu olsaydı, duyularımız tümüyle yanılmaz olurdu. Çünkü onun aldatması mümkün değildir. Dış dünyanın varlığı bir kere soru konusu edildimi, o varlığın ya da her hangi bir sıfatının var olduğunu ispat edebilmek için kanıtlamalar bulmakta çaresizliğe düşeceğimiz de bir yana.

Oyleyse bu, daha derin ve daha felsefî skeptiklerin insan bilgi ve soruşturmasına evrensel bir şüphe sokmağa giriştiklerinde, herzaman zafere ulaşacakları bir konudur. Diyebilirler ki, duyunun doğruluğunu onaylarken, doğanın içgüdülerine ve yatkınlıklarına mı uyuyorsunuz? Ama onlar sizi, algının ya da duyulabilir görüntünün, nesnenin kendisi olduğuna inanmağa götürüyor. Bu ilkeden vazgeçip, algıların dışta duran birşeylerin sadece temsilleri olduğu yollu daha akılcı bir kanıyı mı benimsiyorsunuz? Burada doğal yatkınlıklarınızdan ve daha seçik duyularınızdan uzaklaşıyorsunuz; ama yine de, algıların nesnelerle bağlantısı olduğunu ispat edecek, tecrübeye dayanan ikna edici herhangi bir kanıtlama bulamayan aklınızı tatmin edemiyorsunuz.

En derin felsefeden çıkarılan benzer cinsten bir başka skeptik konu vardır ki, herhangi bir ciddi amaca böylesine az hizmet edebilecek kanıtlamalar ve akılyürütmeler ortaya çıkarmak üzere o kadar derine dalmak gerekli olsaydı, dikkatimize değebilirdi. Çağdaş soruşturucular evrensel olarak kabul ederler ki, nesnelerin sert, yumuşak, sıcak, soğuk, beyaz, siyah v.b. dediğimiz bütün duyulabilir nitelikleri sadece ikincildir; bunlar nesnelerin kendilerinde bulunmaz, zihnin algılarıdır ve temsil ettikleri hiçbir dış ilkörnek veya model yoktur. Bu, ikincil nitelikler için kabul edilirse, aynı zamanda sözde birincil nitelikler için, yani uzam ve katılık için de geçerli olmalıdır: bu nitelikler bu adlandırmaya yukardakilerden daha uygun değildir. Uzam ideası tümüyle görme ve dokunma duyularından edinilmiştir; ve duyuların algıladığı bütün nitelikler nesnede değil de zihinde ise, aynı sonucun duyulabilir idealara ya da ikincil niteliklerin idealarına

SECT. XII. PART I.

pendent on the sensible ideas or the ideas of secondary qualities. Nothing can save us from this conclusion, but the asserting, that the ideas of those primary qualities are attained by *Abstraction*; an opinion, which, if we examine it accurately, we shall find to be unintelligible, and even absurd. An extension, that is neither tangible nor visible, cannot possibly be conceived: And a tangible or visible extension, which is neither hard nor soft, black nor white, is equally beyond the reach of human conception. Let any man try to conceive a triangle in general, which is neither *Isosceles* nor *Scalenum*, nor has any particular length or proportion of sides; and he will soon perceive the absurdity of all the scholastic notions with regard to abstraction and general ideas.[1]

Thus the first philosophical objection to the evidence of sense or to the opinion of external existence consists in this, that such an opinion, if rested on natural instinct, is contrary to reason, and if referred to reason, is contrary to natural instinct, and at the same time carries no rational evidence with it, to convince an impartial enquirer. The second objection goes farther, and represents this opinion as contrary to reason: at least, if it be a principle of reason, that all sensible qualities are in the mind, not in the object. [2]Bereave matter of all its intelligible qualities, both primary and secondary, you in a manner annihilate it, and leave only a certain unknown, inexplicable *something*, as the cause of our perceptions; a notion so imperfect, that no sceptic will think it worth while to contend against it.

PART II.

It may seem a very extravagant attempt of the sceptics to destroy *reason* by argument and ratiocination; yet is this the grand scope of all their enquiries and disputes. They en-

[1] This argument is drawn from Dr. BERKELEY; and indeed most of the writings of that very ingenious author form the best lessons of scepticism, which are to be found either among the ancient or modern philosophers, BAYLE not excepted. He professes, however, in his title-page (and undoubtedly with great truth) to have composed his book against the sceptics as well as against the atheists and free-thinkers. But that all his arguments, though otherwise intended, are, in reality, merely sceptical, appears from this, *that they admit of no answer and produce no conviction.* Their only effect is to cause that momentary amazement and irresolution and confusion, which is the result of scepticism.

[2] [This sentence was added in Ed R.]

tümüyle dayanan uzam ideasını da kapsaması gerekir. Bizi bu sonuçları çıkarmaktan ancak bu birincil niteliklerin idealarına soyutlama ile ulaşıldığını ileri sürmek kurtarabilir. Bu kanının ise, dikkatle incelersek, anlaşılmaz, hatta saçma olduğunu görürüz. Ne elle tutulur ne de gözle görülür olan bir uzam hiçbir şekilde kavranamaz; ve elle tutulur veya gözle görülür olup da sert ya da yumuşak, ak ya da kara olmayan bir uzam da insan kavrayışının aynı derecede ötesindedir. Ne ikizkenar ne çeşitkenar, ne de belirli bir kenar uzunluğu ile orantısı olan genel bir üçgen düşünmeğe çalışın; soyutlama ve genel idealar konusundaki bütün skolastik kavramların saçmalığını hemen göreceksiniz.[1]

Böylece, duyu delili ya da dış varoluş kanısına yapılan ilk felsefi itiraz şu oluyor: Böyle bir kanı, doğal içgüdülere dayandırılırsa akla aykırıdır, akla bağlanırsa doğal içgüdülere aykırıdır ve aynı zamanda yansız bir soruşturucuyu tatmin edecek hiçbir akılcı delili birlikte getirmez. İkinci itiraz daha da ileri gider ve bu kanıyı akla aykırı olarak gösterir: En azından, bütün duyulabilir niteliklerin nesnede değil zihinde olduğu aklın bir ilkesi ise, bunun böyle olması gerekir. [2]Maddeyi birincil olsun, ikincil olsun her türlü anlaşılabilir niteliğinden yoksun bırakın; onu bir anlamda yok etmiş ve geride algılarımızın nedeni olarak bilinmez, açıklanamaz bir şey bırakmış olursunuz; bu da o kadar güdük ve belirsiz bir kavramdır ki, hiç bir skeptik onu karşı çıkmaya değer bulmayacaktır.

II. PARÇA

Skeptiklerin kanıtlamalarla ya da akılyürütme benzeri işlemlerle aklı yok etmeye çalışmaları çok düşüncesizce bir girişim olarak görülebilir; ama bütün soruşturma ve tartışmalarının en büyük amacı budur. Hem

[1] Bu kanıtlama Dr. BERKELEY'den alınmadır; ve gerçekten bu pek keskin zekâlı yazarın yazılarının çoğu skeptikliğin, BAYLE dahil, eski ya da yeni filozoflar arasında bulunabilecek en iyi derslerini oluşturur. Oysa ilk sayfasında (şüphesiz büyük bir içtenlikle) kitabını tanrıtanımaz ve hür düşünürlere karşı olduğu kadar skeptiklere karşı da yazdığını ileri sürer. Ama başka türlü olması istenmiş olsa da bütün kanıtlamalarının gerçekte sadece skeptik olduğu şuradan bellidir: Bu kanıtlamalara ne itiraz edilebilir ne de inanılabilir. Tek etkileri, skeptikismin sonucu olan şu bir anlık şaşkınlığa, kararsızlığa, kargaşaya yol açmalarıdır.

[2] [Bu cümle metne R basımında eklenmiştir.]

SECT. XII. PART II.

deavour to find objections, both to our abstract reasonings, and to those which regard matter of fact and existence.

The chief objection against all *abstract* reasonings is derived from the ideas of space and time; ideas, which, in common life and to a careless view, are very clear and intelligible, but when they pass through the scrutiny of the profound sciences (and they are the chief object of these sciences) afford principles, which seem full of absurdity and contradiction. No priestly *dogmas*, invented on purpose to tame and subdue the rebellious reason of mankind, ever shocked common sense more than the doctrine of the infinite divisibility of extension, with its consequences; as they are pompously displayed by all geometricians and metaphysicians, with a kind of triumph and exultation. A real quantity, infinitely less than any finite quantity, containing quantities infinitely less than itself, and so on *in infinitum*; this is an edifice so bold and prodigious, that it is too weighty for any pretended demonstration to support, because it shocks the clearest and most natural principles of human reason.[1] But what renders the matter more extraordinary, is, that these seemingly absurd opinions are supported by a chain of reasoning, the clearest and most natural; nor is it possible for us to allow the premises without admitting the consequences. Nothing can be more convincing and satisfactory than all the conclusions concerning the properties of circles and triangles; and yet, when these are once received, how can we deny, that the angle of contact between a circle and its tangent is infinitely less than any rectilineal angle, that as you may encrease the diameter of the circle *in infinitum*, this angle of contact becomes still less, even *in infinitum*, and that the angle of contact between other curves and their tangents may be infinitely less than those between any circle and its tangent, and so on, *in infinitum?* The demonstration of these principles seems as unexceptionable as that which proves the three angles of a triangle to be equal to two right

[1] Whatever disputes there may be about mathematical points, we must allow that there are physical points; that is, parts of extension, which cannot be divided or lessened, either by the eye or imagination. These images, then, which are present to the fancy or senses, are absolutely indivisible, and consequently must be allowed by mathematicians to be infinitely less than any real part of extension; and yet nothing appears more certain to reason, than that an infinite number of them composes an infinite extension. How much more an infinite number of those infinitely small parts of extension, which are still supposed infinitely divisible?

soyut akılyürütmelerimize hem de olgu sorunu ve varoluş, hakkındaki akılyürütmelerimize itirazlar bulmaya çalışırlar.

Bütün soyut akılyürütmelere karşı ana itiraz, mekân ve zaman idealarından çıkmadır: Bunlar günlük hayatta ve dikkatsiz bir bakış için çok açık ve anlaşılır olan, fakat derin bilimlerin (ki bu bilimlerin ana konularıdırlar) didiklemesinden geçtiklerinde ortaya saçmalık ve çelişme dolu ilkeler çıkaran idealardır. Insanın başkaldıran aklını uysallaştırmak ve baskı altına almak için maksatlı olarak uydurulmuş hiçbir papaz dogması, uzamın sonsuz bölünebilirliği öğretisi ve geometricilerle metafizikçiler tarafından bir cins zafer edası ve kendinden geçme ile gözler önüne tantanayla serilen sonuçları kadar sağduyuyu sarsmamıştır. Herhangi bir sonlu nicelikten sonsuz olarak daha küçük gerçek bir nicelik, bunun içinde kendinden sonsuz olarak daha küçük nicelikler, ve sonsuza dek böyle gitsin! Bu. fazla cüretli ve kocaman bir yapıdır ve herhangi bir sözde tanıtlamanın destekleyemeyeceği kadar okkalıdır; çünkü insan aklının en açık ve en doğal ilkelerini sarsar.[1] Fakat konuyu daha da olağanüstü kılan, bu görünüşte saçma kanıların en açık en doğal bir akılyürütme zinciri ile desteklenmesidir: öncülleri kabul ettikten sonra da sonuçları kabul etmememiz mümkün değildir. Hiçbir şey dairelerin ve üçgenlerin özellikleri konusundaki sonuçlar kadar ikna ve tatmin edici olamaz. Ama bunlar verilmiş olduktan sonra, bir daire ile teğetinin arasında kalan dokunma açısının iki düz çizginin arasındaki herhangi bir açıdan sonsuz küçük olduğunu; dairenin çapını sonsuza dek büyüttükçe, bu dokunma açısının da sonsuza dek küçüldüğünü; ve başka eğriler ve teğetler arasındaki açıların herhangi bir daire ve teğeti arasındakinden sonsuz küçük olabileceğini; bunun da sonsuza dek gidebileceğini nasıl yadsırız? Bu ilkelerin tanıtlanması bir üçgenin üç açısının toplamının iki dik açıya eşit olması

[1] Matematiksel noktalar konusunda ne gibi tartışmalar yapılırsa yapılsın, kabul etmeliyiz ki, fiziksel noktalar, yani gerek gözün gerek hayalgücünün bölemeyeceği ya da azaltamayacağı uzam parçaları vardır. Hayale ya da duyulara gelen bu görüntüler, mutlak bölünemezdirler ve dolayısıyle uzamın herhangi bir gerçek bölümünden sonsuz olarak daha küçük olduklarının matematikçiler tarafından kabul edilmesi gerekir; oysa bunların, sonsuz sayıda biraraya gelişinin sonsuz bir uzam oluşturacağı akla en kesin görünecek şeydir. Kendileri yine sonsuz olarak bölünür sayılan bu sonsuz küçük uzam parçalarının sonsuz sayıda biraraya gelişinin oluşturacağı sonsuz uzam da ne kadar daha kesin görünecektir!

SECT. XII. PART II.

ones, though the latter opinion be natural and easy, and the former big with contradiction and absurdity. Reason here seems to be thrown into a kind of amazement and suspence, which, without the suggestions of any sceptic, gives her a diffidence of herself, and of the ground on which she treads. She sees a full light, which illuminates certain places; but that light borders upon the most profound darkness. And between these she is so dazzled and confounded, that she scarcely can pronounce with certainty and assurance concerning any one object.

The absurdity of these bold determinations of the abstract sciences seems to become, if possible, still more palpable with regard to time than extension. An infinite number of real parts of time, passing in succession, and exhausted one after another, appears so evident a contradiction, that no man, one should think, whose judgment is not corrupted, instead of being improved, by the sciences, would ever be able to admit of it.

Yet still reason must remain restless, and unquiet, even with regard to that scepticism, to which she is driven by these seeming absurdities and contradictions. How any clear, distinct idea can contain circumstances, contradictory to itself, or to any other clear, distinct idea, is absolutely incomprehensible; and is, perhaps, as absurd as any proposition, which can be formed. So that nothing can be more sceptical, or more full of doubt and hesitation, than this scepticism itself, which arises from some of the paradoxical conclusions of geometry or the science of quantity.[1]

[1] It seems to me not impossible to avoid these absurdities and contradictions, if it be admitted, that there is no such thing as abstract or general ideas, properly speaking; but that all general ideas are, in reality, particular ones, attached to a general term, which recalls, upon occasion, other particular ones, that resemble, in certain circumstances, the idea, present to the mind. Thus when the term Horse, is pronounced, we immediately figure to ourselves the idea of a black or a white animal, of a particular size or figure: But as that term is also usually applied to animals of other colours, figures and sizes, these ideas, though not actually present to the imagination, are easily recalled; and our reasoning and conclusion proceed in the same way, as if they were actually present. If this be admitted (as seems reasonable) it follows that all the ideas of quantity, upon which mathematicians reason, are nothing but particular, and such as are suggested by the senses and imagination, and consequently, cannot be infinitely divisible.[1] It is sufficient

[1] [Editions E and F insert: In general, we may pronounce, that the Ideas of *greater*, *less*, or *equal*, which are the chief Objects of Geometry, are far from being so exact or determinate as to be the Foundation of such extraordinary Inferences. Ask a Mathematician what he means, when he pronounces two

kadar istisna kabul etmez görünüyor: ikinci kanı doğal ve kolay, birincisi çelişki ve saçmalık ile dolu olduğu halde. Akıl burada bir cins şaşkınlık ve kararsızlığa itilmiş görülüyor, bu da, skeptiğin herhangi birşey söylemesini gerektirmeden, aklın gerek kendine gerek ayağını bastığı yere güvensizlik duymasına yol açıyor. Belirli yerleri aydınlatan pırılpırıl bir ışık görüyor ama bu ışığın sınırı en koyu karanlığa gelip dayanıyor. Bu ikisinin arasında da o kadar gözü kamaşıyor, o kadar bunalıyor ki, herhangi bir obje üzerine kesinlik ve güvenle pek bir şey söyleyemiyor.

Soyut bilimlerin bu cüretli saptamalarının saçmalığı, uzamdan çok, zaman konusunda, daha da elle tutulur gibi görünüyor. Art arda geçen ve birbiri ardından yok olan sonsuz sayıda gerçek zaman parçası o kadar açık bir çelişki gibi görünüyor ki, yargıgücü bilimler tarafından geliştirilmiş değil de, hiç olmassa bozulmuş olmayan bir insan bunu kabul edemez sanırım.

Fakat yine de akıl, görünüşte saçmalıklar ve çelişkiler tarafından itildiği bu skeptiklik konusunda bile rahatsız ve huzursuz kalmak zorundadır. Herhangi bir açık veya seçik ideanın kendisi ile veya herhangi bir açık seçik idea ile çelişen özellikler içermesi mutlak olarak anlaşılmaz bir şeydir ve belki de oluşturulabilecek en saçma önerme kadar saçmadır. Oyle ki hiçbir şey geometri ya da nicelik biliminin bazı paradoksal sonuçlarından çıkan bu skeptiklikten daha skeptik ya da şüphe ve duraksama ile daha dolu olamaz.[1]

[1] Bana öyle geliyor ki, soyut ya da genel idealar diye bir şeyin olmadığı ve bütün genel idealarin, gerçekte belirli durumda zihinde olan ideaya bazı bakımlardan benzeyen başka tek ideaları çağıran genel bir terime bağlanmış tikel idealar olduğu kabul edilince bu saçmalık ve çelişmelerden kaçınmak imkânsız değildir. Böylece, At terimini işitince hemen siyah ya da beyaz, belirli büyüklük ve biçimde bir hayvanın ideasını oluştururuz: fakat terim genel olarak başka renk, biçim ve büyüklükte hayvanlara da uygulandığından, bu idealar, hayalgücünde o anda aslında bulunmadığı halde kolaylıkla çağrılabilir ve akılyürütme ile sonuç çıkarma, sanki onlar gerçekte orada bulunuyormuş gibi, yürür. Bunu kabul edersek (ki akla yakın geliyor) Matematikçilerin üzerinde akılyürüttüğü nicelik idealarının, tikel idealardan başka birşey olmadığı ve duyular ile hayalgücünün sağladıkları gibi olduğu; dolayısıyle sonsuz olarak bölünemeyecekleri sonucu çıkar.[1] Şimdilik, daha ileri götürme-

[1] [E ve F basımlarında şu parça vardır: Genel olarak şunu söyleyebiliriz ki geometrinin ana objeleri olan daha büyük, daha küçük veya eşit ideaları böylesine olağanüstü çıkarımlara temel olabilecek kesinlik ve belirlilikten çok uzaktırlar. Bir matematikçiye iki niceliğin eşit

XII. PART II.

The sceptical objections to *moral* evidence, or to the reasonings concerning matter of fact, are either *popular* or *philosophical*. The popular objections are derived from the natural weakness of human understanding; the contradictory opinions, which have been entertained in different ages and nations; the variations of our judgment in sickness and health, youth and old age, prosperity and adversity; the perpetual contradiction of each particular man's opinions and sentiments; with many other topics of that kind. It is needless to insist farther on this head. These objections are but weak. For as, in common life, we reason every moment concerning fact and existence, and cannot possibly subsist, without continually employing this species of argument, any popular objections, derived from thence, must be insufficient to destroy that evidence. The great subverter of *Pyrrhonism* or the excessive principles of scepticism, is action, and employment, and the occupations of common life. These principles may flourish and triumph in the schools; where it is, indeed, difficult, if not impossible, to refute them. But as soon as they leave the shade, and by the presence of the real objects, which actuate our passions and sentiments, are put in opposition to the more powerful principles of our nature, they vanish like smoke, and leave the most determined sceptic in the same condition as other mortals.

The sceptic, therefore, had better keep within his proper sphere, and display those *philosophical* objections, which arise from more profound researches. Here he seems to have ample matter of triumph; while he justly insists, that all our evidence for any matter of fact, which lies beyond the testimony of sense or memory, is derived entirely from the relation of cause and effect; that we have no other idea of this relation than that of two objects, which have been frequently *conjoined* together; that we have no argument to convince us, that objects, which have, in our experience, been

to have dropped this hint at present, without prosecuting it any farther. It certainly concerns all lovers of science not to expose themselves to the ridicule and contempt of the ignorant by their conclusions; and this seems the readiest solution of these difficulties.

Quantities to be equal, and he must say, that the Idea of *Equality* is one of those, which cannot be defin'd, and that 'tis sufficient to place two equal Qualities before any one, in order to suggest it. Now this is an Appeal to the general Appearances of Objects to the Imagination or Senses, and consequently can never afford Conclusions so directly contrary to these Faculties.]

Moral delillere veya olgu sorunları hakkındaki akılyürütmelere yapılan skeptik itirazlar yasıradan ya da felsefî dir. Sıradan itirazlar insanın anlama yetisinin doğal yetersizliğinden; farklı çağ ve uluslarda görülen çelişik kanılardan: hastalık ve sağlıkta, gençlik ve yaşlılıkta, refah ve yoksullukta yargımızın değişmelerinden; herbir bilirli insanın kanı ve düşüncelerinin sürekli çelişmesinden ve daha bu cins birçok konudan ileri gelir. Bu nokta üzerinde daha çok durmak gereksiz. Bu itirazlar zayıf olmaktan öteye geçemez. Çünkü günlük hayatta her an olgu ve varolma hakkında akılyürüttüğümüzden ve bu kanıtlama cinsini kullanmadan hayatımızı sürdürmemiz mümkün olmayacağından, buradan çıkarılan herhangi bir sıradan itirazın bu delili geçersiz kılmağa yetmemesi gerekir. Pyrrhonculuğun ya da skeptikliğin aşırı ilkelerinin yüce yıkıcıları eylem, çalışma ve günlük hayatın uğraşlarıdır. Bu ilkeler okullarda serpilebilir ve üstünlük kazanabilir; orada, onların yanlışını göstermek imkansız olmasa bile gerçekten güçtür. Ama gölgeden çıkar çıkmaz ve tutku ile duygularımızı harekete geçiren gerçek nesnelerin mevcudiyetiyle yapımızın daha güçlü ilkelerinin karşısına konur konmaz, duman olup uçar giderler ve en kararlı spektik kişiyi öteki ölümlülerle aynı durumda bırakırlar.

Öyleyse skeptik kişi, asıl kendine ait olan alanda kalarak, daha derin araştırmalardan çıkan felsefî itirazlar ileri sürerse, daha iyi eder. Burada skeptik kişinin zafer kazanması kolay görünüyor: Çünkü duyu ve bellek tanıklığının ötesinde herhangi bir olgu sorunu hakkındaki delillerimizin tümüyle neden - etki ilişkisinden çıkma olduğu: bu ilişki konusunda, sık sık birarada olan iki objenin ideasından başka bir ideamızın olmadığı; tecrübemizde sık sık birarada olan objelerin, başka durumlarda aynı şekilde birarada olacağı yolunda bizi ikna edecek hiç-

den bu ipucunu göstermek yeter. Vardıkları sonuçlarla cahillere alay ve küçümseme konusu olmamak bütün bilim aşıklarını herhalde ilgilendirir; bu zorlukların en rahat çözümü de bu görünüyor.

---

olduğunu söylediğinde ne demek istediğini sorun: Eşitlik ideasının tanımlanamayacak bir idea olduğunu ve bu ideayı vermek için iki eşit niteliği herhangi birine göstermenin yettiğini söylemek zorundadır. Imdi, bu, objelerin hayalgücüne ya da duyulara gelen genel görünüşlerine başvurmaktır ve dolayısıyle bu yetilere doğrudan doğruya ters düşen böylesine sonuçlar sağlayamaz.]

SECT. XII. PART II.

frequently conjoined, will likewise, in other instances, be conjoined in the same manner; and that nothing leads us to this inference but custom or a certain instinct of our nature; which it is indeed difficult to resist, but which, like other instincts, may be fallacious and deceitful. While the sceptic insists upon these topics, he shews his force, or rather, indeed, his own and our weakness; and seems, for the time at least, to destroy all assurance and conviction. These arguments might be displayed at greater length, if any durable good or benefit to society could ever be expected to result from them.

For here is the chief and most confounding objection to *excessive* scepticism, that no durable good can ever result from it; while it remains in its full force and vigour. We need only ask such a sceptic, *What his meaning is? And what he proposes by all these curious researches?* He is immediately at a loss, and knows not what to answer. A COPERNICAN or PTOLEMAIC, who supports each his different system of astronomy, may hope to produce a conviction, which will remain constant and durable, with his audience. A STOIC or EPICUREAN displays principles, which may not only be durable, but which have an effect on conduct and behaviour. But a PYRRHONIAN cannot expect, that his philosophy will have any constant influence on the mind: Or if it had, that its influence would be beneficial to society. On the contrary, he must acknowledge, if he will acknowledge any thing, that all human life must perish, were his principles universally and steadily to prevail. All discourse, all action would immediately cease; and men remain in a total lethargy, till the necessities of nature, unsatisfied, put an end to their miserable existence. It is true; so fatal an event is very little to be dreaded. Nature is always too strong for principle. And though a PYRRHONIAN may throw himself or others into a momentary amazement and confusion by his profound reasonings; the first and most trivial event in life will put to flight all his doubts and scruples, and leave him the same, in every point of action and speculation, with the philosophers of every other sect, or with those who never concerned themselves in any philosophical researches. When he awakes from his dream, he will be the first to join in the laugh against himself, and to confess, that all his objections are mere amusement, and can have no other tendency than

bir kanıtlamamız bulunmadığı; bu çıkarıma bizi götürenin gerçekten karşı koyması zor olan, ama başka içgüdüler gibi yanıltıcı ve aldatıcı olabilecek alışkanlık ya da doğal yapımızın belirli bir içgüdüsünden başka birşey olmadığı konusunda haklı olarak diretebilir. Skeptik kişi bu konular üzerinde ısrarla dururken, gücünü; ya da aslında, kendinin ve bizim yetersizliğimizi gösterir, tüm güven ve kanıları da hiçolmazsa bir süre için yoketmiş görünür. Bu kanıtlamalardan toplum için sürekli herhangi bir iyilik ya da yararın çıkabileceği beklenebilseydi, bunlar uzun uzadıya işlenebilirdi.

İşte aşırı skeptikliğe temel ve en yıkıcı itiraz şudur: En kuvvetli ve güçlü haliyle kaldıkça ondan hiçbir zaman sürekli bir yarar sağlanamaz. Böyle bir skeptik kişiye sadece Ne demek istediğini?, Bütün bu ilgi çekici araştırmalarla neyi önerdiğini? sormamız yeter. Hemen çaresiz kalır ve ne cevap vereceğini bilemez. Her biri kendi farklı astronomik sistemini destekleyen bir KOPERNİKOS'çu veya PTOLEMAİOS'çu, dinleyicileriyle okurlarında değişmez, sürekli bir kanı meydana getirmeyi umabilir. Bir STOACI ya da EPİKUROS'çu sürekli olmakla kalmayan, üstelik tutum ve davranış üzerinde etkisi olabilen ilkeler ortaya koyar. Fakat bir PYRRHON'cu, felsefesinin zihin üzerindeki etkilemesinin sürekli olmasını, olsa bile, bunun topluma yarar sağlamasını bekleyemez. Tam tersine herhangi birşeyi kabul edecekse, şunu kabul etmesi gerekir: İlkeleri evrensel ve düzenli olarak hüküm sürseydi, bütün insan diriminin yok olması gerekirdi. Her türlü düşünce ve konuşma, her türlü eylem hemen sona erer; insanlar, doğanın yerine getirilemeyen gerekleri zavallı varlıklarına son verene kadar, mutlak bir uyuşukluk içinde kalakalırlardı. Doğrusu ya, böylesine korkunç bir olaydan korkmamız yersiz. Her türlü ilke doğanın karşısında boyun eğmek zorundadır. Ve bir PYRRHON'cu, derin akılyürütmeleriyle kendisini veya başkalarını anlık bir şaşkınlık ve kargaşaya atsa da, hayatın ilk ve en sudan olayı, onun bütün şüphe ve duraksamalarını önüne katıp kovmaya yeter ve eylem ile teorik düşüncenin her noktasında, öteki okulların filozoflarıyle veya hiçbir felsefî araştırma ile ilgilenmemiş olan kimselerle aynı durumda bırakır. Düşünden uyandığı zaman, kendisiyle alay edenlere ilk katılan yine kendi olur ve yine itiraf eder ki, bütün itirazları sadece bir oyalantıdır

SECT. XII. PART II.

to show the whimsical condition of mankind, who must act and reason and believe; though they are not able, by their most diligent enquiry, to satisfy themselves concerning the foundation of these operations, or to remove the objections, which may be raised against them.

PART III.

There is, indeed, a more *mitigated* scepticism or *academical* philosophy, which may be both durable and useful, and which may, in part, be the result of this PYRRHONISM, or *excessive* scepticism, when its undistinguished doubts are, in some measure, corrected by common sense and reflection. The greater part of mankind are naturally apt to be affirmative and dogmatical in their opinions; and while they see objects only on one side, and have no idea of any counterpoising argument, they throw themselves precipitately into the principles, to which they are inclined; nor have they any indulgence for those who entertain opposite sentiments. To hesitate or balance perplexes their understanding, checks their passion, and suspends their action. They are, therefore, impatient till they escape from a state, which to them is so uneasy; and they think, that they can never remove themselves far enough from it, by the violence of their affirmations and obstinacy of their belief. But could such dogmatical reasoners become sensible of the strange infirmities of human understanding, even in its most perfect state, and when most accurate and cautious in its determinations; such a reflection would naturally inspire them with more modesty and reserve, and diminish their fond opinion of themselves, and their prejudice against antagonists. The illiterate may reflect on the disposition of the learned, who, amidst all the advantages of study and reflection, are commonly still diffident in their determinations: And if any of the learned be inclined, from their natural temper, to haughtiness and obstinacy, a small tincture of PYRRHONISM might abate their pride, by shewing them, that the few advantages, which they may have attained over their fellows, are but inconsiderable, if compared with the universal perplexity and confusion, which is inherent in human nature. In general, there is a degree of doubt, and caution, and modesty, which, in all kinds of scrutiny and decision, ought for ever to accompany a just reasoner.

ve bu itirazlar eylemlerinin, akılyürütmelerinin, inançlarının temelleri konusunda kendini en sıkı soruşturmayla bile tatmin edemediği ve bunlara karşı çıkarılabilecek itirazları gideremediği halde, eylemek, akılyürütmek ve inanmak zorunda olan insanın garipliğini göstermekten başka birşeye yönelemez.

III. PARÇA

Gerçekte, hem sürekli hem de yararlı olabilecek ve kısmen, PYRRHON'culuk ya da a ş ı r ı skeptiklikten, bunun ayırım gözetmeyen şüpheleri, sağduyu ve düşünce eliyle bir ölçüde düzeltildiği zaman, sonuç olarak çıkabilecek daha ı l ı m l ı bir skeptiklik ya da a k a d e m i k felsefe vardır. İnsanların çoğunluğu, kanılarında iddialı ve dogmatik olmaya yatkındırlar ve konuları sadece bir yanıyle gördüklerinden ve dengeleyici herhangi bir kanıtlamanın farkında bile olmadıklarından, eğilim duydukları ilkelere sarılıverirler; karşıt düşünceler besleyenlere de hiç hoşgörü göstermezler. Duraksamak ve sallantıda kalmak anlama yetilerine karışıklık getirir, tutkularını dizginler ve eylemlerini askıya alır. Bu yüzden, onlar için bu kadar rahatsız edici olan bir durumdan kaçana kadar huzursuzluk duyarlar ve onamaları ne kadar şiddetli, inançları ne kadar direngen olursa olsun bu durumdan bir türlü yeteri kadar uzaklaşamadıklarını düşünürler. Oysa böyle dogmatik akılyürütücüler, en yetkin durumunda, saptamalarının en dikkatli ve tedbirli olduğu zamanlarda bile, insanın anlama yetisinin garip yetersizliğinin farkına varsalardı; böyle bir düşünce, onlara doğal olarak alçakgönüllük ve dikkat aşılar, kendileri hakkında besledikleri okşayıcı kanılarını ve hasımlarına karşı önyargılarını azaltırdı. Bilisizler, bütün inceleme ve düşünme imkanları ellerinde iken kararlarında genellikle yine de duraksayan okumuşların tutumları üzerinde durup düşünebilirler; ve okumuşlardan herhangi biri, kendi doğal mizacından dolayı burnu büyüklüğe ve inatçılığa eğilim gösterirse; bir tutan PYRRHON'culuk, hemcinslerine göre ulaşabilmiş olabileceği birkaç üstünlüğün, insanın doğal yapısında içerilen evrensel şaşkınlık ve karışıklık ile karşılaştırıldığında çok önemsiz kaldığını göstererek, gururunu gemleyebilir. Bir genel şüphe, dikkat ve alçakgönüllük derecesi vardır ki, her cins inceleme ve kararda doğru akılyürütene her zaman eşlik etmesi gerekir.

SECT. XII. PART III.

Another species of *mitigated* scepticism, which may be of advantage to mankind, and which may be the natural result of the PYRRHONIAN doubt and scruples, is the limitation of our enquiries to such subjects as are best adapted to the narrow capacity of human understanding. The *imagination* of man is naturally sublime, delighted with whatever is remote and extraordinary, and running, without controul, into the most distant parts of space and time in order to avoid the objects, which custom has rendered too familiar to it. A correct *Judgment* observes a contrary method, and avoiding all distant and high enquiries, confines itself to common life, and to such subjects as fall under daily practice and experience; leaving the more sublime topics to the embellishment of poets and orators, or to the arts of priests and politicians. To bring us to so salutary a determination, nothing can be more serviceable, than to be once thoroughly convinced of the force of the PYRRHONIAN doubt, and of the impossibility, that any thing, but the strong power of natural instinct, could free us from it. Those who have a propensity to philosophy, will still continue their researches; because they reflect, that, besides the immediate pleasure, attending such an occupation, philosophical decisions are nothing but the reflections of common life, methodized and corrected. But they will never be tempted to go beyond common life, so long as they consider the imperfection of those faculties which they employ, their narrow reach, and their inaccurate operations. While we cannot give a satisfactory reason, why we believe, after a thousand experiments, that a stone will fall, or fire burn; can we ever satisfy ourselves concerning any determination, which we may form, with regard to the origin of worlds, and the situation of nature, from, and to eternity?

This narrow limitation, indeed, of our enquiries, is, in every respect, so reasonable, that it suffices to make the slightest examination into the natural powers of the human mind, and to compare them with their objects, in order to recommend it to us. We shall then find what are the proper subjects of science and enquiry.

It seems to me, that the only objects of the abstract sciences or of demonstration are quantity and number, and that all attempts to extend this more perfect species of knowledge beyond these bounds are mere sophistry and

İnsanlara yararlı ve PYRRHON'cu şüphe ve kaygıların doğal sonucu olabilecek bir başka ılımlı skeptiklik cinsi de, soruşturmalarımızı insanın anlama yetisinin darlığına en uygun konularla sınırlamaktır. İnsanın hayalgücü doğal olarak yücedir, uzak ve olağanüstü herşeyden büyük zevk alır ve alışkanlığın fazla tanıdık kıldığı nesnelerden kaçınmak için, başıboş, uzay ve zamanın en ücra köşelerine kaçar. Doğru bir yargı gücü, tam tersi bir yöntem kullanır ve bütün uzak ve yüksek soruşturmalardan kaçınarak kendisini günlük hayatla, günlük yapıp-etme ve tecrübenin konularıyle sınırlar; daha yüce konuları şair ve hatiplerin süslemesine veya rahip ve siyaset adamlarının sanatlarına bırakır. Bizi böylesine sağlıklı bir saptamaya ulaştırmakta en yararlı şey, PYRRHON'cu şüphenin gücüne bir kere bütünüyle inanmak; doğal içgüdünün büyük gücünden başka hiçbir şeyin bizi ondan kurtaramıyacağına kani olmaktır. Felsefeye eğilimli olanlar, yine de araştırmalarını sürdüreceklerdir; çünkü düşünürler ki, böyle bir uğraşının dolaysız hazzı bir yana, felsefî kararlar günlük hayatın yönteme sokulmuş, düzeltilmiş yansılarından başka birşey değildir. Fakat onlar, kullandıkları yetilerin yetkinsizliğini, kısa erimini ve dakiklikten uzak işlemlerini hesaba kattıkları sürece, günlük hayatın ötesine geçme isteği hiçbir zaman akıllarını çelmeyecektir. Binlerce tecrübeden sonra, bir taşın düşeceğine veya ateşin yakacağına niye inandığımıza tatmin edici bir sebep gösteremezken, dünyaların kökeni ve doğanın sonsuzdan gelip sonsuza giden düzeni üzerine oluşturabileceğimiz herhangi bir saptama konusunda kendimizi hiç tatmin edebilir miyiz?

Soruşturmalarımızı bu gerçekten dar sınırlar içinde tutmak, her bakımdan o kadar akla yakındır ki, kendimize bu yolu seçmemiz için, insan zihninin doğal güçleri üzerine en ufak bir incelemede bulunmak ve bunları objeleri ile karşılaştırmak yeter. O zaman bilim ve soruşturmanın uygun konularının neler olduğunu bulabiliriz.

Bana öyle geliyor ki, soyut bilim ya da tanıtlamanın biricik objeleri nicelik ve sayıdır; bu daha yetkin bilgi türünü de bu sınırların ötesine yayma çabaları sadece saf-

SECT. XII. PART III.

illusion. As the component parts of quantity and number are entirely similar, their relations become intricate and involved; and nothing can be more curious, as well as useful, than to trace, by a variety of mediums, their equality or inequality, through their different appearances. But as all other ideas are clearly distinct and different from each other, we can never advance farther, by our utmost scrutiny, than to observe this diversity, and, by an obvious reflection, pronounce one thing not to be another. Or if there be any difficulty in these decisions, it proceeds entirely from the undeterminate meaning of words, which is corrected by juster definitions. That *the square of the hypothenuse is equal to the squares of the other two sides*, cannot be known, let the terms be ever so exactly defined, without a train of reasoning and enquiry. But to convince us of this proposition, *that where there is no property, there can be no injustice*, it is only necessary to define the terms, and explain injustice to be a violation of property. This proposition is, indeed, nothing but a more imperfect definition. It is the same case with all those pretended syllogistical reasonings, which may be found in every other branch of learning, except the sciences of quantity and number; and these may safely, I think, be pronounced the only proper objects of knowledge and demonstration.

All other enquiries of men regard only matter of fact and existence; and these are evidently incapable of demonstration. Whatever *is* may *not be*. No negation of a fact can involve a contradiction. The non-existence of any being, without exception, is as clear and distinct an idea as its existence. The proposition, which affirms it not to be, [1] however false, is no less conceivable and intelligible, than that which affirms it to be. The case is different with the sciences, properly so called. Every proposition, which is not true, is there confused and unintelligible. That the cube root of 64 is equal to the half of 10, is a false proposition, and can never be distinctly conceived. But that CÆSAR, or the angel GABRIEL, or any being never existed, may be a false proposition, but still is perfectly conceivable, and implies no contradiction.

The existence, therefore, of any being can only be proved by arguments from its cause or its effect; and these arguments are founded entirely on experience. If we reason

[1] [However false: added in Ed. F.]

sata ve kuruntudur. Nicelik ve sayıyı meydana getiren parçalar tamamıyle benzer olduğundan, bunların ilişkileri ince ve karmaşık olur; ve bunların eşitliklerini veya eşitsizliklerini, farklı görünümleri içinde, çeşitli yollardan giderek izlemek kadar ilgi çekici ve aynı zamanda yararlı birşey olamaz. Fakat bütün öteki idealar biribirinden açıkça ayrı ve farklı olduklarından, en üstün incelemelerimizle bile bu farklılığı görmekten ve açık bir düşünmeyle bir şeyin başka bir şey olmadığını söylemekten öteye hiçbir zaman gidemeyiz. Veya bu kararı vermekte herhangi bir güçlükle karşılaşıyorsak, bu da, tamamıyle kelimelerin anlamlarının belirsizliğinden ileri geliyordur ve daha doğru tanımlarla düzeltilebilir. Hipotenüs'ün karesinin öteki iki yanın karelerinin toplamına eşit olması, terimler ne kadar kesinlikle tanımlanırsa tanımlansın, bir akılyürütme ya da soruşturma zinciri olmaksızın bilinemez. Fakat şu önermenin : Mülkiyet olmayan yerde adaletsizlik olamaz önermesinin bize inandırıcı gelmesi için, terimleri tanımlamak ve adaletsizliği mülkiyetin çiğnenmesi diye açıklamak yeter. Gerçekte bu önerme yetkin olmayan bir tanımdan başka birşey değildir. Nicelik ve sayı bilimleri dışındaki öğrenim dallarının hepsinde bulunabilecek bütün o sözde tasımsal akılyürütmelerin durumu aynıdır: Nicelik ve sayının, sanırım, bilginin ve tanıtlamanın biricik uygun objeleri oldukları güvenle söylenebilir.

Insanların bütün öbür soruşturmaları sadece olgu sorunları ve varoluş üzerinedir: ve açıktır ki, bunların tanıtlaması yapılamaz. Olan, olmayabilir de. Bir olgunun değillenmesi hiçbir zaman çelişki içermez. İstisnasız, her varlığın varolmayışı, varoluşu kadar açık ve seçik bir ideadır. Bir varlığın olmadığını söyleyen önerme, [1]ne kadar yanlış olursa olsun, olduğunu belirten önermeden daha az kavranabilir ve anlaşılabilir değildir. Durum, bilim adına layik bilimlerde farklıdır. Orada, doğru olmayan her önerme karışık ve anlaşılmazdır. 64'ün küp kökü 10'un yarısına eşittir önermesi yanlıştır ve hiçbir zaman seçikce kavranamaz. Oysa CAESAR'ın ya da melek CEBRAİL'in veya herhangi başka bir varlığın hiçbir zaman varolmadığı yanlış bir önerme olabilir, ama yine de pekala kavranabilir ve bir çelişme içermez.

Öyleyse herhangi bir varlığın varoluşu sadece nedeninden ya da etkisinden yola çıkarak yapılan kanıtlamalarla ispat edilebilir ve bu kanıtlamalar tamamıyle tecrübe üzerine kuruludur. A priori akılyürütürsek, herşey,

[1] ["ne kadar yanlış olursa olsun" : metne F. basımında eklenmiştir.]

SECT. XII. PART III.

à priori, any thing may appear able to produce any thing. The falling of a pebble may, for aught we know, extinguish the sun; or the wish of a man controul the planets in their orbits. It is only experience, which teaches us the nature and bounds of cause and effect, and enables us to infer the existence of one object from that of another.[1] Such is the foundation of moral reasoning, which forms the greater part of human knowledge, and is the source of all human action and behaviour.

Moral reasonings are either concerning particular or general facts. All deliberations in life regard the former; as also all disquisitions in history, chronology, geography, and astronomy.

The sciences, which treat of general facts, are politics, natural philosophy, physic, chymistry, *&c.* where the qualities, causes and effects of a whole species of objects are enquired into.

Divinity or Theology, as it proves the existence of a Deity, and the immortality of souls, is composed partly of reasonings concerning particular, partly concerning general facts. It has a foundation in *reason*, so far as it is supported by experience. But its best and most solid foundation is *faith* and divine revelation.

Morals and criticism are not so properly objects of the understanding as of taste and sentiment. Beauty, whether moral or natural, is felt, more properly than perceived. Or if we reason concerning it, and endeavour to fix its standard, we regard a new fact, to wit, the general taste of mankind, or some such fact, which may be the object of reasoning and enquiry.

When we run over libraries, persuaded of these principles, what havoc must we make? If we take in our hand any volume; of divinity or school metaphysics, for instance; let us ask, *Does it contain any abstract reasoning concerning quantity or number?* No. *Does it contain any experimental reasoning concerning matter of fact and existence?* No. Commit it then to the flames: For it can contain nothing but sophistry and illusion.

[1] That impious maxim of the ancient philosophy, *Ex nihilo, nihil fit*, by which the creation of matter was excluded, ceases to be a maxim, according to this philosophy. Not only the will of the supreme Being may create matter; but, for aught we know *à priori*, the will of any other being might create it, or any other cause, that the most whimsical imagination can assign.

herşeyi üretebilir gibi görünebilir. Bir çakıl taşının düşmesi, bildiğimiz kadarıyla, güneşi söndürebilir: veya bir insanın istekleri gezegenleri yörüngelerinde denetim altına alabilir. Bize neden - elkinin nitelik ve sınırlarını öğreten, bir nesnenin varoluşundan bir başka nesnenin varoluşunu çıkarsamayı mümkün kılan sadece tecrübedir.[1] İnsan bilgisinin çoğunluğunu meydana getiren ve bütün insan eylem ve davranışının kaynağı olan moral akılyürütmenin temeli budur.

Moral akılyürütmeler ya tikel ya da genel olgular hakkındadır. Hayattaki bütün ölçüp biçmeler gibi, tarih, kronoloji, coğrafya ve astronomideki bütün incelemeler tikel olguları konu edinir.

Genel olguları işleyen bilimler, siyaset, doğa felsefesi, fizik, kimya v.b. bilimlerdir; bunlar bütün bir obje türünün niteliklerini, nedenleri ve etkilerini soruştururlar.

Dinbilim veya teoloji, bir Tanrının varoluşunu ve ruhların ölümsüzlüğünü ispat ettiğinden, kısmen tikel, kısmen de genel olgular hakkında akılyürütmelerden oluşur. Tecrübe ile desteklendiği ölçüde *akılda* bir temel bulur. Ama en iyi ve en sağlam temeli *iman* ve kutsal vahiydir.

Ahlak bilimi ve eleştiri anlama yetisinin uygun objeleri olmaktan çok, beğeni ve duygu objeleridir. Güzellik, ister ahlak ister doğa güzelliği olsun, algılanmaktan çok duyulur. Ya da üzerinde akılyürütürsek ve ölçütünü saptamaya çalışırsak, yeni bir olguyla, yani insanların genel beğenileriyle ya da akılyürütme ve soruşturma konusu olabilecek buna benzer başka bir olguyla karşılaşırız.

Bu ilkelere gönülden kanmış olarak kütüphaneleri elden geçirsek, nasıl da kıyamet koparmamız gerekir? Elimize bir cilt, söz gelişi bir dinbilim ya da okul metafiziği kitabı aldığımızda, soralım: *İçinde nicelik ve sayı üzerine deneysel akılyürütmeler mi var?* Yok. Peki, *olgu sorunu ve varoluş üzerine deneysel akılyürütmeler?* O da yok. Atın öyleyse onu ateşe; çünkü içinde safsata ve kuruntudan başka birşey olamaz.

[1] Antik felsefenin maddenin yaratılışını bir kenara iten şu kutsuz ilkesi, *Ex nihilo, nihil fit* ilkesi, burada ortaya konan felsefeye göre bir ilke olmaktan çıkıyor. Maddeyi, sadece yüce Varlığın istemi değil *a priori* olarak bildiğimiz kadariyle, başka herhangi bir varlığın istemi, ya da en hercai hayalgücünün bulabileceği başka bir neden de yaratabilir

ERRATA

p. 120n — ...different effects **caben** inferred : read **can be.**

p. 125 — The Cartesian doubt, therefore, were it ever possible to be **attended** by...: read **attained.**

NOTLAR

s. 55 — **Cancık** : (animal spirits) XVIII. ve daha önceki yüzyıllarda sinirsel iletimi açıklamak için sinir kanallarında aktığı düşünülen hareketli sıvılar.

s. 56n — **nisus** : gerilme duygusu.

s. 57 — **Fiat** : (Kûn) Varolsun! Tanrının yaratma buyruğu.

s. 58 — **Theos apo mekhanes** : (Deus ex machina) Yunanca ve Latince ifadeler aynı anlama gelir: mekanik yolla gelen tanrı. Eski Yunan tragedyasında zor durumda kalan kahramanların yardımına koşarak beklenmedik bir mutlu son yaratan tanrı. Bu olay, sahnede, bir sepet içinde yukarıdan aşağı indirilen bir oyuncuyla canlandırılırdı.

s. 69 — **Kentauros** : Eski Yunan mitologyasındaki insan başlı, at gövdeli canlılar.

s. 75 — **Charing-Cross** : Londra'nın en işlek caddelerinden biri.

s. 96 — **Capuchin** : Fransisken tarikatının katı bir dalı. İnsanın yeryüzündeki yaşamını bir hac yolculuğu sayar; dünyevi hazlardan uzak durmalarını istediği için, üyelerinin çalışmasını yasaklar, dilenme yoluyle geçinmelerini öngörür. 1526'da İtalya'da Matteo di Bassi tarafından kurulmuştur. (Cappuccio = kukulete sözünden gelen bu ad, tarikata bağlı keşiş ve rahibelerin giydikleri kukuleteli cübbeden dolayı verilmiş olmalı.) [M.T.]

s. 100 — **Utrumque,...** : "Katılmış olan her ikisini de şimdi anımsıyorlar, çünkü yalanın hiçbir değeri yoktur" [N.S.]

s. 107 — **Pentateukhos** : Tevrat'ın ilk beş kitabı.

s. 109 — **Belirli bir Takdir ve bir Gelecek Durum** : İlk ifade, Tanrının koruyuculuk, gözeticilik, "esirgeyicilik" özelliğini; ikincisi genel olarak Cennet-Cehennemi veya İsa'nın yeryüzüne ikinci gelişinde kuracağı "gökyüzü krallığı"nı (Kingdom of Heaven) ima etmektedir.

s. 110 — **Sykophantes** : İhbarcı, jurnalcı.

s. 111 — **Fasulye** : Atina mahkemesinin oylama yöntemi kastedilmektedir. Yargılamada olumlu oy kullananlar bir çömleğe beyaz, olumsuz kullananlar da siyah bir fasulye atarlardı.

s. 135n — **Ex nihilo, nihil fit** : Hiçten hiç çıkar. (Birşey yoktan var edilemez.)

DİZİN

a priori: 24-27, 31, 38n, 56n, 84n, 91, 92n, 135, 135n
Addison: 5
akıl (reason): 8, 21, 25-29, 37,56-57, 60,84, 110, 113-114, 124-125, 128-129
  ve alışkanlık 47
  ve din 111, 135
  ve iman 107-108
  ve skeptiklik 127-129
  ve tecrübe 38n
  bk. anlama yetisi, zihin
akıl yürütme (reasoning): çeşitleri 20-23, 31, 134
algı (perception): 13-14, 124-125
  ve nesneler arasındaki bağlantı 125-126
  bk. duyu
alışkanlık (custom): 26, 37, 47, 49, 57 (huy), 67, 87, 108, 131
  bk. içgüdü, tecrübe
analoji: 30, 46, 60, 85, 87n, 92n, 122
anlama yetisi (understanding): 3, 6, 8-9, 10-11, 34,36, 37,50, 74, 77, 79, 96, 117, 130, 132, 135
  hayvanların 86
  ve rastlantı 47
  ve insanlar arasındaki farklar 87n
  ve iman 108
  bk. akıl, zihin
Aristoteles: 5, 68

Bacon: 107
bağlantı (connexion): 26, 30, 43, 53, 62, 78, 80, 85, 90
  algılar ile nesneler arasındaki 125-126
  eylem ile güdü arasındaki 75-78
  tanıklık ile olay arasındaki 90
  ve benzerlik 67
  ve doğa 61
  bk. idea ilişkileri, zorunlu bağlantı
Bayle: 126n
bellek (memory): 23, 57, 39, 46, 63,67, 74, 87n, 90, 130
  krş. duyu
benzerlik (resemblance, similarity): 18, 22n, 23n, 31, 43-44
  ve nedenler 85, 122
  ve doğa 67
  bk. idea ilişkileri
Berkeley: 126n
bilgi (knowledge): 7, 12, 24, 29, 34, 36, 37, 67, 85, 88, 118, 126, 134
  dalları 31, 135
  insan eğilim ve güdülerinin 68-70
  nedenin 28, 113, 117, 119n
  etkinin 25, 85
  neden-etki ilişkisinin 24, 75
bilim (science): 3, 6, 8-9,65, 69, 76, 77, 85, 133
  bk. bilimler
bilimler (sciences): 8, 50-51, 129, 133-135
  yararı 63
  bk. bilim

Cicero: 5
Clarke: 61n
Cudworth: 61n

çağrışım (association): 17 —
  bk. idea ilişkileri
çelişme (contradiction): 23, 31, 84, 129, 134

delil (evidence): 20-23, 25, 63, 74, 88, 99, 100, 101
  karşıtlığı 91-92
  duyu delili 124-125
  ve inanç 89
  ve ispat-ihtimal 89-90
  ve tanıklık 90-91
  ve tecrübe 90-91
deney (experiment): 29, 32, 43, 49, 62, 88, 87n, 89-90, 92n
  krş. tecrübe
Descartes: 61n, 123
din (religion): 35, 44, 88, 95, 122
  ve akıl 107-108, 111
  ve felsefe 79, 110, 120
  ve mucize 99, 105, 106, 108
  ve sağduyu 95
doğa (nature): 6, 14, 25-26, 31, 32, 36, 41, 54, 69, 70, 71, 88, 92n, 115, 117, 124, 125, 131, 133
  ve alışkanlık 86-87
  ve bağlantı 61, 75
  ve düzensizlik 49, 67, 105-108
  ve idealar 46, 48
  ve insan zihni 83
  ve istemli eylemler 72
  ve mucize 93, 97
  ve tanrı 58-60, 81-84, 112-117, 119-122
  bk. güç, madde, doğa kanunları
doğa kanunları (laws of nature): 26, 28, 67, 71
  ve mucize 93, 93n, 104, 107
  ve tanrı 58
  ve tecrübe 93,105
  bk. doğa
duyu (sense): 15-16, 25, 29, 36-37, 38, 39, 42, 46, 51, 58, 61, 63, 67, 74, 86, 88, 130
  delili 124-125
  ve içgüdü 124, 127
  krş. bellek
duyulabilir nitelikler (sensible qualities): 25, 29-30, 52-53
düşünce (thought): 13-14, 17, 22, 29, 40, 42, 48, 51, 52, 54, 65, 75, 80

Epiktetos: 35
Epikuros: 110-117
Epikurosçular: 131
Euklides: 22, 50
eylem (action): 68-77, 80-82
  ve zorunluluk 77n

felsefe (philosophy): 3-13, 24, 27, 35-36, 51, 66, 72, 79, 84, 109-110, 135, 135n
  ve din 79, 109-110
  ve toplum 110, 121
  ve skeptikism 122-126, 132-133
filozof (philosopher): 3-4, 5, 8, 11, 27, 29, 33, 35, 49, 64n, 66, 68, 82, 106, 111, 113, 116, 121, 122-123
  ve öteki insanlar (aydın) 57, 58, 71-72, 73, 86

güç (power) 14, 29-30, 32, 39, 46, 51-58, 61-65, 71, 75, 113, 133
ideası 52, 53, 55, bk. izlenim
yaratıcı 57
ve Locke 53n
ve madde 52
ve rastlantı 78
ve durup düşünme (reflection) 53-55, 56n
bk. zorunlu bağlantı
krş. kuvvet (force) 64n

hakikat (truth): 10, 12, 22, 25, 35, 79, 88, 90, 107, 124
hayalgücü (imagination): 3, 10, 14, 18, 40-41, 46, 48, 49, 65, 87, 114, 129n
ve yanılgücü 133
krş. akıl, anlama yetisi
hipotetik: 39
hürriyet 78
hipotez: 114, 116
hürriyet (liberty): 66, 77n, 109, 121
hipotetik 78
tanımı 78-79
ve moral 79-81
ve zorunlu nedenler 81
ve zorunluluk ile rastlantı 79
bk. zorunluluk
krş. özgürlük (freedom) 74

içgüdü (instinct) 40, 47, 131
ve deneysel akılyürütme 88
ve duyular 124, 127
ve hayvanlar 88
bk. alışkanlık, duyu
idea: 13-17-19, 36, 40, 51, 55, 57, 63, 64, 66, 87n, 116
basit-karmaşık 14, 51
genel ya da soyut 129n
innatae 22n
izlenimsiz 16
matematik ve metafizik 50-51
yansıtmalı 59
güç ve kuvvet ideası 51-62
nedenlilik ve zorunluluk ideası 67
uzam ideası 126
ve akılyürütme 53n
ve çelişme 129
ve hayalgücü ve zihin 40-41
ve idea ilişkileri 43-46
ve doğa 46
bk. izlenim, tanım, idea ilişkileri
idea ilişkileri (relations of ideas): 20-31, 43-46
ve doğa 43
bk. çağrışım, benzerlik, nedenlilik, yakınlık
ihtimal (probability): 47-49, 60, 92, 105, 108
ve ispat 47n, 110-112
krş. tanıtlama ispat
ihtimâli (probable): 31, 48, 93
inanç (belief): 40
ve delil 89
ve ihtimal 47-49
ve tanım 41-42, 46
ve yapıntı 41
bk. alışkanlık, neden ve etki
krş. iman (faith) 107-108, 135

insan (man): 3-4, 85
ve istemli eylemler 88
bk. insanın doğal yapısı, eylem
insanın doğal yapısı (human nature) 3-4, 9, 12, 36, 37, 38n, 47, 88-89, 90, 95-96, 118, 131, 132
ispat (proof): 47n, 55, 81
tam 89, 93
ve ihtimal 89-91, 95
ve mucize tanıklığı 94-105
krs ihtimal, tanıtlama
izlenim (impression): 12-17, 42, 51, 64
ve güç 52, 56n, 62
krş idea

karşıtlık (contrariety): 18n
delillerde 91-92
mucizelerde 104
bk. idea ilişkileri
kayıtsızlık (indifference): 84
ve zorunluluk 77n, 81
krş. hürriyet

La Bruyère 5
Locke 5, 17n, 47n, 53n, 61n

madde (matter): 52, 58, 77n, 81, 112, 127
ve nedenlilik 78, 79-80
ve vis inertiae 60n
Malebranche: 61n
matematik: 20, 50-51, 133-134
bk. çelişki, idea ilişkileri, tanıtlama, sezgi-sezgisel
mekân (space): 126
krş. uzam
metafizik: 6-9, 16, 51, 77, 135
bk. felsefe
mucize (miracle): 96, 101n —
karşı ispat 93-94, 94 —
tanımı 93n
ve anlama yetisi 108
ve dinler 99-105, 108
ve doğa 93, 105
ve doğa kanunları 93, 93n, 104
ve tanıklık 99, 101, 105-106
ve tecrübe 108

neden ve etki (cause and effect): 24-34, 45, 46, 52, 58, 58, 83, 85, 70, 71, 72, 76, 87n, 89, 97, 106, 130, 135
bilgisi 75
tanımı 83-84, 78, 78n
ilişkisi 112, 116, 117, 119n-120n, 121
ve alışkanlık 36-39
ve ihtimal 47, 48-49
ve güç 62
ve rastlantı 78
ve doğa 67, 81
ve tanrı 81-84, 113-115
bk. eylem, nedenlilik, zorunluluk, zorunlu bağlantı
krş. sebep
nedenlilik (causation): 19n, 45, 75
bilgisi 75
ideası 67, 78
bk. neden ve etki, zorunluluk, zorunlu bağlantı

Newton: 60n
nous: 56n, 84n
olgu (fact) : 24, 39, 54, 60n, 86, 87n, 91, 94, 95, 115, 120, 130, 134, 135
  hakkında şüphe 106
  sorunu 117, 125
  ve ispat 93
  krş. olgu sorunu 24, 39
olgu sorunu (matter of fact): 22,40, 41, 83, 78, 89, 128, 130, 134, 135
  hakkında kuşku 91
  krş. olgu 24,39

Pyrrhonculuk: 130, 132-133

rastlantı (chance): 47, 51, 76, 111

sağduyu (common sense): 5, 128
  ve din 95
sayıltı (supposition) : 26, 28, 31, 49, 74, 78, 113, 114, 115, 120n, 126
sebep (reason) : 8, 25, 27, 36, 50, 71, 75, 81, 82, 93n, 110, 112, 116,
  krş. neden
sezgi-sezgisel (intuition-intuitive): 20, 30, 33
  bk. matematik
skeptik-skeptiklik: 33, 35, 63, 122, 126, 127n, 120-130
  türleri 122-124, 132-133
  ve Berkeley 127n
  ve felsefe 122-124, 132, 133
  bk. Pyrrhonculuk
Stoikler: 35, 83, 131
şüphe (doubt): 20, 35, 84, 85, 90, 107, 111, 126, 129, 131, 132
  Descartesçı 123
  bk. skeptik-skeptiklik, Pyrrhonculuk
  krş. kuşku (suspicion) 91

takdir (providence): 59, 109, 110, 111, 115
  bk. tanrı
tanıklık (testimony): 88, 90, 91, 94, 98, 103, 106, 130
  delili 90-91, 101, 105
  ve tecrübe 90, 92n, 105
tanım (definition): 86, 134
  hürriyet tanımı 78
  karmaşık idealarin tanımı 51
  mucize tanımı 93n
  neden tanımı 63-64, 78, 78n
  zorunluluk tanımı 79
  ve inanç 41
  ve tasvir 42
tanıtlama - tanıtlayıcı (demonstration - demonstrative)
  20-20, 31,33, 47n, 128, 133, 134
  bk. akılyürütme
tanrı (god, deity): 116
  ideası 15, 80, 116
  ve mucize 107
  ve doğa 58-60, 81-84, 112-117, 119-122
  ve doğa kanunları 58
  bk. takdir
tarih (history): 38n, 39, 73, 94, 99, 104
  yararı 68
tecrübe (experience): 14, 24-34, 36-38, 38n-39n, 52, 54, 55, 57, 86, 87n,
  90, 91, 92, 92n, 97, 110, 116, 122, 125-126, 130, 135
  hayali 58-60
  hayvanlarda 85
  yanılmaz 89
  ve alışkanlık 37-38
  ve bağlantı 58
  ve deney 61-62
  ve insanın doğal yapısı 68-69, 72-73, 90, 118-119
  ve ispat 93
  ve olgu sorunları 89, 117
  ve doğa kanunları 93, 105
  ve tanıklık 105
  ve tanrı 107, 120
  ve yargıgücü 133
  bk. akılyürütme, olgu sorunları, neden ve etki
  krş. tanıtlama, idea ilişkileri
uzam (extension): 126, 128, 128n

vesile (occasion): 58-59
vis inertiae: 60n

yakınlık (contiguity): 18, 43-44, 45
  bk. idea ilişkileri

zaman (time): 128, 129
zihin (mind) : 6, 9-10, 13, 14-15, 17, 26, 29, 35-36, 40, 41, 44, 44, 48,
  49, 50-51, 52 55, 56, 58, 59, 66, 68, 74, 76, 80, 84, 92, 125, 131
  ve beden 55-57, 61, 80
  ve hürriyet 77n
  ve doğa 83
  bk. akıl, anlama yetisi
  krş. anlama yetisi
zorunluluk (necessity): 30, 62, 66, 71, 74, 76, 77, 77n, 78n, 79
  ideası 67
  tanımı 79
  fiziksel 74
  öğretisi 67-77, 80-81
  ve insanın doğal yapısı 74-75
  ve isteme 77n
  bk. neden ve etki, zorunlu bağlantı
zorunlu bağlantı (necessary connexion): 51-52, 62, 65, 90
  bk. alışkanlık,bağlantı, güç
  neden ve etki, zorunluluk

Varol Matbaası / Ankara, 1976

Fiatı 75 Lira